5-6/2009

Samfunnsspeilet
5-6/2009 – 23. årgang

Samfunnsspeilet presenterer aktuelle analyser om levekår og livsstil. Samfunnsspeilet kommer ut seks ganger i året og gir viktig informasjon om sosiale, demografiske, økonomiske og kulturelle endringer i samfunnet. Samfunnsspeilet henvender seg til deg som er samfunnsengasjert, og til deg som har bruk for å kjenne det norske samfunnet i jobben din. For studenter og skoleelever er tidsskriftet en nyttig kilde som fyller tomrommet mellom lærebøker og dagspressen.

Redaksjon: Johan-Kristian Tønder (ansv. red.), Natasza P. Sandbu (red.), Toril Sandnes, Even Høydahl, Trude Lappegård,Tor Morten Normann, Elisabeth Nørgaard, Ole Sandvik, Mona Raabe og Jorun Ramm.

Redigering: Gunn Bredevang, Liv Hansen, Anne Skarateppen og Kirsten Aanerud.

Foto: Hanne Marit Svensrud, Torbjørn Tjernsberg, Siri E. Boquist, Crestock, Colorbox.

Design: Siri E. Boquist
Trykk: Møklegaards Trykkeri AS

Priser: Per år kr 330,- (institusjoner), kr 220,- (private). Enkeltnr. kr 65,-.

Neste nummer av Samfunnsspeilet kommer ut 1. mars 2010. I tillegg til å presentere SSBs nylig reviderte likestillingsindeks tar artiklene opp forskjellige sider ved kjønnslikestilling, slik som lønn, utdanning, lønnet og ulønnet omsorgsarbeid, utradisjonelle forsørgermodeller, likestilling blant innvandrere og menns og kvinners fritidssysler.

Internett: http://www.ssb.no/
E-post: ssb@ssb.no

ISBN 978-82-537-7695-8 Trykt versjon
ISBN 978-82-537-7696-5 Elektronisk versjon
ISSN 0801-7603

© Statistisk sentralbyrå, desember 2009. Artikler i tidsskriftet kan ikke uten videre tas som uttrykk for Statistisk sentralbyrås oppfatning. Ved bruk av stoff fra tidsskriftet, oppgi kilde: Samfunnsspeilet/Statistisk sentralbyrå.

Redaksjonen
Et oppslagsverk for alle 2

Natasza P. Sandbu
Sosiale indikatorer 2009: Langstrakt land – ulik livskvalitet 3

Even Høydahl og Øivind Rustad
Befolkning: Befolkningsvekst – men ikke overalt 13

Jens-Kristian Borgan og Anne Gro Pedersen
Helse: Er helsen avhengig av hvor vi bor? 29

Hossein Moafi og Marianne Aamodt
Utdanning: Flere tar høyere utdanning 38

Erik Herstad Horgen og Elisabeth Rønning
Arbeid og arbeidsmiljø: Rogaland: Flest sysselsatte og færrest sykmeldte 47

Signe Vrålstad, Harald Lunde, Tove Løvbak og Eiliv Mørk
Inntekt, lønn og forbruk: Sterk inntektsvekst – forskjeller består 59

Unni B. Grebstad og Sigrid Holm
Trygd, sosialhjelp og barnevern: Flest sosialhjelpsmottakere i Nord-Norge 74

Jan-Petter Sæther
Boforhold og boligøkonomi: Store forskjeller i boutgiftene 85

Odd Frank Vaage
Fritid og kultur: Kulturinteressen øker, også på landet 92

Reid J. Stene og Stian Lid
Kriminalitet: Færre lovbrudd, flest utsatt på hjemstedet 102

Tor Morten Normann
Sosial og politisk deltakelse: Mest familie- og nabokontakt på bygda 114

Lasse Sigbjørn Stambøl
Økonomi: Utvikling i regionale arbeidsmarkeder 124

Sosiale indikatorer/tabeller 136

Siden sist 178

Et oppslagsverk for alle

Kjære leser

Hvert år, i Samfunnsspeilets dobbeltutgave nummer 5-6, presenterer vi et bredt utvalg av nøkkeltall om befolkningens levekår i Norge. På fagspråket heter disse tallene sosiale indikatorer.

Tabellene bak i tidsskriftet viser data for 1980, 1985, 1990 og 1995, så hvert år til og med 2008, gruppert i følgende emner: befolkning, helse, pleie og omsorg, utdanning, arbeid og arbeidsmiljø, inntekt, lønn og forbruk, trygd, sosialhjelp og barnevern, boforhold og boligøkonomi, sosial og politisk deltakelse, fritid og kultur, kriminalitet, økonomi. I Samfunnsspeilets nettutgave finner du alle årgangene fra og med 1980.

I tillegg til disse tabellene skriver en gruppe medarbeidere i Statistisk sentralbyrå om viktige endringer og tendenser de kan lese ut av det tilgjengelige tallmaterialet. Noen ganger velger vi et gjennomgående tema som vi ønsker å gi spesiell oppmerksomhet. I år står regionale forskjeller i fokus.

Du vil også legge merke til og kanskje undres over at artikkelforfatterne viser til forskjellige årstall når de presenterer «siste nytt». De kan for eksempel bruke 2008- eller 2009-tall for lønn og arbeidsledighet, mens de nyeste tilgjengelige opplysningene om inntekt er fra 2007. Dette skyldes at noen registre tar lengre tid å bearbeide enn andre.

Noen data stammer fra årlige intervjuundersøkelser. Andre hentes fra levekårsundersøkelsene med utvalgte temaer som gjentas hvert tredje år. Tidsbruksundersøkelsene og folke- og boligtellingene, som er omfattende og kostbare, gjennomføres hvert tiende år. Alle disse undersøkelsene gir opplysninger som kan ha verdi i lang tid.

Denne utgaven av Samfunnsspeilet kan altså brukes som oppslagsverk, enten du trenger statistikken i ditt daglige arbeid, eller som faktagrunnlag for å delta i den offentlige debatten.

Redaksjonen

Langstrakt land – ulik livskvalitet

En gruppe FN-eksperter har sett på forventet levealder, utdanning og kjøpekraft i alle medlemsland og tildelt Norge gullmedalje i menneskelig utvikling. Mediene skrev om «verdens beste land å bo i». Vi er stolte. Samtidig vet hver enkelt av oss at bildet har mange nyanser: Hverdagen påvirkes sterkt av hvor i landet vi bor. Vi kan ha det mindre «best» i enkelte utkantstrøk enn i en storby. I nord og i vest møter vi flere og andre utfordringer enn på det sentrale Østlandet. Men det finnes også tendenser i motsatt retning.

Natasza P. Sandbu

Norges velregulerte økonomi, sikkerhetsnettet i form av oljefondet og våre solide velferdsordninger, har fungert som en buffer mot de verste utslagene av finanskrisen. Det er for tidlig å slå fast hvordan den globale turbulensen har endret levekårene og forskjellene her i landet. Noen linjer begynner likevel å tegne seg – Nord-Norge synes å komme best ut av krisen i sysselsettingen, selve grunnlaget for et trygt liv. Arbeidsledigheten i nord økte mindre enn i Oslo, Akershus og Rogaland, blant annet takket være store petroleumsinvesteringer i nord, slik det blir påpekt i kapittelet om økonomi.

Tross noen spede tegn til at en regional balanse er i emning, fremstår livet i Nord-Norge fortsatt som gjennomgående tøffere enn det er i sentrale strøk lenger sør. Ser vi på tall i offentlige registre og analyserer statistiske spørreundersøkelser, finner vi flere og tydelige forskjeller mellom landsdelene, fylkene og kommunene.

Arbeid og inntekt betyr mye for hvordan vi lever. En jobb å gå til og en brukbar inntekt er – ved siden av helsen – det viktigste for de fleste av oss. Statistikk på dette området viser både hvordan vi har det som privatpersoner, og i hvilken retning Norges økonomi utvikler seg. Inntekten påvirker forbruket, den kan avgjøre boforholdene og gjøre boligprisene overkommelige. Den gir oss mulighet til å velge private helsetjenester og hva vi gjør på fritiden. Arbeidsledigheten kan indirekte endre våre holdninger til lov og orden, mens utilstrekkelig inntekt ofte setter dype spor i familielivet og går ut over barnas trygghet.

Kartet følger temaet

Når vi beskriver forskjeller i levekår etter hvor i landet folk bor, er det ikke til å unngå at den geografiske inndelingen varierer fra en sammenligning til en annen, alt etter hvilket tema som beskrives, og hvilket datagrunnlag som er tilgjengelig. Noen ganger er det naturlig å snakke om fylker, i andre sammenhenger finnes det klarere tall for regioner eller landsdeler. Vi kan se på by og land, eller «tettbygde» og «spredtbygde strøk» som det heter på fagspråket, eller bruke begrepet sentralitet, som viser avstanden til et større senter. Vi kan også sammenligne enkeltkommuner.

Uansett hvilken inndeling vi bruker, er det klart at Norges økende og etter hvert stadig eldre befolkning ikke lever etter et enhetlig «beste» gjennomsnitt i hele landet. Vi har det meget bra sammenlignet med de fleste andre nasjoner, men vi bor i et land med store avstander og klimaforskjeller, store variasjoner i hvor spredt folk bor, og hvilket næringsgrunnlag som finnes fra

Natasza P. Sandbu er redaktør i Samfunnsspeilet og seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårstatistikk. (natasza.sandbu@ssb.no)

landsdel til landsdel. At den norske modellen bygger på idealet om et «likhetssamfunn», der mulighetene for et godt liv er likt fordelt i befolkningen, gjør det spesielt interessant å se hvor forskjellene i norske levekår ligger.

Over halvparten av kommunene vokste i folketall

Vi var 4,8 millioner mennesker her i landet ved årsskiftet 2008/2009, nøyaktig sagt 4 799 300 registrerte bosatte. Folketallet økte i rekordtempo, og veksten på rundt 62 000 var større enn noen gang. Størstedelen av det menneskelige tilskuddet kom fra nye EU-land, de fleste var unge menn fra Polen. Mot slutten av 2008 ble denne strømmen svakere, noen færre kom, noen flere reiste. Mange ble i Norge.

I alt fikk over halvparten av landets kommuner – 268 av 430 – flere innbyggere i løpet av fjoråret. Uten dette såkalte innvandringsoverskuddet (innvandring fratrukket utvandring) hadde det skjedd i 174 kommuner, altså rundt 100 færre.

Flere fødsler, eldre mødre

Vi kan også glede oss over mange fødsler i 2008, da 60 500 nye borgere så dagens lys. Vårdagen 9. mai ble fødselsdagen for flest av dem, i alt 222.

Fruktbarheten til norske kvinner er nå blant de høyeste i Europa og ligger på det litt rare, men statistisk riktige tallet 1,96 barn per kvinne i fruktbar alder. Det er også den høyeste fruktbarheten som er registrert i Norge siden 1975. For å få dette bildet av folkeøkningen i balanse er det viktig å nevne at 41 712 mennesker døde i løpet av 2008.

Det står altså bra til med fruktbarheten, den øker, men som nasjon må vi komme opp i 2,1 barn per kvinne for å opprettholde folketallet på lengre sikt – hvis vi ikke tar nettoinnvandring med i betraktning. Klarer vi det?

Selv om 1,96 tilsynelatende ikke ligger langt unna det «magiske» 2,1, kan det bli vanskelig å oppnå, fordi norske kvinner venter stadig lenger med å bli mødre. I fjor var en «gjennomsnittsmor» 28 år gammel da hun fikk sitt første barn. Hun var altså tre år eldre enn «gjennomsnittsmoren» for 20-25 år siden. Ser vi på begge foreldrenes alder under ett, hadde førstefødte ofte mamma og pappa i alderen 30-34 år, i snitt.

Rogaland samt Sogn og Fjordane mest fruktbare

Rogaland samt Sogn og Fjordane topper listen over «de mest fruktbare» blant landets fylker. Der får hver kvinne i fruktbar alder henholdsvis 2,15 og 2,13 barn i snitt. Dermed ligger de litt over det nøytrale nivået som lar Norge opprettholde folketallet uten innvandring. Østfold, Oslo, Hedmark og Telemark ligger lavest, som de har gjort i mange år, med rundt 1,86 barn per kvinne. Hva forskjellene skyldes, er vanskelig å lese ut av tallene.

Samtidig er hver åttende kvinne i landet barnløs ved fylte 45 år. Slik var det i hvert fall i 2008. Barnløs var også hver femte mann ved 50-årsalderen. Disse to gruppene har økt markant i de siste 20-30 årene.

Oslo-fedre tar en lengre pappapermisjon

Hva med de nybakte fedres ønske om å ta pappapermisjon? Er det noen geografiske forskjeller å spore her?

De som tok ut mer enn fedrekvoten på seks uker, utgjorde i alt 16,5 prosent i 2008, et knapt prosentpoeng lavere enn året før for hele landet. Men mens hver fjerde nybakte far i Oslo tok ut permisjon utover seks uker, gjorde bare hver tiende i Aust-Agder det. I Sør-Trøndelag tok hver femte nybakte pappa fri lenger enn seks uker, tett fulgt av fedrene i Akershus. Sør i landet, sett under ett, tar færrest menn mer enn seks uker fri for å ta seg av babyen.

Det vil bli interessant å se om nybakte fedre vil nøye seg med ti uker i fremtiden, etter at fedrekvoten ble utvidet fra 1. juli 2009. Et annet spørsmål er om de regionale forskjellene i fedrenes omsorgsvalg blir større eller mindre, eller kanskje annerledes.

Vi flokker oss rundt Oslo

Folketallet øker i hele landet, men mest i Oslo, Akershus, Rogaland og Hordaland. Hver fjerde av oss bor nå i Oslo og Akershus, nesten hver femte i Rogaland og Hordaland. I tillegg til de største byene og kommunene, hadde Ullensaker i nærheten av Gardermoen stor folkevekst i fjor, med i alt 1 200 nye innbyggere. Også andre kommuner på Østlandet og Sør-Vestlandet opplevde å få mange nye innbyggere sett i forhold til folketallet.

Mens regionssentrene vokste, ble 156 kommuner fattigere på folk i løpet av 2008. Målselv mistet flest innbyggere, 113 av rundt 6 600. Også mange andre mindre sentrale kommuner, særlig i Nord-Norge, ble mindre. Kvalsund, nabokommunen til Hammerfest, opplevde å bli halvert i befolkningen da den tapte 57 innbyggere i løpet av 2008.

En annen forskjell er iøynefallende: Befolkningen i og rundt regionsentrene er ung. Utkantkommunene blir stadig «eldre». Denne utviklingen vil utvilsomt forsterke strømmen av unge mennesker til større steder, nettopp fordi mange andre i deres egen alder holder til der.

De tre kommunene som har landets høyeste gjennomsnittsalder, er Ibestad i Troms, Leka i Nord-Trøndelag og Rendalen i Hedmark, der den er 47-48 år. Det er 11 år høyere enn i kommunene på Jæren, som skiller seg ut med landets yngste befolkning. Også nabobyen Stavanger er ung, med en snittalder på 37 år.

Arbeidsstyrken fortsatt rekordstor

Ikke nok med at vi er blitt over 60 000 flere i landet i fjor, vi har også klart oss bra under finanskrisen. Selv om sysselsettingen gikk noe ned på slutten av fjoråret, hadde Norge en god del å gå på. Den årlige tilveksten forut for krisen var nemlig formidabel.

Arbeidsstyrken (sysselsatte og registrerte arbeidsledige) økte med 84 000 personer i 2008. Som andel av befolkningen kom den opp på det gode nivået på 73,9 prosent. Dette er det høyeste tallet noen gang registrert. Norge har fortsatt 10 prosentpoeng høyere yrkesdeltakelse enn gjennomsnittet i EU, fordi mange flere kvinner, unge og eldre er i jobb hos oss enn i andre land.

I alt besto vår arbeidsstyrke i 2008 av 2 591 000 personer, fordelt på 1 370 000 menn og 1 222 000 kvinner. Av de rundt 2,6 millionene var 67 000 arbeidsledige. For 2009 har tallet i første halvdel av året økt til 89 000 personer som er registrert arbeidsledige, av disse var 53 000 menn. Ni fylker mistet arbeidsplasser i industrien, og Oppland ble rammet hardest, med 3,5 prosent færre sysselsatte. I Finnmark og Nordland forsvant arbeidsplassene først og fremst i tjenestesektoren.

Stadig færre er sysselsatt, flere sykmeldt

Sysselsettingen fortsatte å gå ned i år, spesielt blant de yngste i alderen 16-24 år. De regionale forskjellene er blitt større. Rogaland, Sogn og Fjordane samt Akershus er best stilt – i disse tre fylkene var over 74 prosent av innbyggerne i yrkesaktiv alder sysselsatt per 1. juli 2009. Verst er det i Aust-Agder og Østfold, der henholdsvis 64,9 prosent og 66,4 prosent er sysselsatt. Begge fylkene har opplevd størst nedgang i sysselsetting på ett år.

Samtidig øker sykefraværet. Det er høyest i Finnmark og Troms. Men heller ikke på dette området ligger Aust-Agder godt an. Flere av fylkets innbyggere har vært borte fra arbeid med sykmelding i årets første tre måneder enn på samme tid i fjor. Mens Rogaland, Oslo samt Sogn og Fjordane igjen kommer best ut; de har lavest legemeldt sykefravær, under 6 prosent.

Det kan være symptomatisk at flest sykmeldinger på landsbasis er registrert i de kriserammede næringene. I tillegg til sykdom kan press og usikkerhet på arbeidsplassen gjøre det vanskelig for mange å utføre oppgavene, og da kan en sykmelding være naturlig å ty til.

Regionale jobber

Tjenestebransjen er den største næringen i samtlige landsdeler i dag. I Osloregionen er det private tjenester som dominerer, likeså er det i deler av Østlandet, Agder og Rogaland, Vestlandet og Trøndelag. Offentlige, stort sett kommunale, tjenester er størst i Nord-Norge, Hedmark og Oppland. Samtidig jobber mange fortsatt i industrien, hovedsakelig i deler av Østlandet, i Agder/Rogaland og på Vestlandet. Minst ulikt fordelt over landet er sysselsettingen i bygg og anlegg, fordi mange i denne bransjen pendler til jobben.

I kystområdene, særlig i Nord-Norge, der fiske har vært den historisk viktigste næringen, blir det nå færre jobber enn før blant annet på grunn av lavere fiskerikvoter. Fiskeoppdrett har derimot vokst seg stort. Nordland, Hordaland, Møre og Romsdal samt Sør-Trøndelag er nå landets store oppdrettsfylker.

Sentrum mer utsatt enn før

Selv om arbeidsledigheten har økt mindre enn det mange fryktet ved utgangen av 2008, har den utviklet seg forskjellig i sentrum og utkantstrøkene. I Oslo, Akershus og til dels i Rogaland har ledigheten i år økt raskere enn for landsgjennomsnittet, mens Nord-Norge har opplevd lavest tap av arbeidsplasser under finanskrisen. Mye av landets nyeste petroleumsinvesteringer skjer utenfor kysten av Finnmark, og det har gjort det lokale arbeidsmarkedet mer stabilt.

Solid privatøkonomi forut for krisen

2007 var et økonomisk meget godt år for norske husholdninger. Inntektene økte kraftig. Husholdningene i Akershus, Oslo og Rogaland hadde mest i inntekt etter at skatten var trukket fra. Husholdninger i Hedmark, Oppland og Nord-Trøndelag hadde minst å rutte med. I kystfylkene på Vestlandet, unntatt Sogn og Fjordane, og i Buskerud og Akershus hadde husholdninger mer i inntekt enn husholdninger ellers på Østlandet, i Nord-Trøndelag og Nordland.

I våre tre nordligste fylker øker den såkalte medianinntekten jo lenger nord man kommer. Medianinntekten er det inntekstnivået hvor halve befolkningen

tjener mindre, og den andre halvparten tjener mer, og brukes ofte som måleenhet i statistikken. Inntektsnivået følger dessuten i stor grad utdanning – i fylker der mange har høyere utdanning, er også medianinntekten høyere.

Sørlandet – flere barnefamilier med én inntekt

Ser vi spesielt på barnefamiliene, har heller ikke de det likt økonomisk i hele Norge. På Sørlandet er deres medianinntekt relativt lav i forhold til landsgjennomsnittet. Grunnen kan være at foreldrene i Aust-Agder og Vest-Agder prioriterer annerledes enn barnefamiliene ellers i landet, med mer tradisjonelt kjønnsrollemønster og flere hjemmeværende mødre. Kommunene i de to sørlige fylkene har i flere år skåret lavt på likestillingsindeksen til Statistisk sentralbyrå (SSB).

Det er derimot i Oslo vi finner den høyeste andelen barnefamilier hvor verken far eller mor er i jobb. Dette gjelder 5 prosent av husholdningene med barn, og tallet har trolig sammenheng med at det bor mange flere innvandrerfamilier i hovedstaden enn andre steder i landet.

Oslo-folk bruker mest penger, boligen er dyrest

Husholdningene i Oslo og Akershus, sett under ett, brukte i 2006-2008 mest penger, 419 500 kroner årlig per husholdning i snitt. Minst brukte folk i Nord-Norge, 329 300 kroner. Forskjellen var på hele 27 prosent.

Hva bruker folk pengene sine på? Mye tyder på at det er presset på boligmarkedet som bestemmer hva hoveddelen av våre private budsjetter går til. Boutgiftene er størst i Oslo, Bergen og Trondheim, der det i snitt koster hver husholdning 127 300 kroner årlig å holde bolig med lys og oppvarming. Dette er 33,2 prosent av totalforbruket til husholdningene.

I Nord-Norge kostet det samme 106 000 av 329 300 kroner i det totale forbruket, mens i Hedmark og Oppland måtte husholdningene ut med det laveste snittbeløp i landet, 103 500 av 347 500 kroner. I spredtbygde strøk er boutgiftene i snitt på 105 400 kroner, eller 30,2 prosent av alle utgifter

Den andre store utgiftsposten er transport, medregnet bilbruk. Folk i Oslo og Akershus bruker 65 800 årlig på transport i snitt, mens de som bor i Nord-Norge, bruker 49 500 kroner årlig. Folk på Sør-Østlandet bruker mest på transportmidler, hele 75 400 kroner og mye også på å bo, 117 000 kroner per husholdning i snitt.

Flere får sosialhjelp – størst økning i Hordaland

Da sysselsettingen gikk ned, og ledigheten begynte å øke i fjor høst, opplevde halvparten av fylkene at stadig flere innbyggere søkte om – og fikk – sosialhjelp. I 2008 mottok 2,3 prosent av hele Norges befolkning sosialytelser. Det totale beløpet var på litt over 4,3 milliarder kroner. Størst var økningen i stønadstilfeller i Hordaland, på 4 prosent. Stønadstilfeller kan være flere enn personer, fordi mottakeren kan få hjelp i flere kommuner.

Landets høyeste beløp per stønadstilfelle var utbetalt i Oslo, i underkant av 50 000 kroner per år i snitt. Lavest var det i Nord-Trøndelag, 25 000 kroner.

Det er karakteristisk at sosialhjelpsmottakere er gjennomgående unge. De er ofte enslige og eier bare unntaksvis boligen sin. Få er pensjonister. Flest mottakere av sosialhjelp i den yngste aldersgruppen 18-24 år bor i Finnmark, Nordland, Aust-Agder og Hedmark, når vi regner per 1 000 innbyggere.

Mange uføretrygdede i nord, få AFP-pensjonister

I Oslo er 7,2 prosent av befolkningen i yrkesaktiv alder uføretrygdet, og overraskende for mange har hovedstaden den laveste andelen i landet. Den høyeste finner vi i Telemark, som ligger på topp med 14,4, prosent av innbyggerne mellom 18 og 67 år på uføretrygd. Tallene viser at det ikke nødvendigvis er fylkene med flest innvandrere som har den største andelen uføretrygdede, slik det iblant er blitt hevdet i den offentlige debatten.

De høyeste andelene uføretrygdede finnes nord og sør i landet, men også i deler av Østlandet. I Rogaland, Hordaland samt Sogn og Fjordane (Region Vest) er mellom 8,5 og 9,9 prosent av befolkningen i aldersgruppen 18-67 år uføretrygdet.

Bildet ser omvendt ut for pensjonistene med avtalefestet pensjon, såkalt AFP. Dette er dem som får slutte å jobbe, og får pensjon før de har fylt 67 år. Her er det Region Nord som har den laveste andelen av tidligpensjonister, mens Region Vest har den høyeste andelen i landet.

Helse og livsstil Norge rundt

Har bosted betydning for vår helse? Mye tyder på det. Geografiske ulikheter gjenspeiles blant annet i hvordan folk vurderer egen helse når de svarer på spørsmål stilt i SSBs levekårsundersøkelser. Forskjellene kan også leses ut av utviklingen i de regionale tallene for dødelighet.

Dødeligheten er nå lavest på Nord-Vestlandet og høyest i Finnmark, med Hedmark og Oppland på andre plass. Lavest levealder finner vi altså nord i landet. Mest har dødeligheten gått ned i Oslo og Akershus, og minst i Hedmark og Oppland.

Når vi tenker på livsstil som kan forårsake dødelig sykdom, er det interessant å merke seg at hovedstadsområdet har færrest dagligrøykere. Færre dør nå av hjerte- og karsykdommer, og særlig gjelder dette menn i hovedstadsregionen. Årsaken kan være at flere som bor i Oslo og Akershus, har kuttet ut røyken og

har gjort det tidligere enn dem som bor andre steder i landet. På slutten av 1980-tallet hadde Oslo og Akershus nest høyest dødelighet blant landsdelene, nå er den nest lavest.

Men det er her folk drikker mest. Hver fjerde voksne i Oslo og Akershus drikker alkohol minst to ganger i uka. Andelen er dobbelt så stor som den er i Hedmark og Oppland. Og personer i aldersgruppen 45-66 år drikker oftere enn de eldre og de yngre. At alkoholbruken er lavere blant eldre, kan ha sammenheng med generasjon, at de eldre hadde andre drikkevaner da de var middelaldrende.

Fire av fem sier de har god helse

I alle de fire statistiske helseundersøkelsene fra 1998 til 2008 oppga 81 prosent at de hadde god eller meget god helse. Bare 6 prosent sa at helsa var dårlig eller meget dårlig.

Det er små forskjeller mellom landsdelene. Folk i Nord-Norge rapporterer noe dårligere helse. I 2008 mente 77 prosent av de spurte at de hadde god eller meget god helse, mens 10 prosent sa at helsa var dårlig eller meget dårlig.

Mye verre med tannlegen

Er tannhelse en del av helsen? Den burde i hvert fall blitt oppfattet slik, siden tilstanden i munnhulen påvirker resten av kroppen. Men her er forskjellene mye større enn for helse generelt. Mange færre av dem som bor i nord, går til tannlege, sammenlignet med dem som bor sør i landet, viser våre tall.

Fylkene fra Trøndelag og nordover kommer dårligst ut i antall konsultasjoner hos tannlege, og spesielt ille er det når alderen trekkes inn. I Trøndelag har over 70 prosent i aldersgruppen 67 år og over vært hos tannlege de siste tolv månedene. For de nordligste fylkene er tallet alarmerende lavt, 55 prosent, så vidt over halvparten. Andelen for Oslo og Akershus samt Agder og Rogaland ligger til sammenligning på 88 prosent i samme aldersgruppe. Her snakker vi om personer som er spesielt utsatt for tannproblemer som følge av alderen.

Har folk i nord sunnere tenner, og trenger derfor ikke å gå til tannlege hvert år? Det kan tenkes, men særlig sannsynlig er det ikke, så her er det nok andre grunner til de store ulikhetene. Her ligger det også en konkret utfordring for helsemyndighetene.

De som trenger pleie og omsorg

Over 260 000 mennesker, eller 5,4 prosent av befolkningen, mottok minst én form for pleie- og omsorgstjeneste ved utgangen av 2008. Andelen var høyest i Hedmark og Oppland, lavest i Oslo og Akershus. Men bildet blir mer nyansert når vi ser på forskjellige aldersgrupper. Deler vi befolkningen i tre grupper etter alder, ser vi at de som var 0-66 år og 67-79 år, hadde lavere andeler under pleie og omsorg i Oslo og Akershus enn i resten av landet. For innbyggere over 80 år havnet Oslo og Akershus over gjennomsnittet. I Hedmark og Oppland var situasjonen omvendt.

Rekordhøy utdanning, men noen henger etter

Utdanningsnivået i befolkningen øker i takt med samfunnsutviklingen. Stadig flere søker seg til og fullfører videregående skole og høyere utdanning. I så henseende var 2008 et historisk år; bare 30 prosent av Norges befolkning

manglet utdanning utover grunnskole. Likevel er geografiske forskjeller i utdanningsnivået fortsatt store. I Finnmark og Hedmark har henholdsvis 39 og 37 prosent av innbyggerne bare grunnskole. Oslo og Akershus har flest innbyggere med høyere utdanning, og i fjor var andelen 43 prosent, likt fordelt på kvinner og menn.

Kvinner fra Finnmark satser høyt

Det lave utdanningsnivået i snitt hindrer ikke Finnmarks kvinner i å satse på høy formell kompetanse. I alt 66 prosent av studentene i Finnmark er kvinner. Også for hele landet er det flere kvinner enn menn som studerer ved høyere utdanningssteder, men forskjellen er størst i Finnmark. I Hedmark, Nord-Trøndelag og Troms er kvinneandelen i overkant av 63 prosent. I Oslo er den lavest, 58 prosent i 2008.

Også blant studenter som er født i Norge og oppvokst i en innvandrerfamilie, er kvinner i flertall. På landsbasis «vinner» de med 10 prosent over mennene, og utgjør 55 prosent av studentene med samme bakgrunn. Andelen i Oslo, der de fleste innvandrerfamilier bor, er like høy.

Fredeligere samfunn, tyverier halvert i nord

Vi er blitt et fredeligere samfunn. Antallet anmeldte vinningslovbrudd har gått betydelig ned siden tusenårsskiftet. I perioden 2002-2008 opplevde alle fylkene en nedgang i anmeldelser, og i de aller fleste fylkene har den vært relativt stor i forhold til innbyggertallet. Best er utviklingen i Troms, Finnmark og Rogaland, der omfanget av anmeldte tyverier og innbrudd er om lag halvert. I Oslo utgjør nedgangen i vinningslovbrudd nesten en femdel av den totale reduksjonen i hele landet.

Men utviklingen er ikke bare positiv. Fra 2007 til 2008 økte det samlede antallet anmeldelser av grove tyverier fra leilighet, enebolig eller hytte. Det satte gjennomsnittet for hele landet tilbake på nivået fra 2005. Grove tyverier av denne typen økte med hele 50 prosent på bare ett år, fra 2 200 til 3 400 tilfeller. Nesten hele økningen var geografisk avgrenset til Oslo, Akershus og Vestfold.

Varierer med type statistikk

Bildet av kriminaliteten i Norge endrer seg ut fra hvilke geografiske områder – og hvilke typer kriminalstatistikk – man bruker, viser en ny analyse i kapittelet om kriminalitet. En fylkesstatistikk over hvor de anmeldte lovbruddene har skjedd, gir et noe annet bilde enn når de samme lovbruddene fordeles etter kommunene eller politidistriktene. Andre sammenhenger blir synlige når de samme lovbruddene grupperes etter sentralitet eller type bostedsstrøk. Disse fremstillingene vil igjen kunne skille seg fra tilsvarende oversikter som beskriver hvor ofrene eller gjerningspersonene bor.

De aller fleste kriminalstatistikkene viser imidlertid at den registrerte kriminaliteten fordeler seg noe ulikt i landet – både i omfang, type lovbrudd og hvor ofre og lovbrytere bor.

Flest lovbrudd i Oslo

Klart flest lovbrudd er registrert i Oslo, både i antall og sett mot innbyggertallet. Hvert femte anmeldte lovbrudd skjer i hovedstaden; i 2008 ble det anmeldt 148 lovbrudd per 1 000 innbyggere her. Det er tre ganger så mange som i Sogn og Fjordane eller i Møre og Romsdal, fylkene med minst registrert kriminalitet. For hele landet, sett under ett, ble 80 lovbrudd per 1 000 innbyggere anmeldt i fjor.

Flest narkotikaforbrytelser (i forhold til innbyggertallet) er i de siste årene anmeldt i Vestfold, flest voldslovbrudd i Finnmark og flest trafikkforseelser i Telemark.

Er vold typisk for storbyer?

Finnmark og Oslo har i alle år hatt mest voldskriminalitet sett i forhold til folkemengde, viser statistikk over politianmeldelser. Ser vi derimot på hvor ofrene bor, blir det klart at det er finnmarkingene, både menn og kvinner, som er mest utsatt for vold og trusler.

I kapittelet om kriminalitet ser artikkelforfatterne spesielt på hvordan detaljerte kommunestatistikker viser at det skjer vel så mye vold i en del mindre kommuner, spesielt i nord, som i byene. Og at når innbyggere i de mest sentrale kommunene, som ligger nærmest landsdelssentrene, utsettes for vold, skjer det ofte utenfor hjemstedet, og da spesielt i landssentrene. De bynære kommunene er dermed ikke mindre fredelige enn de minst sentrale strøk i Norge.

Et nyansert bilde – mange ulikheter

Det er ikke bare kriminalitet som fremstår i et mye mer nyansert bilde enn hva gjennomsnittstallene for hele landet gir inntrykk av ved våre forsøk på å kartlegge geografiske ulikheter. Det skjer på de fleste sosiale områder vi måler levekår på. Bildet avhenger av *hvilke* data som er samlet inn, og *hvordan* de er samlet inn. Situasjonen kan dessuten være i ferd med å endre seg. Finanskrisen kan ha bidratt litt til dette, selv om de fleste av oss til nå er spart for store omveltninger.

Det er i hvert fall ikke likegyldig hvilken kommune eller hvilket fylke man ser når man skal beskrive hvordan livet fortoner seg i Norge. Gullmedaljen fra FN forplikter, mens statistikken viser at det er et godt stykke igjen til vi kan si at mulighetene for livsutfoldelse er noenlunde likt fordelt over hele Norge. Er det mulig å begynne med konkret sosial utjevning i småskala? Å få flere eldre i de nordlige fylkene til tannlegen, for eksempel, kan være et godt sted å begynne.

Befolkningsvekst – men ikke overalt

Det er ikke mange kvinner i Europa som føder flere barn enn de norske. Samtidig flytter mange utlendinger til Norge for å jobbe og bo her; de fleste kommer fra Polen. Regionale sentra trekker til seg både innvandrere og unge mennesker fra utkantkommunene, og folketallet øker raskt. Særlig i Oslofjordområdet og på Sør-Vestlandet er det vekst. Andre deler av landet sliter med fødselsunderskudd og utflytting – men mange av de små kommunene «reddes» av stor innvandring fra utlandet.

Even Høydahl og Øivind Rustad

I løpet av 2008 økte folketallet i Norge med drøye 62 000, og dette er den største veksten i folketallet som noen gang er registrert. Økningen var på 6 000 flere enn i 2007, som også var et rekordår, og den var mer enn dobbelt så stor som i 2004.

Ved årsskiftet var det registrert 4 799 300 bosatte i landet. At folketallet økte med over 62 000, kan vi sammenligne med at det bodde 72 500 personer i Finnmark. Folketallet økte med 1,3 prosent i løpet av året. Dette var den største prosentvise veksten siden 1920, som har vært det eneste året siden 1900 da veksten i prosent var større enn i nettopp 2008 (se figur 1).

Det var innvandringsoverskuddet fra utlandet som sto for mesteparten av økningen i folketallet; 70 prosent av veksten skyldtes denne nettoinnvandringen. Den resulterte også i at det var 269 kommuner i landet som opplevde en vekst i folketallet, mens det uten dette innvandringsoverskuddet bare hadde vært 174 kommuner som ville ha opplevd vekst. Om lag halvparten av de ikke-nordiske statsborgerne som kom til Norge for første gang, kom på grunn av arbeid. To tredeler av dem igjen kom fra de nye EU-landene i Øst-Europa. Mot slutten av året begynte imidlertid denne nettoinnvandringen å minke, sammenlignet med året før; fra noen land var det færre som kom, mens flere reiste tilbake.

Figur 1. **Fødselsoverskudd, nettoinnflytting og folkevekst. 1951-2008**

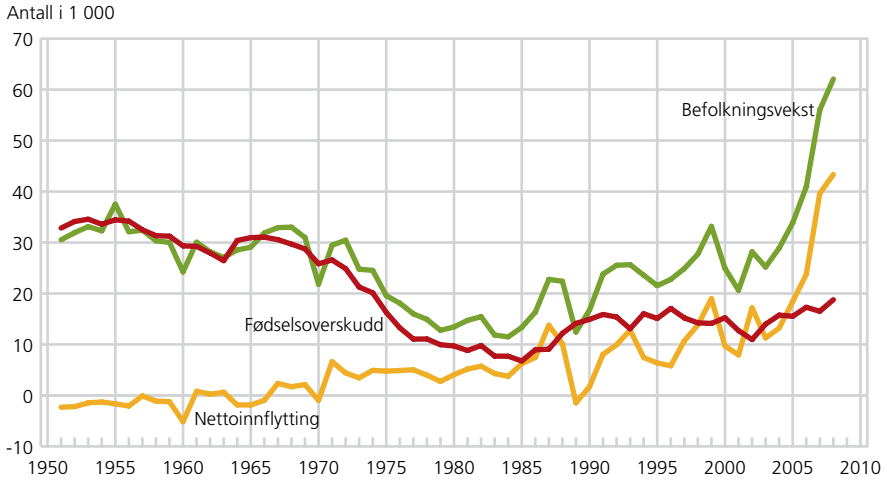

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Even Høydahl (t.v.) er geograf og rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for befolkningsstatistikk. (even.hoydahl@ssb.no)

Øivind Rustad er filolog og førstekonsulent i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for befolkningsstatistikk. (oivind.rustad@ssb.no)

Tabell 1. **De ti kommunene med størst og minst folkevekst. 2008. Absolutte tall og promille**

Folkevekst (269 i alt)		Folkevekst i forhold til folketallet / 1 000 (269 i alt) (landet = 13,1)		Folketap (156 i alt)		Folketap i forhold til folketallet / 1 000 (156 i alt)	
1. Oslo	14 991	Bykle	50,1	Målselv	-113	Kvalsund	-51,8
2. Bergen	4 305	Sørum	46,4	Vefsn	-82	Ibestad	-47,0
3. Trondheim	3 066	Ullensaker	44,7	Kárášjohka Karasjok	-80	Snillfjord	-33,3
4. Stavanger	2 024	Hole	42,5	Gulen	-73	Mosvik	-32,4
5. Bærum	1 556	Skodje	40,3	Ibestad	-71	Gulen	-31,0
6. Sandnes	1 394	Våler i Østfold	39,6	Ullensvang	-64	Hasvik	-28,1
7. Drammen	1 260	Meland	39,3	Bjugn	-64	Kárášjohka Karasjok	-27,9
8. Tromsø	1 227	Flå	38,0	Porsanger Porsángu Porsanki	-59	Tranøy	-26,6
9. Ullensaker	1 204	Søgne	36,5	Røros	-57	Røst	-25,7
10. Kristiansand	1 190	Ås	35,2	Kvalsund	-57	Valle	-25,6

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Hver fjerde bor i Oslo eller Akershus

Folketallet økte mest i Oslo, Akershus, Rogaland og Hordaland, og disse fire fylkene sto for 63 prosent av hele folkeveksten i landet. Nesten hver fjerde innbygger i Norge bor nå i Oslo og Akershus, mens en noe mindre andel, nesten hver femte, bor i Rogaland og Hordaland.

Noen kommuner vokser – andre minker

Som før nevnt økte folketallet i 269 av de 430 kommune i landet i fjor. I tillegg til de største byene og kommunene hadde Ullensaker med Gardermoen stor folkevekst; kommunen fikk 1 200 nye innbyggere. Også andre kommuner på Østlandet og Sør-Vestlandet opplevde stor befolkningsvekst, sett i forhold til folketallet.

På den annen side gikk folketallet ned i 156 kommuner. Den største nedgangen i folketallet hadde Målselv, der det minket med 113 personer, men også mange andre mindre sentrale kommuner opplevde tilsvarende tilbakegang. Av de 33 kommunene som hadde en nedgang på omtrent 1,5 prosent av innbyggerne, eller mer, var 21 i Nord-Norge (se tabell 1).

Ung befolkning i og rundt regionsentrene

Gjennomsnittsalderen i befolkningen er 39 år, men det er store forskjeller mellom de forskjellige delene av landet. Befolkningen er relativt ung i og rundt de regionale sentrene og på kysten av Sør- og Vestlandet. Byer som Oslo, Kristiansand, Stavanger, Bergen, Trondheim, Bodø, Tromsø, Alta og Vadsø har en ung befolkning, med en gjennomsnittsalder fra 36 til 38 år (se figur 2 og tabell 2).

Innbyggerne i omlandskommunene til de største byene har også en lav gjennomsnittsalder, og ofte enda lavere enn den er i byene. Jæren med nabokommuner skiller seg ut med en særdeles ung befolkning. Syv av de åtte Jæren-kommunene er blant de ti i landet med lavest gjennomsnittsalder, og Stavanger ligger ikke stort høyere, med 37 år.

På den annen side har kommunene langs svenskegrensen mange eldre og få unge. Det samme er tilfellet med innlandskommunene i hele landet, med noen få unntak. Befolkningen i alle kommunene i Hedmark har en gjennomsnittsalder som er over gjennomsnittet for landet. Oppland og Telemark har én kommune hver som ligger på landsgjennomsnittet, mens alle de andre kommunene i de to fylkene ligger over landssnittet.

Figur 2. **Gjennomsnittsalder i kommunene. 1. januar 2009**

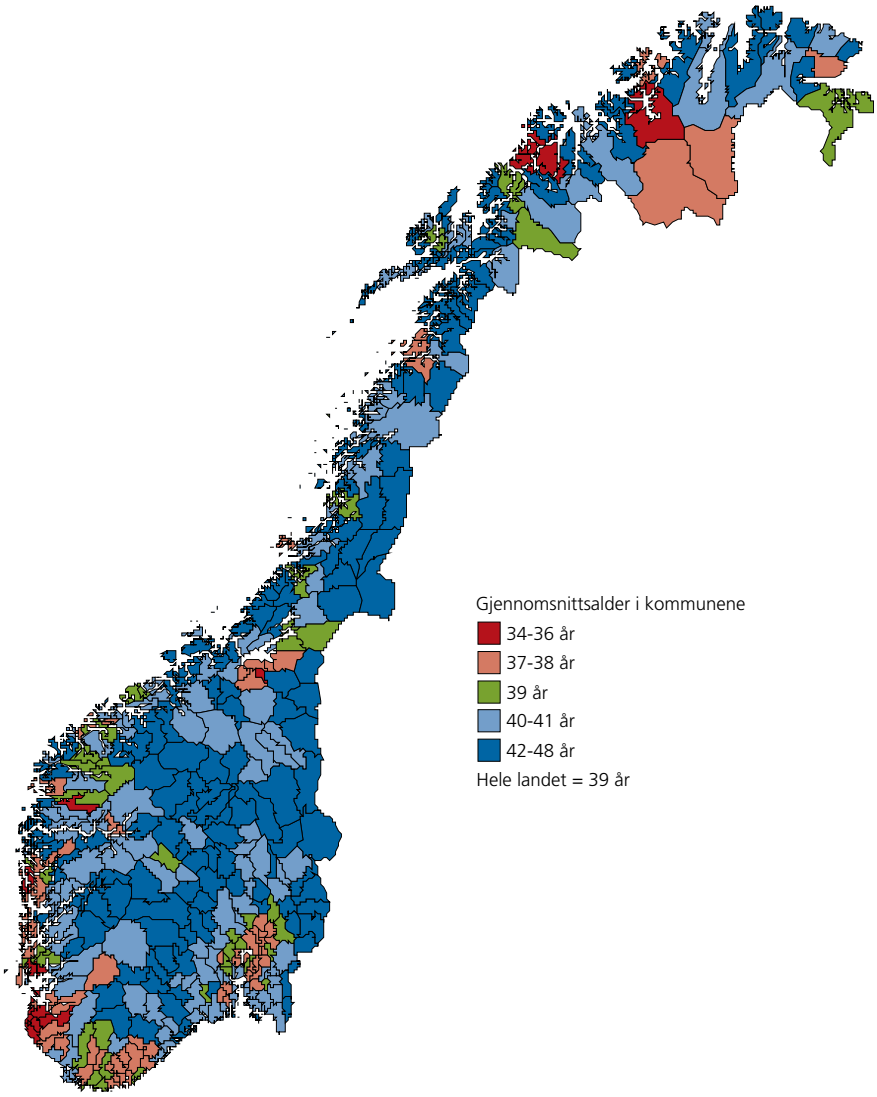

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.
Kartgrunnlag: Statens kartverk.

Tabell 2. **Gjennomsnittsalder i fylkene. 1. januar 2009**

Fylker	Gjennom-snitts-alder. År
Hele landet	**39**
01 Østfold	40
02 Akershus	38
03 Oslo	38
04 Hedmark	42
05 Oppland	42
06 Buskerud	40
07 Vestfold	40
08 Telemark	41
09 Aust-Agder	39
10 Vest-Agder	38
11 Rogaland	37
12 Hordaland	38
14 Sogn og Fjordane	40
15 Møre og Romsdal	40
16 Sør-Trøndelag	39
17 Nord-Trøndelag	40
18 Nordland	40
19 Troms Romsa	39
20 Finnmark Finnmárku	39

Kilde:Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

De «eldste» kommunene

De tre kommunene som har landets høyeste gjennomsnittsalder, er Ibestad i Troms, Leka i Nord-Trøndelag og Rendalen i Hedmark, der den er 47-48 år, noe som er elleve år høyere enn gjennomsnittsalderen for kommunene på Jæren.

I de minst sentrale kommunene er det relativt sett færre i yrkesaktiv alder og flere eldre enn i de mest sentrale kommunene.

Flest barn i kommunene vestpå

I forhold til folketallet er det flest barn i Rogaland, der 25 prosent er under 18 år. Deretter kommer Akershus. Færrest barn i forhold til folketallet er det i Oslo, med rundt 20 prosent. Andelen varierer mye kommunene imellom – fra 29 prosent i Fjell i Hordaland til snaue 17 prosent i Ibestad i Troms. Av de 20 kommunene med størst andel barn ligger tolv i Rogaland og Hordaland, mens

Tabell 3. **Kommuner med flest/færrest hjemmeboende barn, i prosent av folketallet. 1. januar 2009**

Flest		Færrest	
1246 Fjell	29,2	1917 Ibestad	16,8
1662 Klæbu	29,1	1724 Verran	16,9
1122 Gjesdal	28,8	1755 Leka	17,2
1120 Klepp	28,6	2027 Unjarga Nesseby	17,2
1142 Rennesøy	28,6	1839 Beiarn	17,2
1127 Randaberg	28,3	1928 Torsken	17,5
1146 Tysvær	27,9	0426 Våler	17,6
1026 Åseral	27,8	0425 Åsnes	17,9
1119 Hå	27,8	0430 Stor Elvdal	18,0
1256 Meland	27,7	2017 Kvalsund	18,1
1247 Askøy	27,5	0432 Rendalen	18,2
1835 Træna	27,3	1929 Berg	18,3
1124 Sola	27,2	0423 Grue	18,3
1516 Ulstein	27,2	1849 Hamarøy	18,5
1432 Førde	27,1	1913 Skånland	18,6
1114 Bjerkreim	27,1	2015 Hasvik	18,8
1219 Bømlo	27,0	1874 Moskenes	18,9
1663 Malvik	26,8	0622 Krødsherad	18,9
2012 Alta	26,8	2023 Gamvik	18,9
0234 Gjerdrum	26,8	2002 Vardø	18,9

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

av de 20 kommunene som hadde lavest andel, ligger tolv i Nord-Norge og fem i Hedmark (se tabell 3).

Høyest fruktbarhet i Rogaland samt Sogn og Fjordane

Det ble født 60 500 barn i 2008, og i de siste 35 årene har tallet på fødte bare vært høyere i 1990, 1991 og 1996. Et samlet fruktbarhetstall på 1,96 er blant de høyeste i Europa, og det høyeste som er registrert i Norge siden 1975 (se tekstboks). I 2007 var det bare Island, Irland og Frankrike (med fra 2,09 til 1,98) som i Europa lå høyere enn Norge.

En «gjennomsnittsmor» var i 2008 28 år gammel da hun fikk sitt første barn, og det er tre år eldre enn for bare 20 år siden. Den vanligste kombinasjonen besto av at både mor og far var i alderen 30-34 år (9 200 par). Den 9. mai ble det født flest barn i 2008, da så 222 barn dagens lys, mens dagen med færrest fødte var den 26. oktober, med 107.

Fruktbarhetstall

Samlet fruktbarhetstall (SFT) beskriver gjennomsnittlig antall levendefødte barn hver kvinne kommer til å føde i hele kvinnens fødedyktige periode (15-49 år), under forutsetning av at fruktbarhetsmønsteret i perioden vedvarer, og at dødsfall ikke forekommer. For å opprettholde folketallet på lengre sikt, må samlet fruktbarhetstall være om lag 2,1.

Figur 3. **Samlet fruktbarhetstall. 1970-2008**

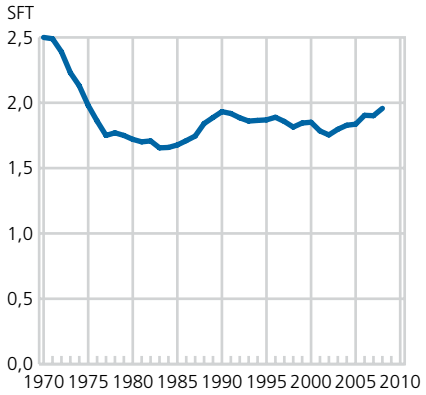

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Hver åttende kvinne var i 2008 barnløs ved 45-års alder, mens det var hver ellevte så sent som i 1990. Blant mennene var i 2008 litt over hver femte barnløs ved 50-års alder, mens tallet i 1990 var litt over hver syvende.

Med unntak av Akershus, Aust-Agder og Nordland hadde alle fylkene en stigning i fruktbarhetstallet sammenlignet med året før. Av fylkene var det Rogaland samt Sogn og Fjordane som hadde det høyeste fruktbarhetstallet, henholdsvis 2,15 og 2,13. Østfold, Oslo, Hedmark og Telemark hadde det laveste, alle med verdiene 1,85 eller 1,86. Man skal likevel merke seg at i mesteparten av tiden fra 1976 til 2005 lå landsgjennomsnittet på et lavere nivå enn det disse fylkene nå har; på begynnelsen av 1980-tallet var det helt nede på 1,68 (se figur 3, 4 og 5).

Sammenlignet med 1980 har fruktbarheten økt mest i og rundt Oslo. I Akershus, Hedmark, Oppland og Buskerud steg fruktbarhetstallet med mellom 20 og 30 prosent, og aller mest har det økt i Oslo, der det har gått opp med 31 prosent, fra 1,42 til 1,86.

I fylkene på Sørlandet og Nord-Vestlandet har fruktbarhetstallet vært tilnærmet uendret i perioden fra 1980, men det har hele tiden vært høyt. Forskjellen mellom disse fylkene og resten av landet har derfor blitt mindre i løpet av disse årene. Sammenligner vi med slutten av 1960-tallet, har forskjellen mellom disse fylkene og de nordligste på den ene siden, og Oslo på den andre siden, minket fra 1,4 barn til dagens 0,2.

Flest gifte foreldre i Vest-Agder

44 prosent av barna som ble født i 2008, hadde gifte foreldre, like mange hadde samboende foreldre, mens 12 prosent hadde enslige mødre. Andelen enslige mødre har økt med 3,8 prosentpoeng siden 2001. Fylkesvis var det flest gifte foreldre i Vest-Agder (59 prosent) og Rogaland (53). Flest samboende foreldre var det i Nord-Trøndelag (55), Sør-Trøndelag, Troms og Nordland (53 prosent), mens Finnmark (20 prosent) og Hedmark (18) hadde flest enslige mødre.

Laveste dødstall på over 25 år

Tallet på døde var 41 700 i 2008. Ikke siden 1980 har tallet vært lavere enn i perioden 2004-2008. I 2007 tok den årelange økningen i levealderen (se tekstboks) en pause, men det ser ut til at dette bare var et tilfeldig brudd, for i 2008 fortsatte økningen.

Ut fra dødelighetsmønsteret i 2008 kan en nyfødt gutt vente seg en levealder på 78,3 år, mens ei jente kan vente seg en levealder på 83,0 år. Hvis levealderen fortsetter å øke også i framtiden, kan imidlertid både gutter og jenter forvente å bli langt eldre enn dette. Forventet levealder ved fødselen økte med 0,2 år fra 2007 til 2008, og var den høyeste som noen gang er registrert. Ved 62-års alder er forventet gjenstående levealder for menn 19,9 år og for kvinner 23,3.

Norge er blant de 8-10 land i verden som har høyest forventet levealder ved fødselen, selv om vi ligger litt bak Japan, der jenter født i 2007 kunne forvente å bli 86 år og gutter 79,2.

Spedbarnsdødeligheten for begge kjønn var 2,7 per 1 000 levendefødte i 2008, det laveste tallet som noen gang er registrert. For 50 år siden var tallet 20, mens det for 20 år siden lå på 8. De øvrige nordiske landene ligger på det samme nivået som Norge – mellom 2,5 og 2,7. Danmark utgjør unntaket, med 4,0. Bare i løpet av de siste ti årene har spedbarnsdødeligheten sunket med omtrent 1,4 per 1 000 i alle de nordiske landene, og særlig sterk har nedgangen vært på Island – fra 5,5 til 2,5.

Jæren kontra innlandet og Nord-Norge

213 av kommunene i landet hadde et fødselsoverskudd, mens 208 hadde et underskudd. Av de ti kommunene med størst fødselsunderskudd er ni i Hedmark og Oppland, og fem av dem ligger i Sør-Hedmark. Blant kommunene med størst fødselsunderskudd i forhold til folketallet finner vi mange av de små kommunene i Nord-Norge (se tabell 4).

De dype skoger, altså det indre Østlandet, hadde fødselsunderskudd i kommune etter kommune. Også ved Nordishavet forholder det seg på samme måte. På Jæren, derimot, der Nordsjøen og milde vinder slår inn fra sørvest, ligger 7 av de 17 kommunene med størst fødselsoverskudd sett i forhold til folketallet (0,9 prosent eller høyere).

Levealder – gjenstående levetid

Forventet levealder eller middellevetid er det antall år en nyfødt kan forventes å leve under gjeldende dødelighetsforhold (periodedødelighet). Forventet levealder beregnes ut fra de aldersavhengige dødssannsynlighetene i perioden. Forventet gjenstående levetid beregnes for ulike alderstrinn.

Figur 4. **Samlet fruktbarhetstall. Fylke. 2008**

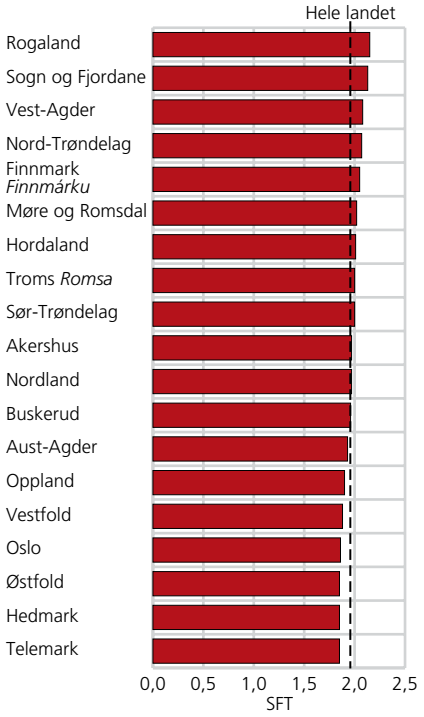

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 5. **Fødselsoverskudd i prosent av middelfolkemengden[1]. Fylke. 2008**

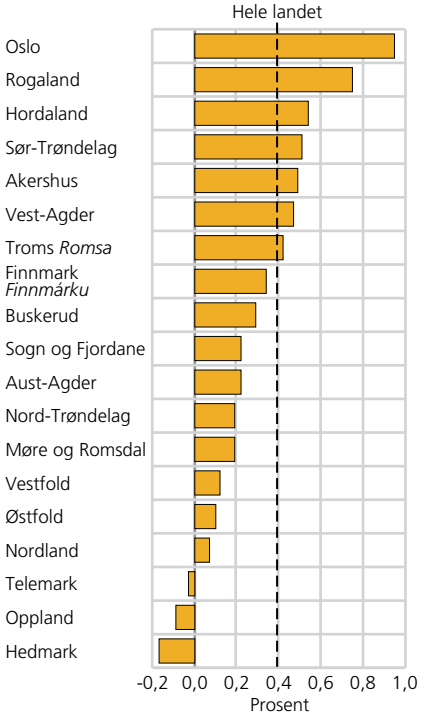

[1] Gjennomsnittet av folkemengden ved inngangen og utgangen av året.
Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4. **De ti kommunene med størst og minst fødselsoverskudd. 2008**

Fødselsoverskudd (213 i alt)		Fødselsoverskudd i forhold til folketallet / 1 000 (213 i alt) (landet = 3,97)		Fødselsunderskudd (208 i alt)		Fødselsunderskudd i forhold til folketallet/ 1 000 (208 i alt)	
1. Oslo	5 395	Unjarga-Nesseby	11,7	Eidskog	-66	Bjarkøy	-23,6
2. Bergen	1 416	Hå	11,6	Grue	-54	Ibestad	-17,9
3. Trondheim	1 233	Time	11,6	Østre Toten	-49	Utsira	-14,2
4. Stavanger	948	Skodje	11,5	Åsnes	-45	Rømskog	-13,9
5. Tromsø	661	Stordal	11,2	Gran	-43	Loppa	-12,7
6. Sandnes	638	Førde	11,0	Hamar	-38	Fosnes	-11,6
7. Bærum	479	Gjesdal	10,4	Ringebu	-34	Lierne	-11,5
8. Kristiansand	439	Askøy	10,3	Våler i Hedmark	-33	Modalen	-11,1
9. Bodø	360	Fjell	10,3	Surnadal	-31	Halsa	-10,8
10. Drammen	261	Sandnes	10,3	Kongsvinger	-30	Grue	-10,6

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Fortsatt flest polakker som kom ...

Det ble registrert 67 000 innvandringer til Norge i 2008, og 23 600 utvandringer. Av de 58 800 som innvandret til Norge, og som ikke var norske statsborgere, var 37 700 eller 64 prosent statsborgere av medlemsland i EU. Polske statsborgere utgjorde med sine 14 400 innvandringer den største enkeltgruppen, fulgt av svensker og tyskere, og det var den samme rekkefølgen som året før.

Innvandringen har de siste årene vært relativt stabil for de fleste land, men for noen har det vært endringer. Det kom 1 300 flere svenske statsborgere til landet i 2008 enn året før, og også fra Litauen, Romania, Tyskland, Eritrea og Det palestinske området økte antallet. På den annen side kom det færre somaliske og russiske statsborgere enn året før.

... men både de og svensker reiste også hjem igjen

Når det gjaldt utvandring, toppet svenske statsborgere med 2 700, tett fulgt av polakker med 2 500. Det var dobbelt så mange polakker som reiste hjem igjen som året før.

Fra og med 2003 har nettoinnvandringen (se tekstboks for definisjon) av polske statsborgere økt fra 300 i året til 11 900. 2008 var det første året i perioden at nettoinnvandringen av polske statsborgere gikk ned. Mens det de siste årene har vært tilnærmet en dobling av nettoinnvandringen fra år til år, var det i 2008 en nedgang på 1 000, og som før nevnt skyldes dette økt utvandring mot slutten av året.

Innflyttingsoverskuddet fra utlandet økte med 3 700 fra 2007, og nådde 43 300 i 2008. På de fem årene fra 2003 har nettoinnvandringen steget med 32 000, men over 90 prosent av denne økningen er det nettoinnvandring fra europeiske land som står for (se figur 6 og 7).

Et innvandringsoverskudd på 43 300 i 2008 veide opp for mye av det innenlandske flyttetapet som mange fylker hadde, og også for fødselsunderskuddet som tre av fylkene hadde. Oppland fikk derfor på grunn av nettoinnvandringen både et totalt innflyttingsoverskudd og en vekst i folketallet. Nettoinnvandringen fra utlandet førte også til at Møre og Romsdal, Nordland og Troms fikk et totalt innflyttingsoverskudd i stedet for et flyttetap, og det samme var tilfellet for Oslo og Rogaland.

Figur 6. **Flyttinger til/fra utlandet. 1980-2008. Antall i 1 000**

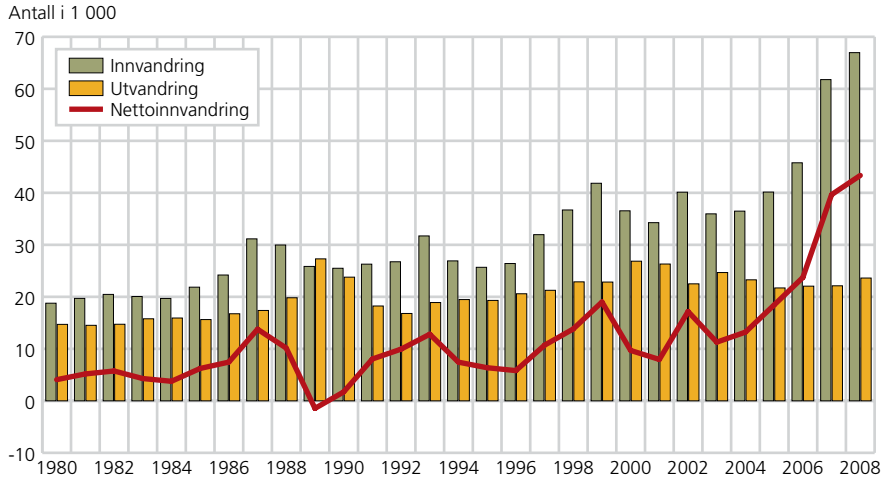

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 7. **Nettoinnvandring fra utlandet. Utenlandske statsborgere. 2008. Antall i 1 000**

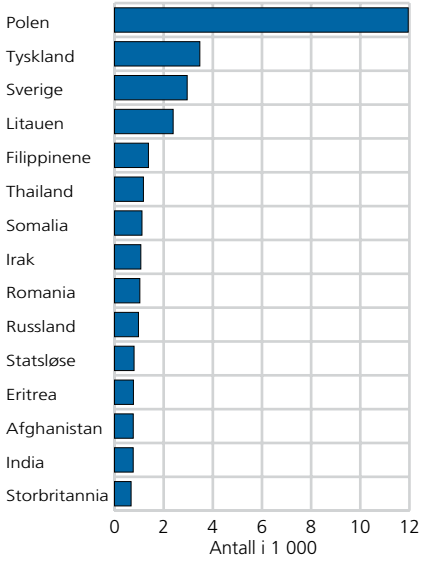

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Mest innvandring til Oslo/Akershus og Rogaland/Hordaland

Oslo befant seg i 2008 i en særklasse med en nettoinnvandring på 10 000, etterfulgt av Rogaland, Hordaland og Akershus; i hvert av disse fylkene var den noe under halvparten av Oslos. Oslos nettoinnvandring var fem ganger så stor som gjennomsnittet for perioden 2001-2005. De andre fylkene hadde kun små endringer. Mens nettoinnvandringen for hele landet økte med 3 700, økte den for Oslo med 3 100.

Oslos andel av landets totale nettoinnvandring lå fra 1960-tallet og framover på mellom 25 og 33 prosent, og i annen halvdel av 1980-tallet nådde den 40 prosent av landets totale nettoinnvandring. Deretter sank den, slik at den i 2003 bare utgjorde 8 prosent av totalen. Så steg den igjen, og stabiliserte seg rundt 17 prosent, før den i 2008 steg til 23 prosent, den høyeste andelen siden slutten av 1980-tallet.

Over halvparten av nettoinnvandringen av statsborgere fra de nye EU-landene – 9 000 av 16 000 – fant sted til Oslo/Akershus og Rogaland/Hordaland. Når det gjelder tilsvarende tall for innvandrere fra en del vesteuropeiske land og USA, gikk nettoinnvandringen enda mer utpreget til de to fylkene Oslo og Rogaland. Svenskene flyttet til Oslo og Akershus – de utgjorde 1 600 av en nettoinnvandring på 3 000 (se tabell 5).

Det var bare fem kommuner som ikke hadde nettoinnvandring fra utlandet – Vefsn og Nordreisa i Nord-Norge, Skaun og Snåsa i Trøndelag og Hjartdal i Telemark.

Arbeids- og familieinnvandringen rekordstor

48 000 ikke-nordiske statsborgere innvandret til Norge for første gang i 2008, og både arbeids- og familieinnvandringen var større enn noen gang. Om lag halvparten hadde arbeid som innvandringsgrunn (se tekstboks), mens en tredel kom på grunn av familie, og litt under en av ti kom på grunn av henholdsvis flukt eller utdanning (se figur 8). Siden 2006 har arbeid vært den viktigste innvand-ringsgrunnen blant de ikke-nordiske statsborgerne. To tredeler av denne gruppen kom fra de nye EU-landene i Øst-Europa, og to tredeler av dem igjen kom fra Polen. Mens over 90 prosent av arbeidsinnvandrerne

Nettoinnvandring
Nettoinnvandring regnes ut som antall innvandringer (fra utlandet) minus antall utvandringer (til utlandet).

Innvandringsgrunn
Statistikken over innvandringsgrunn omfatter alle innvandrere med ikke-nordisk statsborgerskap som innvandret til Norge for første gang mellom 1990 og 2008. Personer som har familieinnvandret til personer med flyktningbakgrunn, regnes som familieinnvandrere. Arbeidstakere på korttidsopphold (under 6 måneder) registreres ikke som bosatte i Norge, og er her ikke medregnet i begrepet arbeidsinnvandring. Utenlandsadopterte er ikke med fordi de ikke regnes som innvandrere. De viktigste enkeltkildene for statistikkdataene er Det sentrale folkeregister (DSF) i Skattedirektoratet og Utlendingsdatabasen (UDB) i Utlendingsdirektoratet.

Tabell 5. **De tre fylkene med størst nettoinnvandring av utvalgte statsborgerskapsgrupper i 2008 per 1 000 av folketallet**

I alt (43 346 i alt) (landet = 9,1)		Polen, Litauen, Estland, Latvia, Romania og Slovakia (16 794 i alt) (landet = 3,5)		Tyskland, Frankrike, Nederland, Storbritannia og USA (5 621 i alt) (landet = 1,2)	
1. Oslo	17,6	Oslo	5,4	Oslo	2,3
2. Rogaland	11,7	Rogaland	5,1	Rogaland	1,9
3. Finnmark Finnmárku	10,4	Møre og Romsdal	4,4	Sogn og Fjordane	1,9
Sverige (2 957 i alt) (landet = 0,6)		Etiopia, Eritrea, Somalia, Afghanistan, Burma, Irak og Iran (4 820 i alt) (landet = 1,0)		Kvinner fra Filippinene, Thailand, Brasil, Colombia og Russland (3 008 i alt) (landet = 0,6)	
1. Oslo	2,3	Nordland	1,7	Finnmark Finnmárku	1,4
2. Akershus	0,6	Troms Romsa	1,6	Oslo	1,0
3. Troms Romsa	0,5	Vest-Agder	1,5	Rogaland	0,8

Kilde:Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

kom fra Europa, kom halvparten av familieinnvandrerne fra land utenfor Europa. Polske statsborgere utgjorde imidlertid den største enkeltgruppen også her.

Siden 1990 har i alt 377 000 ikke-nordiske statsborgere innvandret, og tre firedeler av dem er fortsatt bosatt i Norge. Blant dem som har kommet på grunn av flukt og familieinnvandring, er over 80 prosent fortsatt bosatt, mens det bare gjelder 40 prosent av dem som har kommet for å studere. Nesten tre firedeler av dem som har kommet på grunn av arbeid, er fortsatt bosatt, men for dem som kom på begynnelsen av 1990-tallet, er andelen bare en femdel.

Flest fra Irak med flyktningbakgrunn

Om lag 143 000 personer med flyktningbakgrunn er bosatt i Norge. Halvparten av dem har landbakgrunn fra Asia, og det er flest bosatte fra Irak (18 700) og Somalia (16 700). Tre firedeler av de bosatte med flyktningbakgrunn kategoriseres som primærflyktninger, mens de øvrige har familietilknytning til disse. Nesten 60 prosent av dem er nå norske statsborgere. Andelen varierer etter hvilken landbakgrunn de har, og kan også forklares med ulik botid, da det kreves minst syv års botid for å kunne søke om norsk statsborgerskap.

Oslo er det fylket som har flest bosatte med flyktningbakgrunn. De godt og vel 40 000 som er bosatt i Oslo, utgjør 28 prosent av alle i Norge med flyktningbakgrunn, og de utgjør 7 prosent av den totale folkemengden i hovedstaden.

Personer med flyktningbakgrunn (se tekstboks for definisjon) bosettes rundt om i hele landet, men etter som årene går, er det mange av dem som flytter, særlig til Oslo-området, men også til andre sentrale strøk. I tillegg får flere norsk statsborgerskap. Derfor er andelen med norsk statsborgerskap høyest i de fylkene som har størst innflytting av personer med flyktningbakgrunn, mens den er lavest i de fylkene som har størst utflytting (se figur 9).

Figur 8. **Innvandringer, etter innvandringsgrunn og innvandringsår. 1990-2008. Antall i 1 000**

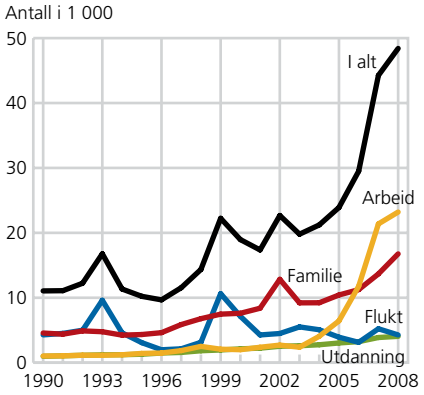

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

6,3 prosent utenlandske statsborgere – flest polakker ...

303 000, eller 6,3 prosent, av innbyggerne i landet var utenlandske statsborgere. Tallet vokste med 36 700 i løpet av 2008, den største veksten noensinne.

Person med flyktningbakgrunn

Begrepet brukes i denne artikkelen om personer som har kommet til Norge som følge av flukt, og de som har fått komme etter som familiemedlemmer. Også de som opprinnelig kom av andre grunner, men senere har fått en flyktningtillatelse til å bli i landet, er regnet med.

Med fluktgrunner menes at vedkommende har fått beskyttelse i Norge, *uten* hensyn til om personen har fått flyktningstatus etter Genèvekonvensjonen.

Barn til personer med flyktningbakgrunn som er født i Norge, er ikke regnet med.

Polske statsborgere er nå den største gruppen. Det var 39 200 polske statsborgere bosatt i Norge, noe som var 12 400 flere enn året før. Svenske statsborgere utgjør den nest størst gruppen med sine 32 800, og så kommer danske og tyske statsborgere med rundt 20 000 hver. 65 prosent av de utenlandske statsborgerne har et europeisk statsborgerskap (se figur 10).

Flest utenlandske statsborgere var bosatt i Oslo og Akershus. I disse to fylkene sto de for henholdsvis 12 og 7 prosent av folketallet. Mer enn hver tredje av de utenlandske statsborgerne i Norge bodde i disse to fylkene.

... og under halvparten av dem er kvinner

Det er store kjønnsforskjeller mellom de utenlandske statsborgerne. Av dem med statsborgerskap fra Hellas, Polen og Slovakia er omtrent 70 prosent menn. Det er for eksempel 28 100 polske menn i Norge, men bare 11 100 kvinner. Av statsborgerne fra Thailand og Filippinene, derimot, er bare henholdsvis 15 og 18 prosent menn.

En halv million i hele landet

Ved inngangen til 2009 var det 422 600 innvandrere og 85 600 norskfødte med innvandrerforeldre i Norge. I alt utgjør disse10,6 prosent av Norges befolkning. I tillegg bor det 230 000 personer i Norge som har en norskfødt og en utenlandsfødt forelder; for godt over halvparten av disse kommer den utenlandsfødte forelderen fra Sverige, Danmark, Tyskland, Storbritannia eller USA.

Veksten i antall innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre i 2008 var høyere enn noen gang tidligere, 48 600 personer. En firedel av disse har bakgrunn fra Polen. Det var registrert 44 500 innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre fra Polen, og hele 95 prosent av denne gruppen har selv innvandret til Norge. Den nest største gruppen, 30 200, er personer med bakgrunn fra Pakistan. I denne gruppen er hele 45 prosent født i Norge. Andre store grupper er personer med bakgrunn fra Sverige, Irak, Somalia og Tyskland.

Halvparten kom fra Europa

Befolkningsveksten i 2008 skyldes i hovedsak innvandring fra Europa. 50 prosent av alle som selv har innvandret til Norge, har bakgrunn fra et europeisk land. Flertallet av foreldrene til de norskfødte med innvandrerforeldre er fra Asia, 57 prosent. Kun 23 prosent av de norskfødte hadde foreldre fra Europa (se figur 11).

Både relativt og absolutt er det klart flest innvandrere og norskfødte med innvandrerbakgrunn i Oslo. Av Oslos befolkning på 575 500 personer var det 152 100, eller 26 prosent, som hørte til i disse gruppene. Høye andeler har også Drammen (20 prosent), Lørenskog (18 prosent) og Skedsmo (17 prosent).

Oslos befolkning mest flerkulturell

Av alle innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre bor 30 prosent i Oslo, og det er et langt sprang ned til de neste på lista som er Bergen (5 prosent) og Stavanger (4 prosent). Bare 5 prosent bor i Nord-Norge. Det er flest fra Polen i Bergen, Stavanger, Trondheim og Bærum. Det er flest fra Pakistan i Oslo og flest fra Tyrkia i Drammen.

Figur 9. **Personer med flyktningbakgrunn, etter statsborgerskap og fylke. 1. januar 2009.**

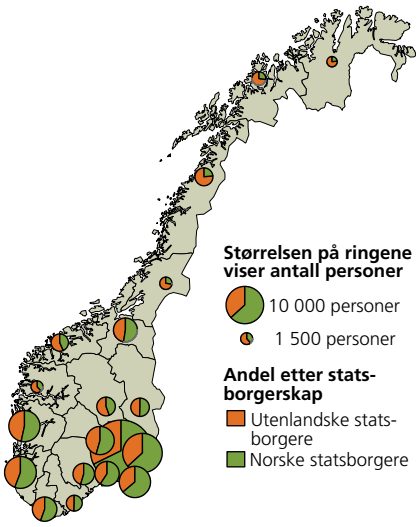

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå. Kartgrunnlag: Statens kartverk.

Figur 10. **Utenlandske statsborgere i Norge, etter verdensdel. 2009. Prosent**

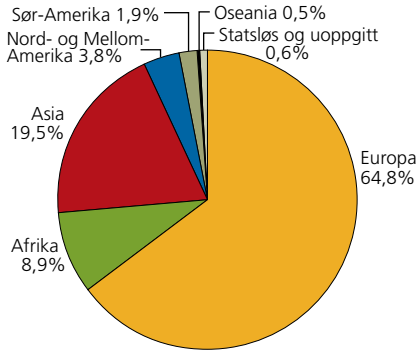

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 11. **De 15 største innvandrergruppene i Norge. 1. januar 2009. Absolutte tall**

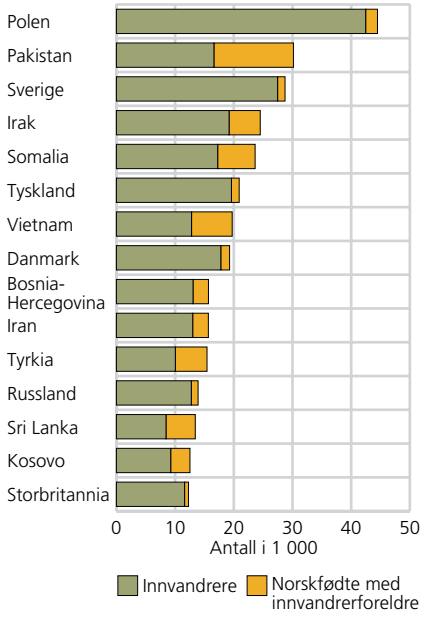

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Nye betegnelser
Statistisk sentralbyrå har endret betegnelsene i innvandrerstatistikken.

Førstegenerasjonsinnvandrere uten norsk bakgrunn er endret til ***innvandrere.*** Personer født i Norge av to utenlandsfødte foreldre er endret til ***norskfødte med innvandrerforeldre.*** Innvandrerbefolkningen er endret til innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre. Betegnelsen «innvandrerbakgrunn» brukes ikke lenger.

I tillegg er landgrupperingen vestlig/ikke-vestlig ikke lenger i bruk. SSB grupperer nå som hovedregel etter ***land og verdensdeler***. Endringene gjelder fra 1. oktober 2008. Se http://www.ssb.no/emner/00/standarder/ for standarden i sin helhet.

Innenfor landet flytter flest kort

Av 570 000 innenlandske flyttinger i 2008 var 370 000 innenfor kommuner og 200 000 over kommunegrenser. Og av de 200 000 som flyttet fra en kommune til en annen, flyttet 83 000 innenfor fylket, og 120 000 flyttet innenfor landsdelen. 115 000 flyttet mellom fylker, og 79 000 flyttet mellom landsdeler.

Mange som flytter ut av fylket, flytter til et nabofylke. Halvparten av dem som flyttet fra Akershus, flyttet til Oslo, og nesten halvparten av dem som flyttet fra Oslo, flyttet til Akershus. Derimot var det kun 10 prosent av dem som forlot Finnmark, som bosatte seg i Oslo. De flytter heller til Tromsø. Og kun 12 prosent av utflytterne fra Nord-Trøndelag flyttet til Oslo, siden de har Trondheim mye nærmere.

12 prosent av befolkningen flyttet i 2008, 8 prosent innenfor kommuner og 4 prosent mellom kommuner. Flyttinger mellom kommuner blir tillagt størst vekt i statistikken (se figur 12).

Livsfase bestemmer flyttinger

Det er ungdom og barnefamilier som flytter mest, spesielt *mellom* kommuner. Om vi ser på flyttingene *innenfor* kommunene, øker flytteaktiviteten når folk blir over 70 år.

Flytting henger sammen med livsfase. Familier i en etableringsfase flytter mye, mens ungdom flytter mest, både mellom og innenfor kommuner. De flytter ut av foreldrehjemmet, til utdanning og jobb. Og hadde alle studentene som i realiteten flyttet hjemmefra, blitt registrert i statistikken, ville toppen for alderen 20-29 år vært enda høyere i figuren som viser flytting etter alder (se figur 12). Fra 30 år og utover roer flytteaktiviteten seg betraktelig.

Kvinner flytter tidligere enn menn, noe som henger sammen med at kvinnen i et forhold ofte er yngre enn mannen. Fra og med 30-årsalderen flytter mennene mer enn kvinnene.

Den økte flytteaktiviteten etter hvert som folk blir eldre (over 70 år), skyldes også livsfase. Barna har for lengst flyttet ut, og alderen begynner å tynge. Da er det mange som bytter ut eneboligen med en mindre og mer lettvint bolig, oftest i samme kommune. Med tiltakende alder er det også stadig flere som flytter på institusjon.

Figur 12. **Flytting mellom og innenfor kommuner, etter alder og kjønn per 1 000 middelfolkemengde[1]. 2008**

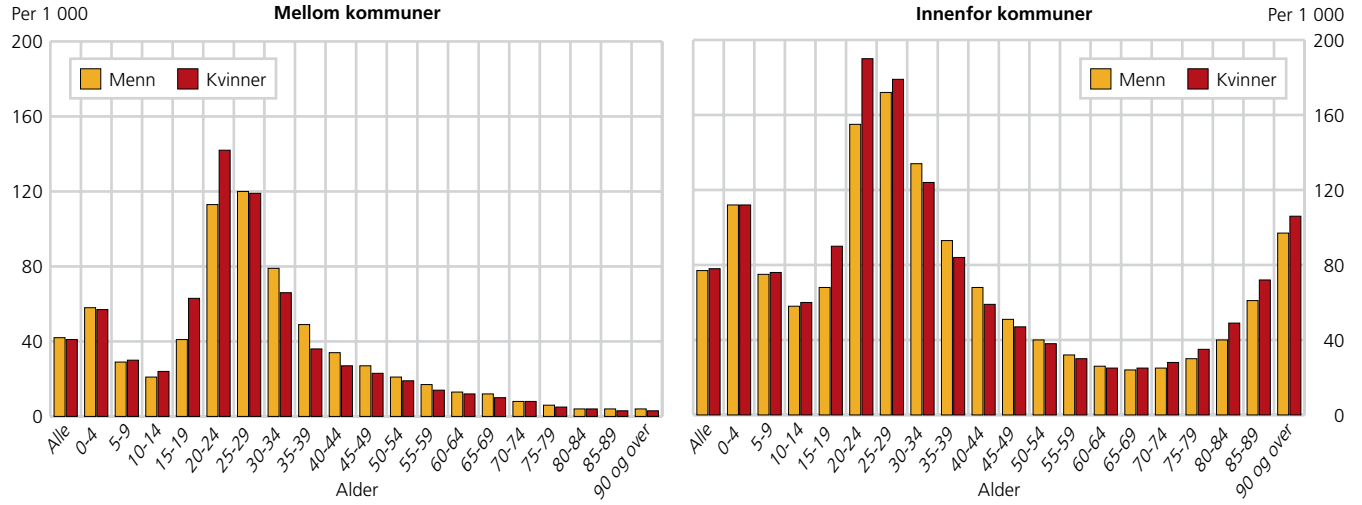

[1] Gjennomsnittet av folkemengden ved inngangen og utgangen av året.
Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Fra nord til sør og fra vest til øst

Hovedstrømmene av flyttinger går fra nord til sør og fra vest til øst. Oslo/Akershus og området innenfor dagpendlingsavstand til Oslo på begge sider av Oslofjorden (Sør-Østlandet) har nettoinnflytting (se figur 13). Nord-Norge og Vestlandet har nettoutflytting, mens de andre landsdelene ikke har stor forskjell mellom inn- og utflytting.

Dette mønsteret holder seg rimelig konstant over tid, mens størrelsen på flyttestrømmene varierer noe fra år til år. I perioder med høykonjunktur flytter folk mest, og når konjunkturene daler, flytter de mindre. Siden flyttingene er sentraliserende, tiltar sentraliseringen med høykonjunkturer og avtar med lavkonjunkturer. Flyttingene avtok noe fra 2007 til 2008, og mobiliteten var tilbake på nivå med 2003-2005.

Oslo og Akershus, de to mest folkerike fylkene, er fylkene med både flest innflyttinger og utflyttinger. I 2008 flyttet det ut 300 flere enn det flyttet inn til Oslo, mens det i Akershus var 2 400 flere som flyttet inn, enn ut. Det er ofte formålstjenlig å se de to fylkene i sammenheng. Oslo er «byen» for Akershus, mens Akershus er bosted for mange av dem som arbeider i Oslo. Oslo er magneten, som trekker til seg folk, spesielt ungdommer fra hele landet. Og når unge mennesker som bor i Oslo, får barn og ønsker å bo mer romslig, flytter mange til Akershus.

I forhold til folketallet hadde Akershus størst nettoinnflytting, fulgt av Østfold, med henholdsvis 5 og 4 promille av befolkningen. Finnmark og Sogn og Fjordane hadde størst nettoutflytting, med henholdsvis 13 og 9 promille av befolkningen. Flyttingene merkes altså bedre i fylkene med størst utflytting enn i fylkene med størst innflytting.

Innvandrere flytter fra utkantene til sentrale strøk

Innvandrere flytter mye og foretrekker å bo i de mest sentrale delene av landet. Flyktninger blir plassert i kommuner i hele landet og registreres da som innvandret. Spesielt mange av dem som blir plassert i Nord-Norge og på Nord-

Figur 13. **Nettoflytting mellom landsdeler i 2008**

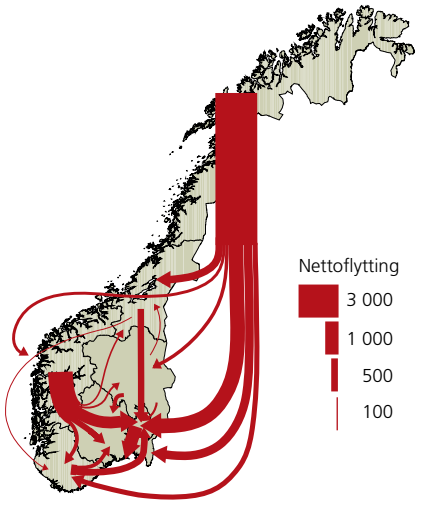

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.
Kartgrunnlag: Statens kartverk.

Figur 14. **Innvandere og norskfødte med innvandrerforeldre som flyttet fra fylkene. 2008. Prosent av dem i gruppen som bodde i fylket 1. januar 2008**

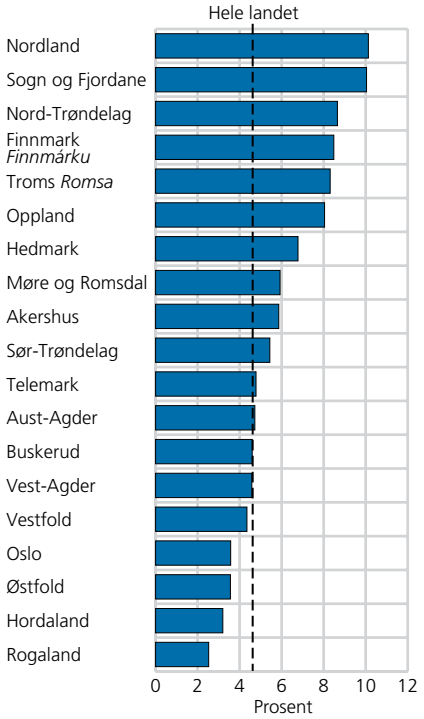

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 15. **Innvandere og norskfødte med innvandrerforeldre som andel av innflyttere til fylkene. 2008. Prosent**

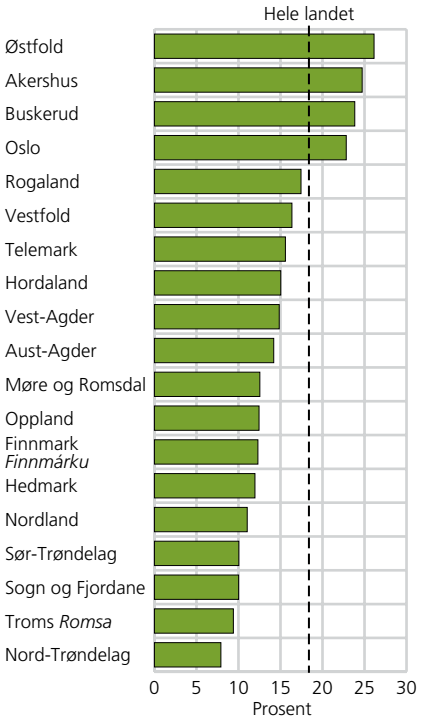

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Vestlandet, flytter til mer sentrale strøk når anledningen byr seg. Utflyttingen av innvandrere og personer med innvandrerforeldre (barn av innvandrere) fra Nordland og Sogn og Fjordane i 2008 tilsvarte hele 10 prosent av alle i denne gruppen bosatt i fylkene ved inngangen av året (se figur 14). De som flyttet ut av Nord-Trøndelag, Finnmark, Troms og Oppland, utgjorde rundt 8 prosent av gruppen i fylket.

Av dem som flyttet inn til Østfold, var så mye som 26 prosent innvandrere og barn av innvandrere (se figur 15). Det er mye, siden denne gruppen utgjør 10 prosent av Norges befolkning. Også i Akershus, Buskerud og Oslo var 22-25 prosent av dem som flyttet inn fra andre fylker, innvandrere og barn av innvandrere.

De fleste kommunene har innenlandsk flytteunderskudd

Statistikk på fylkesnivå dekker over store regionale forskjeller mellom kommuner i fylkene. De fleste fylkene har både innflyttings- og utflyttingskommuner (se figur 16). Nettoinnflyttingen (innflytting minus utflytting) i kommunene varierer en del fra år til år. Hovedmønsteret er likevel ganske fast over tid. Mange av kommunene med innflyttingsoverskudd ligger innenfor et område som strekker seg fra Lillehammer/Hamar og sørover, langs begge sider av Oslofjorden til Kristiansand og Halden. Også i mange kommuner i Stavanger- og Trondheimsregionen samt i en del enkeltkommuner spredd over hele landet var det i 2008 flytteoverskudd.

I 2008 var det 271 kommuner med innenlands flytteunderskudd, som er om lag samme antall som i 2007. Kvalsund, nabokommunen til Hammerfest, hadde størst nettoutflytting i forhold til folketallet. Blant de ti kommunene som hadde størst nettoutflytting i forhold til folketallet, ligger fem i Nord-Norge.

Størst nettoinnflytting i forhold til folketallet hadde den vesle kommunen Rømskog, helt nordøst i Østfold, fulgt av Ullensaker (Gardermoen). Ullensaker er, sammen med Trondheim, de to kommunene som har hatt den største nettoinnflyttingen fra andre norske kommuner gjennom de siste ti årene, med en samlet nettoinnflytting på om lag 5 500 hver. Størst nettoutflytting de siste ti årene har det vært fra Bærum (-1 800), Narvik (-1 500) og Vadsø (-1 400). Fødselsoverskudd og nettoinnvandring fra utlandet har likevel gitt en betydelig folketilvekst i Bærum og nesten utlignet det innenlandske flytteunderskuddet i Narvik og Vadsø.

Figur 16. **Innenlands nettoinnflytting per 1 000 middelfolkemengde[1]. 2008**

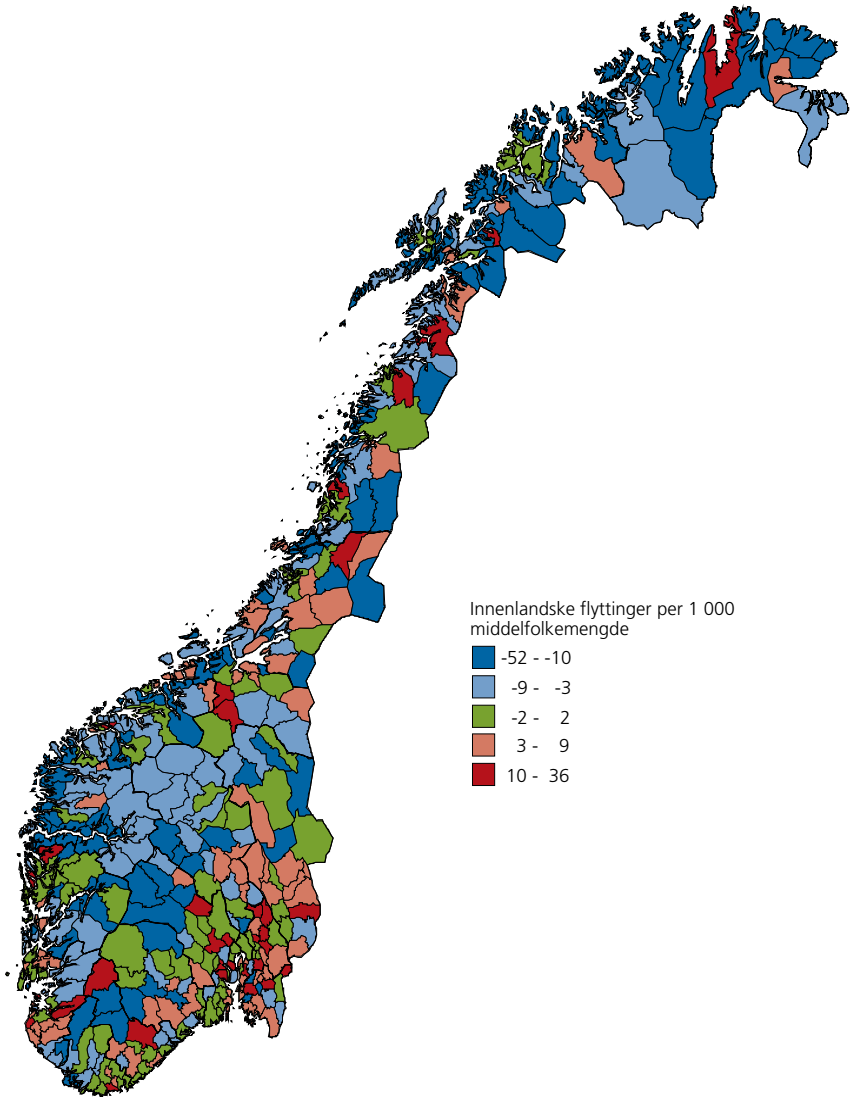

[1] Gjennomsnittet av folkemengden ved inngangen og utgangen av året.
Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.
Kartgrunnlag: Statens kartverk.

Mange gifter seg – og 08.08.08 var en stor dag

I 2008 ble det inngått 25 100 ekteskap der mannen var bosatt i Norge, 1 650 flere enn året før. Tallet på skilsmisser lå på samme nivå som året før, mens tallet på separasjoner var noe høyere. Gjennomsnittsalderen for dem som gifter seg første gang, har økt stadig siden 1970-tallet, og var i 2008 34,1 år for menn og 31,2 år for kvinner. Sammenlignet med 1970-tallet var menn hele 8,9 år eldre og kvinner 8,4 år eldre.

Stadig færre gifter seg i statskirken. 45 prosent gjorde dette i 2008, mens 33 prosent giftet seg borgerlig, 5 prosent i et annet trossamfunn og 17 prosent giftet seg i utlandet. Av mennene som giftet seg, inngikk 3 700, eller en av syv, ekteskap med en kvinne som var bosatt i utlandet. Omvendt var det bare en av 16 av kvinnene bosatt i Norge som inngikk ekteskap med en mann som var bosatt i utlandet.

Figur 17. **Inngåtte ekteskap, skilsmisser og separasjoner. 1978-2008. Antall i 1 000**

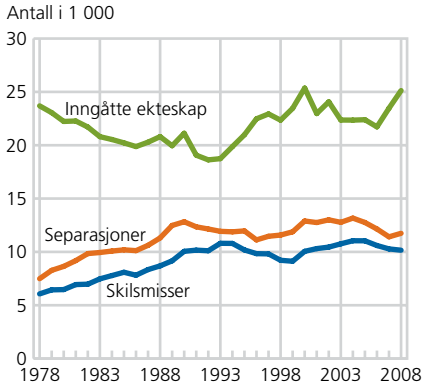

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 18. **Andel personer, etter husholdningstype. Privathusholdninger. Hele landet og fylker. 1 januar 2009. Prosent**

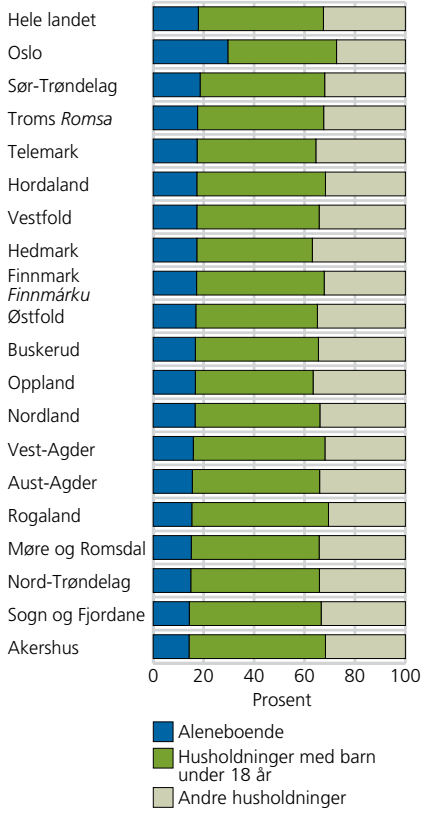

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Datakilder

Samboerstatistikken er basert på intervjudata, og om en person blir definert som samboer eller ikke, avhenger av hva intervjupersonen selv svarer på spørsmålet om en lever i samliv. I SSBs registerbaserte familiestatistikk må man være registrert i folkeregisteret på samme adresse for å bli definert som samboere. Erfaringsmessig vil statistikk som er basert på register og formelt bosted, gi noe færre samboerpar enn statistikk som er basert på intervjuundersøkelser og faktisk bosted.

Husholdningsstatistikken er laget ut fra hvor personene var registrert bosatt 1. januar 2009 (formelt bosted). Det betyr blant annet at alle ugifte studenter som er registrert bosatt hos foreldrene, er talt opp i foreldrenes husholdning. I intervjuundersøkelser er det respondenten selv som oppgir sitt faktiske bosted. Erfaringsmessig vil statistikk som er basert på register og formelt bosted, i gjennomsnitt gi noe større husholdninger, færre aleneboende og færre samboerpar enn statistikk som er basert på intervjuundersøkelser og faktisk bosted. Registerstatistikken har den fordelen at den kan brytes ned på svært lavt geografisk nivå.

Fredag den 8. august 2008 var det 1 051 par som giftet seg, mer enn åtte ganger så mange som en vanlig fredag i resten av året, og over tre ganger så mange som en augustfredag. Det var likevel 367 færre par som giftet seg da, enn den 07.07.07.

10 200 ekteskap ble oppløst ved skilsmisse, og for vel halvparten av parene hadde ekteskapet vart i 10 år eller mer. 56 prosent av parene som ble skilt, hadde felles barn under 18 år, og skilsmisser berørte om lag 10 000 barn i denne aldersgruppen. Omtrent halvparten av disse var i aldersgruppen 6-12 år.

11 700 par ble separert, en liten økning fra året før. 61 prosent av disse parene hadde felles barn under 18 år, og i alt ble omtrent 13 400 barn i denne aldersgruppen berørt av separasjon (se figur 17).

Ett av fire par er samboere

Andelen samboere blant personer som lever i samliv, har ikke økt de siste årene, og samboerskap er fremdeles mest utbredt blant personer i 20- og 30-årene. Blant personer i aldersgruppen 20-79 år som lever i samliv, er en av fire samboere. Det er en generell trend at kvinner er noen år yngre enn mannen hun lever sammen med, en aldersforskjell som i gjennomsnitt er rundt tre år. Basert på intervjudata er det totale antall samboere anslått til omtrent 600 000, med andre ord 300 000 samboerpar.

Nesten hver femte bor alene

Det var ved årsskiftet 2 143 000 privathusholdninger i landet, en økning på 38 000 i løpet av året. De som økte mest i antall, var husholdninger bestående av én person. Nesten 40 prosent av husholdningene består av én person, noe som tilsvarer at 18 prosent av de bosatte i Norge, eller 852 000 personer, bor alene. Andelen var 4 prosent i 1960 og 10 prosent i 1980.

Gjennomsnittlig husholdningsstørrelse i 2008 var 2,2 personer, mens den ved utgangen av 1960 var på 3,3. Det er store forskjeller når det gjelder alder og kjønn, for eksempel bor 6 av 10 i aldersgruppen 80 år og eldre alene, og 1 av 3 i aldersgruppen 67-79 år (se tabell 6). Det er langt flere kvinner enn menn som bor alene.

Figur 19. **Andel personer, etter husholdningstype. Privathusholdninger. Bydeler i Oslo. 1. januar 2009. Prosent**

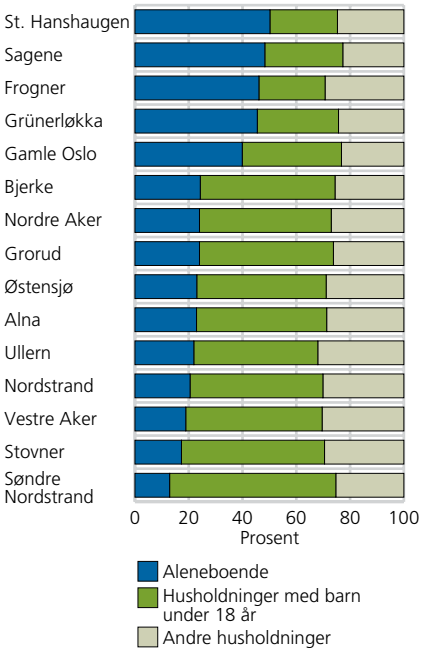

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 6. **De ti kommunene med flest og færrest aleneboende 80 år og over i privathusholdninger. 1. januar 2009. Prosent**

De ti kommunene som hadde flest aleneboende				De ti kommunene som hadde færrest aleneboende			
Kommune	I alt	Bor alene	Bor med andre	Kommune	I alt	Bor alene	Bor med andre
0938 Bygland	100,0	72,6	27,4	1633 Osen	100,0	29,3	70,7
1755 Leka	100,0	69,4	30,6	1547 Aukra	100,0	32,7	67,3
2024 Målselv	100,0	67,7	32,3	0911 Gjerstad	100,0	33,1	66,9
1822 Leirfjord	100,0	66,9	33,1	2028 Båtsfjord	100,0	34,2	35,8
1835 Træna	100,0	66,7	33,3	1523 Ørskog	100,0	37,9	62,1
1928 Torsken	100,0	65,7	34,3	0521 Øyer	100,0	38,8	61,2
1857 Værøy	100,0	65,2	34,8	0935 Iveland	100,0	38,8	61,2
1145 Bokn	100,0	65,3	34,7	1517 Hareid	100,0	39,0	61,0
0829 Kviteseid	100,0	65,0	35,0	2027 Unjarga Nesseby	100,0	39,0	61,0
2022 Lebesby	100,0	64,8	35,2	0121 Rømskog	100,0	39,1	60,9

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Over tid skjer det endringer mellom de forskjellige delene av landet når det gjelder størrelsen på husholdningene. Ved Folke- og boligtellingen 1960 var det de tre fylkene i Nord-Norge sammen med Sogn og Fjordane som hadde de største husholdningene, de besto av mellom 3,9 og 3,6 personer. Den gang var Akershus blant fylkene med færrest personer per husholdning, med sine 3,2. I dag finner vi, derimot, de største husholdningene i Akershus, Rogaland, Møre og Romsdal – og fortsatt Sogn og Fjordane (se figur 18).

Flest aleneboende i Oslo – på St. Hanshaugen

Oslo har flest aleneboende, nær 30 prosent av de bosatte, det vil si 164 000 personer. Etter Oslo er det fylkene Sør-Trøndelag og Troms som har høyest andel aleneboende, med henholdsvis 19 og 18 prosent av folketallet. Lavest andel aleneboende er det i Nord-Trøndelag, Sogn og Fjordane og Akershus. I Oslo varierer andelen aleneboende mye mellom bydelene. I bydelen St. Hanshaugen er omtrent halvparten av de bosatte aleneboende (15 100 personer), mens Søndre Nordstrand har den laveste andelen med 13 prosent, 4 400 personer (se figur 19).

Er helsen avhengig av hvor vi bor?

Helse og helserelatert livsstil gjenspeiles blant annet i de regionale dødelighetstallene og hva innbyggerne selv sier om egen helse. Dødeligheten har gått ned, mest i Oslo og Akershus, minst i Hedmark og Oppland, viser tall for 2003-2007. Oslo og Akershus har også færrest røykere, men hver fjerde innbygger drikker alkohol minst to ganger i uka. Finnmark topper fortsatt statistikken for røykere. Og alle landsdeler har fått en markant økning i polikliniske konsultasjoner for psykisk helsevern.

Jens-Kristian Borgan og Anne Gro Pedersen

Helse er et viktig og prioritert politisk tema i Norge – dette vises gjennom den store økningen i kostnader på området. Helse blir debattert overalt – både i TV, aviser og blant folk flest. Og det gjelder hele helsesektoren, spesialisthelsetjenester og primære helsetjenester. De primære helsetjenestene består av allmennlegetjenester og pleie- og omsorgstilbud for eldre og funksjonshemmede.

Den statlige og kommunale helsepolitikken er en viktig del av den norske velferdsstaten. En sentral målsetting for staten er å sikre hele befolkningen, uavhengig av bosted, tilgang på helsetjenester av god kvalitet. For å oppnå dette har flere viktige helsepolitiske reformer, blant annet etablering av helseforetak og fritt sykehusvalg, blitt satt ut i livet. At det skal være likhet i helsetilbudet, og ikke minst at helsetilbud oppfattes likt av befolkningen i Norge, uavhengig av bosted, er et overordnet mål for velferdsstaten.

Har bosted betydning for helsetilbudet? Det finnes regionale ulikheter i helse, som gjenspeiles i vurdering av egen helse og sykdom (levekårsundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå), og i de regionale tallene for dødelighet. Dessuten viser statistikken at det er regionale ulikheter i tilbud til befolkningen innenfor primærhelsetjenesten og spesialisthelsetjenesten.

Flest som røyker i Finnmark

På 1970-tallet var annenhver voksne mann dagligrøyker, mens tilsvarende andel for kvinner var en av tre. Etter den tid har andelen dagligrøykere blant menn falt i noen perioder og vært konstant i andre. Blant kvinner holdt andelen som var dagligrøykere seg tilnærmet konstant helt fram til årtusenskiftet. Siden midt på 1990-tallet har det vært liten kjønnsforskjell i røykevanene. Etter tusenårsskiftet har andelen dagligrøykere blitt vesentlig redusert både blant kvinner og menn og er nå bare på vel 20 prosent. Denne nedgangen skjedde samtidig med at det ble innført sterkere restriksjoner på hvor det var tillatt å røyke, særlig har nok røykeforbudet på serveringssteder spilt en rolle.

Siden 1990-tallet har det blitt færre dagligrøykere i alle landsdeler (se tekstboks for inndelinger etter landsdeler) og fylker, både blant kvinner og menn. Det er færre røykere i Oslo og Akershus sammenliknet med landet ellers, og

Datakilder
Artikkelen bygger blant annet på levekårsundersøkelsene fra 1998, 2002 2005 og 2008, hvor de som blir intervjuet, er i alderen 16 år og over. I tillegg er Statistisk sentralbyrås (SSB) undersøkelser om tobakksbruk, SSBs pleie- og omsorgsstatistikk, SSBs dødsårsaksstatistikk og SSBs spesialisthelsetjenestestatistikk med.

Jens-Kristian Borgan er aktuar og statistikkrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for helsestatistikk. (jens-kristian.borgan@ssb.no)

Anne Gro Pedersen er cand.mag. i statsvitenskap og prosjektleder i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for helsestatistikk. (anne.gro.pedersen@ssb.no)

Landsdeler. Omfatter fylkene	
Oslo og Akershus	02 Akershus og 03 Oslo
Hedmark og Oppland	04 Hedmark og 05 Oppland
Sør-Østlandet	01 Østfold, 06 Buskerud, 07 Vestfold og 08 Telemark
Agder og Rogaland	09 Aust Agder, 10 Vest-Agder og 11 Rogaland
Vestlandet	12 Hordaland, 14 Sogn og Fjordane og 15 Møre og Romsdal
Trøndelag	16 Sør-Trøndelag og 17 Nord-Trøndelag
Nord-Norge	18 Nordland, 19 Troms og 20 Finnmark

Figur 1. **Dagligrøykere, etter region og tid. 2004-2008**

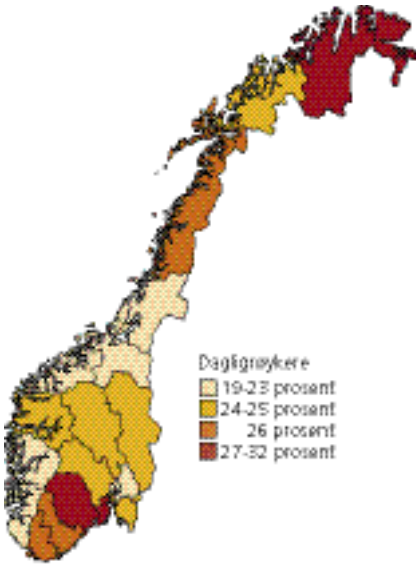

Kilde: Røyking i Norge, Statistisk sentralbyrå
Kartgrunnlag: Statens kartverk

flest i Nord-Norge, særlig i Finnmark. Andelen røykere i Finnmark er 50 prosent høyere enn i hovedstadsregionen (se figur 1).

Hver fjerde i Oslo og Akershus drikker ofte

Drikkevanene har et helt annet mønster enn røykevanene. I overkant av hver tiende nordmann drakk på slutten av 1990-tallet alkohol minst to ganger i uka. Denne andelen har steget til om lag en av seks etter tusenårsskiftet. Det er også forskjeller mellom kjønnene. Andelen menn som drikker alkohol ofte, har de siste ti åra vært om lag 10 prosentpoeng høyere enn blant kvinner.

Mens det er færrest dagligrøykere i hovedstadsområdet, er bildet motsatt når vi ser på folks drikkevaner. Hver fjerde voksne i Oslo og Akershus drikker alkohol minst to ganger i uka. Dette er en dobbelt så stor andel som i Hedmark og Oppland. Personer i aldersgruppa 45-66 år drikker oftere alkohol enn de eldre og de yngre. At andelen er lavere blant de eldre kan til dels være en generasjonseffekt, da disse kan ha drukket mindre enn dagens middelaldrende, den gang de tilhørte denne aldersgruppa.

Menn er mest overvektige

Menn er mest overvektige, og andelen øker. Andelen med BMI høyere enn 30, som vi definerer som fedme, har ifølge levekårsundersøkelsen steget fra 7 til 11 prosent i løpet av de siste ti åra. Blant kvinner er økningen mindre, (fra 6 til 8 prosent). Det er flest overvektige i aldersgruppa 25-66 år. Det er også i denne gruppa at økningen er størst. Blant de yngste, under 25 år, er det få overvektige, mens det faktisk er registrert en nedgang i fedme blant kvinner over 67 år.

Det er færrest overvektige i Oslo og Akershus, med en andel på 8 prosent, mens de øvrige landsdelene ikke avviker særlig fra landsgjennomsnittet, som er 10 prosent for begge kjønn sett under ett.

Fire av fem vurderer egen helse som god

Det er langt flere som regner sin helse som meget god eller god, sammenliknet med dem som regner helsa som dårlig eller meget dårlig. I alle de fire helseundersøkelsene fra 1998 til 2008 oppga 81 prosent at de hadde god eller meget god helse, mens bare 6 prosent oppga at helsa var dårlig eller meget dårlig. Menn rapporterer noe bedre helse enn det kvinner gjør. Det er ikke store forskjeller i selvrapportert helse mellom landsdelene. Folk i Nord-Norge rapporterer imidlertid noe dårligere helse enn de andre landsdelene. I 2008 rapporterte 77 prosent å ha god eller meget god helse, og 10 prosent i denne landsdelen rapporterte at helsa var dårlig eller meget dårlig.

Flest liggedager i nord

Det var 819 liggedager per 1 000 innbyggere ved somatiske sykehus i 2008, dette er en nedgang fra tidligere år. I 1989 var gjennomsnittlig liggetid per døgnopphold 7,5 dager, i 2000 var den 6,0 dager, mens den var nede i 4,8 dager i 2008. Akershus, Vest-Agder og Rogaland er fylkene med færrest liggeda-

ger per 1 000 innbyggere den siste tiårsperioden, mens Nordland, Sogn og Fjordane og Telemark hadde flest.

Alderssammensetningen i fylkene har betydning for antall liggedager, da eldre oftere er langvarig syke enn unge mennesker. Den lave gjennomsnittsalderen på befolkningen i Rogaland og den høye i Sogn og Fjordane er sterkt medvirkende til det høye tallet på liggedager i Sogn og Fjordane og det lave i Rogaland. Andelen kvinner i alderen 20-40 år kan spille en viss rolle, da fødsler og svangerskap foranlediger mange liggedager.

Ulikhetene mellom fylkene når det gjelder liggedager, kan i noen grad være et uttrykk for regionale helseforskjeller. En annen årsak kan være ulik praksis mellom sykehusene med hensyn til når en pasient regnes som utskrivningsklar, og hvor raskt kommunene kan motta pasienter som trenger pleie eller opptrening etter sykehusoppholdet. En annen medvirkende faktor kan være at større reiseavstander til sykehusene lenger nord gjør at det kan bli ekstra overnattinger, der alternativet kunne vært et kortere døgnopphold eller behandling som dagpasient om pasienten bodde nærmere sykehuset.

Av alle årsaker til innleggelse er det hjerte- og karsykdommer som genererer flest liggedager på sykehus. Antall liggedager per 1 000 innbyggere forårsaket av hjerte- og karsykdommer er spesielt høyt i Telemark samt fylkene fra Sogn og Fjordane og nordover, med unntak av Nord-Trøndelag, som er på noenlunde samme nivå som fylker lenger sør. De regionale forskjellene gjelder spesielt de over 40 år, både menn og kvinner. Opphold forårsaket av skader og forgiftninger har den samme regionale tendensen som hjerte- og karsykdommer – antall liggedager per 1 000 innbyggere er generelt høyere jo lenger nord i landet man kommer.

Ved innleggelser og liggedager forårsaket av kreft eller lungesykdommer er bildet mer varierende. Her har Telemark høyest antall liggedager per 1 000 innbyggere i 2008, mens Vest-Agder har færrest, men det er ingen store geografiske forskjeller.

Færre dør av hjerte- og karsykdommer

Så langt tilbake det finnes statistikk, er det påvist regionale forskjeller i dødeligheten i Norge (se tekstboks). I tidligere tider var dødeligheten langt høyere i byer enn på landet (Borgan 2007). Dette har nå nærmest jevnet seg ut, men det er fortsatt ulikheter mellom de ulike landsdelene. Fra 1970-tallet ser vi en sterk nedgang i dødeligheten fordi færre nå dør av hjerte- og karsykdommer (se figur 2 og 3).

Siden midt på 1970-tallet har dødeligheten, målt med aldersstandardisert dødelighet, blitt redusert med om lag en tredel. Aldersstandardisert dødelighet er her definert ut fra Verdens helseorganisasjons (WHO) europeiske standard (se tekstboks for definisjon). Den ble redusert fra vel 1 100 til vel 700 per 100 000 innbyggere blant menn, og fra knapt 700 til knapt 500 for kvinner, fra tidlig 1970-tall til tidlig 2000-tall. Det meste av denne nedgangen, særlig blant menn, har kommet etter 1990. Selv om det har vært en vesentlig reduksjon i dødeligheten i alle landsdeler, er det likevel klare forskjeller. I hele pe-

Figur 2. **Aldersstandardisert dødelighet av alle dødsårsaker, etter kjønn og landsdeler. 1973-2007**

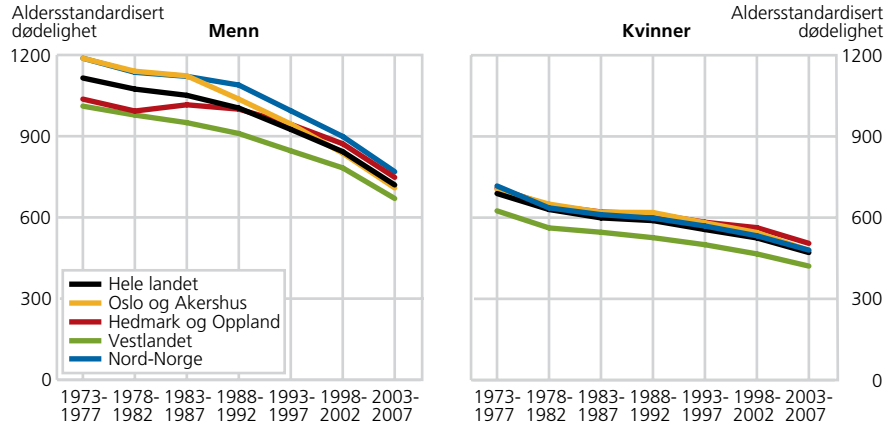

Kilde: Dødsårsaksstatistikk. Statistisk sentralbvrå.

Figur 3. **Aldersstandardisert dødelighet av iskemiske[1] hjertesykdommer, etter kjønn og landsdeler. 1973-2007**

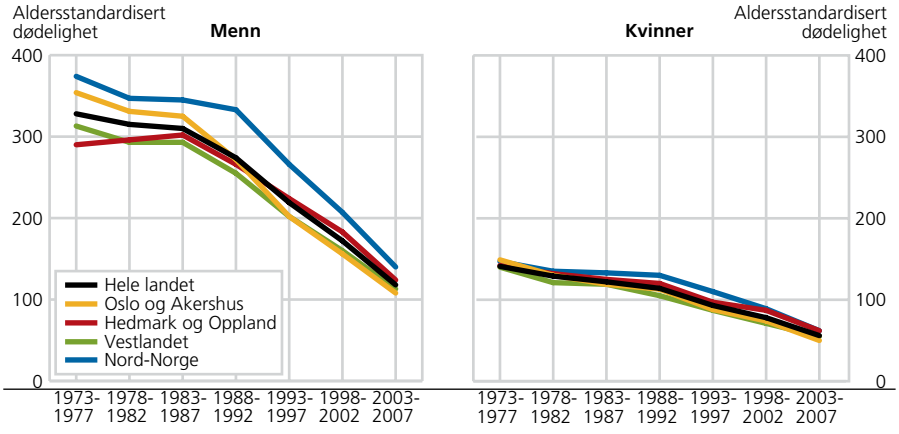

[1] Sykdommer som reduserer oksygentilførselen til et organ.
Kilde: Dødsårsaksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

rioden har Vestlandet vært landsdelen med den laveste dødeligheten, mens Nord-Norge har hatt den høyeste.

Dødeligheten av hjerte- og karsykdommer, og særlig iskemiske hjertesykdommer (hjerteinfarkt med videre) blant menn, steg sterkt i hele etterkrigstiden fram til tidlig 1970-tall. Da snudde denne trenden, og det har siden vært en sterk nedgang i dødeligheten av disse dødsårsakene. Kvinner har hatt samme utvikling, bortsett fra at trenden snudde ti år tidligere.

Den relative reduksjonen i hjerte- og kar-dødeligheten fra 1970-tallet til i dag har vært nokså parallell blant kvinner og menn, med en reduksjon på om lag 55 prosent. Siden flere menn enn kvinner dør av disse sykdommene, har nedgangen i dødelighetsratene, målt med absolutte tall, vært klart høyere blant menn enn blant kvinner. Ratedifferansen var 307 per 100 000 innbyggere for menn og 178 for kvinner

KOLS blant menn tar færre liv

Årsaken til KOLS (kronisk obstruktiv lungesykdom) er hovedsakelig røykerelatert. For menn steg nivået på den aldersstandardiserte dødsraten av KOLS fra midten av 1970-tallet med to tredeler over en 25-årsperiode. Utviklingen etter 2000 kan tyde på en nedgang i dødeligheten av KOLS blant menn. Blant kvinner ser vi ennå ikke tegn til noen nedgang. Dette kan skyldes at andelen dagligrøykere blant menn begynte å synke allerede på 1970-tallet, mens den samme trenden blant kvinner først viste seg etter tusenårsskiftet.

Dødeligheten av ulykke har avtatt både blant menn og kvinner. Den mindre økningen som er observert for den siste femårsperioden, skyldes at fra 2003 er enkelte overdosedødsfall registrert som ulykke. Tidligere ble slike dødsfall registrert som psykiske lidelser.

Både blant menn og kvinner var selvmordsdødeligheten høyest på slutten av 1980-tallet. Siden har denne dødeligheten blitt redusert og er nå tilbake på nivået på 1970-tallet. Nivået per 100 000 er nå henholdsvis rundt 16 for menn og knapt 7 for kvinner.

Dødeligheten kraftig ned i Oslo og Akershus

Oslo og Akershus har siden slutten av 1980-tallet gått fra å ha nest høyest til nest lavest dødelighet blant landsdelene. Mennene har hatt størst nedgang, men kvinnene har også hatt nedgang. Ingen annen landsdel har hatt så markert reduksjon i dødelighet som Oslo og Akershus. Årsaken kan være at nedgangen i røyking kom tidligere til hovedstadsregionen enn til andre deler av landet.

Hedmark og Oppland har hatt en helt annen utvikling. Landsdelen hadde tidligere lav dødelighet, men ligger nå nest høyest, kun slått av Nord-Norge. For både hjerte- og karsykdommer, kreft og KOLS har landsdelen hatt en dårligere utvikling enn landet som helhet. For KOLS er dødeligheten fremdeles stigende, noe som kan skyldes senere røykkutt enn i andre landsdeler.

Både Sør-Østlandet og Agder og Rogaland ligger alt i alt rundt gjennomsnittet for dødelighet av de fleste dødsårsaker. Unntaket er KOLS, som lenge har hatt høy dødelighet blant menn. Etter tusenårsskiftet har også landsdelene hatt høy KOLS-dødelighet blant kvinner. Av alle landsdelene har Sør-Østlandet nå høyest KOLS-dødelighet for kvinner.

Vestlandet har hatt, og har fremdeles, lavest dødelighet av alle landsdelene for alle årsaker, unntatt kreft, der landsdelen ligger nær gjennomsnittet.

Trøndelag følger landsgjennomsnittet, litt lavere for kreft og KOLS og litt høyere for hjerte- og karsykdommer.

Nord-Norge har stor forskjell i dødelighet mellom kjønnene. Mennene ligger på topp i dødelighet alt i alt, og særlig for hjerte- og karsykdommer, mens kreftdødeligheten er på linje med landsgjennomsnittet. Ulykkesdødeligheten er høyest i landet, noe som kan henge sammen med at forholdsvis mange har ulykkesutsatte yrker, som blant annet fiske (Borgan 2009). Nordnorske kvinner har imidlertid bare marginalt høyere dødelighet enn landsgjennomsnittet.

Færrest aborter i Agder og Rogaland

Aborthyppigheten, målt med antall aborter per 1 000 kvinner 15-49 år, endret seg lite i løpet av de første sju åra etter at lov om selvbestemt abort trådte i kraft i 1979. På slutten av 1980-tallet steg abortraten til sitt hittil høyeste nivå, 15,5 i 1989. Etter den tid kom en periode med stadig fallende abortrate, til det lavest registrerte nivået på 12,7 i 2002. Etter den tid har raten steget igjen og var i 2008 på 14,5 aborter per 1 000 kvinner 15-49 år.

Det har vært en vedvarende ulikhet i aborthyppighet mellom landsdelene. Agder og Rogaland har alltid hatt den laveste aborthyppigheten, fulgt av Vestlandet. Høyest har den vært i Oslo og Akershus samt Nord-Norge. Selv om det i så måte ikke er noen endring i rangeringen mellom landsdelene, er det likevel en tendens mot utjevning i nivået.

Vi går oftere til allmennlege

Antall årsverk utført av både leger og fysioterapeuter i kommunehelsetjenesten øker fra år til år. Fra 2007 til 2008 kom det 137 nye legeårsverk i kommunene. Antallet leger per 10 000 innbyggere økte dermed fra 9,3 til 9,5. Den prosentvise økningen av legeårsverk var størst i institusjoner for eldre og funksjonshemmede. Utvalgsundersøkelsen Sentrale data for allmennlegetje-

nesten (SEDA) viste for åra 2004-2006 at om lag 30 prosent av konsultasjonene hos fastlege var med personer i alderen 45-64 år.

Pasienter med mer enn fem konsultasjoner hos allmennleger de siste tolv månedene har økt for alle landsdeler, med unntak av Trøndelagsfylkene. Størst økning har det vært i Agder og Rogaland og på Vestlandet. Mens hver tiende pasient hadde mer enn fem konsultasjoner hos allmennleger i 1998, gjaldt dette hver femte pasient i 2008. Det har også vært en liten økning (1-2 prosentpoeng) i andelen som har brukt psykolog fra 1998 til 2008. Dette gjelder alle landsdeler, med unntak av Nord-Norge.

Store forskjeller i tannlegebesøk

Tre av fire har konsultert tannlege de siste tolv månedene (2008). Det er en liten økning i forhold til 2002. Det er imidlertid ganske store regionale forskjeller – i 2002 var andelen som hadde vært hos tannlege i løpet av de siste tolv månedene i landsdelene Vestlandet og Nord-Norge, markert lavere enn for de andre landsdelene. For Nord-Norge var andelen kun 56 prosent. For Vestlandet har imidlertid andelen i 2008 økt vesentlig, slik at landsdelen ligger på samme nivå som blant annet Oslo og Akershus.

Fylkene fra Trøndelag og nordover kommer dårligst ut når det gjelder konsultasjoner hos tannlege de siste tolv månedene; spesielt ille er det når alder trekkes inn. I Trøndelagsfylkene hadde 70 prosent i aldersgruppa 67 år og over konsultert tannlege de siste tolv månedene, mens tallet for de nordligste fylkene var kun 55 prosent. Andelen for Oslo og Akershus samt Agder og Rogaland er over 88 prosent i samme aldersgruppe.

Den samme tendensen kan vi se når det gjelder gjennomsnittlig antall tenner med hull hos tolvåringer. Jo lenger nord man kommer i landet, jo flere hull er det i tennene. Finnmark hadde i gjennomsnitt flest hull hos tolvåringer (2,1) i 2008, mens fylket med færrest hull i tennene i denne aldersgruppa var Hedmark (1,0).

Når det gjelder sysselsatte personer i tannhelsetjenesten (tannleger og tannlegespesialister), ser det ikke ut til å være store forskjeller på nord og sør i landet, derimot er det markert flere tannpleiere spesielt i Nord-Norge (3,5 per 10 000 innbyggere). Geografiske årsaker og lange avstander til tannlege kan ha betydning for antall konsultasjoner hos tannlege.

Pleie- og omsorgstjenester – nordlige fylker på toppen

Over 260 000 mennesker mottok minst én form for pleie- og omsorgstjeneste ved utgangen av 2008, som er en andel på 5,4 prosent (se tekstboks for definisjon). I forhold til folketallet var andelen som mottok pleie- og omsorgstjenester, høyest i Hedmark og Oppland og lavest i Oslo og Akershus. Noe av denne ulikheten skyldes ulik aldersfordeling i landsdelene. Blant personer i alders-

gruppene 0-66 år og 67-79 år i Oslo og Akershus var det likevel en lavere andel av befolkningen som fikk pleie- og omsorgstjenester, enn i de øvrige landsdelene. Etter fylte 80 år var denne andelen over gjennomsnittet i Oslo og Akershus. I Hedmark og Oppland var bildet motsatt, med en høy andel for dem under 80 år og et nivå nær gjennomsnittet blant de eldste.

Trøndelag og Nord-Norge hadde en høyere andel mottakere av disse tjenestene enn gjennomsnittet i alle aldersgrupper, mens andelen mottakere på Vestlandet var lavere enn gjennomsnittet for alle aldersgrupper.

Flest med hjemmehjelp i Oslo og Akershus

Nær to av tre mottakere av pleie- og omsorgstjenester mottok hjemmehjelp og/eller hjemmesykepleie i 2008. Fordelingen etter landsdel i de ulike aldersgruppene fulgte samme mønster som for alle pleie- og omsorgstjenester under ett.

Vel en av fire mottakere av hjemmetjenester mottok bare praktisk bistand eller hjemmehjelp. De øvrige mottok hjemmesykepleie enten alene eller i kombinasjon med praktisk bistand/hjemmehjelp. Bortsett fra Oslo og Akershus er denne andelen tilnærmet lik mellom landsdelene. Andelen uten hjem-

SSBs pleie- og omsorgs-statistikk
SSBs pleie- og omsorgsstatistikk består av tall over plass i institusjon, hjemmesykepleie eller praktisk bistand, tiltak som trygghetsalarm, omsorgslønn, avlastning, støttekontakt eller plass på dagsenter.

Spesialisthelsetjenestens inndeling i regioner
Helse Sør-Øst. Fylkene: 01 Østfold, 02 Akershus, 03 Oslo, 04 Hedmark, 05 Oppland, 06 Buskerud, 07 Vestfold, 08 Telemark, 09 Aust-Agder og 10 Vest-Agder
Helse Vest. Fylkene: 11 Rogaland, 12 Hordaland og 14 Sogn og Fjordane
Helse Midt-Norge. Fylkene: 15 Møre og Romsdal, 16 Sør-Trøndelag og 17 Nord-Trøndelag
Helse Nord. Fylkene: 18 Nordland, 19 Troms og 20 Finnmark

SSBs spesialisthelsetjeneste-statistikk omfatter tall over sykehus og institusjoner innenfor somatikk, psykisk helsevern og tverrfaglig spesialisert behandling av rusmiddelmisbruk, ambulansetjeneste og privatpraktiserende spesialister med driftsavtale. Tjenestene er hjemlet i lov om spesialisthelsetjenesten m.m. av 1999.

mesykepleie lå imidlertid om lag 10 prosentpoeng høyere i Oslo og Akershus enn i landet for øvrig.

Det var totalt 42 000 beboere i institusjoner for eldre og funksjonshemmede i 2008, det vil si 9 per 1 000 innbyggere. I aldersgruppene over 67 år var det klart flest institusjonsboere i Nord-Norge og færrest på Sør-Østlandet. Årsverk i pleie- og omsorgtjenestene var 121 200 i 2008. Tallet tilsvarer 0,46 årsverk per mottaker. Det er Vestlandet og Nord-Norge som har flest årsverk per mottaker.

At Nord-Norge bruker større ressurser på pleie- og omsorgstjenester enn andre landsdeler, kan skyldes at kommunene i denne landsdelen får større overføringer fra staten enn kommuner andre steder. Dette kan nok begrunnes med at de lange avstandene i landsdelen krever flere ressurser. Kanskje er også behovet større på grunn av helseulikheter mellom landsdelene? Nord-Norge har lenge vært landsdelen med det høyeste dødelighetsnivået, mens dødeligheten har vært lavest på Vestlandet. Det er trolig at slike ulikheter, som kan tyde på større sykelighet, også gjenspeiles i ulikheter i pleiebehovet for befolkningen. I tillegg kan det kanskje tenkes at de vedvarende flyttestrømmene fra Nord-Norge gjennom hele etterkrigstiden har ført til at mange eldre i landsdelen har sine pårørende så langt borte at de ikke kan få hjelp i det daglige. Da kan en institusjonsplass være den eneste løsningen for mange.

Psykisk helsevern for ungdom varierer fortsatt

Sammenlikner man åra 2002 og 2008 regionalt, har døgnplasser for psykisk helsevern blant unge under 18 år per 1 000 innbyggere steget i alle regionene med unntak av Helseregion Sør-Øst (se tekstboks for definisjon). I helseregionene i Vest- og Midt-Norge har antallet døgnplasser steget mest. I tillegg har antall polikliniske konsultasjoner steget markant fra 2002; i alle regionene har disse steget over 150 prosent.

Figur 4. **Polikliniske konsultasjoner, psykiatri, per 1 000 innbyggere. Aldersgruppene under og over 18 år, etter landsdeler. 2002 og 2008**

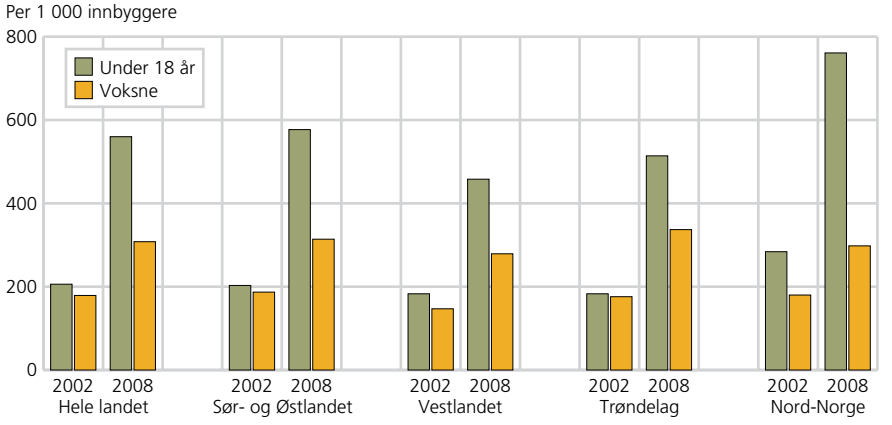

Kilde: Spesialisthelsetjenestestatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Prioriteringen av psykisk helsevern for unge under 18 år de siste sju åra har medført at forskjellen på tilbudet mellom regionene er blitt mindre, men likevel er det forskjeller. Liggetid per innleggelse er 51 dager for Helseregion Sør-Øst, mens den er lavest i Helseregion Midt-Norge, med 22 dager.

Færre voksne legges inn på psykiatriske avdelinger

Voksenpsykiatrien har også hatt en økonomisk vekst fra 2002 til 2008. Antall dager per innleggelse for dem over 18 år har endret seg markant. I motsetning til psykisk helsevern for unge har andelen døgnplasser hatt en ganske stor nedgang, fra 510 i 2002 til 380 per 1 000 innbyggere i 2008. Den største nedgangen var i Helseregion Vest, den minste i Helseregion Nord.

I 2002 var det ganske store regionale forskjeller i liggetid per innleggelse. Disse forskjellene har nå blitt mye mindre. Antall polikliniske konsultasjoner har – i likhet med psykisk helsevern for unge – også steget markant, men ikke like mye. De regionale forskjellene i behandlinger av psykisk syke totalt ser ut til å ha jevnet seg mer ut i perioden – selv om det fremdeles er noen forskjeller (se figur 4).

Levekårsundersøkelsen i 2008 viste at kvinner oftere oppsøker psykolog enn menn. I alt 5 prosent av kvinnene oppga å ha konsultert en psykolog i løpet av de siste tolv månedene, mot bare 3 prosent av mennene. Jo yngre kvinnene var, jo hyppigere svarte de at de hadde kontaktet psykolog i perioden. Ser man på regioner, er det ingen store forskjeller blant menn i landet (mellom 2-3 prosent), men blant kvinner er det flest som oppsøker psykolog i Oslo og Akershus og Trøndelagsfylkene.

Aldersstandardisert dødelighet med WHOs europastandard

Den aldersstandardiserte dødelighetsraten beregnes ved at de aldersbestemte dødelighetsratene (årlig gjennomsnittlig antall dødsfall i en aldersgruppe i en landsdel over en femårsperiode, dividert med gjennomsnittlig middelfolkemengde i perioden i samme aldersgruppe i den samme landsdelen) multipliseres med vektene gitt nedenfor, og produktene summeres over alle aldere. Summen deles så med 100. Den alderstandardiserte dødelighetsraten i en landsdel vil være lik dødelighetsraten i landsdelen (uavhengig av alder) hvis landsdelen hadde en relativ aldersfordeling lik fordelingen i standardbefolkningen.

Alder	Vekt	Alder	Vekt	Alder	Vekt
0-4 år	8	35-39 år	7	70-74 år	3
5-9 år	7	40-44 år	7	75-79 år	2
10-14 år	7	45-49 år	7	80-84 år	1
15-19 år	7	50-54 år	7	85 år og over	1
20-24 år	7	55-59 år	6	Sum	100
25-29 år	7	60-64 år	5		
30-34 år	7	65-69 år	4		

Referanser

Borgan J-K (2007): «Dødelighetsforskjeller i by og land: farligere i byen?» i *På liv og død. Helsestatistikk i 150 år,* Statistiske analyser 94, Statistisk sentralbyrå.

Borgan J-K (2009): *Yrke og dødelighet 1960-2000*, Rapporter 2009/5, Statistisk sentralbyrå.

Statistisk sentralbyrå: *Samfunnspeilet*, Sosiale indikatorer 2008, 5/6 2008.

Statistisk sentralbyrå: Dødsårsaksstatistikk, http://www.ssb.no/dodsarsak/

Statistisk sentralbyrå: Spesialisthelsetjenestestatistikk, http://www.ssb.no/emner/03/02/sykehus/

Statistisk sentralbyrå: Pleie- og omsorgsstatistikk, http://www.ssb.no/helsetjko/

Statistisk sentralbyrå: Pasientstatistikk, http://www.ssb.no/emner/03/02/pasient/

Levekårsundersøkelsen 1998, 2002, 2005, 2008, http://www.ssb.no/emner/03/01/helseforhold/

Statistisk sentralbyrå: Røyking i Norge, http://www.ssb.no/royk/

SEDA – Sentrale data fra allmennlegetjenesten 2004-2006. Ny statistikk fra allmennlegetjenesten? http://www.ssb.no/emner/03/90/rapp_200715/

Flere tar høyere utdanning

I 2008 var andelen av befolkningen med grunnskole som høyeste utdanning for første gang under 30 prosent, men det er store geografiske forskjeller i utdanningsnivået. I Finnmark og Hedmark har henholdsvis 39 og 37 prosent av innbyggerne ikke mer utdanning enn grunnskole. Oslo har den største andelen med høyere utdanning, 43 prosent, likt fordelt på kvinner og menn.

Hossein Moafi og Marianne Aamodt

Datakilder
Denne artikkelen bygger i hovedsak på datagrunnlag hentet fra Statistisk sentralbyrås (SSB) Nasjonal utdanningsdatabase (NUDB). Kapitlene om grunnskoler og barnehager bygger på tall fra SSBs offisielle statistikk over disse områdene.

Hossein Moafi er sosiolog og seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for utdanningsstatistikk. (hossein.moafi@ssb.no)

Marianne Aamodt er statsviter og rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for arbeidsmarkedsstatistikk, inntil nylig Seksjon for utdanningstatistikk. (marianne.aamodt@ssb.no)

Den offisielle statistikken viser at utdanningsnivået i befolkningen øker i takt med samfunnsutviklingen. Andelen med bare grunnskoleutdanning blir mindre, mens flere fullfører videregående opplæring og høyere utdanning.

Andelen med høyere utdanning blant personer 16 år og over fortsetter å øke, mens andelen med grunnskole som høyeste utdanning i 2008 nådde et historisk lavt tall på under 30 prosent. Oslo og Akershus har de laveste andelene med kun grunnskole, henholdsvis 22 og 27 prosent. De høyeste andelene finner vi i Finnmark og Hedmark, 39 og 37 prosent.

Ser vi på nærmere definerte aldersgrupper, finner vi at 27 prosent av unge i alderen 20-29 år har grunnskole som høyeste fullførte utdanning. Finnmark har høyest andel av 20-29 åringer, 39 prosent, med grunnskole som høyeste fullførte utdanning, mens Oslo og Sør-Trøndelag har lavest andel for samme aldersgruppe, begge på 21 prosent.

66 prosent av studentene fra Finnmark er kvinner

Kvinnedominansen blant studenter ved universiteter og høgskoler holder seg stabil. Fra alle fylkene er det flere kvinner enn menn blant studentene. Finnmark har den skjeveste kjønnsfordelingen i landet. I alt 66 prosent av studentene fra Finnmark er kvinner, mens kvinneandelen i Hedmark, Nord-Trøndelag og Troms ligger i overkant av 63 prosent. Oslo hadde lavest kvinneandel, på 58 prosent (se figur 1).

Blant norskfødte med innvandrerforeldre (født i Norge av to utenlandskfødte foreldre) er det også flest kvinnelige studenter. På landsbasis finner vi her en kvinneandel på 55 prosent. Det samme gjelder for Oslo, som er det fylket som har flest studenter født i Norge med innvandrerforeldre (se figur 1).

Høyest utdanningsnivå i universitetsfylkene

Samtidig med at stadig færre avslutter sin utdanning med bare grunnskole, øker gruppen som fullfører høyere utdanning. På landsbasis har mer enn hver fjerde person en utdanning på universitets- og høgskolenivå, og utdanningsnivået er høyest i universitetsfylkene. Den høyeste andelen finner vi i Oslo, der 43 prosent av innbyggerne har høyere utdanning. Deretter følger Akershus, Sør-Trøndelag, Hordaland, Rogaland og Troms med 32-25 prosent. Hedmark, Oppland, Østfold og Nordland har de laveste andelene med høyere utdanning, i underkant av 21 prosent (se tekstboks).

Kvinner har høyere utdanningsnivå enn menn i alle fylker. I Finnmark har drøyt 27 prosent av kvinnene høyere utdanning, mens det samme gjelder 17 prosent av mennene. Det er en forskjell på over 10 prosentpoeng. I Sogn

og Fjordane og i Sør-Trøndelag er forskjellen lavere, rundt 7 prosentpoeng, mens i Oslo og Akershus er den under 1 prosentpoeng (se figur 2).

Blant norskfødte med innvandrerforeldre er det også slik at en større andel kvinner enn menn har høyere utdanning. Mens 20 prosent av kvinnene i alderen over 16 år har en høyere utdanning, gjelder dette bare for 16 prosent av mennene. Tallene er noe lavere enn for befolkningen generelt. I aldersgruppene 25-29 år og 30-39 år er andelene med høyere utdanning i Norge på henholdsvis 41 og 42 prosent, mens den for norskfødte med innvandrerforeldre er henholdsvis 37 og 38 prosent.

Stadig flere personer tar også en utdanning på doktorgradsnivå. I 2000 hadde nesten 12 100 personer doktorgrad, mens i 2008 var tallet steget til om lag 17 800. Det er fortsatt langt flere menn enn kvinner med doktorgrad, men antall kvinner øker. I løpet av de siste åtte årene har andelen kvinner av alle med doktorgrad økt fra 25 til 31 prosent.

Figur 1. **Andel kvinnelige studenter ved 16 års alder, etter bostedsfylke. 1.oktober 2008. Prosent**

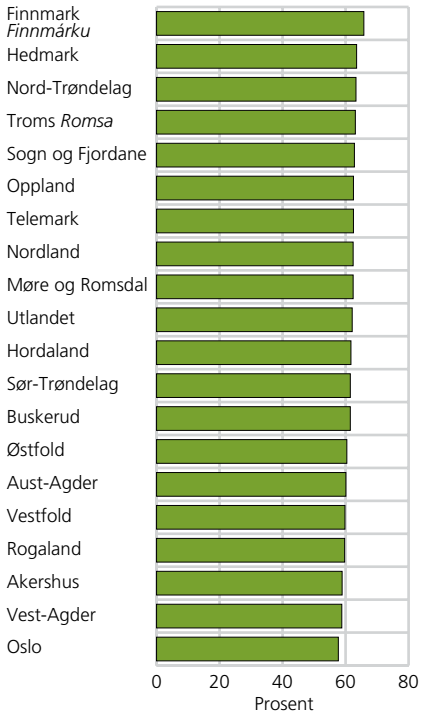

Kilde: Utdanningsstatistikk, studenter ved universiteter og høgskoler, Statistisk sentralbyrå.

Figur 2. **Andel med utdanning fra universitet eller høgskole, etter kjønn og bostedsfylke[1]. 1. oktober 2008. Prosent**

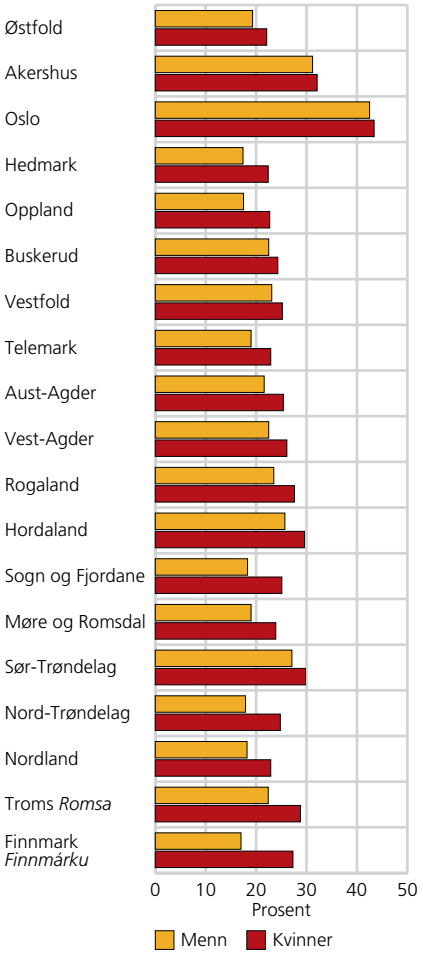

[1] Ikke medregnet personer med uoppgitt eller ingen fullført utdanning.
Kilde: Utdanningsstatistikk, utdanningsnivå i befolkningen, Statistisk sentralbyrå.

Sju av ti fullfører videregående opplæring

Andelen som oppnår formell kompetanse fra videregående opplæring, har i lang tid vært svært stabil. Imidlertid er det merkbare forskjeller med hensyn til studieretninger og fylker.

Andelen som fullfører, varierer betydelig mellom de allmennfaglige og de yrkesfaglige studieretningene. Mens over 80 prosent fullfører videregående opplæring på fem år innenfor de studieforberedende retningene, får under 60 prosent yrkeskompetanse i løpet av fem år. Noen flere oppnår studie- eller yrkeskompetanse etter seks år og senere, men en relativt stor andel fullfører ikke.

I Finnmark er andelen som fullfører, betydelig lavere enn for resten av landet, 70 prosent for allmennfaglige studieretninger og under 40 prosent på yrkesfaglige studieretninger, målt i 2008 for kullet som startet i videregående opplæring i 2003. Nordland og Troms har også lav gjennomføringsgrad. De beste resultatene for kompetanse etter oppstart på yrkesfaglige studieretninger oppnås i vestlandsfylkene og Sør-Trøndelag med om lag 60 prosent fullføringsandel. Oppland og Vest-Agder er de fylkeskommunene der flest elever fullfører innenfor de allmennfaglige studieretningene, oppunder 90 prosent de seneste årene.

Ukjent utdanningsnivå

Personer med ukjent utdanningsnivå er ikke med i beregningen av prosentandeler for befolkningens utdanningsnivå. Denne gruppen er langt større i Oslo enn i andre fylker, og består nesten utelukkende av innvandrere.

Tabell 1. **Elever[1] som startet i grunnkurs for første gang høsten 2003, etter status for oppnådd nivå i videregående opplæring etter fem år. Etter hjemstedsfylke ved 16 år. Prosent**

Hjemstedsfylke ved 16 år	Antall i alt	Fullført med studie- eller yrkeskompetanse[2]		Ikke oppnådd studie- eller yrkeskompetanse		
		Fullført på normert tid	Fullført på mer enn normert tid	Fortsatt i videregående opplæring 2008	Gjennomført VKII eller gått opp til fagprøve, ikke bestått	Sluttet underveis
I alt	**56 271**	**56**	**12**	**6**	**8**	**19**
Østfold	3 039	52	12	4	8	23
Akershus	6 046	61	10	4	9	16
Oslo	4 609	64	7	3	9	16
Hedmark	2 200	50	14	6	8	22
Oppland	2 108	56	11	6	8	19
Buskerud	2 846	56	14	5	9	17
Vestfold	2 729	52	10	5	11	22
Telemark	2 118	57	12	6	7	18
Aust-Agder	1 311	56	12	7	8	17
Vest-Agder	2 182	59	11	5	7	19
Rogaland	5 311	59	12	6	6	17
Hordaland	5 569	57	13	7	7	16
Sogn og Fjordane	1 459	60	13	6	5	16
Møre og Romsdal	3 133	58	13	6	7	17
Sør-Trøndelag	3 199	57	15	6	5	17
Nord- Trøndelag	1 706	58	12	7	7	16
Nordland	3 001	50	12	8	7	23
Troms Romsa	1 925	50	12	7	10	22
Finnmark Finnmárku	896	33	18	9	9	31
Utlandet	645	28	15	7	7	42
Uoppgitt	239	30	10	3	7	50

[1]Elever i alternativ opplæring er inkludert.
[2]Fullført opplæring betyr at eleven/lærlingen har bestått alle årstrinn i videregående opplæring som fører til vitnemål eller fag-/svennebrev.
Kilde: Statistisk sentralbyrå, Utdanningsstatistikk, gjennomstrømning i videregående opplæring.

Dårligere odds for gutter

Den brutale historien i tallene for gjennomstrømning i videregående opplæring (se tekstboks) er at om du er gutt og velger en studieretning med overvekt av gutter, og som krever at du etter to år på skole får læreplass og klarer å gjennomføre læretid og fagprøve, har du plassert deg i en gruppe hvor bare rundt 60 prosent faktisk oppnår ønsket kompetanse i løpet av fem, seks eller sju år. Det er langt dårligere odds enn hvis du er jente og velger å gå på dramalinje, der gjennomføringen i løpet av fem år er nær 90 prosent, for gutter på samme utdanning er gjennomføringen 10 prosentpoeng lavere.

Det er viktige unntak i både positiv og negativ retning. Enkelte fylkeskommuner oppnår gode resultater også innenfor studieretninger hvor det er lav fullføringsandel på landsbasis. Samtidig er det utdanningsløp som har dårlig gjennomstrømning for begge kjønn og i hele landet.

Det er større forskjeller i gjennomstrømning mellom de ulike studieretningene enn mellom gutter og jenter, men siden det i Norge er en såpass sterk sammenheng mellom kjønn og utdanningsvalg, og den dårlige gjennomstrømningen er knyttet til

Statistikk om gjennomstrømning

Statistisk sentralbyrå har publisert statistikk om gjennomføring av videregående opplæring siden 2004. Slik statistikk er muliggjort etter oppbyggingen av Nasjonal utdanningsdatabase (NUDB) ved Seksjon for utdanningsstatistikk.

Statistikken tar utgangspunkt i et gitt startår og alle som for første gang er registrert på et grunnkurs i videregående opplæring dette året. Måleenheten er personer, etter bostedsfylke.

Gjennomføringen måles etter såkalt normert tid, og etter fem år. I 2009 vil dermed de nyeste tallene vise status per september 2008 for dem som begynte i videregående opplæring for første gang høsten 2003. Hva som er normert tid, varierer for ulike utdanningsløp:

Studiekompetanse og yrkeskompetanse med vitnemål oppnås etter tre år ved normalt studieløp. Ordinært løp for lærlinger er to år i skole pluss to år i lære. Noen lærefag har opplæring i skole i tre år før læretida, og normert opplæringstid er fem år for enkelte fagbrev. Fremdeles måles fullføringsgraden for Reform94.

Først i 2012 vil vi rent tallmessig kunne se hvordan gjennomstrømningen er for dem som begynte i videregående opplæring på videregående trinn 1 i Kunnskapsløftet (perioden 2006-2011). Det vil derfor i forbindelse med gjennomstrømning bli referert til studieretninger, selv om disse ikke lenger finnes for dem som er elever i dag. Når gjennomstrømning fordeles etter studieretning, er det studieretningen eleven begynte på første gang som måles.

studieretninger med overvekt av gutter, går problemene med manglende gjennomføring av videregående opplæring i stor grad «ut over» guttene (se tabell 2).

Fullføring avhengig av valgt studieretning

Valg av studieretning ser ut til å ha betydning for gjennomstrømningen. Blant elevene som startet på grunnkurs første gang høsten 2003, var 56 prosent ferdige med sin opplæring – med fullført kompetanse – etter normert tid. Etter fem år økte denne andelen med 12 prosentpoeng, til 68 prosent. Men andelen som gjennomførte på normert tid, varierte fra henholdsvis 75, 77 og 80 prosent på de tre *allmennfaglige studieretningene*, til godt under 30 prosent for enkelte *yrkesfaglige studieretninger*.

I gjennomsnitt var andelen som fullførte opplæringen i 2008 – etter fem år – 82 prosent for allmennfaglige studieretninger. Jentene gjorde det bedre enn guttene, 87 prosent fullførte, mot 77 prosent for gutter. De samme kjønnsforskjellene gjør seg gjeldende for de yrkesfaglige studieretningene, hvor gjennomsnittet for fullføring på fem år lå på 55 prosent i 2008. Også her var andelen som fullførte opplæringen høyere for jenter, 61 prosent, enn for gutter, 51 prosent.

Tallene for studieretningene under ett skjuler imidlertid betydelige forskjeller mellom de enkelte studieretningene. Blant de studieretningene som har mange elever, peker *studieretning for allmenne, økonomiske og administrative fag* seg ut, med 21 700 elever, nær 40 prosent av elevene ved oppstart. Studieretningen har en rimelig jevn kjønnsfordeling, og fullføringsgraden var henholdsvis 79 prosent for jenter og 70 prosent for gutter, økende til 86 og 78 prosent etter fem år.

Det er så et stort sprang til *studieretning for helse- og sosialfag* som har om lag 10 prosent av elevene, hvorav 91 prosent er jenter. Rundt halvparten av jentene fullførte på normert tid, som i Reform94 hovedsakelig var tre år i skole. Tredje største studieretning er *mekaniske fag*, med i underkant av 5 000 elever. Her var gjennomføringsprosenten 26, økende til 43 prosent etter fem år.

I 2008 lå Oppland, Telemark, Rogaland og Nord-Trøndelag høyest i gjennomføringsandel i løpet av fem år innenfor helse- og sosialfag. Innenfor mekaniske fag var det Rogaland, Hordaland og Møre- og Romsdal som hadde best gjennomføring.

Familiebakgrunn og karakterer påvirker skolegangen

Valg av studieretning i videregående opplæring, det vil si om eleven velger allmennfag eller yrkesfag, varierer ut fra karakterene fra grunnskolen. Langt flere elever med gode karakterer fra grunnskolen velger allmennfaglige studieretninger. Det vil si at grunnlaget for å fullføre på normert tid i en viktig forstand er lagt allerede i utvalget av elever til de ulike studieretningene. Imidlertid viser statistikk over grunnskolepoeng at forskjellene i gjennomstrømning blir betydelig mindre hvis en ser på kandidater med likt karakternivå fra grunnskolen.

Tabell 2. **Elever[1] som startet i grunnkurs for første gang høsten 2003, etter status for oppnådd nivå i videregående opplæring etter fem år, kjønn og foreldrenes utdanningsnivå. Prosent**

Kjønn og hjemstedsfylke ved 16 år	Antall	Fullført med studie- eller yrkeskompetanse[2]		Ikke oppnådd studie- eller yrkeskompetanse		Sluttet underveis
		Fullført på normert tid	Fullført på mer enn normert tid	Fortsatt i videregående opplæring 2008	Gjennomført VKII eller gått opp til fagprøve, ikke bestått	
I alt	**56 271**	**56**	**12**	**6**	**8**	**19**
Lang høyere utdanning	5 726	80	9	2	5	5
Kort høyere utdanning	16 007	69	11	4	7	10
Videregående utdanning	26 074	50	13	7	8	21
Grunnskoleutdanning	6 962	33	12	8	10	37
Uoppgitt	1 502	33	14	6	11	37
Menn	28 745	48	14	7	8	23
Lang høyere utdanning	2 917	75	10	2	6	7
Kort høyere utdanning	8 062	61	13	5	7	13
Videregående utdanning	13 375	41	16	8	8	26
Grunnskoleutdanning	3 565	26	12	9	10	43
Uoppgitt	826	25	13	7	12	44
Kvinner	27 526	65	10	4	7	14
Lang høyere utdanning	2 809	85	7	2	3	3
Kort høyere utdanning	7 945	76	9	2	6	7
Videregående utdanning	12 699	60	10	5	9	16
Grunnskoleutdanning	3 397	41	11	7	10	31
Uoppgitt	676	43	15	4	10	28

[1] Elever i alternativ opplæring er inkludert.
[2] Fullført opplæring betyr at eleven/lærlingen har bestått alle årstrinn i videregående opplæring som fører til vitnemål eller fag-/svennebrev.
Kilde: Utdanningsstatistikk, gjennomstrømning i videregående opplæring, Statistisk sentralbyrå.

For videregående opplæring viser tallene at 68 prosent av dem som startet i videregående opplæring i 2003, hadde fullført kompetanse i 2008. Blant dem som hadde foreldre med lang høyere utdanning, var andelen 89 prosent, fordelt med 92 prosent for jenter og 85 prosent for gutter. Elever og lærlinger som hadde foreldre med grunnskoleutdanning, hadde en gjennomføringsgrad etter fem år på 45 prosent. Andelen for jenter var 55 prosent og for gutter 38 prosent.

I Aust-Agder og Sogn og Fjordane var andelen med fullført skolegang høyere enn gjennomsnittet blant elevene med foreldre som hadde lang høyere utdanning. Tilsvarende ligger Oslo, Sogn og Fjordane og Sør-Trøndelag høyere enn gjennomsnittet for gruppen med foreldre som kun har grunnskoleutdanning. Generelt ligger de nordligste fylkene lavere enn gjennomsnittet for fullført skolegang på normert tid – uavhengig av foreldrenes utdanningsnivå. Unntaket er dem som har foreldre med lang høyere utdanning, fire år eller mer.

Det er grunn til å anta at foreldrenes utdanningsnivå påvirker skolegangen på flere måter. For eksempel påvirker den trolig valg av studieretning, ved at «sosiale forskjeller som stammer fra foreldrenes utdanningsnivå» gjennom barne- og ungdomstida bidrar til at elever som har foreldre med høyere utdanning, i større grad velger allmennfaglige studieretninger, det vil si «studieforberedende» fag. Mer enn å være en direkte påvirkningsfaktor har foreldrenes utdanning betydning ved å tilrettelegge for «utdanningsambisjoner, interesser og prestasjoner» (Markussen mfl. 2008:10).

Flest private grunnskoler i Hordaland

Det blir stadig færre grunnskoler i Norge, blant annet fordi små skoler legges ned. I 2008 ble det registrert 3 059 grunnskoler, derav 1 822 barneskoler, 478 ungdomsskoler og 759 kombinerte barne- og ungdomsskoler. I alt 154 grunnskoler, tilsvarende 5 prosent, var privateide. I skoleåret 2008/09 gikk 614 000 elever på ordinære grunnskoler, og av disse gikk 15 400 – tilsvarende 2,5 prosent – på private grunnskoler. Antallet private skoler har økt svakt fra skoleåret 2005/06, da det var registrert 150 private skoler med til sammen 14 450 elever.

De fleste private grunnskolene ligger i Hordaland (15) og Akershus (13). Det er registrert 12 private grunnskoler i hvert av fylkene Rogaland og Vestfold, mens det er registrert 11 private grunnskoler i Oslo og Møre og Romsdal.

Sogn og Fjordane og Finnmark har færrest private grunnskoler. Det er registrert kun to private grunnskoler i hvert av disse fylkene (se figur 3).

Figur 3. **Antall private grunnskoler, etter fylke. 2008/09**

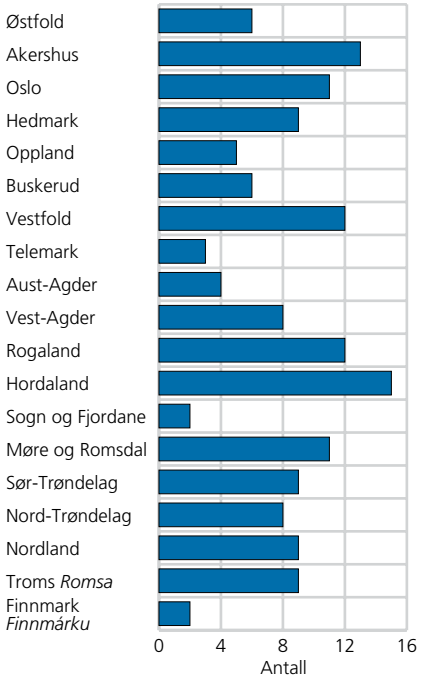

Kilde: Utdanningsstatistikk, elever i grunnskolen, Statistisk sentralbyrå.

Flere får særskilt norskopplæring

Den klare tendensen i de siste årene er at antall elever som får morsmålsopplæring, går ned, mens stadig flere elever får særskilt norskopplæring i grunnskolen. Særskilt norskopplæring er en tilleggsopplæring i norsk eller opplæring i faget norsk som andrespråk for elever fra språklige minoriteter.

Av de totalt 614 000 elevene som ble registrert i ordinære grunnskoler skoleåret 2008/09, var det nær 41 000 elever – 7 prosent – som fikk særskilt norskopplæring. Dette er en økning på nær 1 000 elever, eller 0,5 prosentpoeng, fra forrige skoleår. I løpet av de siste fem årene har antall elever som får slik norskopplæring, økt med 5 200. På den annen side har det vært 3 100 færre med morsmålsopplæring i samme periode (se figur 4).

Figur 4. **Antall elever med særskilt norskopplæring og elever med morsmålsopplæring, etter fylke. 2008/09**

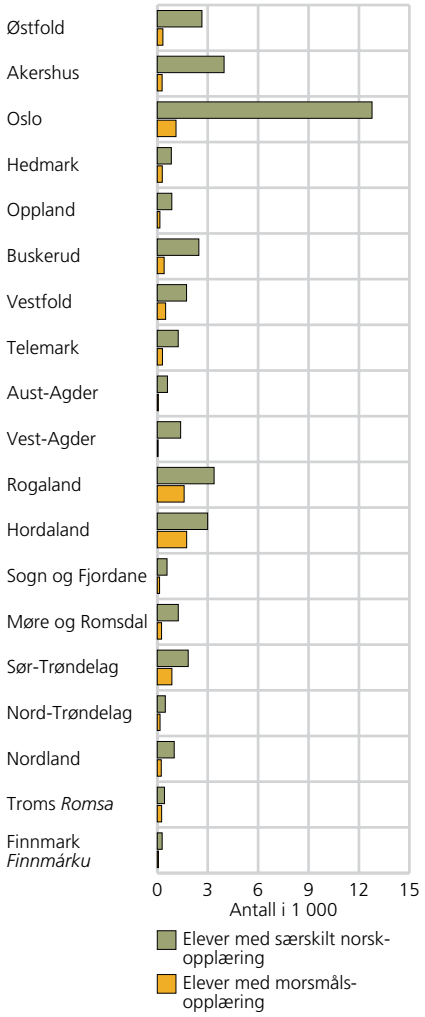

Kilde: Utdanningsstatistikk, elever i grunnskolen, Statistisk sentralbyrå.

Ikke overraskende var det Oslo som hadde flest elever med særskilt norskopplæring, nær 13 000 elever i skoleåret 2008/09. Dernest var det Akershus med 4 000 elever. Finnmark og Troms hadde færrest elever med særskilt norskopplæring.

Over 260 000 barn i barnehage – lavest andel i Oslo

Nærmere 261 900 barn hadde plass i barnehage i 2008, 12 100 flere enn året før. Økningen var på 7 800 barn i aldersgruppen 1-2 år, og på 4 300 barn i alderen 3-5 år. I løpet av de siste ti årene har andelen barn i barnehage økt med om lag 26 prosentpoeng.

Dekningsgraden for barn i barnehage varierer sterkt mellom fylkene (se tekstboks). På landsbasis hadde vel 87 prosent av alle barn i alderen 1-5 år plass i barnehage, til sammenligning var det i 2004 vel 72 prosent i denne aldersgruppen som hadde barnehageplass. Oslo kommune hadde lavest dekningsgrad med vel 81 prosent, mens i Sør- og Nord-Trøndelag gikk i overkant av 91 prosent av barn i aldersgruppen 1-5 år i barnehage.

Ser man på småbarnsplasser, det vil si aldersgruppen 1-2 år, varierer dekningsgraden fra vel 68 prosent i Østfold til i overkant av 82 prosent i Sør-Trøndelag og Troms. Dekningsgraden for aldersgruppen 1-2 år på landsbasis er nærmere 75 prosent.

Blant barna i alderen 3-5 år var dekningsgraden over 95 prosent på landsbasis. Oslo hadde lavest dekningsgrad, 91 prosent, mens både Sogn og Fjordane

Dekningsgrad
Dekningsgraden er definert som andel barn i barnehage i prosent av alle barn i tilsvarende aldersgruppe.

Heltidsplass
Heltidsplass i barnehage er definert som avtalt oppholdstid på 33 timer eller mer per uke.

Figur 5. **Barn i barnehage. Dekningsgrad for barn i alderen 1-5 år. 2008**

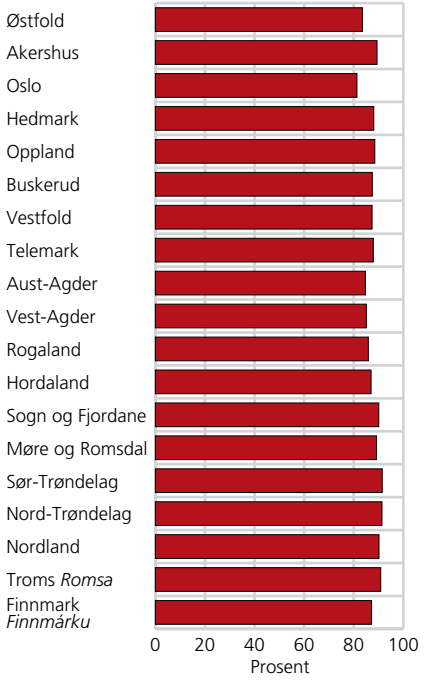

Kilde: Barnehagestatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Minoritetsspråklige barn
Med minoritetsspråklige barn menes i denne sammenhengen barn med annet morsmål enn norsk, samisk, svensk, dansk eller engelsk.

og Nord Trøndelag hadde en dekningsgrad på over 98 prosent for 3-5 åringer. Utviklingen de siste årene viser en jevn økning i andel barn med barnehageplass (se figur 5).

De fleste barn har heltidsplass i barnehagen

I alle alderstrinn blant barnehagebarn har bruk av heltidsplasser økt de siste årene. Ved utgangen av 2008 var det snaut 30 000 barn som benyttet en deltidsplass, mens godt over 230 000 hadde en heltidsplass (se tekstboks). Det vil si at 11 prosent av alle barn i barnehage hadde en deltidsplass, mens hele 89 prosent hadde heltidsplass. Tilsvarende tall for 2007 var henholdsvis 14 og 86 prosent. Ser vi tilbake til 2004, var det henholdsvis 26 prosent med deltidsplass og 74 prosent med heltidsplass.

Det er store variasjoner mellom fylkene i bruk av heltidsplass. I Oslo og Akershus hadde 97 prosent av alle barn i barnehage en heltidsplass, mens i Oppland og Vest-Agder var tilsvarende tall 74 prosent. I de private barnehagene gikk 90 prosent av barna i barnehage på heltid, mens den tilsvarende andelen i de offentlige barnehagene var 88 prosent.

Over halvparten av minoritetsspråklige barn går i barnehage

I 2008 var det 22 167 minoritetsspråklige barn i barnehage (se tekstboks). Minoritetsspråklige barn utgjorde 9 prosent av alle barn med barnehageplass.

Oslo hadde størst andel minoritetsspråklige barn i barnehage. Andelen lå i 2008 på 22 prosent. Dernest hadde Buskerud og Østfold størst andel, med henholdsvis 11 og 9 prosent. Landets nordligste fylker, bortsett fra Finnmark, hadde lavest andel minoritetsspråklige barn i barnehage. I Troms, Nordland og Nord-Trøndelag var andelen 4 prosent (se figur 6).

I 2008 utgjorde minoritetsspråklige barn i barnehager 67 prosent av minoritetsspråklige barn i alderen 1-5 år og 54 av minoritetsspråklige barn i alderen 0-5 år. Nord-Trøndelag hadde størst andel av minoritetsspråklige barn i barnehage, med hele 78 prosent, mens Østfold lå lavest med 47 prosent. Tilsvarende andel for Oslo var på 51 prosent.

Av alle minoritetsspråklige barn med barnehageplass fikk vel 41 prosent tilbud om språkstimulering i barnehage. Også andelen som fikk dette tilbudet, har økt de siste årene. Til sammenligning fikk 39 prosent av minoritetsspråklige barn i barnehage dette tilbudet i 2004.

81 400 ansatte i barnehager

Vel 81 400 ansatte utførte til sammen nærmere 65 200 årsverk i barnehagene ved utgangen av 2008. Gjennomsnittlig var det fire barn per årsverk, samme nivå som året før. Av alle ansatte, styrere og pedagogiske ledere hadde nærmere 89 prosent førskolelærerutdanning eller annen pedagogisk utdanning ved utgangen av 2008. Dette var om lag samme nivå som året før.

Andel pedagogiske ledere med annen pedagogisk utdanning har holdt seg stabil og har vært nær 4 prosent. Samlet har 86,8 prosent av alle pedagogiske ledere førskolelærerutdanning eller annen pedagogisk utdanning. Blant barnehageassistenter har det vært en økning fra 17,9 til 25,8 prosent i andel ansatte som enten har førskolelærerutdanning, annen pedagogisk utdanning eller fagbrev som barne- og ungdomsfagarbeider. Blant assistenter har 4,4

Figur 6. **Barn i barnehage. Andel minoritetsspråklige barn i barnehage i forhold til alle barn med barnehageplass, etter fylke. 2008. Prosent**

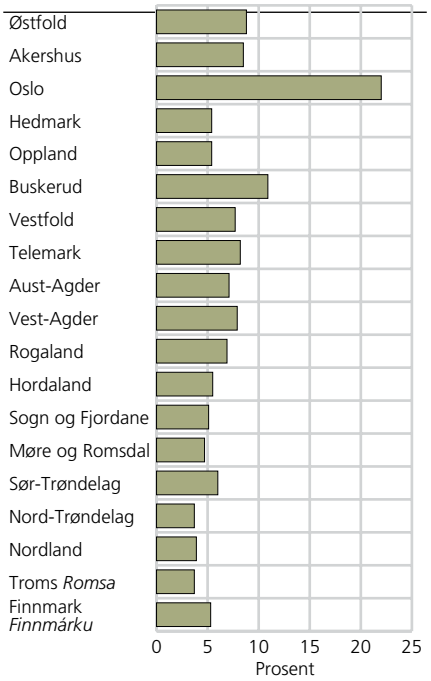

Kilde: Barnehagestatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Referanser

KOSTRA, statistikk basert på Kommune-Stat-Rapportering: http://www.ssb.no/kostra/

Markussen, E. mfl. (2008): *Bortvalg og kompetanse. Gjennomføring, bortvalg og kompetanseoppnåelse i videregående opplæring blant 9 749 ungdommer som gikk ut av grunnskolen på Østlandet våren 2002. Hovedfunn, konklusjoner og implikasjoner fem år etter*, NIFU STEP.

Statistisk sentralbyrå: Publiseringer statistikk befolkningens utdanningsnivå: http://www.ssb.no/utniv/

Statistisk sentralbyrå: Publiseringer statistikk barnehager: http://www.ssb.no/barnehager/

Statistisk sentralbyrå: Publiseringer statistikk grunnskole: http://www.ssb.no/utgrs/

Statistisk sentralbyrå: Publiseringer statistikk gjennomstrømning i videregående opplæring: http://www.ssb.no/vgogjen/

Statistisk sentralbyrå: Publiseringer statistikk høyere utdanning: http://www.ssb.no/utuvh/

prosent førskolelærerutdanning, 2,3 prosent har annen pedagogisk utdanning, og 19,1 prosent har barne- og ungdomsfagutdanning.

Få mannlige ansatte, men flere i private barnehager

Det er blitt flere mannlige ansatte i barnehager i de siste årene, og i 2008 utgjorde disse 9 prosent av alle ansatte i barnehager. Tilsvarende prosentandel i 2001 og 2004 var henholdsvis 7 og 8 prosent. I de siste årene har private barnehager rekruttert flere mannlige ansatte enn offentlige barnehager har gjort. I 2004 jobbet 2 465 menn i offentlige barnehager og 2 380 menn i private barnehager. I 2008 økte antall menn i offentlige barnehager til 3 507 – tilsvarende 42 prosent, mens antall menn i private barnehager økte til 4 088 – tilsvarende 72 prosent.

Oslo hadde størst andel menn som jobbet i barnehage, 14 prosent i 2008. I Nord-Trøndelag, Østfold, Akershus, Vestfold og Troms utgjorde mannlige ansatte 11 prosent av alle ansatte i barnehager. Møre og Romsdal og Rogaland hadde lavest andel menn, henholdsvis 5 og 6 prosent.

I 2008 jobbet 22 prosent av de mannlige ansatte i barnehagene som styrere og pedagogiske ledere, 44 prosent jobbet som assistenter, mens 34 prosent tilhørte andre stillingsgrupper, slik som tospråklige assistenter, annet personale eller vaktmester og rengjøringspersonale. I stillingsgruppen vaktmester og rengjøring var 27 prosent av de ansatte menn.

Utdanningssektoren er i vekst

Barnehagedekningen for aldersgruppen 1-5 år økte med hele 25 prosentpoeng – fra 62 til 87 prosent – i perioden 2000-2008. Som en konsekvens av befolkningsvekst økte antall elever i grunnskolen fra 590 000 elever i skoleåret 2000/01 til 614 000 elever i skoleåret 2008/09. Uten noen nærmere analyser kan en trygt si at det har vært størst vekst innenfor barnehage- og grunnskolesektoren, først og fremst i tettbefolkede steder og store byer.

Selv om deltakelsen i videregående opplæring og høyere utdanning har vært stabil i de siste årene, er det likevel ingen tvil om at det har skjedd positive endringer med tanke på befolkningens utdanningsnivå, dersom en ser det i et lengre perspektiv. Bare siden 2000 har andelen over 16 år med grunnskoleutdanning som høyeste utdanningsnivå sunket med 4 prosentpoeng. Sammenlignet med 1985 har denne andelen sunket med hele 16 prosentpoeng. I samme periode har andelen over 16 år med kort universitets- og høgskoleutdanning (høyere utdanning til og med fire år) økt med 10 prosentpoeng.

Regionale og fylkesvise forskjeller i befolkningens utdanningsnivå har ikke endret seg gjennom årene. Befolkningens utdanningsnivå har økt i landets samtlige regioner. Fylker – gjerne universitetsfylker – som hadde høyere utdanningsnivå enn gjennomsnittet for hele landet, er fortsatt de fylkene som skårer høyest på denne indikatoren.

Rogaland: Flest sysselsatte og færrest sykmeldte

Yrkesdeltakelsen for i fjor var rekordhøy. Sysselsettingen har sunket noe siden toppen høsten 2008. Samtidig er veksten i arbeidsledigheten lavere enn i mange andre europeiske land. Sykefraværet er stabilt, men varierer mellom fylkene: Rogaland, Oslo og Sogn og Fjordane har det laveste legemeldte sykefraværet i landet. Over halvparten av norske arbeidstakere opplever å kunne bestemme eget arbeidstempo. Dette gjelder i større grad menn enn kvinner, og graden av kontroll stiger med alder.

Erik Herstad Horgen og Elisabeth Rønning

Antallet personer i arbeidsstyrken økte med 84 000, eller 3,4 prosent, fra 2007 til 2008. Det viser tall fra Arbeidskraftundersøkelsen (AKU). Dette er en ganske stor økning sammenlignet med andre år. Arbeidsstyrken i 2008 var dermed 2 591 000 personer (1 370 000 menn og 1 222 000 kvinner), hvorav 67 000 var arbeidsledige (se tekstboks).

Rekordhøy yrkesdeltakelse i 2008 ...

Arbeidsstyrken i prosent av befolkningen kom opp i 73,9 prosent for 2008 sett under ett, noe som tilsvarte en økning på 1 prosentpoeng fra året før. Dette er den høyeste yrkesfrekvensen som noensinne er registrert i AKU på årsbasis (se tekstboks om AKU), og det er kun i årene 1998-2002 at den har vært over 73 prosent. Det er fortsatt slik at menn deltar i yrkeslivet i noe større grad enn kvinner: I 2008 var yrkesfrekvensen 77,1 prosent for menn og 70,7 prosent for kvinner.

Norge har høy yrkesdeltakelse sammenlignet med andre europeiske land, hele 10 prosentpoeng høyere enn gjennomsnittet i EU. Dette kommer spesielt av at mange kvinner, unge og eldre er sysselsatte (se figur 1). Alle de tre skandinaviske landene utmerker seg ved at de har høye andeler sysselsatte kvinner i forhold til gjennomsnittet i EU. For Norges, og spesielt for Danmarks del, gjelder det også for unge sysselsatte. I begge landene er det svært vanlig å arbeide ved siden av studier. Sverige ligger noe nærmere gjennomsnittet for EU (42 prosent) når det gjelder andelen sysselsatte i alderen 15-24 år, mens både Norge og Sverige skiller seg ut med høye andeler av sysselsatte eldre (55-64 år).

Sentrale begreper

Arbeidsstyrken er summen av de sysselsatte og de arbeidsledige. ***Sysselsatte*** er personer med inntektsgivende arbeid. ***Arbeidsledige*** er personer uten inntektsgivende arbeid, men som forsøker å skaffe seg arbeid og som kan begynne i arbeid straks.

Arbeidsledighetsprosenten regnes av arbeidsstyrken. ***Yrkesfrekvens/ yrkesdeltakelse*** omfatter både sysselsatte og arbeidsledige og viser forholdet mellom arbeidsstyrken og befolkningen. Andelen sysselsatte viser forholdet mellom sysselsatte og befolkningen.

Arbeidskraftundersøkelsen (AKU)

AKU er en utvalgsundersøkelse på nasjonalt nivå som dekker alle personer i alderen 15-74 år registrert bosatt i Norge. Fra 2006 ble aldersgrensen for å bli med i utvalget senket fra 16 til 15 år.

På grunnlag av Det sentrale folkeregisteret trekkes det tilfeldig ut et antall familieenheter bestående av til sammen 24 000 personer (per kvartal) i den aktuelle aldersgruppen. Hvert familiemedlem i denne alderen intervjues om sin tilknytning til arbeidsmarkedet i en nærmere spesifisert referanseuke. Intervjuobjektene deltar i alt åtte ganger i løpet av åtte påfølgende kvartaler, slik at utvalget fornyes med 1/8 hvert kvartal. Svarprosenten er om lag 86 prosent.

Erik Herstad Horgen er statsviter og førstekonsulent i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for arbeidsmarkedsstatistikk. (erik.horgen@ssb.no)

Elisabeth Rønning er sosiolog og seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårsstatistikk. (elisabeth.ronning@ssb.no)

Figur 1. **Sysselsatte personer (15-64 år), etter kjønn og aldersgruppe. Utvalgte land. 2008. Prosent av personer i hver gruppe**

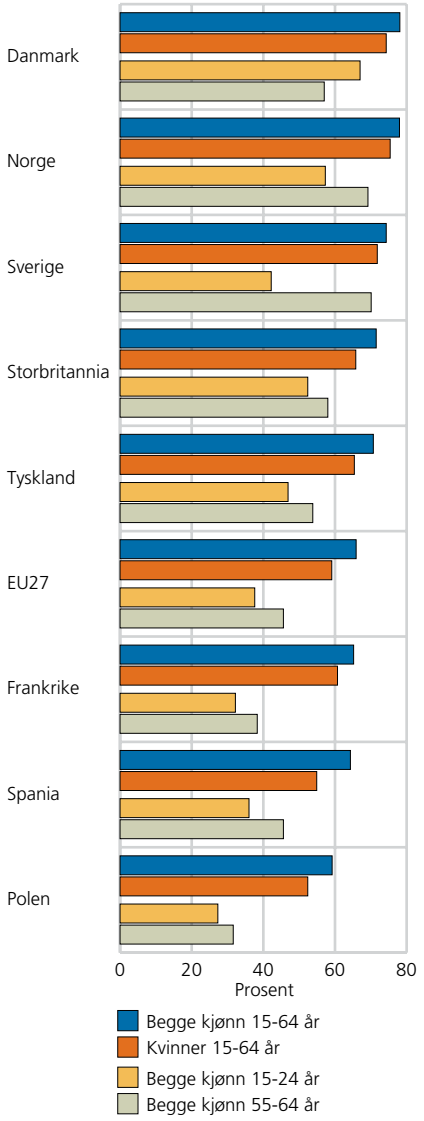

Kilde: Labour Force Survey, Eurostat.

... men sysselsettingen synker i 2009

Veksten i sysselsettingen som vi har sett de siste årene, begynte å bremse opp løpet av 2008. Ifølge sesongjusterte tall fra AKU holdt sysselsettingen seg stabil fra mai 2008 og utover i 2009. Tallene for juli 2009 viste imidlertid en nedgang i antall sysselsatte sammenlignet med toppen høsten 2008. Mesteparten av nedgangen kom blant personer mellom 16 og 24 år. Dette kan komme av at mange unge velger å bli værende under utdanning i stedet for å gå ut i arbeidslivet.

Nedgangen i sysselsettingen ser ut til å ha forsterket de regionale forskjellene. I andre kvartal 2009 var andelen sysselsatte høyest i Rogaland, Sogn og Fjordane og Akershus: I alle disse fylkene var andelen sysselsatte over 74 prosent. På bunnen lå Aust-Agder (64,9 prosent) og Østfold (66,4 prosent). Disse to fylkene hadde den største nedgangen i andel sysselsatte sammenlignet med samme kvartal året før.

Sterkest nedgang for industri i Oppland

Den registerbaserte sysselsettingsstatistikken viste lavere årlig sysselsettingsvekst for alle fylkene i fjerde kvartal 2008 (se tekstboks om denne statistikken). Veksten var lavest i Sogn og Fjordane (se figur 2). Ni fylker hadde nedgang i industrisysselsettingen, hvorav Oppland hadde sterkest prosentvis nedgang, 3,5 prosent. Finnmark og Nordland hadde nedgang i sysselsettingen i de tjenesteytende næringene.

Arbeidsledigheten stiger

AKU viste en økning i arbeidsledigheten i fjerde kvartal 2008 og i de to første kvartalene i 2009 (sammenlignet med tilsvarende kvartal året før). I andre kvartal 2009 var det 89 000 arbeidsledige, 53 000 menn og 36 000 kvinner. Dette var 17 000 flere enn tilsvarende kvartal året før. Men antallet arbeidsledige var likevel fortsatt lavere enn tre år tidligere: I andre kvartal 2006 var det 98 000 arbeidsledige.

De siste 25 årene har arbeidsledigheten i hovedsak ligget mellom 2 til 4 prosent av arbeidsstyrken, med unntak av en periode på slutten av 1980-tallet frem til midten av 1990-tallet da ledigheten var 6 prosent på det meste (se figur 3). Perioden fra 2003 til 2005 skiller seg også ut, med en ledighet på rundt 5 prosent. Som det fremgår av figuren, har ledigheten blant menn vært større enn ledigheten blant kvinner i periodene med høyest arbeidsledighet. Dette henger blant annet sammen med at menn oftere enn kvinner jobber i konjunkturutsatte næringer, og at de dermed er mer utsatt for økonomiske nedganger.

Den registerbaserte sysselsettingsstatistikken

Statistikken omfatter bosatte personer 15-74 år som har utført arbeid av minst én times varighet i referanseuken, eller som var midlertidig fraværende fra slikt arbeid. Data for den registerbaserte sysselsettingsstatistikken er basert på flere ulike registre. De viktigste er NAVs Arbeidsgiver-/arbeidstakerregister, lønns- og trekkoppgaveregisteret og selvangivelsesregisteret administrert av Skattedirektoratet, registeret over vernepliktige og sivilarbeidere fra henholdsvis Vernepliktsverket og Siviltjenesteadministrasjonen og Enhetsregisteret/Bedrifts- og foretaksregisteret.

Ettersom veksten i arbeidsledigheten ikke kom før i slutten av 2008, er gjennomsnittet over året på omtrent samme nivå som i 2007 (henholdsvis 2,6 og 2,5 prosent). Figur 3 fanger dermed ikke opp stigningen i arbeidsledigheten som vi har opplevd den siste tiden. I andre kvartal 2009 var andelen arbeidsledige 3,4 prosent. Statistisk sentralbyrås (SSBs) gjeldende prognoser (3. september 2009) viser at arbeidsledigheten

Figur 2. **Sysselsatte (15-74 år), etter bostedsfylke. 4. kvartal 2008. Prosent av befolkningen i hver gruppe**

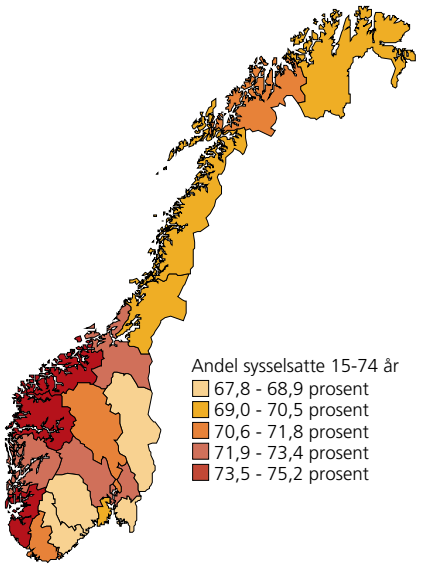

Kilde: Registerbasert sysselsettingsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.
Kartgrunnlag: Statens kartverk.

Figur 3. **Arbeidsledige (15-74 år) i prosent av arbeidsstyrken, etter kjønn. 1973-2008. Prosent av personer i hver gruppe**

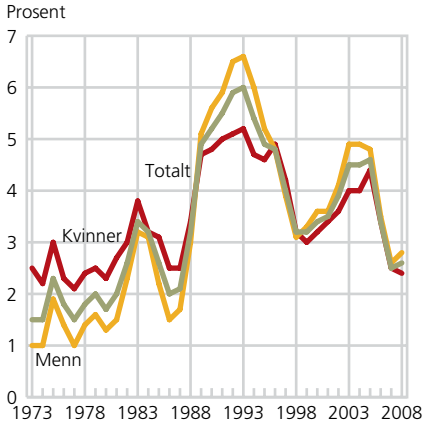

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

Figur 4. **Undersysselsatte (15-74 år) i prosent av de deltidssysselsatte. 1989-2008**

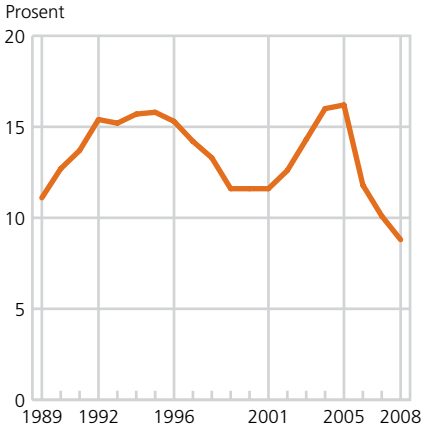

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

skal nå et høydepunkt i 2011 med et nivå på 4 prosent. Vi skal ikke mer enn fire år tilbake i tid før vi finner en høyere arbeidsledighet enn det denne prognosen legger opp til.

Det er menn som har stått for mesteparten av økningen i arbeidsledigheten den siste tiden. Menn er overrepresentert i en del næringer som er spesielt utsatt på grunn av finanskrisen, som for eksempel bygge- og anleggsvirksomhet og industri. Kvinner jobber i større grad i offentlig sektor og i næringer som generelt er mindre utsatt for virkningene av konjunkturendringer.

Færre undersysselsatte ...

Gjennom hele 2008 viste AKU at det ble færre undersysselsatte sammenlignet med året før. Undersysselsatte er sysselsatte med deltid som avtalt arbeidstid, og som har forsøkt å få mer arbeid. Andelen undersysselsatte i 2008 var 9 prosent, noe som er det laveste som er registrert siden SSB begynte å måle dette i 1989 (se figur 4).

Av de 59 000 undersysselsatte i 2008, var 46 000 kvinner. Dette må sees i lys av at det er en mye høyere andel kvinner enn menn som arbeider deltid. Hele 42 prosent av alle sysselsatte kvinner jobbet deltid i 2008, sammenlignet med bare 13 prosent blant menn. De siste årene har disse andelene vært relativt stabile, men den langsiktige trenden har likevel vært at det har vært en svak økning i andelen menn på deltid og en svak nedgang i andelen kvinner på deltid.

... og færre midlertidig ansatte

I de to siste kvartalene i 2008 og i andre kvartal 2009 ble det i AKU registrert færre midlertidig ansatte, sammenlignet med tilsvarende kvartaler året før. For 2008 sett under ett var antallet midlertidig ansatte 210 000 personer, noe som tilsvarte 9 prosent av de ansatte.

Figur 5. **Kvinner med barn under 7 år i arbeidsstyrken, etter alder på yngste barn. 1980-2008. Prosent**

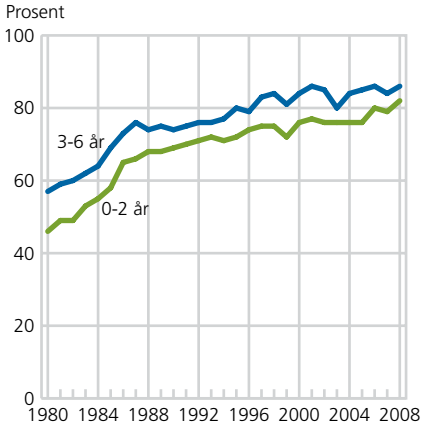

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

Statistikk om sykefravær

Sykefraværsprosenten viser forholdet mellom sykefraværsdagsverk og avtalte dagsverk.

Tallene er hentet fra sykefraværsstatistikken (http://www.ssb.no/emner/06/02/sykefratot/). Den viser egenmeldt og legemeldt sykefravær for arbeidstakere. Statistikken baserer seg på et register over alle sykmeldinger utfylt av leger (Sykmeldingsregisteret) og en utvalgsundersøkelse til 10 000 utvalgte bedrifter om egenmeldt fravær. Den omfatter ikke selvstendig næringsdrivende eller vernepliktige.

Figur 6. **Totalt sykefravær for arbeidstakere (legemeldt og egenmeldt), etter kjønn. 2001-2008. Prosent**

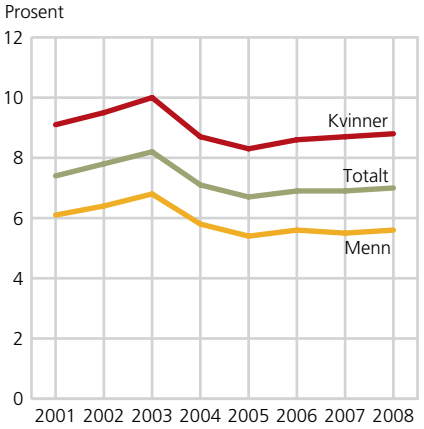

Kilde: Den sentrale sykefraværsstatistikken, Statistisk sentralbyrå.

De siste ti årene har andelen midlertidig ansatte ligget på mellom 9 og 10 prosent. I 2008 arbeidet nesten halvparten innenfor helse- og sosial- eller undervisningssektoren, og 60 prosent av dem (126 000) var kvinner. I tillegg til den skjeve kjønnsfordelingen skiller midlertidig ansatte seg ut ved at de ofte er unge: Hele 58 prosent, eller 122 000, er under 29 år. Blant ansatte i alderen 16-24 år har så mye som én av fire et midlertidig ansettelsesforhold. Dette henger sammen med at mange unge jobber ved siden av studier, og at midlertidig ansettelse er det første steget inn i arbeidslivet for mange unge.

Over åtte av ti småbarnsmødre jobber

Andelen småbarnsmødre (kvinner med barn under 7 år) i arbeid har vært stabilt høy de siste årene: Yrkesfrekvensen har ligget på over 80 prosent i over ti år (AKU). De som er ute i foreldrepermisjon regnes som yrkesaktive i AKU.

Mens yrkesfrekvensen blant mødre med barn i alderen 0-2 år var under 50 prosent på begynnelsen av 1980-tallet, lå nivået på 82 prosent i 2008. Tilsvarende har yrkesfrekvensen blant kvinner med barn i alderen 3-6 år steget fra om lag 60 prosent i begynnelsen av 1980-tallet til 86 prosent i 2008. Den sterkeste veksten i yrkesfrekvensen for begge disse to gruppene kom i perioden 1980-1986, men veksten har vært relativt stabil også i perioden etter (se figur 5).

Økning i sykefraværet i kriserammede næringer

Fra og med andre kvartal 2008 til og med første kvartal 2009 så vi økning i sykefraværet (se tekstboks). I fjerde kvartal 2008 og første kvartal 2009 økte sykefraværet mest i kriserammede næringer som bygge- og anleggsvirksomhet, produksjon av metallvarer og deler til motorkjøretøy, salg av motorkjøretøy og noen forretningstjenester.

At sykefraværet i kriserammede næringer øker, kan oppfattes som noe av et paradoks. I henhold til den såkalte disiplineringseffekten forventes det at arbeidstakere sykmelder seg i mindre grad når arbeidsledigheten er høy (Bjørnstad 2006). Teorien er at arbeidstakere, uavhengig av om de er syke eller ikke, disiplineres til å bli værende i arbeid av frykt for at arbeidsgiveren vil oppfatte sykefraværet som negativt. Siden frykten for å miste arbeidet vil være større i perioder med høy arbeidsledighet enn i perioder med lav, vil denne disiplineringseffekten være høyest i perioder med høy arbeidsledighet.

Høyere sykefravær som vi nylig har sett i kriserammede næringer, kan derfor være et midlertidig resultat av den usikkerheten om egen arbeidssituasjon som oppstår hos arbeidstakere når kolleger får varsel om permitteringer eller oppsigelser. Det er derimot mer usikkert om nivået på sykefraværet i de kriserammede næringene vil holde seg stabilt også etter at omstillingene er foretatt og de svakere økonomiske tidene eventuelt vedvarer.

For 2008 sett under ett var sykefraværet (både legemeldt og egenmeldt) på 7 prosent, omtrent det samme som da den første IA-avtalen (Intensjonsavtalen om et mer inkluderende arbeidsliv) ble innført i 2001 (se figur 6). Som i tidligere år var nivået omtrent 3 prosentpoeng høyere blant kvinner enn blant menn (henholdsvis 8,8 og 5,6 prosent i 2008). Sykefraværet er spesielt høyt i helse- og sosialnæringen som sysselsetter mange kvinner.

Høyest legemeldt sykefravær i Finnmark

I andre kvartal 2009 var det legemeldte sykefraværet høyest i Finnmark (se figur 7). Troms lå på omtrent samme nivå som Finnmark, etter en relativt stor økning i forhold til kvartalet året før. Også i Vest-Agder økte sykefraværsprosenten ganske mye, men kun til et nivå noe over landsgjennomsnittet (6,3 prosent). Fylkene med lavest sykefraværsprosent (legemeldt) i andre kvartal 2009 var Rogaland, Sogn og Fjordane og Oslo, alle med under 6 prosent. Sogn og Fjordane opplevde en vekst i egen- og legemeldt sykefravær de tre første kvartalene i 2008 (sammenlignet med tilsvarende kvartaler året før).

Høyest innvandrerledighet i Østfold og Finnmark

Den registrerte arbeidsledigheten blant bosatte innvandrere gikk opp med 2,8 prosentpoeng fra mai 2008 til samme måned i 2009 (se tekstboks om statistikken for innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre). Til sammenligning økte den registrerte ledigheten i resten av befolkningen med 1 prosentpoeng. Nesten 18 000 innvandrere var registrert ledige (6,8 prosent), og det tilsvarer en økning på mer enn 8 000 personer sammenlignet med året før.

Den desidert største økningen kom blant innvandrere fra EU-land i Øst-Europa: Ledigheten steg med over 6 prosentpoeng til 8,4 prosent. Arbeidsledigheten i denne gruppen var fortsatt lavere enn for innvandrere fra Afrika (12,1 prosent), men passerte den for innvandrere fra Asia (7,8 prosent). Den laveste arbeidsledigheten finner vi fortsatt blant innvandrere fra Norden og Vest-Europa ellers.

Den høyeste ledigheten blant innvandrere i andre kvartal 2009 hadde Østfold og Finnmark, med henholdsvis 5,9 og 5,6 prosent. Troms og Akershus hadde den laveste innvandrerledigheten (begge under 4 prosent). Ledigheten blant innvandrere økte mest i Oppland fra andre kvartal 2008 til samme kvartal året etter (over 3 prosentpoeng økning). Alle fylkene opplevde økt innvandrerledighet i denne perioden, og høyest var den blant menn.

Norskfødte med innvandrerforeldre utgjør ikke noen stor gruppe på arbeidsmarkedet ennå. Ettersom dette er en svært ung befolkningsgruppe vil mange dessuten være under utdanning og således stå utenfor arbeidsstyrken. I fjerde kvartal 2008 utgjorde norskfødte med innvandrerforeldre i underkant av 14 000 sysselsatte. De som var i alderen 20-24 år, hadde en sysselsetting på 70 prosent. Dette er 9 prosentpoeng høyere enn nivået blant innvandrere i samme alder og kun 4 prosentpoeng under nivået i befolkningen totalt i denne alderen. Det er svært få arbeidsledige blant norskfødte med innvandrerforeldre. Ved utgangen av mai 2009 var det kun i underkant av 600 som var registrert ledige. Arbeidsledigheten blant de i alderen 15-29 år var på omtrent samme nivå som blant de i samme alder i resten av befolkningen (henholdsvis 4,2 og 4,1 prosent).

Flere innvandrerkvinner ute i jobb

Andelen sysselsatte innvandrere gikk noe opp fra fjerde kvartal 2007 til samme kvartal året etter. Det var innvandrerkvinner som sto for det aller meste av denne økningen. Andelen sysselsatte innvandrerkvinner gikk opp 1,4 prosentpoeng, til 58,7 prosent. Sysselsettingsprosenten blant innvandrermenn var 69,3 prosent. Forskjellen i sysselsettingsprosent mellom innvandrerkvinner og kvinner i hele befolkningen, er på 10 prosentpoeng, mens den

Figur 7. **Sykefraværsdagsverk for arbeidstakere med legemeldt sykefravær, etter bostedsfylke. 2. kvartal 2009. I prosent av avtalte dagsverk (sykefraværsprosent)**

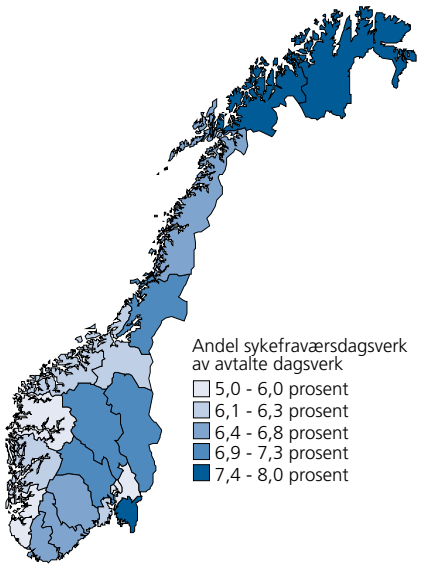

Kilde: Den sentrale sykefraværsstatistikken, Statistisk sentralbyrå.
Kartgrunnlag: Statens kartverk.

Statistikken for innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre

Som ***innvandrer*** regnes her personer som er født i utlandet av utenlandsfødte foreldre. ***Norskfødte med innvandrerforeldre*** er personer som er født i Norge med to utenlandsfødte foreldre.

Tallene er hentet fra registerbasert sysselsettingsstatistikk for innvandrere (http://www.ssb.no/emner/06/03/innvarbl/ og http://www.ssb.no/emner/06/01/innvregsys/). Statistikken gjelder bare dem som er registrert bosatte, det vil si at de ifølge Folkeregisteret forventes å oppholde seg i landet i minst seks måneder.

er bare halvparten, 5 prosentpoeng, mellom innvandrermenn og menn i hele befolkningen.

Finnmark og Møre og Romsdal leder an

Finnmark, Møre og Romsdal, Rogaland og Sogn og Fjordane hadde de høyeste andelene sysselsatte innvandrere i 2008 – alle på over 70 prosent. Lavest andel var det i Østfold og Telemark, med en sysselsettingsprosent blant innvandrere på under 60.

Det er flest sysselsatte innvandrere innenfor helse- og sosialtjenester når vi ser på hovedgruppene av næringer. Innenfor hotell- og restaurantvirksomhet samt rengjøringsvirksomhet er sysselsatte innvandrere fra Øst-Europa utenom EU, Asia, Afrika og Latin-Amerika sterkt overrepresenterte.

Er det slik at innvandrere lettere finner arbeid i sentrale strøk av landet enn i mer grisgrendte strøk? En fersk SSB-rapport om Innvandrere i norske kommuner (Pettersen 2009) viser at jo mer sentrale kommunene er, jo lavere sysselsetting er det blant innvandrerne. I de minst sentrale kommunene er 66 prosent av innvandrerne sysselsatt, mot 59,6 prosent i de sentrale kommunene – en forskjell på 6,4 prosentpoeng. I befolkningen i alt finner vi ikke den samme sammenhengen. Rapporten beskriver for første gang hvordan demografi, levekår og deltakelse i arbeidsstyrken varierer fra kommune til kommune for 17 av de største innvandrergruppene i Norge. Til sammen er 61 kommuner omtalt i rapporten.

Fortsatt mange på korttidsopphold

I fjerde kvartal 2008 var det i overkant av 77 000 lønnstakere på korttidsopphold i landet (se tekstboks om korttidsopphold). Tallene viste en vekst for personer på korttidsopphold på 20 prosent, hvorav en stor del av økningen kom i bedrifter som leide ut arbeidskraft. En del av veksten i denne næringen og i bygge- og anleggsnæringen er ikke reell, ettersom innføringen av krav om identifikasjonskort for å komme inn på bygge- og anleggsplasser i 2008 førte til bedre rapportering til NAVs Arbeidstakerregister.

Åtte av ti lønnstakere på korttidsopphold kom i 2008 fra Norden og EU-land i Øst-Europa. Polakker og litauere utgjorde det store flertallet i sistnevnte gruppe, med henholdsvis 18 000 og 5 600 personer. De fleste sysselsatte på korttidsopphold var enten ansatt i bedrifter som leide ut arbeidskraft eller i bedrifter innenfor bygge- og anleggsvirksomhet og industri.

Det var svært få arbeidsledige blant dem på korttidsopphold: Kun 723 personer, hvorav 248 kom fra EU-land i Øst-Europa. Dette tilsvarer 0,9 prosent av den delen av arbeidsstyrken som ikke er registrert bosatte. Hovedårsaken til at det var så få arbeidsledige i denne gruppen, er kravet om å ha arbeidet i minst ett år for å ha krav på arbeidsledighetstrygd. Siden det er mange som derfor ikke har krav på arbeidsledighetstrygd har de trolig reist hjem. Dette gjelder blant annet for lønnstakere på korttidsopphold fra EU-landene i Øst-Europa.

Statistikk om korttidsopphold

Med korttidsopphold menes opphold ***under seks måneder***, slik at personer ikke blir registrert som bosatt i Det sentrale folkeregisteret.

Tallene er hentet fra statistikken over sysselsatte på korttidsopphold (http://www.ssb.no/emner/06/01/kortsys/). Statistikken omfatter individuelle arbeidstakere i norske bedrifter, utstasjonerte arbeidstakere fra utenlandske bedrifter med oppdrag i Norge og utleide arbeidstakere fra et bemanningsbyrå når de oppholder seg i Norge. Den omfatter dessuten personer som er bosatt i våre naboland og som pendler over grensen for å arbeide, samt utenlandske bosatte med arbeid på kontinentalsokkelen eller norske skip i utenriksfart. En spesiell gruppe er asylsøkere som er i arbeid, men som ikke har fått oppholdstillatelse. Statistikken omfatter foreløpig ikke selvstendig næringsdrivende og sjøfolk som er bosatt utenfor EØS-land.

Mange funksjonshemmede ønsker arbeid

Ifølge tilleggsundersøkelsen til AKU fra 2. kvartal 2008 oppga omtrent en seksdel av befolkningen i alderen 15-66 år å ha en funksjonshemning, noe som tilsvarte 555 000 personer. Begrepet funksjonshemning blir definert som «fysiske eller psykiske helseproblemer av mer varig karakter som kan medføre begrensninger i det daglige liv». I denne tilleggsundersøkelsen gis det en del konkrete eksempler på hva det siktes til, men til syvende og sist avhenger respondentenes status som funksjonshemmet eller ikke av hva hver enkelt respondent selv oppfatter som en funksjonshemning (Bø og Håland 2009). Vi omtaler for enkelhets skyld denne gruppen som funksjonshemmede.

Litt under halvparten av de funksjonshemmede i alderen 16-66 år var med i arbeidsstyrken i 2008; 45 prosent var sysselsatte, og 2 prosent ble definert som arbeidsledige. Det samme som for 2006 og 2007.

Blant dem med funksjonshemning som ikke var sysselsatte, oppga nesten en tredel at de ønsket arbeid, noe som tilsvarte 92 000 personer. Av disse ble 16 000 definert som arbeidsledige på bakgrunn av kriteriene om aktiv søking og tilgjengelighet for arbeidsmarkedet. Året før var det 63 000 (en femdel) av de funksjonshemmede som oppga at de ønsket arbeid.

Når vi sammenligner andelen sysselsatte blant funksjonshemmede og resten av befolkningen, finner vi at forskjellene i sysselsetting er klart minst blant de yngste. I alderen 15-24 år er differansen 11 prosentpoeng. I denne alderen er mange under utdanning, både blant funksjonshemmede og blant befolkningen totalt.

Èn av fire ansatte får ikke tilbakemelding

I Levekårsundersøkelsen 2006 (se tekstboks om datagrunnlag) ble ansatte blant annet spurt om de fikk tilbakemelding på arbeidet de gjorde, om de opplevde at det ble tatt hensyn til at de kom med synspunkter knyttet til arbeidet, og hvordan kritiske synspunkter på arbeidsforholdene ble mottatt. I alt 27 prosent av alle som deltok i undersøkelsen, svarte at de sjelden eller aldri fikk tilbakemelding fra overordnede på hvordan de utførte jobben, mens 12 prosent oppga at de ikke ble tatt hensyn til hvis de kom med synspunkter på arbeidsforholdene. Nær en tredel av alle ansatte oppga at de ble møtt med uvilje fra sjefer hvis de kom med kritiske synspunkter på arbeidsforholdene (se figur 8).

Figur 8. **Tilbakemelding og samarbeidsklima. Ansatte. 2003 og 2006. Prosent**

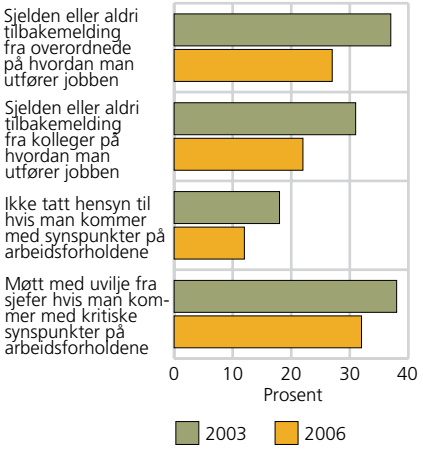

Kilde: Levekårsundersøkelsene 2003 og 2006, Statistisk sentralbyrå.

Selv om det er forholdsvis mange som opplever at de ikke får tilbakemelding og blir møtt med uvilje, ser vi en nedgang fra 2003 til 2006 på dette området.

Kvinner minst fornøyd på jobben ...

De aller fleste arbeidstakere har opplevd, eller kommer til å oppleve, en eller annen form for konflikt i løpet av sin yrkeskarriere. Konflikter kan være en indikator på et arbeidsmiljø hvor mobbing kan oppstå, og kan dermed være et faresignal. Data fra levekårsundersøkelsen tyder på at ansatte på arbeidsplasser der det oppleves dårlige forhold, oftere føler seg ille til mote på grunn av forhold på jobben, og de er generelt mindre fornøyd med jobben (Normann og Rønning 2007).

Vi har spurt om to ulike typer dårlige forhold: dårlig forhold mellom ansatte og ledelse samt dårlig forhold mellom ansatte. Det er flere som opplever dårlige forhold mellom ansatte og ledelse enn mellom ansatte. På slutten

Datakilder
Levekårsundersøkelsen (LKU) en er årlig tverrsnittsundersøkelse, gjennomført med jevne mellomrom fra 1973. Fra 1996 har den blitt gjennomført årlig med varierende tema som gjentas hvert tredje år. Utvalget har vært på 5 000 personer.

SSB har kartlagt den norske befolknings arbeidsmiljø først i Arbeidsmiljøundersøkelsene fra 1989 og 1993 og så gjennom levekårsundersøkelsene fra 1996. 2006 er siste år vi har data fra. Datainnsamlingen for 2009 pågår for tiden, og nye data om befolkningens arbeidsmiljø vil foreligge våren 2010.

I denne delen av arbeidskapitlet har vi ikke fokusert på regionale forskjeller, fordi arbeidsmiljøet i mindre grad enn andre forhold har sammenheng med hvor i landet man bor. Hvilket yrke og hvilke arbeidsoppgaver man har og hvilken næring man jobber i, er derimot viktige faktorer.

av 1980-tallet og begynnelsen av 1990-tallet oppga rundt fire av ti at de ofte eller av og til opplevde dårlig forhold mellom ansatte og ledelse. I 1996, 2000 og 2003 var andelen nede på rundt tre av ti, mens tall fra 2006 viser at andelen nå nærmer seg fire av ti igjen (se figur 9).

... og andelen har økt

Fra å være omtrent like stor andel menn som kvinner som opplevde dårlige forhold mellom ansatte og ledelse, har det for 2003 og 2006 vært en større andel kvinner enn menn som opplevde dette. Sykepleiere og pedagoger er de yrkesgruppene der flest svarte at de opplevde dårlige forhold både mellom ansatte og mellom ansatte og ledelse.

Figur 9. **Dårlig forhold mellom ansatte og ledelse og mellom ansatte. Ansatte. 2000-2006. Prosent**

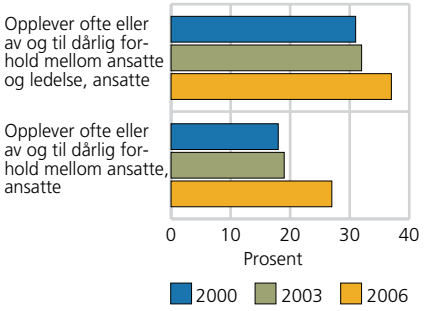

Kilde: Levekårsundersøkelsene 2000-2006, Statistisk sentralbyrå.

Gode utviklingsmuligheter i jobben

Vi ser altså at mange opplever manglende tilbakemelding, uvilje hvis de kommer med kritiske synspunkter, og generelt dårlige forhold på arbeidsplassen. Et mer positivt trekk i arbeidslivet er at stadig flere mener de har gode muligheter til å utvikle seg gjennom jobben. Ni av ti ansatte oppga at de hadde gode muligheter til å utnytte utdanning og arbeidserfaring i jobben i 2006 (se figur 10). Nær åtte av ti svarte at mulighetene til faglig videreutvikling var gode, og nær syv av ti at de hadde gode muligheter til å delta i videre- eller etterutdanning. Fra 1996 til 2006 ser vi en svak økning på alle disse områdene.

Figur 10. **Utviklingsmuligheter i jobben. Ansatte. 1996-2006. Prosent**

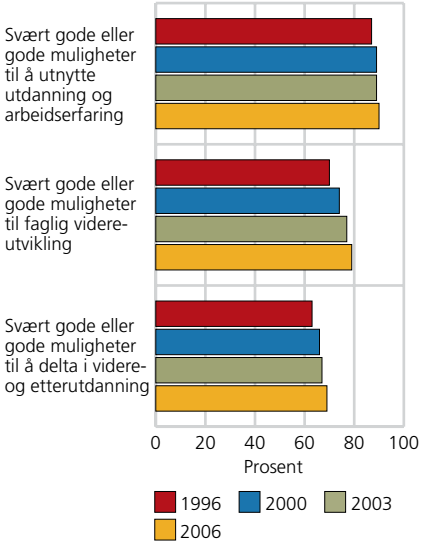

Kilde: Levekårsundersøkelsene 1996-2006, Statistisk sentralbyrå.

Over halvparten bestemmer eget arbeidstempo

Psykososialt arbeidsmiljø kan forstås som de psykologiske og sosiale forholdene mennesker opplever på arbeidsplassen, og disse kan relateres til mange ulike arbeidsforhold (se tekstboks). I Levekårsundersøkelsen 2006 mente mange sysselsatte at de hadde stor grad av selvbestemmelse over eget arbeid. Muligheten til å utøve kontroll over egen arbeidssituasjon er nok et grunnleggende behov hos mennesker, og kan være med på å gi det handlingsrom som er nødvendig for å mestre en ellers belastende situasjon. Over halvparten av norske arbeidstakere opplevde i 2006 å kunne bestemme eget arbeidstempo. Dette gjaldt i større grad menn enn kvinner, og graden av kontroll stiger med alder.

Dette har vi også sett i tidligere år når vi har studert selvbestemmelse, og resultater fra andre land viser samme trend (Burr mfl. 2005). Det er en generell tendens til at det er mindre selvbestemmelse i yrker med høy grad av kunde-/klientkontakt (Statens arbeidsmiljøinstitutt 2008).

I 2006 kunne en av tre selv bestemme hvilke arbeidsoppgaver de skulle få, mens to av tre kunne bestemme hvordan de skulle utføre arbeidet (se figur 11). Dette er en økning fra 2003. Videre kunne nær åtte av ti avgjøre tidspunkt for pauser selv i 2006. For mål vi kan sammenligne med fra tidligere, er det en tendens til at selvbestemmelsen har økt fra 2003 til 2006. En del mål på selvbestemmelse ble imidlertid endret i 2006, så vi kan ikke si noe sikkert om utvikling over tid her.

Flere unge kvinner utsatt for trakassering

I alt 3 prosent av alle sysselsatte var utsatt for uønsket seksuell oppmerksomhet et par ganger i måneden eller oftere i 1989. I 2006 oppgir 4 prosent det samme (se figur 12). Andelen har altså holdt seg på et stabilt nivå de siste 15 årene. Unge kvinner er mest utsatt. I 2003 oppga 7 prosent av de yngste kvinnene at de hadde vært utsatt for dette et par ganger i måneden eller oftere, i 2006 oppga 12 prosent av kvinnene i alderen 16-24 år det samme, så for denne gruppen har det også vært en økning.

Mindre mobbing fra kolleger

Hvor mange som er utsatt for mobbing av arbeidskamerater, har holdt seg på et stabilt og lavt nivå, og har også gått noe ned fra 1989 til 2006. 1 prosent av alle sysselsatte ble utsatt for plaging eller ubehagelig erting fra arbeidskamerater et par ganger i måneden eller mer i 2006, og 1 prosent ble utsatt for plaging eller ubehaglig erting fra overordnede. Det er ikke betydelige alders- eller kjønnsforskjeller her, men variasjoner innenfor ulike yrker. Det er særlig transportarbeidere og operatører av mobile maskiner som skiller seg ut, det vil si sjåfører innenfor person- og varetransport samt ulike typer maskinførere (Normann og Rønning 2007).

5 prosent oppgir at de har blitt utsatt for vold eller trusler om vold på arbeidsplassen en gang i måneden eller oftere. For 15 år siden, i 1989, oppga 4 prosent det samme. Kvinner har dobbelt så stor sannsynlighet for å bli utsatt for vold eller trusler om vold på arbeidsplassen som menn, og kvinner i aldersgruppen 25 til 44 år er mest utsatt. At en større andel kvinner er utsatt for vold eller trusler om vold, kan ha sammenheng med at noen yrker, som sykepleier og vernepleier, er spesielt utsatt (Normann og Rønning 2007).

Fysisk arbeidsmiljø – ulike utfordringer i ulike næringer

De fleste indikatorer tyder på at få sysselsatte er utsatt for ulike problemer knyttet til det fysiske arbeidsmiljøet. Det har vært rapportert om en generell lav utsatthet i hele perioden fra 1989 til 2006. Et unntak er at relativt mange sysselsatte har oppgitt at de er utsatt for dårlig inneklima, samtidig som dette har bedret seg fra 2000 til 2006. Selv om de generelle tallene er lave når vi ser på utsatthet for ulike fysiske arbeidsmiljøforhold, er det viktig å være klar over at det er store variasjoner mellom ulike næringer (se tabell 1).

Psykososialt arbeidsmiljø

Psykososialt arbeidsmiljø kan forstås som de psykologiske og sosiale forholdene mennesker opplever på arbeidsplassen. I målingen av det psykososiale arbeidsmiljøet ønsker vi å fange opp yrkesaktives ***subjektive oppfatninger*** om eget arbeidsmiljø.

Mennesker tolker sine omgivelser basert på personlige egenskaper og erfaringer, og dette gjenspeiler viktige individuelle forskjeller som finnes blant folk i arbeidslivet. Det er arbeidstakernes subjektive oppfatninger av psykososiale forhold som avgjør hvilke stressreaksjoner og helserelaterte konsekvenser disse forholdene vil medføre (Statens arbeidsmiljøinstitutt 2008).

I Levekårsundersøkelsen (LKU) måler vi mange ulike faktorer:
- ***krav og kontroll på jobben***
- ***utviklingsmuligheter***
- ***positive sosiale relasjoner***
- ***negative sosiale relasjoner***
- ***jobbusikkerhet***

Figur 11. **Kontroll over eget arbeid, etter kjønn. Ansatte. 1996-2006. Prosent**

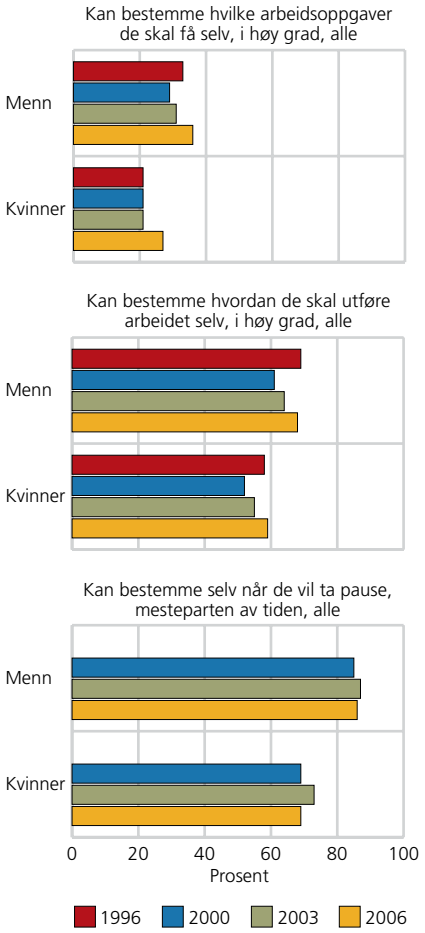

Kilde: Levekårsundersøkelsene 1996-2006, Statistisk sentralbyrå.

Figur 12. **Utsatt for uønsket seksuell oppmerksomhet, etter alder. Ansatte. 1989-2006. Prosent**

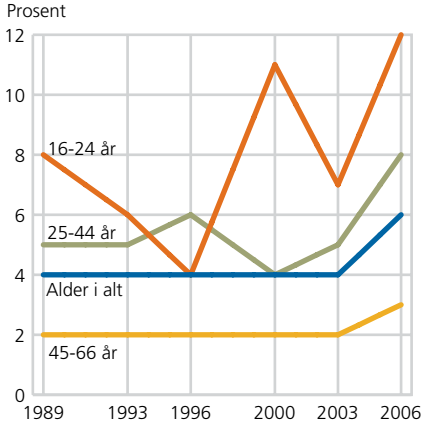

Kilde: Arbeidsmiljøundersøkelsene 1989 og 1993, Levekårsundersøkelsene 1996-2006, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 1. **Ulike fysiske arbeidsmiljøforhold, etter næring. 2006. Prosent**

	Utsatt for sterk varme mesteparten av tiden[1]	Utsatt for sterk kulde mesteparten av tiden	Utsatt for dårlig inneklima mesteparten av tiden	Utsatt for støv, gass eller damp mesteparten av tiden	Utsatt for hudirriterende stoffer mesteparten av tiden	Utsatt for vann på huden flere ganger i timen	Utsatt for sterk støy mesteparten av tiden	Utsatt for vibrasjoner mesteparten av tiden
Alle næringer	**4**	**8**	**28**	**8**	**8**	**16**	**5**	**4**
Primærnæring	1	32	13	20	9	27	7	19
Bergverk, kraft, annet	4	12	21	8	6	5	10	6
Industri	9	9	29	21	9	11	18	9
Bygg og anlegg	3	31	19	19	7	8	9	12
Varehandel	3	5	27	5	7	10	1	3
Hotell og restaurant	16	3	26	7	19	52	6	1
Transport og kommunikasjon	5	10	25	6	5	8	6	10
Finansiell tjenesteyting	1	4	19	3	3	4	1	2
Offentlig forvaltning	2	4	28	2	4	7	2	1
Undervisning	1	2	36	3	3	6	3	0
Helse- og sosialtjenester	3	5	39	4	15	40	3	1
Annen tjenesteyting	5	4	24	9	7	19	6	3

[1] Mesteparten av tiden = ‹nesten hele tiden›, ‹3/4 av tiden› eller ‹halvparten av tiden›.
Kilde: Levekårsundersøkelsen 2006.

Tabell 2. **Ergonomiske arbeidsmiljøforhold, etter næring. 2006. Prosent**

	Sitter på huk/står på kne mesteparten av tiden[1]	Må løfte i ubekvemme stillinger mesteparten av tiden	Arbeider med hendene løftet mesteparten av tiden	Arbeider i fremoverbøyd stilling uten støtte mesteparten av tiden	Arbeider med gjentatte eller ensidige bevegelser mesteparten av tiden	Løfter minst 10 kilo 5 eller flere ganger daglig
Alle næringer	**8**	**7**	**8**	**4**	**38**	**20**
Primærnæring	15	13	12	8	34	42
Bergverk, kraft, annet	6	4	4	2	36	15
Industri	9	9	11	6	48	26
Bygg og anlegg	29	11	25	6	42	43
Varehandel	7	7	10	2	36	19
Hotell og restaurant	5	14	11	11	43	21
Transport og kommunikasjon	3	6	5	4	49	26
Finansiell tjenesteyting	2	2	3	1	51	7
Offentlig forvaltning	2	1	4	2	44	7
Undervisning	4	1	4	2	22	4
Helse- og sosialtjenester	10	10	5	5	23	24
Annen tjenesteyting	3	5	15	5	48	12

[1] Mesteparten av tiden = ‹nesten hele tiden›, ‹3/4 av tiden› eller ‹halvparten av tiden›.
Kilde: Levekårsundersøkelsen 2006.

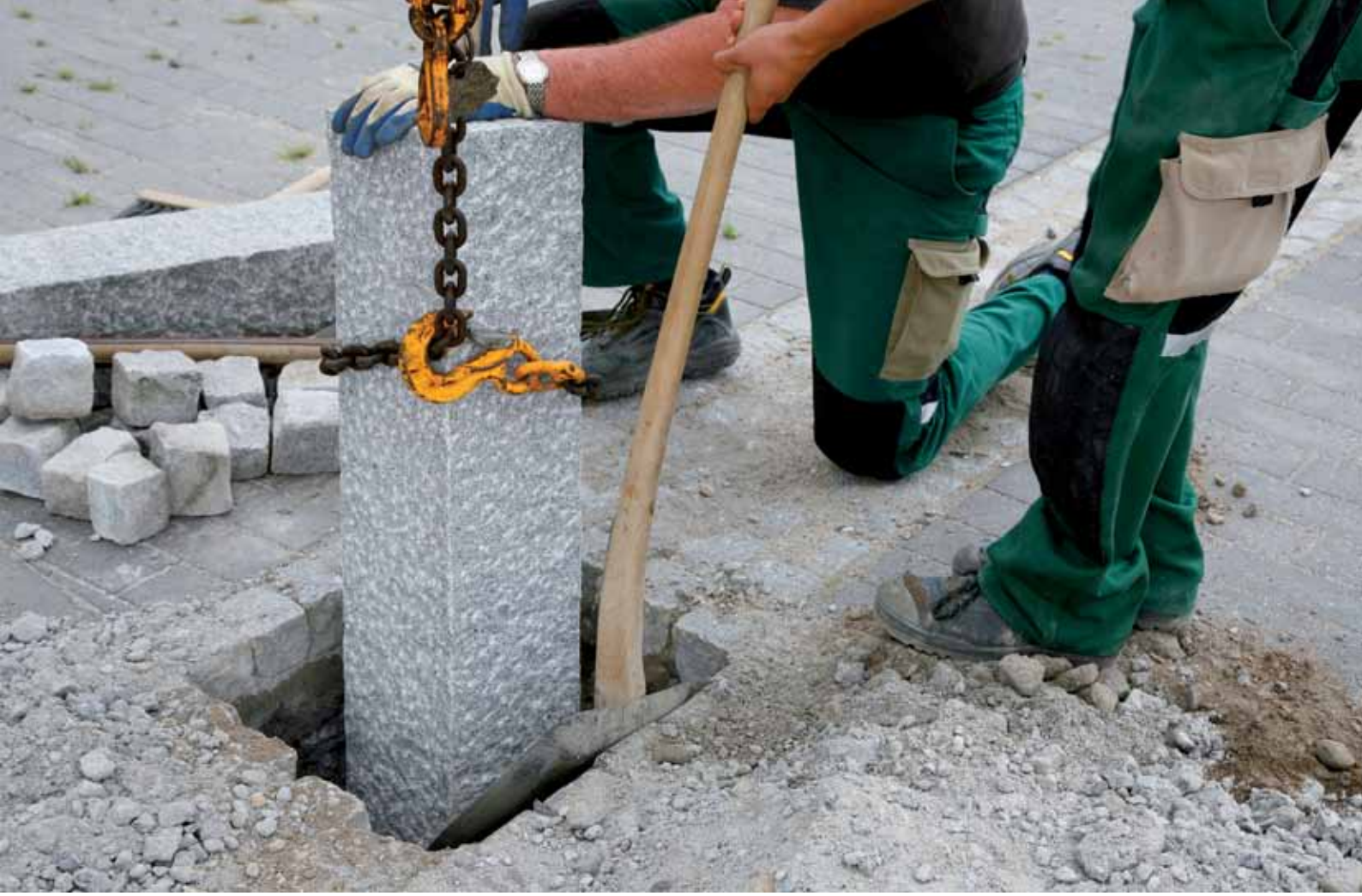

For eksempel er 8 prosent av alle sysselsatte utsatt for støv, gass eller damp mesteparten av tiden, mens dette gjelder for to av ti i primærnæringen, industri og bygg- og anleggsnæringen. I industrien er man i større grad utsatt for støy enn i arbeidslivet generelt, og i næringene hotell og restaurant samt helse- og sosialtjenester er man mer utsatt for hudirriterende stoffer.

Endringer i Levekårsundersøkelsen
Fra og med Levekårsundersøkelsen 2006 vil utvalget i Levekårsundersøkelsen, når arbeidsmiljø er tema, være om lag ***19 000 personer i alderen 18-66 år***. Dette vil gi økte muligheter til detaljerte analyser av arbeidsmiljøet i ulike yrkesgrupper og næringer. Det vil også ***opprettes et panel***, det vil si at de samme personene som ble trukket ut til å delta i 2006, vil bli kontaktet igjen i 2009 og hvert tredje år fremover. For mer informasjon se Normann (2007).

Nye spørsmål
For å kunne si noe om utviklingen på arbeidsmiljøområdet over tid, er det viktig med stabile indikatorer. Vi har derfor mange indikatorer med lange tidsserier. I 2006 har vi gjort en del endringer og inkludert mange ***nye spørsmål om psykososialt arbeidsmiljø***. Dette vil på sikt gi bedre data på dette området, men fører til brudd i tidsseriene på flere av våre indikatorer.

For dokumentasjon av undersøkelsen, se Dalsgaard-Rørvik (2007).

Vi har også sett på ergonomisk arbeidsmiljø, blant annet hvorvidt ansatte må stå eller gå mesteparten av arbeidsdagen, sitte på huk eller stå på kne, arbeide i stillinger som belaster ryggen og løfte tungt daglig. Problemer med ergonomisk arbeidsmiljø er forholdsvis utbredt, men vi har ikke sett store endringer generelt i arbeidslivet fra 1996 til 2006 på dette området. Også her finner vi store variasjoner når vi sammenligner ulike næringer (se tabell 2).

Eldre kvinner har mest yrkesrelaterte helseplager

I overkant av en av ti sysselsatte har smerter i nakke, skuldre eller øvre del av ryggen som de oppga at helt eller delvis skyldtes arbeidet. Dette er den helseplagen som flest sysselsatte mente var yrkesrelatert. Det var noen færre med slike plager i 2006 enn tidligere år.

Kroppslige helseproblemer som skyldtes arbeidet, stiger med økende alder i undersøkelsen, og flere kvinner enn menn har slike plager. Nær en tredel av alle sysselsatte følte seg fysisk utmattet da de kom hjem fra jobb. Dette gjaldt både yngre og eldre arbeidstakere og oftere for kvinner enn for menn.

Referanser

Bjørnstad, Roger (2006): Er det økte sykefraværet tegn på et mer inkluderende eller ekskluderende arbeidsliv? *Økonomiske analyser* 6, 2006, Statistisk sentralbyrå, 48-55.

Burr, Hermann, Elsa Bach, Helle Gram og Ebbe Villadsen. Arbejdsmiljø i Danmark 2005. Et overblikk fra den Nationale ArbejdsmiljøKohorte. Arbejdsmiljøinstituttet. 2005.

Bø, Tor Petter og Inger Håland (2009): *Funksjonshemma på arbeidsmarknaden*, Rapporter 2009/10, Statistisk sentralbyrå (http://www.ssb.no/emner/06/01/rapp_funksjonshemmede/).

Dalsgård-Rørvik, Therese Dorothea (2007): Samordnet levekårsundersøkelse 2006 - Tverrsnitt. Tema: Arbeidsmiljø. Dokumentasjonsrapport. Notater 2007/47. Statistisk sentralbyrå.

Normann, Tor Morten og Elisabeth Rønning (2007): Få utsatt, noen yrker mer utsatt enn andre, Samfunnsspeilet nr 4, 2007. Statistisk sentralbyrå.

Normann, Tor Morten (2007): Stor satsing på arbeidsmiljødata, Samfunnsspeilet 2, 2007, Statistisk sentralbyrå.

Pettersen, Silje Vatne (red.) (2009): *Innvandrere i norske kommuner. Demografi, levekår og deltakelse i arbeidsstyrken,* Rapporter 2009/36, Statistisk sentralbyrå (http://www.ssb.no/emner/02/01/10/rapp_200936/rapp_200936.pdf).

Statens Arbeidsmiljøinstitutt (STAMI) (2008): Psykososialt arbeidsmiljø. Delrapport. Serie: STAMI-rapport, 2008.

Statistisk sentralbyrå (12. juni 2009): «Lavere sysselsettingsvekst i alle fylker» (http://www.ssb.no/emner/06/01/regsys/).

Statistisk sentralbyrå (23. juni 2009): «77 000 sysselsatte på korttidsopphold» (http://www.ssb.no/emner/06/01/kortsys/).

Statistisk sentralbyrå (24. juni 2009): «Svak sysselsettingsvekst blant innvandrere» (http://www.ssb.no/emner/06/01/innvregsys/).

Statistisk sentralbyrå (20. august 2009): «Fortsatt økning i innvandrerledigheten» (http://www.ssb.no/emner/06/03/innvarbl/).

Statistisk sentralbyrå (3. september 2009): «Bedring, men fortsatt konjunkturnedgang» (http://www.ssb.no/emner/08/05/kt/).

Sterk inntektsvekst – forskjeller består

2007 var et meget godt år for økonomien i norske husholdninger. Inntektene økte kraftig i alle grupper. Husholdningene i Akershus, Oslo og Rogaland kom best ut etter skatt, mens de i Hedmark, Oppland og Nord-Trøndelag lå lavest. Totalforbruket i husholdningene er høyest i tettbygde strøk, 388 500 kroner i snitt. Boutgiftene er størst i Oslo, Bergen og Trondheim. Fra 2007 til 2008 økte månedslønnen i offentlig sektor med 7,3 prosent, til 33 000 kroner. I privat sektor økte den med 5,6 prosent, til 34 700 kroner.

Signe Vrålstad, Harald Lunde, Tove Løvbak og Eiliv Mørk

Medianinntekten for norske husholdninger var på 365 500 kroner etter skatt i 2007. Medianinntekten er inntekten til den husholdningen som befinner seg midt i fordelingen etter at man har sortert inntektene etter størrelse.

Fra 2000 til 2007 økte den prisjusterte medianinntekten per forbruksenhet med 32 prosent. Hele 11 prosent av denne veksten kom fra 2006 til 2007. Mye av dette kan forklares med en økning i antall sysselsatte og et godt lønnsoppgjør i 2007. Inntektsveksten kom alle inntektsgrupper til gode, selv om inntektene til høyinntektshusholdningene økte noe mer enn for dem med lavere husholdningsinntekter. Husholdningene i Akershus, Rogaland og Oslo kom, som i tidligere år, best ut inntektsmessig i 2007. Husholdningene i de to innlandsfylkene Hedmark og Oppland hadde sammen med Nord-Trøndelag de laveste inntektene. Disse tre er tradisjonelt blant fylkene med de laveste medianinntektene i landet.

Stabil inntektsfordeling

En måte å si noe om fordelingen av inntekt mellom husholdninger er å se på hvor stor del av inntektene som tilfaller husholdninger med lave, middels og høye inntekter. Husholdningene kan sorteres etter størrelse på inntekt etter skatt per forbruksenhet (se tekstboks om å sammenlikne husholdningsinntekter) og deretter deles inn i ti like store inntektsklasser (desiler).

Om inntektene hadde vært likt fordelt mellom husholdningene, ville hver inntektsklasse hatt 10 prosent av de samlede inntektene. Slik er det ikke. Den tiendedelen som hadde de aller høyeste inntektene, hadde 21,4 prosent av inntektene i 2007, mens den nederste tiendedelen hadde 4 prosent (se figur 1).

Datakilder

Inntektsstatistikken er en heldekkende statistikk som omfatter alle personer som bor i privathusholdninger i landet ved utgangen av året. Inntektsopplysninger er innhentet fra ulike administrative registre, så som selvangivelsesstatistikken, likningsregisteret, lønns- og trekkoppgaveregisteret, Nav, husbanken, befolkningsstatistikken og så videre. Inntektsstatistikken er fra 2007, som er det siste tilgjengelige året for liknings- og selvangivelsesdataene.

Studenthusholdninger er forsøkt utelatt når vi sammenlikner geografiske inntektsforskjeller. Studenthusholdning er definert som en husholdning som mottar studielån, og hvor hovedinntektstaker verken er yrkestilknyttet eller trygdemottaker.

Signe Vrålstad (f.v.) er sosiolog og førstekonsulent i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for inntekts- og lønnsstatistikk. (signe.vralstad@ssb.no)

Harald Lunde er samfunnsøkonom og seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for inntekts- og lønnsstatistikk. (harald.lunde@ssb.no)

Tove Løvbak er førstekonsulent i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for inntekts- og lønnsstatistikk. (tove.lovbak@ssb.no)

Eiliv Mørk (t.h) er sosiolog og rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårsstatistikk. (eiliv.mork@ssb.no)

Figur 1. **Fordeling av husholdningsinntekt[1], etter skatt[2] per forbruksenhet (EU-skala). Del av totalinntekt til øverste og nederste desil i inntektsfordelingen. 2000-2007. Prosent**

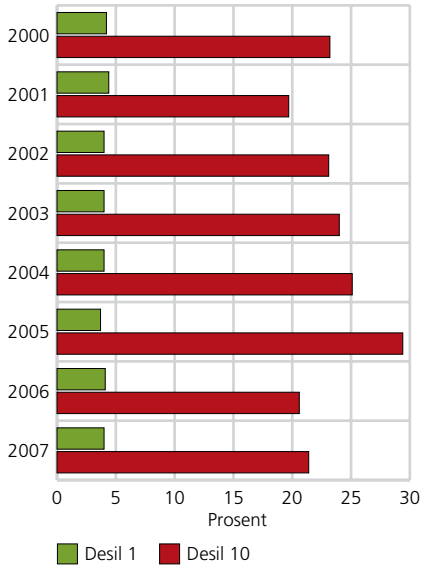

[1] Personer med negativ inntekt, etter at alle inntektsposter er summert, har fått inntekten satt lik 0.
[2] Studenthusholdninger er utelatt.
Kilde: Inntektsstatistikk for husholdninger, Statistisk sentralbyrå.

Å sammenlikne husholdningsinntekter

Når man sammenlikner husholdningsinntekter, må det tas hensyn til at husholdninger ikke er like i størrelse eller sammensetning. Dette varierer også geografisk, på tvers av fylkes- og kommunegrenser. For eksempel er det mange aleneboende i Oslo, mens familiene på Vestlandet har flere barn enn familier i innlandet. Husholdningene er ulike både i hvor mange som bidrar med inntekt, og hvor mange personer husholdningsinntekten skal forsørge. I områder med mange aleneboende vil husholdningenes medianinntekt ofte ligge lavere enn i områder med mange barnefamilier og der begge foreldrene ofte er yrkesaktive. Samtidig må inntektene deles på flere når husholdningene har mange barn.

I denne artikkelen har vi prøvd å ta hensyn til slike forskjeller. De enkelte husholdningenes inntekter korrigeres for husholdningsstørrelse og forsørgelsesbyrde. Korrigeringer ved hjelp av såkalte ekvivalensskalaer (se egen tekstboks) tar også hensyn til de antatte stordriftsfordelene man oppnår i store husholdninger (for eksempel når det gjelder bil, TV, vaskemaskin, avis, bredbåndstilknytning, elektrisitetsutgifter og så videre).

Den korrigerte inntekten kalles ***inntekt etter skatt per forbruksenhet***. Med en slik korrigering kan inntektene i større grad sammenliknes på tvers av fylker og kommuner, og på tvers av husholdningstyper. Imidlertid vil den økonomiske situasjonen til en husholdning også være avhengig av andre forhold, som for eksempel geografiske forskjeller i utgifter til bolig, transport, fyringsutgifter og så videre. Vi tar ikke hensyn til slike forskjeller i kostnadsnivå i denne artikkelen.

Den nederste desilens andel av totalinntektene har holdt seg stabil fra 2000 til 2007, mens andelen til de 10 prosentene med høyest inntekt steg kraftig fra 2001 til 2005, etterfulgt av et fall i 2006. Dette henger sammen med endrede regler for beskatning av aksjeutbytter som ble innført i 2006. I årene før regelendringene ble det tatt ut høye aksjeutbytter, noe som først og fremst økte inntektene til dem i toppen av fordelingen. Inntektsfordelingen endret seg lite fra 2006 til 2007.

Stor variasjon i husholdningsinntektene

Husholdningsinntektene varierer mye rundt om i landet. Det er mange årsaker til dette. Befolkningens sammensetning med hensyn til alder, grad av yrkestilknytning og utdanningsnivå forklarer mye. Inntektsnivåets mønster følger i stor grad utdanningsnivået; der flere har høyere utdannelse, er medianinntektene høyere (Statistisk sentralbyrå 2008a). For eksempel er det relativt mange med høyere utdanning i Oslo og Akershus, og der er også husholdningsinntektene blant de høyeste i landet (se figur 2), korrigert for husholdningsstørrelse (se tekstboks). På samme måte er husholdningsinntektene lavest i Hedmark, Oppland og Sør-Trøndelag. Der er det færre personer med høy utdannelse, og flere personer er i pensjonsalder.

Statistikken viser også at områder med et stort innslag av personlig næringsdrivende, slik vi finner i typiske primærnæringskommuner, har lavere gjennomsnittsinntekter. Inntektsstatistikken har generelt problemer med å vise det reelle inntektsnivået for selvstendig næringsdrivende. Næringsdrivende har muligheter til å redusere inntektene både i form av avskrivninger og ved å trekke fra ulike utgifter i virksomheten (Kirkeberg og Epland 2007).

Enslige forsørgere i Finnmark kommer godt ut

I tillegg til at inntektene varierer geografisk, varierer de også mellom ulike husholdningstyper. Blant enslige forsørgere kommer både de som er bosatt i Oslo og lengst i nord godt ut. De geografiske inntektsforskjellene er minst

Ekvivalensskalaer/forbruksvekter

Det finnes flere typer ekvivalensskalaer, og det er ingen enighet om hvilken skala som er den beste. I denne artikkelen benyttes ***EU-skalaen.*** Ifølge denne skalaen skal første voksne husholdningsmedlem ha vekt lik 1,0, mens neste voksne får vekt lik 0,5, mens barn får en vekt lik 0,3 hver. En husholdning på ***2 voksne og 2 barn*** vil dermed ifølge EUs definisjon måtte ha en samlet inntekt som er ***2,1 ganger inntekten til en enslig***, for å ha samme økonomiske levestandard.

innenfor denne typen husholdninger, og inntektene til de enslige forsørgerne i Oslo ligger bare 13 prosent over inntektene til enslige forsørgere i Nord-Trøndelag.

Den gode inntektssituasjonen til enslige forsørgere i Finnmark henger sammen med at relativt mange er yrkestilknyttet (74 prosent, mot 70 prosent på landsbasis). De har også fordelen av gunstige skatteregler og høyere barnetrygd (Statistisk sentralbyrå 2009a).

Mange toinntektsfamilier i Akershus

Barnefamilienes inntektsnivå henger, naturlig nok, sammen med hvor mange i husholdningen som er yrkestilknyttet. I Akershus består en stor andel av husholdningene av barnefamilier. Mange av disse har flere enn én yrkestilknyttet i husholdningen, og inntektene består i liten grad av overføringer. Dette gjenspeiles i inntektsnivået.

På Sørlandet har barnefamiliene relativt lav medianinntekt. Dette kan henge sammen med et mer tradisjonelt kjønnsrollemønster i Aust-Agder og Vest-Agder enn i andre fylker, for eksempel når det gjelder mødrenes yrkesaktivitet. Kommunene i de to sørlige fylkene har tradisjonelt skåret lavt på SSBs likestillingsindeks (Statistisk sentralbyrå 2008b).

Figur 2. **Medianinntekt, etter skatt per forbruksenhet (EU-skala) for husholdninger[1]. Landet, fylker og de ti største kommunene i Norge. 2007**

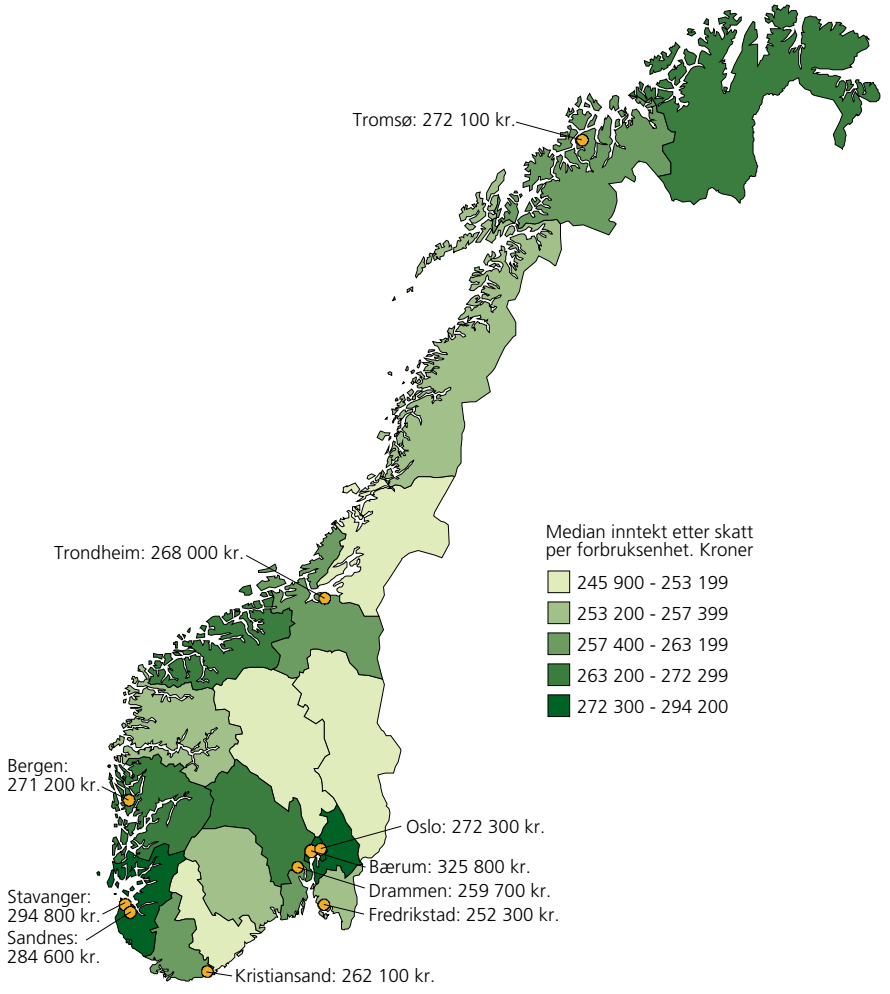

Kilde: Inntektsstatistikk for husholdninger, Statistisk sentralbyrå.
Kartgrunnlag: Statens kartverk.

Også i Oslo har barnefamiliene en lavere andel med to yrkestilknyttede enn ellers i landet. Oslo er også det fylket som har den høyeste andelen barnefamilier hvor begge foreldrene i husholdningen er uten jobb (5 prosent). Det relativt sett lave innslaget av toinntektsfamilier i Oslo kan settes i sammenheng med den store innvandrerbefolkningen i Oslo. En mindre andel menn og kvinner (men særlig kvinner) med bakgrunn fra Asia og Afrika er sysselsatte (Statistisk sentralbyrå 2009b). Likevel er medianinntekten til barnefamiliene i Oslo høyere enn i landet som helhet.

De fire kommunene der barnefamiliene har høyest medianinntekt per forbruksenhet, ligger alle i Akershus (Bærum, Asker, Oppegård og Frogn), men også i Sola og Stavanger kommer barnefamiliene godt ut.

Høy yrkesinntekt for unge i Rogaland

Aleneboende og par uten barn er aldersmessig fordelt ujevnt ut over landet. Noen fylker har en ung befolkning, mens andre har flest eldre. For å kunne sammenlikne disse husholdningsgruppene mellom fylkene er de her delt inn i aldersgrupper.

Blant alle aleneboende er det de i alderen 30-44 år som bor i Rogaland som har høyest inntekt, med en medianinntekt på 275 000 kroner. Unge par (under 30 år) som ikke har fått barn, og aleneboende i samme alder kommer også godt ut inntektsmessig i dette fylket. Her er studenter med lave inntekter og som lever av studielån, utelatt. De høye inntektene til husholdningene i Rogaland henger sammen med at relativt mange arbeider innenfor petroleumsnæringen i flere kommuner i Rogaland (Aukrust, Johannesen og Næsheim 2009). Ansatte i olje- og gassutvinning har høye lønninger sammenliknet med ansatte i andre næringshovedområder (Statistisk sentralbyrå 2009c).

Inntektsnivået henger også sammen med graden av yrkestilknytning, som er høy både for aleneboende og par i Rogaland. Bare 2 prosent av parhusholdningene under 30 år er uten noen yrkestilknyttede, og i 71 prosent av husholdningene har begge en jobb (mot 65 prosent på landsbasis). Generelt har parhusholdninger og aleneboende i yrkesaktiv alder høye inntekter i Rogaland, mens de eldre (over 66 år) i fylket har inntekter på nivå med landet som helhet.

I Sør-Trøndelag, Hedmark og Nord-Trøndelag har de unge aleneboende lave inntekter. I de to sistnevnte fylkene er yrkestilknytningen lav. For Sør-Trøndelag sin del er andelen yrkestilknyttede som på landbasis. Den relativt lave medianinntekten for unge kan skyldes at dette fylket har mange studenter som ikke er blitt identifisert i vårt datamateriale.

Få minstepensjonister i hovedstaden

I Oslo bor det få alderpensjonister, men de som bor der, enten de er aleneboende eller par, har høyere inntekter enn i resten av landet. En del av dette skyldes at det er få minstepensjonister i hovedstaden. Mange av de eldre har vært yrkesaktive og har hatt høye yrkesinntekter (Statistisk sentralbyrå 2008c). Medianinntekten etter skatt for eldre aleneboende er på 200 000 kroner i Oslo, mens medianinntekten til de eldre aleneboende i Sogn og Fjordane er 50 000 kroner lavere. Her er andelen minstepensjonister høyest i landet (Statistisk sentralbyrå 2008c).

Bærum på «kommunetoppen»

Bedre jobbmuligheter og en mer variert næringsstruktur gjør at husholdningene i sentrale strøk generelt har høyere inntekter enn i mindre sentrale strøk. Ser vi på de ti største kommunene i Norge, har husholdningene i sju av dem høyere medianinntekt enn i landet som helhet. Unntaket er husholdningene i Kristiansand, Fredrikstad og Drammen, der husholdningenes medianinntekt ligger under landsmedianen.

I Bærum har husholdningene de høyeste inntektene i de fleste husholdningstyper, med unntak av enslige under 45 år og par uten barn under 30 år. Blant par med barn ligger median husholdningsinntekt per forbruksenhet nær 30 prosent høyere i Bærum enn i landet som helhet. I Bærum er det relativt sett noen flere av barnefamiliene som har mer enn én yrkestilknyttet i hushold-

ningen (82 prosent mot 77 prosent på landsbasis).

Blant de unge aleneboende under 45 år har de som bor i Stavanger og Sandnes, de høyeste inntektene. Medianinntekten etter skatt for aleneboende i alderen 30-44 år er på 282 600 kroner i Stavanger. Disse husholdningene er altså med på å dra opp den høye medianinntekten for denne husholdningstypen i Rogaland.

Blant de ti største kommunene er det husholdningene i Fredrikstad som har lavest inntekter. Unntaket er unge aleneboende under 30 år, som har en medianinntekt som ligger over landsmedianen for denne husholdningsgruppen. Enslige forsørgere som bor i Tromsø og i storbyområdene i Rogaland, har (nest etter Bærum) de høyeste inntektene innenfor denne husholdningstypen.

Stor ulikhet i en befolkningsmessig sammensatt hovedstad

Der inntektene er høyest, er også ulikheten størst (se tabell 1). Oslo, Akershus og Rogaland er de fylkene der inntektsulikhet mellom husholdningene er størst, målt med den såkalte Gini-koeffisienten (se tekstboks). Minst ulikhet finner vi i Finnmark, Nordland og Nord-Trøndelag.

I 2007 var Oslo det fylket som hadde klart størst ulikhet, målt med Gini-koeffisienten (0,327). Den store ulikheten og den høye forekomsten av lavinntekt i hovedstaden er dokumentert i flere studier (for eksempel Kirkeberg 2003, Barstad og Kirkeberg 2003). Ulikhetene i Oslo har sammenheng med at befolkningen i hovedstaden er meget sammensatt, blant annet med hensyn til utdanning og yrkesaktivitet. Mange har høy utdanning, men samtidig finnes det store grupper med lav eller uoppgitt utdanning (St.meld 2006-2007). Spesielt gjelder dette innvandrere og flyktninger fra Asia og Afrika (Statistisk sentralbyrå 2008d). De sistnevnte er også overrepresentert i lavinntektsgruppen (Statistisk sentralbyrå 2009d).

Generelt er Oslo det stedet i landet der lavinntektsproblemet er størst, men det er store variasjoner mellom bydelene (NOU 2009:10). Den store andelen med lavinntekt har vokst fram de siste 20 årene og henger sammen med økt

Tabell 1. **Inntekt etter skatt per forbruksenh et (EU-skala) for personer i husholdninger1, inntektsfordelingen belyst ved ulike ulikhetsmål, andel husholdninger med gjeld tre ganger samlet inntekt og bankinnskudd større enn minstepensjonen. Landet, fylker og de ti største kommunene i Norge. 2007**

	Median inntekt etter skatt per forbruksenhet2	Gini-koeffisient	Andel med gjeld tre ganger samlet inntekt	Bankinnskudd lik eller større enn minstepensjonen
Hele landet	**264 800**	**0,244**	**13**	**46**
Fylke				
Oslo	272 300	0,327	17	41
Akershus	294 200	0,257	14	49
Rogaland	280 400	0,254	14	48
Hordaland	267 900	0,233	14	47
Buskerud	265 600	0,231	11	45
Vestfold	260 600	0,230	15	43
Vest-Agder	257 400	0,230	13	47
Aust-Agder	252 500	0,228	12	45
Sør-Trøndelag	260 200	0,225	14	46
Østfold	253 200	0,222	12	41
Møre og Romsdal	263 200	0,220	10	49
Telemark	254 100	0,214	10	44
Hedmark	245 900	0,208	10	46
Troms Romsa	260 700	0,206	13	43
Oppland	249 900	0,204	10	48
Sogn og Fjordane	256 600	0,199	8	56
Nord-Trøndelag	247 800	0,198	11	46
Nordland	254 300	0,198	10	45
Finnmark Finnmárku	264 300	0,197	10	40
By				
Oslo	272 300	0,327	17	41
Bærum	325 800	0,310	13	56
Stavanger	294 800	0,287	15	45
Sandnes	284 600	0,252	15	48
Bergen	271 200	0,248	16	44
Drammen	259 700	0,247	12	39
Kristiansand	262 100	0,243	15	44
Trondheim	268 000	0,241	17	43
Fredrikstad	252 300	0,226	12	40
Tromsø	272 100	0,215	21	41

[1] Personer i studenthusholdninger er utelatt.
[2] Negative beløp er satt lik 0.
Kilde: Inntektsstatistikk for husholdninger, Statistisk sentralbyrå.

innvandring. I 1986 lå andelen av Oslos befolkning med lavinntekt ikke særlig høyere enn i de andre storbyene i Norge (Barstad og Kirkeberg 2003). Samtidig som det finnes en del grupper som er økonomisk utsatt i hovedstaden, finner en her også de husholdningene som har de høyeste inntektene i Norge, for eksempel i form av kapitalinntekt og inntekt fra selvstendig næringsvirksomhet.

Etter Oslo er det Bærum og Stavanger som har høyest ulikhet målt med Gini-koeffisienten. Blant de fire største kommunene har Trondheim den jevneste inntektsfordelingen. Minst forskjeller blant de store kommunene er det i Tromsø.

En av fem husholdninger i Tromsø hadde høy gjeld

Norske husholdninger har de siste årene lånt stadig mer, og gjeldsbelastningen er nå historisk høy (Norges bank 2009). Andelen husholdninger med en gjeld som er større enn tre ganger husholdningens samlede inntekt, har økt hvert år siden årtusenskiftet.

Gjeld av en slik størrelse er her definert som *høy gjeldsbelastning*. I 2000 hadde 6 prosent av husholdningene i Norge høy gjeldsbelastning, mens dette var tilfellet for 13 prosent i 2007. Det er flest barnefamilier og enslige forsørgere som har høy gjeldsbelastning, mens andelen med høy gjeld er lavere blant par uten barn og aleneboende. Det er særlig unge husholdninger i etableringsfasen som tar opp lån (Statistisk sentralbyrå 2009f), og i områder med en ung befolkning vil flere ha høy gjeld.

Husholdningene i Sogn og Fjordane har lavest andel husholdninger med høy gjeldbelastning, 8 prosent. Her er det også relativt lave boligpriser, bare Nord-Trøndelag hadde lavere boligpriser i 2007. I tillegg bor det mange eldre i fylket. Mens de fleste fylker nordover fra Hedmark, Oppland og Sogn og Fjordane har relativt få husholdninger med høy gjeldsbelastning, skiller Sør-Trøndelag og Troms seg ut. Det er de store kommunene, Trondheim og Tromsø som trekker andelen med høy gjeldbelastning opp i disse fylkene. Også i andre større kommuner er andelen med stor gjeldsbelastning relativt høy. Dette henger blant annet sammen med høye boligpriser.

Blant de største kommunene er Tromsø den kommunen som har høyest andel husholdninger med høy gjeld i forhold til inntekten, 21 prosent. Det gjelder særlig barnefamilier, enten det er par med barn eller enslige forsørgere. En av tre innenfor disse husholdningstypene har en gjeld som er større enn tre ganger samlet inntekt. Selv om Tromsø i 2007 hadde lavere boligpriser enn Oslo, Bergen, Stavanger og Bærum, var det en stor prisvekst for alle typer boliger i Tromsø fra 2002 til 2007 (Statistisk sentralbyrå 2009e). Dette kan forklare noe av den høye andelen med stor gjeld i byen i nord.

Flest barnefamilier med penger på bok i Sogn og Fjordane

I trange tider kan det være lurt å ha en buffer på konto for å kunne takle uforutsette utgifter. I 2007 hadde 46 prosent av husholdningene i Norge et bankinnskudd som tilsvarte minsteytelsen i folketrygden eller mer. Minsteytelsen

var på om lag 117 000 kroner i 2007. De siste ti årene har andelen med et bankinnskudd på denne størrelsen økt, og det er de eldre som ofte har sikret seg økonomisk på denne måten (Statistisk sentralbyrå 2009f).

Blant husholdningene i Sogn og Fjordane har flest penger i bakhånd. Over halvparten av alle par med barn i dette fylket har minst en minstepensjon i banken. Barnefamiliene i Østfold har lavest andel med en slik buffer på konto, 38 prosent. Den jevne barnefamilie hadde 128 900 kroner i median bankinnskudd i Sogn og Fjordane, 50 000 kroner mer enn familiene i Østfold.

Lønn – viktigste inntektskilde for de fleste

Lønn for utført arbeid er den viktigste inntektskilden for de aller fleste i Norge, og derfor har lønnsutviklingen stor betydning for enkeltpersoners og husholdningers inntekt og levekår. Gjennomsnittlig månedslønn for alle lønnsmottakere var i 2008 på 34 200 kroner.

Lønnsutviklingen har siden begynnelsen av 1990-årene vært sterkere enn prisutviklingen i Norge. Vi har derfor hatt reallønnsvekst i hele denne perioden. Både kvinner og menn har hatt en jevn lønnsvekst. Men til tross for dette har ikke kvinner nærmet seg menns lønnsnivå. I 2008 tjente kvinner i gjennomsnitt 85 kroner for hver hundrelapp menn tjente (se figur 3).

Lønnsstatistikken i Statistisk sentralbyrå viser lønnsnivå og lønnsutvikling for offentlig og privat sektor, fordelt etter blant annet næring, kjønn, alder, yrke og utdanning. Av ulike årsaker publiseres det foreløpig ikke tall etter geografisk fordeling (se tekstboks).

Gini-koeffisienten
Et ulikhetsmål som baserer seg på forholdet mellom den kumulative andelen av befolkningen, rangert etter størrelsen på inntekten, og den kumulative andelen av totalinntekten de disponerer. Størrelsen på koeffisienten representerer den andelen av totalinntekten som må fordeles for å få full likhet. Gini-koeffisienten kan variere fra 0 (fullstendig likhet) til 1 (maksimal ulikhet).

Størst økning i offentlig sektor

Månedslønnen for ansatte i offentlig sektor økte med 7,3 prosent, til 33 000 kroner, fra 2007 til 2008. For offentlig sektor var dette den største prosentvise økningen i månedslønn på seks år. Sist gang offentlig sektor hadde en større prosentvis lønnsvekst enn privat sektor var fra 2003 til 2004. I privat sektor økte den gjennomsnittlige månedslønnen fra 2007 til 2008 med 5,6 prosent, til 34 700 kroner.

I offentlig sektor økte den gjennomsnittelige månedslønnen for kommunalt ansatte (eksklusive skoleverket) fra 2007 til 2008 med 8,1 prosent, til 30 100 kroner. For statlig ansatte lå veksten på 7,8 prosent, som ga et nivå på 35 100 kroner.

I offentlig sektor har kvinners andel av menns lønn holdt seg forholdsvis stabil fra 1998, med en svak økning til i overkant av 88 prosent i 2008, og lønnsforskjeller mellom kvinner og menn er mindre i kommunene enn i staten (se tabell 2). Kommunesektoren er preget av en høy andel kvinner, samtidig som mange jobber deltid.

Figur 3. **Kvinners lønn som andel av menns lønn per 3. kvartal 1998-2008. Gjennomsnittlig månedslønn per heltidsekvivalent. Alle ansatte. Prosent**

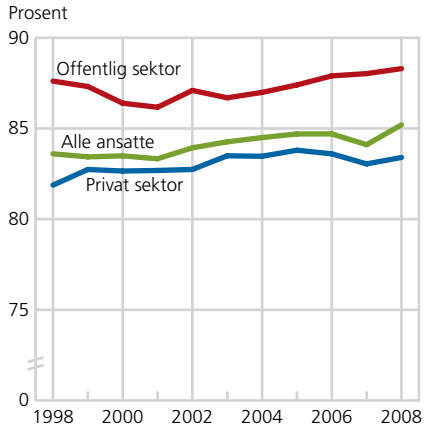

Kilde: Lønnsstatistikk alle ansatte, Statistisk sentralbyrå.

Lønnsforskjeller i skoleverket er minst

I løpet av 20 år (1998-2008) har kvinners andel av menns lønn i privat sektor økt fra 81,9 til 83,3 prosent. Lønnsgapet mellom kvinner og menn er om lag

Tabell 2. **Gjennomsnittlig månedslønn per heltidsekvivalent og kvinners lønn i prosent av menns lønn per 3. kvartal 2008. Alle ansatte, etter sektor. Kroner**

	Månedslønn			Kvinners lønn i prosent av menns lønn
	I alt	Menn	Kvinner	
Alle ansatte	**34 200**	**36 500**	**31 100**	**85,2**
Privat sektor	34 700	36 700	30 600	83,4
Av dette				
Finanstjenester	47 700	57 500	37 500	65,2
Varehandel	31 700	34 300	27 600	80,5
Industri	33 700	34 500	30 700	89,0
Offentlig sektor	33 000	35 800	31 600	88,3
Av dette				
Stat				
Kommune og fylkeskommune	30 100	32 200	29 500	91,6
skoleverket	35 000	35 800	34 600	96,6
Helseforetak	35 300	41 200	33 300	80,8

Kilde: Lønnsstatistikk alle ansatte, Statistisk sentralbyrå.

5 prosentpoeng mindre blant offentlig ansatte enn privat ansatte. Samtidig er det forskjeller også innad i offentlig sektor. Den minste gjennomsnittlige lønnsforskjellen mellom kvinner og menn finner vi blant undervisningspersonale i skoleverket (se tabell 2). I skolen utfører menn og kvinner i ganske stor grad de samme arbeidsoppgavene, samtidig som det er en overvekt av menn blant lektorer, og omvendt blant lærere.

I privat sektor er det stor variasjon mellom næringene, og den høyeste lønnsveksten fra 2007 til 2008 finner vi i finanstjenester. Her økte månedslønnen med 10,8 prosent, hvilket ga et nivå på 47 700 kroner. Samtidig har kvinners lønn, som andel av menns lønn, i finansnæringen gått ned de siste årene. I 1998 tjente kvinner i denne bransjen rundt 73 prosent av det deres mannlige kolleger tjente per måned, mens andelen gikk ned til 65,2 prosent i 2008. Noe av nedgangen skyldes økte bonusutbetalinger som i stor grad har tilfalt mannsdominerte yrkesgrupper, blant annet administrative ledere og meklere.

Datakilder

Lønnsstatistikken i Statistisk sentralbyrå har sammenliknbare tall for alle ansatte tilbake til 1998 for hele landet. Det er per i dag av flere årsaker ikke aktuelt å lage regionalt fordelt lønnsstatistikk.

Månedslønn er hovedbegrepet i lønnsstatistikken og omfatter avtalt lønn (grunnlønn), uregelmessige tillegg samt bonus og provisjon. Overtidsgodtgjøring er ikke inkludert i månedslønnen.

I lønnsstatistikken blir, som hovedregel, ansatte med en avtalt arbeidstid på mindre enn 33 timer per uke, eller med stillingsandel på mindre enn 100 prosent, normalt sett definert som deltidsansatte. For å kunne sammenlikne lønnen til deltidsansatte med heltidsansatte, er lønnen for deltidsansatte omregnet til heltidslønn. Dette gjøres ved å benytte forholdet mellom arbeidstiden til hver enkelt deltidsansatt og den gjennomsnittlige arbeidstiden for heltidsansatte i næringen som omregningsfaktor. Månedslønn per heltidsekvivalent for de deltidsansatte kan da slås sammen med månedslønn for de heltidsansatte slik at man kan beregne en gjennomsnittlig månedslønn for alle ansatte.

Deltidsansatte kvinner og menn tjener nesten like mye

Det er langt flere kvinner enn menn som jobber deltid, 43 mot 13 prosent av henholdsvis alle kvinnelige og mannlige sysselsatte. Ser vi på de deltidsansatte for seg, var kvinners andel av menns lønn langt høyere enn for de heltidsansatte, hele 98 prosent. Den tilsvarende andelen for heltidsansatte var på 87 prosent. Noe av den store forskjellen kan forklares ved at de deltidsansatte fordeler seg noe ulikt mellom yrkesgruppene i forhold til de heltidsansatte, for eksempel er de fleste ledere heltidsansatte. Deltidsansatte kvinner er dessuten gjerne ansatt i andre næringer og yrker enn deltidsansatte menn (se tekstboks om datagrunnlag).

Flest med høy utdanning i offentlig sektor

Andelen ansatte med høyere utdanning har økt fra om lag 33 prosent i 1998 til rundt 38 prosent i 2008. Denne økningen skyldes først og fremst at flere kvinner tar utdanning på universitets- og høgskolenivå. Andelen yrkesaktive kvinner med høyere utdanning har økt fra om lag en av tre i 1998 til mer enn to av fem i 2008. For menn har andelen vært noenlunde stabil over hele perioden – om lag en av tre.

Det er klart større andel med universitets- og høgskoleutdanning i offentlig enn i privat sektor. I 2008 hadde over halvparten av alle lønnsmottakere i offentlig sektor denne utdanningen, dette gjaldt en av fire i privat sektor.

Månedslønnen for ansatte med mer enn fire års universitets- og høgskoleutdanning var på nær 48 700 kroner i 2008. Dette tilsvarer en lønnsvekst fra 2007 på 2 900 kroner, eller 6,3 prosent. For ansatte med inntil fire års utdanning på universitets- og høgskolenivå økte månedslønnen med om lag 2 400 kroner, eller 6,5 prosent, til et nivå på 38 400 kroner.

Den antallsmessig største gruppen lønnstakere er ansatte med utdanning på videregående skole-nivå. Denne gruppen hadde en månedslønn på 32 600 kroner i 2008, som tilsvarer en årlig lønnsvekst på snaut 2 000 kroner eller 6,4 prosent.

Ansatte med grunnskole som eneste fullførte utdanning hadde til sammenlikning en gjennomsnittlig månedslønn på 27 400 kroner – en lønnsvekst på 1 500 kroner, eller 5,7 prosent, fra 2007 til 2008.

Ansatte med mer enn fire års universitets- og høgskoleutdanning hadde i 2008 dermed 21 300 kroner, eller 56 prosent, høyere månedslønn enn den laveste utdanningsgruppen. I 1998 var den tilsvarende forskjellen på 62 prosent.

Det er større lønnsforskjell mellom høyeste og laveste utdanningsgruppe for menn enn for kvinner, og forskjellene er blitt større i perioden fra 1998 til 2008. I 1998 var differansen mellom disse to gruppene på 11 800 kroner – 59 prosent – for menn, og 9 100 kroner – 53 prosent – for kvinner. I 2008 hadde differansen økt til henholdsvis 24 000 kroner for menn og 16 900 kroner for kvinner, noe som tilsvarer henholdsvis 84 og 66 prosent.

Størst lønnsforskjell blant høyt utdannede

Lønnsforskjellen mellom kvinner og menn er større i grupper med høyere utdanning enn i grupper uten høyere utdanning. Blant ansatte med grunnskole som høyeste utdanningsnivå oppnådde kvinner i gjennomsnitt litt over 89 prosent av menns lønn, mens den tilsvarende andelen for dem med et lavere nivå universitets- og høgskoleutdanning (til og med fire år) var snaut 79 prosent. En forklaring kan være at kvinner og menn velger ulike utdanningsretninger. Kvinner velger ofte lærerutdanning eller en utdanning innenfor helse- og sosialfag, mens menn gjerne velger en utdanning innenfor økonomiske, tekniske og naturvitenskapelige fag.

Blant ansatte med et høyere nivå universitets- og høgskoleutdanning (fire år og lengre) tjente kvinner i gjennomsnitt om lag 81 prosent av menns lønn. Dette mønsteret har vært tilnærmet det samme i hele perioden 1998-2008.

Minst lønnsforskjell blant de yngre

Lønnsforskjellen mellom kvinner og menn øker med alderen. Noe av årsaken til denne fallende kurven ligger i generasjonsforskjeller mellom kvinner og menn i valg av utdanning og yrke. I aldersgruppene under 30 år var kvinners andel av menns lønn om lag 93 prosent, mens den tilsvarende andelen i aldersgruppene 55-59 år var på rundt 80 prosent. Aldersgruppen 35-39 år er antallsmessig den største, og her oppnådde kvinner snaut 86 prosent av menns lønn.

Pengeforbruket vårt øker

Det årlige gjennomsnittsforbruket i private husholdninger (se tekstboks) hadde en realøkning på 16 prosent fra 2000 til 2008. I 2000 brukte vi gjennomsnittlig 326 000 kroner, regnet i 2008-kroner. Åtte år senere var beløpet 380 000 kroner per husholdning. Bolig, bil og fritidshus er de viktigste varige forbruksgoder i private husholdninger. Gjennom flere tiår har boutgiftene økt mest, sammenliknet med andre utgifter.

Datakilder

Dataene er hentet fra forbruksundersøkelsen, en årlig undersøkelse hvor Statistisk sentralbyrå samler inn opplysninger om utgifter i private husholdninger. På grunn av små årlige utvalg kan vi bare publisere tall for enkeltgrupper ved å slå utvalgene i forbruksundersøkelsene for tre år sammen (resultater tidfestes da for eksempel ved 2006-2008). Forbruket blir målt for husholdningen under ett, ikke for enkelte medlemmer, for eksempel barn. Skal vi se på enkeltpersoner, må vi bruke data på aleneboende.

Forbruk omfatter husholdningens utbetalinger, unntatt utgifter til direkte skatter, trygdepremie, gitte gaver, realinvesteringer (for eksempel kjøp av bolig og utgifter til bygging og påbygging av bolig) og kontraktmessig sparing (pensjonsinnskudd, avdrag på lån, livsforsikring med videre). I tillegg til utbetalingene omfatter forbruk verdien av forbruket av egenproduserte varer og mottatte gaver.

Tabell 3. **Utgift per husholdning per år, etter vare- og tjenestegruppe, og landsdel, 2006-2008. I 2008-kroner**

	Alle husholdninger	Oslo og Akershus	Hedmark og Oppland	Sør-Østlandet	Agder og Rogaland	Vestlandet	Trøndelag	Nord-Norge
Forbruksutgift i alt	**380 300**	**419 500**	**347 500**	**396 300**	**396 200**	**364 700**	**361 100**	**329 300**
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	44 200	44 500	41 900	45 300	47 000	44 200	41 600	43 000
Alkoholdrikker og tobakk	9 800	10 400	8 100	9 200	10 500	9 000	10 400	10 200
Klær og skotøy	20 100	22 800	19 000	18 200	23 500	20 400	17 300	16 900
Bolig, lys og brensel	116 100	136 800	103 500	117 000	118 500	104 100	109 200	106 000
Møbler og husholdningsartikler	23 500	26 600	21 200	23 500	26 200	20 400	19 700	23 600
Helsepleie	10 000	10 800	7 300	11 900	12 400	8 700	8 600	7 900
Transport	65 800	64 400	69 700	75 400	62 800	67 400	70 400	49 500
Post og teletjenester	7 200	8 900	6 000	6 600	7 700	6 300	7 300	6 500
Kultur og fritid	46 100	47 500	38 800	52 800	47 400	48 600	41 700	37 200
Utdanning	1 000	2 000	300	600	1 100	1 100	400	200
Restaurant- og hotelltjenester	13 000	18 500	9 700	10 800	14 400	12 100	12 300	9 300
Andre varer og tjenester	23 600	26 300	22 000	25 000	24 800	22 400	22 300	19 000

Kilde: Forbruksundersøkelsen 2006-2008, Statistisk sentralbyrå.

Definisjon av bostedsstrøk
Tettbygd strøk er område med minst 200 bosatte der avstanden mellom husene, som hovedregel, ikke overstiger 50 meter.

Spredtbygd strøk vil si alle områder med spredt bosetting, men også husklynger med færre enn 200 bosatte.

Forskjeller i sammensetningen av forbruket er også uttrykk for forskjeller i inntekts- og prisnivået der folk bor. Derfor kan det også oppstå forskjeller i forbruksmønsteret avhengig av bosted. Husholdningene i Oslo og Akershus brukte i 2006-2008 mest penger totalt, 419 500 kroner per gjennomsnittshusholdning (se tabell 3). I Nord-Norge er forbruket lavest med 329 300 kroner. Oslo- og Akershus husholdningene hadde altså 27 prosent høyere forbruk enn dem i Nord-Norge.

Tabell 4. **Utgift per husholdning per år, etter vare- og tjenestegruppe, og bostedsstrøk, 2006-2008. I 2008-kroner**

	Alle husholdninger	Spredtbygde strøk	Tettbygde strøk (utenom Oslo, Bergen og Trondheim)	Oslo, Bergen og Trondheim
Forbruksutgift i alt	**380 300**	**349 100**	**388 500**	**382 800**
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	44 200	45 900	45 100	40 400
Alkoholdrikker og tobakk	9 800	7 500	10 500	9 600
Klær og skotøy	20 100	14 800	21 200	21 600
Bolig, lys og brensel	116 100	105 400	115 200	127 300
Møbler og husholdningsartikler	23 500	20 800	24 700	22 200
Helsepleie	10 000	7 200	10 500	11 000
Transport	65 800	70 700	67 700	56 300
Post og teletjenester	7 200	6 800	7 100	7 900
Kultur og fritid	46 100	41 100	47 600	45 700
Utdanning	1 000	600	800	1 700
Restaurant- og hotelltjenester	13 000	9 100	13 000	16 300
Andre varer og tjenester	23 600	19 200	25 100	22 800
Antall husholdninger	3 257	646	2 027	584
Personer per husholdning	2,2	2,3	2,3	1,9

Kilde: Forbruksundersøkelsen 2006-2008, Statistisk sentralbyrå.

Forskjellene i forbruksmønsteret mellom ulike bostedsstrøk (se tekstboks om definisjon av bostedsstrøk) viser samme mønster. Størst totalforbruk er det i tettbygde strøk (utenom Oslo, Bergen og Trondheim) med 388 500 kroner per gjennomsnittshusholdning (se tabell 4). Det totale gjennomsnittsforbruket er på 349 100 kroner per husholdning i spredtbygde strøk.

Boligutgiftene dominerer ...

På 1960-tallet og fram til midten av 1970-tallet sto boutgiftene for 12-14 prosent av forbruket. Fra slutten av 1970-tallet og fram til midten av 1980-tallet steg så boutgiftene sakte. På grunn av høyere renteutgifter i 1988 økte boutgiftene betraktelig, og steg deretter jevnt og trutt til en foreløpig topp på 26 prosent i 1992.

På begynnelsen av 1980-tallet brukte en gjennomsnittshusholdning mer penger på transport enn på bolig. På midten av 1980-tallet kostet bolig

både mer enn mat, reiser og transport. Ved innføringen av ny metode for beregning av boutgifter, fra 1996, ble boutgiftene den største utgiftsposten igjen (se tekstboks for ny beregning). Utgiftene til bolig dominerer husholdningenes budsjett også i perioden 2006-2008, med en andel på 30 prosent (se figur 4).

Ser vi på utgiften på landsdelsnivå, var det Oslo- og Akershus-husholdningene som brukte mest på å bo, både i penger og som andel av forbruket (se tabell 3).

... og boligmarkedet spiller inn

Presset på boligmarkedet gir seg utslag i kostnadene ved å bo. Boutgiftene er størst i de største byene (Oslo, Bergen og Trondheim) med 127 300 kroner per husholdning i gjennomsnitt, som utgjør 33,2 prosent av totalforbruket til disse husholdningene. Andel husholdninger med kun en person er stor i Oslo og de andre storbyene. Dette drar ned gjennomsnittsforbruket per husholdning, blant annet til bolig, men drar opp *andelen* av utgiftene som går til bolig.

For husholdninger i spredtbygde strøk er boutgiftene i snitt på 105 400 kroner, eller 30,2 prosent av alle utgifter (se tabell 4).

Minst til transport i Nord-Norge

Transportutgiftene er den nest største utgiftsposten for gjennomsnittshusholdningen, og de utgjorde i gjennomsnitt 65 800 kroner i året per husholdning i perioden 2006-2008. Dette er en sjettedel av totalutgiftene (se figur 4).

Tilbud på kollektivtransport er avhengig av hvor man bor; dette slår ut i hva man bruker av penger på bil og transporttjenester. En gjennomsnitts husholdning bosatt i spredtbygd strøk brukte 70 700 kroner på transport, eller 20,2 prosent av forbruket totalt. Mens gjennomsnittet i de store byene var på 56 300 kroner, eller 14,7 prosent av alle utgifter. Ser vi på landsdel, brytes dette mønsteret, for i Nord-Norge brukte de minst på transport både i penger og som andel av forbruket.

Nesten alle par med barn har bil

På starten av 1980-tallet hadde 60 prosent av alle husholdninger bil. I begynnelsen av 1990-årene var tallet 76 prosent. I 2008 eide 80 prosent av husholdningene bil. Den store økningen på 1980- og 1990-tallet skjedde til tross for at det ble stadig flere som bodde alene. I gruppen aleneboende har andelen med bil tradisjonelt vært lavest.

Særlig mange parhusholdninger har bil. Henholdsvis 94 og 96 prosent av par med små og store barn eide bil i 2008. Så mange som 93 prosent av alle par uten barn eide bil. Blant aleneboende under 65 år hadde 60 prosent bil. I husholdninger der hovedinntekten tjenes inn av en som er 65 år eller eldre, eide 72 prosent bil. Økningen av bileiere har vært størst blant de som er 65 år og eldre de siste årene.

Det avgjørende for om en husholdning eier bil eller ikke, synes å være transportbehovet, ikke så mye husholdningens økonomiske evne. Over en fjerdedel av husholdningene hadde flere enn én bil i 2008, og andelen økte mest blant par uten barn, fra 15 prosent 1988 til 38 prosent i 2008.

Beregning av boutgifter

Fra 1996 har SSB tatt i bruk en ny internasjonal klassifisering av forbruket etter formål (Classification of Individual Consumtion by Purpose). Innføringen av denne vare- og tjenesteklassifiseringen krevde en ny beregningsmåte for boutgifter som inkluderer «leieutgift» for eiere av egen bolig, samtidig som man utelater renteutgifter.

Fra og med 1996 blir ikke lenger renter regnet som forbruksutgift. For husholdningene som eier egen bolig, blir det nå beregnet en husleie som legges til disse som boligforbruk. Denne husleien beregnes på grunnlag av opplysninger fra husleieundersøkelsen og tildeles etter boligtype, boligstørrelse og bosted. Verdien av fri bolig er satt til liknet beløp ved siste skattelikning.

Figur 4. **Andelen av utgiftene som går til mat, bolig, transport, kultur og fritid og annet. 2006-2008**

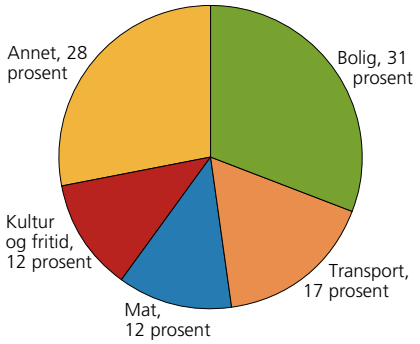

Kilde: Forbruksundersøkelsen 2006-2008, Statistisk sentralbyrå.

Det er fortsatt et mindretall av husholdningene som eier fritidsbolig. I 2008 var andelen 23 prosent, som er en økning på noen få prosentpoeng i løpet av de siste 15 årene. Anskaffelse av fritidsbolig er i større grad enn bilkjøp knyttet til husholdningens økonomiske evne.

I Hedmark og Oppland har 90 prosent av husholdningene en eller flere biler. I Oslo og Akershus er tilsvarende tall 70 prosent. Den lavere andelen som har bil i Oslo og Akershus, skyldes nok en større andel aleneboende og et bedre tilbud på kollektive transporttjenester. På Vestlandet, i Trøndelag og Nord-Norge har om lag 80 prosent bil, mens på Sør-Østlandet og i Agder og Rogaland er det 84 prosent.

Forbruk av poteter halvert på 50 år

Utgiftene til mat og drikke var mellom 1980 og 2000 husholdningenes tredje største utgiftspost. Fra 2000-tallet har utgiftene til kultur og fritid inntatt tredjeplassen.

En markant tendens de siste tiårene er at utgiftsandelen til matvarer har vært synkende. Nedgangen er et uttrykk for utviklingen i velstand som har funnet sted i perioden 1980-2008. Det er vanlig å bruke en prosentvis mindre andel av inntekten på matvarer jo høyere inntekten blir (Engel 1857). I 1958 brukte gjennomsnittshusholdningen nær 40 prosent av pengene til mat. Ved starten av 1980-tallet var andelen på 20 prosent, og ved tusenårsskiftet brukte en husholdning i gjennomsnitt under 12 prosent på mat. Utgifter til restaurant- og kafébesøk inngår ikke som mat i undersøkelsen.

Mens vi bruker mindre penger på mat, har også matvanene endret seg. Siden 1958 er forbruket av poteter mer enn halvert, til 31 kilo per person i året (2008). Også forbruket av margarin og oljer er mer enn halvert. Forbruket av kjøtt og kjøttvarer har økt de siste 27 årene, og er nå rundt 50 kilo per person. Samtidig spises stadig mindre fisk og fiskevarer, mens forbruket av frukt, grønnsaker, ris og pasta har økt. Potetforbruket har nok til dels blitt erstattet av forbruk av ris og pasta.

Husholdningene i Oslo og Akershus brukte minst andel av forbruket på mat og alkoholfri drikke – 10,6 prosent, som er 44 500 kroner – sammenliknet med resten av Norge. De samme husholdningene brukte derimot mest på restaurant- og hotelltjenester – 18 500 kroner, som er 4,4 prosent av totalforbruket.

Folk på Sør-Østlandet bruker mest på kultur

I perioden 2006-2008 brukte husholdningene gjennomsnittlig 46 000 kroner, 12 prosent av totalforbruket per år, på kultur og fritid, det vil si audiovisuelt utstyr, sport, hobby, lesestoff og kulturtilbud. Gjennomsnittshusholdningen brukte 44 200 kroner på mat og alkoholfrie drikkevarer i samme periode, og det tilsvarer litt over 11 prosent av den totale forbruksutgiften. Altså bruker husholdningene i gjennomsnitt litt mer på kultur og fritid enn på mat kjøpt til hjemmet.

Denne utviklingen skyldtes også at mer mat blir kjøpt utenfor hjemmet – på restaurant, kantine, kafé, kiosk. En gjennomsnittshusholdning brukte 11 500 kroner per år på mat kjøpt utenfor hjemmet i 2006-2008. For om lag 14 år

siden (1992-1994) var utgiften på 8 700 kroner i 2008-kroner, mens for om lag 25 år siden (1980-1982) var nivået på 5 600 kroner i 2008-kroner. Disse beløpene omfatter alkoholholdig drikke. I tillegg vet vi at det på området «mat og drikke kjøpt utenfor hjemmet» skjer en underrapportering av utgiftene, slik at både nivået og utgiftsøkningen i realiteten skulle vært større enn det undersøkelsen viser.

Sør- Østlandet er den landsdelen der det brukes mest på kultur og fritid, både i penger og andel av forbruket i husholdningene.

Minst på klær og sko i Nord-Norge

Vi bruker en stadig mindre andel av pengene til klær og sko. Siden 1958 har denne utgiftsposten blitt mer enn halvert, og er nå nede i litt over 5 prosent av forbruket. For gjennomsnittshusholdningen utgjør dette 20 100 kroner per år. Nedgangen skyldes at klær og sko har blitt relativt billigere fordi prisveksten her har vært mindre enn på de fleste andre varer. Prisutviklingen har også til tider vært negativ.

Prisutviklingen på klær og sko, særlig de siste årene, skyldes en stadig økende import fra lavkostland. Vi importerer stadig mer klær, og tilbehør til klær, fra for eksempel Kina. I 1990 kom 5 prosent av importverdien av klærne og tilbehøret fra Kina, mot hele 42 prosent i 2008. (Varehandelsstatistikken)

Selv om vi bruker en mindre andel av pengene på klær og sko, kjøper vi ikke nødvendigvis mindre klær, snarere er det motsatte tilfelle.

Hvis vi sammenlikner landsdeler, brukte de i 2006-2008 mest penger på klær og skotøy (23 500 kroner) i Agder og Rogaland, mens de brukte minst i Nord Norge (16 900 kroner).

Det koster å bo alene

Siden Statistisk sentralbyrå begynte med forbruksundersøkelser i 1958, har størrelsen på gjennomsnittshusholdningen blitt mindre. I 1958 var gjennomsnittlig størrelse 3,1 personer, mens den er nede i 2,2 personer i 2006-2008. Det har særlig vært en økning i antallet aleneboende (Mørk 2006).

Når husholdningenes størrelse forandres, vil også forbruksmønsteret forandre seg. Blir husholdningen mindre, vil utgifter knyttet til den enkelte person synke raskere enn utgifter husholdningen har i fellesskap. Utgifter knyttet til enkeltpersoner i husholdningen er for eksempel utgifter til mat og klær. Utgifter som er knyttet til hele husholdningen, er utgifter til bolig, bil og husholdningsartikler.

Mindre husholdninger har ikke de samme stordriftsfordelene som større husholdninger, hvor flere medlem-

mer deler på fellesutgiftene. Så lenge utviklingen går mot stadig flere små hushold, og særlig med en økning av enslige, vil utgifter som i større grad er knyttet til husholdning enn til enkeltpersone, få stadig større betydning for husholdningenes budsjett.

For eksempel har aleneboende den laveste utgiften til bolig regnet i kroner, sammenliknet med andre typer husholdninger, i gjennomsnitt 87 900 kroner per år. Enslige bruker likevel i gjennomsnitt hele 37 prosent av inntekten sin til bolig. Det er den høyeste andelen blant alle husholdningstypene. Par med store barn, der yngste barn er over seks år, har de høyeste boutgiftene, med 159 700 kroner i gjennomsnitt. Som andel av utgiftene totalt er det de samme husholdningene, og dessuten par med små barn (0-6 år), som har laveste boligutgifter, 27 prosent. Par med store barn har også høyest total forbruksutgift.

Unge enslige bruker minst på mat

Forskjeller i sammensetningen av forbruket er blant annet uttrykk for forskjeller i preferanser og livsstil, noe som påvirkes av hvilken livsfase husholdningen er i. En ung husholdning i etableringsfasen vil ha andre behov enn en eldre og veletablert husholdning. Både husholdningens størrelse og aldersammensetning virker inn på forbruksmønsteret.

Matvareutgiftenes andel av forbruket varierer en del mellom husholdninger av ulike typer. Yngre enslige (16-44 år) bruker minst andel på mat (9 prosent), mens par med tre eller flere barn bruker størst andel (14 prosent). Nedgangen i andelen som går til mat, har vært en generell tendens i lang tid (målinger siden 1958), dette gjelder alle typer husholdninger.

Forbruket som går til reiser og transport, varierer også mellom husholdningstypene. I 2006-2008 var andelen lavest for eldre enslige (65-79 år), med 10,6 prosent. Høyest var den for par uten barn i alderen 45-64 år, med en andel på 22 prosent av budsjettet.

Menn bruker dobbelt så mye penger på TV, PC og annet digitalt utstyr som kvinner gjør. Menn bruker også en fjerdedel mer på transport enn det kvinner gjør (se figur 5), mens kvinner bruker noe mer på klær og sko. Samtidig bruker også kvinnene rundt fire ganger mer penger på personlig pleie enn menn. Disse tallene gjelder aleneboende (se tekstboks om datagrunnlaget) der de eldre er overrepresentert blant kvinnene, og de yngre blant mennene. Her vil derfor aldersdimensjonen spille inn, sammen med kjønn.

Nordmenn blant dem med høyest forbruk i Europa

Norge er blant de ti landene med høyest forbruk i Europa, og ingen bruker større andel av utgiftene på bil og transport enn oss. Samtidig er Norge blant de landene der forskjellen mellom dem med lavest og høyest inntekt er minst.

For å kunne sammenlikne forbruksutgiftene i landet er forbruksutgiftene regnet om til en måleenhet for verdi, som eliminerer forskjeller i prisnivå mellom landene (såkalt Purchasing power standard, PPS). Luxembourg troner på toppen, med et forbruk på rundt 50 000 PPS. En stor del av de vesteuropeiske landene har en forbruksutgift på rundt 30 000 PPS, Norge har 29 100. En større gruppe av de «nye» EU-landene som Tsjekkia, Slovakia, Ungarn og Polen har forbruksutgifter rundt 10 000, mens Bulgaria og Romania ligger helt på «bånn» med henholdsvis 7 100 og 5 300 PPS (Eiliv Mørk 2009).

Figur 5. **Forbruksutgifter til transport. Menn og kvinner. 2006-2008. I 2008-kroner**

Kilde: Forbruksundersøkelsen 2006-2008, Statistisk sentralbyrå

Referanser

Aukrust, Johannesen og Næsheim (2009): *Sysselsetting i petroleumsnæringen*, Rapporter 2009/7, Statistisk sentralbyrå.

Barstad og Kirkeberg 2003: Levekår og ulikhet i storby. Utredninger til Storbymeldingen, del 2, Notater, nr. 34, 2003, Statistisk sentralbyrå.

Engel, Ernst (Dresden, 1857): Die Lebenskosten Belgischer Arbeiter-Familien früher und jetzt.

Kirkeberg (2003): Oslo – flest fattige og størst ulikhet, *Samfunnsspeilet* 2, 2003, Statistisk sentralbyrå.

Kirkeberg og Epland (2007): Barn i familier med vedvarende lavinntekt: Hvor bor de? *Samfunnsspeilet* 4, 2007, Statistisk sentralbyrå.

Eiliv Mørk (2009): På Europa-toppen i bilutgifter, *Samfunnsspeilet* 4, 2009, Statistisk sentralbyrå.

Eiliv Mørk (red.)(2006): *Aleneboendes levekår,* Statistiske analyser 81, Statistisk sentralbyrå.

Norges bank (2009): http://www.norges-bank.no/upload/publikasjoner/aktuell%20kommentar/2009/aktuell_kommentar_2009_04.pdf

NOU (2009): Fordelingsutvalget. Norges offentlige utredninger nr. 10, 2009.

Statistisk sentralbyrå (2008a): http://www.ssb.no/utniv/

Statistisk sentralbyrå (2008b): http://www.ssb.no/emner/00/02/10/likekom/

Statistisk sentralbyrå (2008c): http://www.ssb.no/emner/05/01/inntgeo/

Statistisk sentralbyrå (2008d): Kapittel 6 «Sosiale indikatorer for ikke-vestlige innvandrere og flyktninger», i *Økonomi og levekår for ulike grupper, 2007,* Rapporter 2008/19, Statistisk sentralbyrå.

Statistisk sentralbyrå (2009a): http://www.ssb.no/emner/05/01/inntgeo/

Statistisk sentralbyrå (2009b): http://www.ssb.no/innvregsys/

Statistisk sentralbyrå (2009c): http://www.ssb.no/lonnansatt/

Statistisk sentralbyrå (2009d): http://www.ssb.no/emner/05/01/inntind/.

Statistisk sentralbyrå (2009e): http://www.ssb.no/bpi/

Statistisk sentralbyrå (2009f): http://www.ssb.no/emner/05/01/ifformue/

St.meld. (2006-2007): Trygg hovedstad. Åpen, trygg og skapende hovedstadsregion, Stortingsmelding nr. 31, 2006-2007.

Varehandelsstatistikken, Statistisk sentralbyrå.

Flest sosialhjelpsmottakere i Nord-Norge

I 2008 mottok 2,3 prosent av Norges befolkning sosialhjelp. Rundt halvparten av fylkene opplevde at stadig flere personer søkte og fikk sosialhjelp da ledigheten økte høsten 2008. Størst var økningen i stønadstilfeller i Hordaland, med mer enn 4 prosent. Høyest gjennomsnittlig utbetaling gikk til mottakere i Oslo, i underkant av 50 000 kroner per år. Lavest var beløpet i Nord-Trøndelag, 25 000 kroner.

Unni B. Grebstad og Sigrid Holm

Figur 1. **Andel sosialhjelpsmottakere (per 1 000 innbyggere) i alderen 18-24 år, etter fylke. 2008**

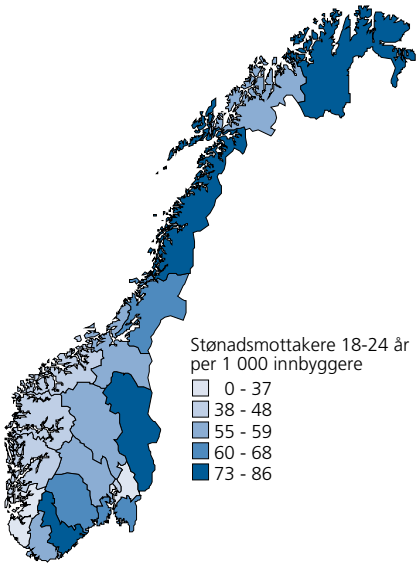

Kilde: Sosialhjelpsstatistikk, Statistisk sentralbyrå. Kartgrunnlag: Statens kartverk.

Sosialhjelpsmottakere er stort sett unge sammenlignet med befolkningen ellers. En studie ved forskningsinstituttet Fafo (Dølvik mfl. 2008) viser at gjennomsnittsalderen for sosialhjelpsmottakere er 37 år, mot 43 år i befolkningen for øvrig. Hvor bor de yngste sosialhjelpsmottakerne? Er det noen fylker som har flere enn andre om vi ser på aldersgruppen 18-24 år? Finnmark, Nordland, Aust-Agder og Hedmark har flest mottakere per 1 000 innbyggere i denne aldersgruppen (se figur 1).

Sosialhjelpen flater ut, men varierer regionalt

Sosialhjelp er ofte diskutert i offentligheten, og tema knyttes ofte til hvordan sosialhjelpen kan utmåles mest mulig rettferdig. Utmålingen har gjennom historien alltid vært et kommunalt ansvar. I 2001 ble statlige veiledende satser innført som et ledd i å standardisere de viktigste utgiftsbehovene til sosialhjelpsmottakere og for å motvirke urimelige forskjeller i utbetalingene.

Tall fra Statistisk sentralbyrå viser at de aller fleste fylkene i stor grad dekker utgiftspostene mat/drikke, klær/sko, husholdningsartikler, reiseutgifter, TV-lisens/avis/telefon, fritidsaktiviteter som inngår i de statlige veiledende satsene for enslige mottakere uten barn (kvalitetsindikator i KOSTRA).

Bruken av sosialhjelp gikk ned i perioden 1994-2007 (Statistisk sentralbyrå 2009a) men i 2008 stabiliserte sosialhjelpstallene seg. I alt 2,3 prosent av befolkningen mottok sosialhjelp i 2008, samme andel som året før. Sosialhjelpsutviklingen er ofte knyttet til hvordan arbeidsmarkedet utvikler seg. Arbeidsledigheten begynte å øke i 2008 (Statistisk sentralbyrå 2009b), og dette har sannsynligvis også påvirket sosialhjelpstallene.

Unni B. Grebstad (t.v.) er sosiolog og seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårsstatistikk. (unni.grebstad@ssb.no)

Sigrid Holm er sosiolog og rådgiver i analyseavdelingen til Vox (nasjonalt fagorgan for kompetansepolitikk). Inntil nylig jobbet hun i Statistisk sentralbyrå. (sigrid.holm@vox.no)

Ved tap av inntekt

I Norge er det først og fremst ***den statlige folketrygden*** som skal sikre folk mot tap av inntekt. Trygdrettigheter er universelle, under forutsetning av medlemskap i folketrygden. For enkelte ytelser kreves det at man har vært medlem en viss tid.

Den kommunale sosialhjelpen (økonomisk stønad) skal sikre at alle har nok midler til livsopphold. Før du kan få sosialhjelp må alle andre muligheter til selvforsørgelse være vurdert (lønnsinntekter, trygderettigheter, studielån, bruk av formue og reduksjon av utgifter). Økonomisk stønad er ment å være midlertidig og skal bidra til at mottakerne blir økonomisk selvhjulpne. Utmåling av sosialhjelp, samt vurdering av annen hjelp og oppfølging, skal vurderes individuelt og skjønnsmessig ut fra mottakernes behov.

Antall sosialhjelpsmottakere lå på omtrent samme nivå i 2008 som i 2007, med i overkant av 109 300 (se figur 2). Utbetalingene for sosialhjelp var i 2008 totalt på noe over 4,3 milliarder kroner, og de gikk ned med 1,5 prosent målt i faste priser fra 2007. De siste ti årene har beløpet variert mellom 4,3 og 5,2 milliarder, med unntak av de spesielle årene 2003 og 2004, da introduksjonsstønaden for nyankomne innvandrere (først og fremst de med asylstatus og overføringsflyktninger) i stor grad ble rapportert inn sammen med sosialhjelpstallene. De årlige utbetalingene per stønadstilfelle (se tekstboks) lå i snitt på rundt 37 400 kroner i 2008, omtrent 550 kroner lavere enn i 2007.

Gjennomsnittlig utbetalt stønad ser også ut til å være påvirket av kommunestørrelse. I kommuner med færre enn 4 999 innbyggere blir det betalt ut 555 kroner i snitt per innbygger. I kommuner med 50 000 eller flere innbyggere er stønaden derimot i snitt på 1 223 kroner per innbygger (Statistisk sentralbyrå, 2009a). Stønadsutbetalinger varierer også regionalt: Finnmark, Hedmark, Oslo og Østfold har i gjennomsnitt de høyeste sosialhjelpsutbetalingene per innbygger. Laveste utbetalinger på sosialhjelp har Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal (se figur 3).

Figur 2. **Antall sosialhjelpsmottakere. 1987-2008. Antall i 1 000**

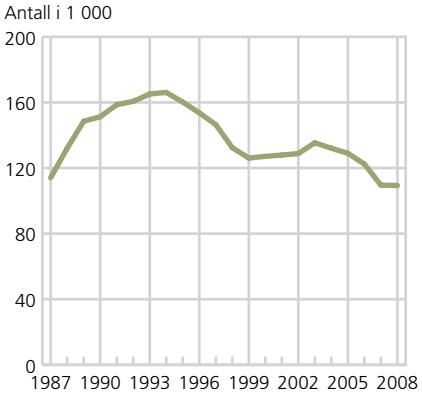

[1] Fra og med 1997 inkluderes kun mottakere med et positivt beløp,
Kilde: Sosialhjelpsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Mange er unge og ugifte

I mediene og den politiske debatten er det likevel langtidsmottakere som vies mest oppmerksomhet. I den sammenheng er det viktig å være klar over at det finnes et uttall av definisjoner av langtidsmottak. Forskere, statlig og kommunal forvaltning, kommuner og ikke minst SSB selv opererer med ulike kategorier avhengig av problemstillingen som undersøkes. Ofte blir seks måneder «den magiske grensen» for hvorvidt tilfellet defineres som langtidsmottak eller ikke.

De fleste som mottar sosialhjelp, gjør dette i korte perioder, og dette betyr at de fleste ikke er langtidsmottakere (Hansen 2009). Utbetalingene øker med antall barn, men studien til Hansen viser samtidig at store familier ikke mottar sosialhjelp lenger enn andre. Å motta sosialhjelp har vist seg å ha en sterk og selvstendig effekt på sannsynligheten for at også barn til den sosialhjelpsavhengige blir mottaker (Lorentzen og Nilsen 2008).

Det finnes variasjoner innenfor delen av befolkningen som mottar sosialhjelp. Noen er langtidsmottakere, og en stor andel av dem som går ut av sosialhjelpen, kommer tilbake på et senere tidspunkt (såkalte gjengangere). En rapport fra SSB (Lien og Sivertstøl 2006) undersøker grad av fortsatt langtidsmottak og gjeninntreden blant et utvalg på omkring 53 000 personer som er i arbeidsfør alder ved inngangen av 2001. Hele 45 prosent av utvalget er langtidsmottakere en eller flere ganger fram til utgangen av 2003. Nær halvparten av gjengangerne er menn, mot i underkant av fire av ti kvinner.

I alt 46 prosent av stønadsmottakerne i 2008 mottok sosialhjelp i tre måneder eller mindre. Og to av ti stønadsmottakere i 2008 fikk sosialhjelp i en måned (Statistisk sentralbyrå 2009a). Ifølge sosialhjelpsstatistikken mottar dermed nesten halvparten av alle mottakere i 2008 økonomisk stønad i kort tid.

Personer som mottar sosialhjelp over lengre tid, er til dels eldre enn resten av stønadspopulasjonen, de bor ofte alene, og det er flest menn blant dem. Nesten halvparten av norske sosialhjelpsmottakerne i utvalget til **EU-SILC** (se tekstboks) hadde i 2007 en kronisk sykdom ifølge den europeiske undersøkelsen (SSB-rapport 2009). I befolkningen totalt er det 29 prosent som oppgir kronisk sykdom.

Tilfelle og mottaker

I statistikken blir det skilt mellom sosialhjelpstilfeller og sosialhjelpsmottakere. Tallet på sosialhjelpstilfeller er høyere enn tallet på mottakere fordi en og samme person kan ha tatt imot hjelp i flere kommuner. Han eller hun blir da telt som flere sosialhjelpstilfeller.

Fig. 3 **Brutto utbetalt økonomisk sosialhjelp, etter region. 2008-kroner**

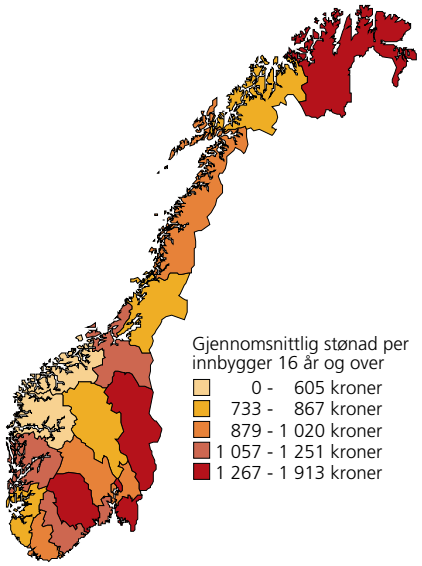

Kilde: Sosialhjelpsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.
Kartgrunnlag: Statens kartverk.

Undersøkelsen EU-SILC
Survey on Income and Living Conditions (EU-SILC) er en årlig europeisk utvalgsundersøkelse om inntekt og levekår. Undersøkelsen er samordnet av EUs statistikkorgan Eurostat. I Norge har undersøkelsen et bruttoutvalg på om lag 8 600 personer 16 år og over, bosatt i Norge utenfor institusjon.

Kommunale satser for sosialhjelp

Det er opp til den enkelte kommune å avgjøre om de ønsker å følge statens veiledende satser for økonomisk stønad. Tall fra KOSTRA viser at flertallet av kommunene rapporterer at de følger satsene. En rapport fra SSB (Epland og Kirkeberg 2008) viser at det ikke er noen klar sammenheng mellom de faktiske utbetalingene til langtidsmottakere og det kommunale stønadsnivået. I rapporten er langtidsmottakere definert som personer med sammenhengende mottak av sosialhjelp *gjennom hele året* i samme kommune, noe som er en streng definisjon. Til sammen gir denne definisjonen 12 266 personer.

Rapporten (Epland og Kirkeberg 2008) viser at det er svært små gjennomsnittlige inntektsforskjeller mellom langtidsmottakere i kommuner med lave sosialhjelpssatser sammenlignet med mottakere i kommuner med høye satser. Forfatterne konkluderer derfor med at det er lite samsvar på individnivå mellom de sosialhjelpssatsene som kommunene rapporterer inn, og de faktiske utbetalingene av økonomisk stønad. Dette viser at det ligger individuelle vurderinger bak stønadsutmåling knyttet til langtidsmottak.

Sosialhjelp er en midlertidig kommunal ytelse, og flere politiske programmer er laget for å skille ut personer som vil ha et langvarig behov for økonomisk støtte. Her kan vi nevne introduksjonsordningen for nyankomne innvandrere som trådte i kraft den 1. september 2004, og kvalifiseringsprogrammet for langtidsmottakere som ble pålagt alle kommuner fra 1. november 2008. Målgruppene ble skilt ut fra sosialhjelpspopulasjonen, og det ble laget en egen innrapportering for de to ordningene. Dette viser at sosialhjelpsordningen hele tiden tilpasses formålet om å være en midlertidig inntektssikring.

Alvorlige barnevernstiltak oftest i Rogaland

Barnevernet skal undersøke om barn lever under forhold som gjør det aktuelt med kommunale eller statlige tiltak etter lov om barnevernstjenester. I statistikken skilles det mellom hjelpetiltak og omsorgstiltak. Hjelpetiltak er mange og forskjellige: økonomisk stønad, barnehage, støttekontakt, tilsyn, besøkshjem/avlastningshjem, hjemkonsulent, avlastningsinstitusjon, foreldre-/barneplasser (mødrehjem), poliklinisk behandling i barne- og ungdomspsykiatrisk institusjon, hjelp til bosted.

Omsorgstiltak innebærer at barn plasseres utenfor hjemmet, og vedtak om dette skal avgjøres av en fylkesnemd. Det er tiltak som beredskapshjem, fosterhjem, barne-/ungdomshjem, bo-/arbeidskollektiv, rusmiddelinstitusjon, barne- og ungdomspsykiatrisk institusjon, psykiatrisk institusjon eller andre omsorgstiltak borte fra hjemmet. Når barnet er under det offentliges omsorg, blir alle tiltak registrert som omsorgstiltak.

Landsgjennomsnittet i 2008 var i overkant av 28 barn per 1 000 barn under 18 år som mottok hjelp fra barnevernet. I 2008 hadde Region Nord flest barn som mottok tiltak; Troms og Finmark lå på topp med om lag 35 klienter til barnevernet per 1 000 barn i aldersgruppen 0-17 år. Telemark i Region Sør

ligger på samme nivå (SSB, Barnevernsstatistikken). Akershus, Sogn og Fjordane, Vestfold og Sør-Trøndelag har færrest barn på tiltak i barnevernet.

Finnes det regional variasjon om vi ser nærmere på ulike tiltak som settes i gang? Flest tilfeller av omsorgstiltak i barnevernet er det i Rogaland, der 855 barn er flyttet fra hjemmet. Hordaland, Oslo og Akershus har også mange barn som plasseres utenfor hjemmet, henholdsvis 682, 664, og 617 barn. Fylker med færrest barn på omsorgstiltak i 2008 var Sogn og Fjordane, 113 barn, Aust-Agder, 170 barn og Finnmark, 184 barn (se figur 4).

Økonomisk hjelp er det tiltaket som er mest brukt i 2008, og det utgjør mer enn 25 prosent av alle igangsatte tiltak. Besøkshjem/avlastningstiltak er en god nummer to med tilnærmet samme andel. Dette betyr at mer enn halvparten av tiltakene som ble iverksatt i 2008, var økonomisk hjelp eller besøkshjem/avlastningstiltak. Hvert barn kan ha flere tiltak, og i statistikken vil derfor alltid summen av tiltakene være større enn antall barn. Mer enn 28 prosent av barnevernsbarn i alderen 13-17 år har fått økonomisk hjelp. Over 33 prosent av alle barnevernsbarn i aldersgruppen 6-12 år får tiltak i form av besøkshjem/avlastningstiltak.

Kort ventetid til familievern i nord

Familievernkontorene gir tilbud til familier og enkeltpersoner som har behov for rådgivning og behandling i forbindelse med problemer og kriser. Det finnes over 60 familievernkontorer i Norge.

En SSB-rapport (Allertsen 2009), som har sett på årene 2002 og 2007, viser at Region Nord kommer best ut når det gjelder å ha en stabil kort ventetid for brukere både i 2002 og i 2007, 19 dager i 2007, mot 17 dager i 2002. Ventetid i snitt på nasjonalt nivå var 22 dager i 2007, mot 34 dager i 2002.

Dersom vi ser på viktigste grunn for å henvende seg til et familievernkontor i 2002, var det en jevn fordeling på hvorvidt henvendelsen gjaldt par-relasjon eller foreldre–barn-relasjon i Region Nord. I alt 1 201 av henvendelser til familiekontorene i de tre nordligste fylkene hadde par-relasjon som viktigste grunn. 1 219 av henvendelsene i Region Nord hadde foreldre–barn-relasjon som viktigste grunn for å ta kontakt. Dette mønsteret skiller seg fra de øvrige fylkene i landet der det er et klart flertall av henvendelser knyttet til parrelasjon.

I 2002 lå de nordligste fylkene noe over landsgjennomsnittet i forhold til antall saker per 1 000 innbyggere. Dette gjør de fortsatt i 2007, men Finnmark skiller seg noe ut med hele 5 prosentpoeng flere saker enn landsgjennomsnittet på 6,2 prosent (Allertsen 2009).

Region Vest har lavest andel uførepensjonister ...

Stadig flere mennesker i yrkesaktiv alder lever av offentlige stønader, og dersom tiltak ikke iverksettes, kan det bli stadig færre yrkesaktive per stønadsmottaker i årene framover. Tidsbegrenset uførestønad ble innført fra 1. januar 2004. Dette innebærer at uføreordningen deles i to: en *varig* uførepensjon og en *tidsbegrenset* uførestønad (se tekstboks om uføreordningen).

Tross ulike tiltak for å få antall uførepensjonister ned øker uføreandelen av befolkningen (se figur 5). Ved utgangen av 2008 mottok nesten 340 000 personer stønad innenfor uføreordningen (mottakere av tidsbegrenset uførestø-

Regioner
Region Øst: Østfold, Akershus, Oslo, Hedmark og Oppland
Region Sør: Buskerud, Vestfold, Telemark, Aust-Agder og Vest-Agder
Region Vest: Rogaland, Hordaland og Sogn og Fjordane
Region Midt-Norge: Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag og Nord-Trøndelag
Region Nord: Nordland, Troms og Finnmark

Figur 4. **Antall barn med barnevernstiltak (omsorgstiltak) fordelt på regioner. 2008**

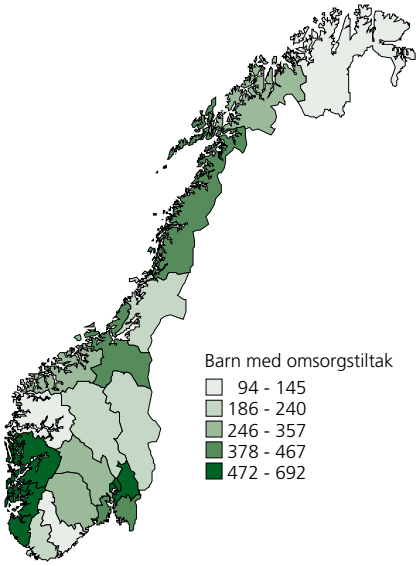

Kilde: Barnevernstatistikk, Statistisk sentralbyrå. Kartgrunnlag: Statens kartverk.

Figur 5. **Mottakere av uføreytelser som andel av befolkningen 18-67 år, etter kjønn. 1980-2008. Prosent**

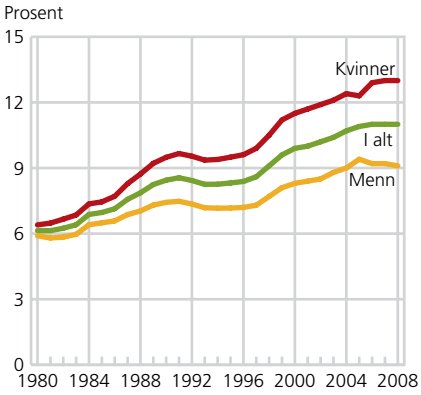

Kilde: Nav.

Figur 6. **Mottakere av uføreytelser som andel av befolkningen i alderen 18-67 år, etter fylke og for hele landet. 2008. Prosent**

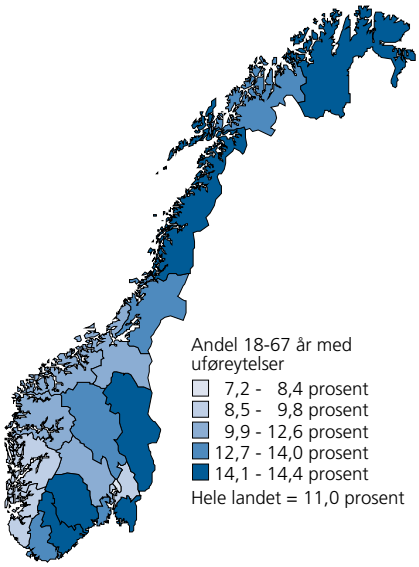

Kilde: Nav.
Kartgrunnlag: Statens kartverk.

Uføreordningen

Tidsbegrenset uførestønad skal gis når det på søknadstidspunktet ikke kan forventes at videre behandling, rehabilitering eller attføring vil bedre inntektsevnen, men der framtidig inntektsevne likevel ikke kan utelukkes. ***Uførepensjon*** blir gitt dersom det helt klart ikke er utsikt til bedring av inntekts-/arbeidsevne (Nav).

Målet med den nye ordningen er at oppfølging fra Arbeids- og velferdsetaten (Nav) skal hjelpe så mange som mulig tilbake til arbeid eller øke arbeidsinnsatsen i løpet av stønadsperioden. ***Stønaden*** kan innvilges for perioder ***fra ett til fire år***, med mulighet for forlengelse.

nad er inkludert fra og med 2004). Dette utgjør 11 prosent av befolkningen i alderen 18-67 år. Som figuren viser, er det flere kvinner enn menn som mottar slik stønad.

Når det gjelder mottakere av uføreytelser, er det klare regionale forskjeller (se figur 6). Den laveste uføreandelen finner vi i Oslo, med 7,2 prosent, mens Telemark ligger på topp med det dobbelte, 14,4 prosent. I Rogaland, Hordaland og Sogn og Fjordane (Region Vest) utgjør de uføre mellom 8,5 og 9,9 prosent av befolkningen mellom 18 og 67 år. De høyeste andelene finner vi nord og sør i landet samt i deler av Østlandet.

Andelen mottakere som får tidsbegrenset uførestønad, har økt fra år til år etter at ordningen ble innført i 2004. Det første året fikk 8 500 personer denne typen stønad. I 2008 ble det 22 100 nye uførepensjonister, og 13 150 av disse var mottakere av tidsbegrenset uførestønad. Dermed fikk 37 prosent av nye mottakere den tidsbegrensede stønadsformen i 2008. Dette utgjør totalt 12,8 prosent av alle mottakerne dette året.

Som figur 7 viser, har andelen med tidsbegrenset stønad økt år for år siden innføringen, samtidig som kurven nå ser ut til å begynne å flate ut. Vi ser også at andelen som mottar tidsbegrenset stønad, er større for kvinner enn for menn for alle årene ordningen har eksistert. Av alle kvinner i alderen 18 til 67 år var det 13 prosent som mottok uføreytelser i 2008. Den tilsvarende andelen for menn lå på 9 prosent.

Figur 7. **Mottakere av tidsbegrenset uførestønad som andel av alle mottakere av uføreytelser, etter kjønn. 2004-2008. Prosent**

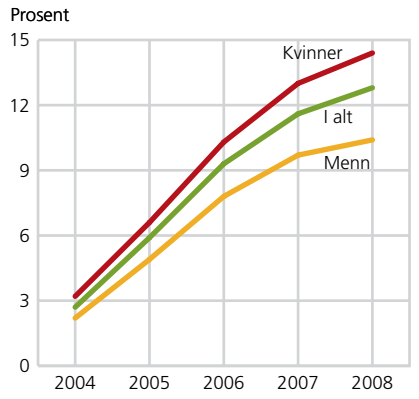

Kilde: Nav.

Ser vi på antall mottakere av tidsbegrenset uførestønad som prosentandel av alle mottakere av uføreytelser, ligger landsgjennomsnittet på 13 prosent. Høyest andel har Akershus (se figur 8), der 16 prosent av mottakerne får den midlertidige ytelsen. Sammenligner vi denne andelen med mottakere av uføreytelser totalt, som andel av befolkningen (se figur 6), ser vi en tendens til at de områdene i landet som hadde en lav andel mottakere av uføreytelser, hadde en høy andel mottakere av tidsbegrenset uførestønad, og omvendt.

Den tidsbegrensede stønaden er et middel i arbeidet med å redusere antallet som lever av varig uførestønad. Den nevnte tendensen kan tyde på at dette middelet i størst grad tas i bruk i de områdene som fra før av har lavest andel uføre.

... og flest AFP-pensjonister

Blant AFP-pensjonistene finner vi den laveste prosentandelen i Region Nord, mens Region Vest har den høyeste prosentandelen – altså motsatt mønster av det vi så for uføreytelser.

Ser vi på nye pensjonister med avtalefestet pensjon (AFP) i 2006, var det litt i overkant av 1 prosent som mottok medisinsk rehabilitering året før. Dette indikerer at helseproblemer er mye mindre utbredt blant AFP-pensjonister enn uførepensjonister. Medisinsk rehabilitering er en ytelse som mange mottar før de får innvilget uføretrygd. Av de nye uførepensjonistene i 2006 hadde nesten 36 prosent mottatt rehabiliteringspenger året før.

Over 7 100 personer gikk i 2006 av med avtalefestet pensjon (AFP) innenfor offentlig sektor, og 5 800 innenfor privat sektor. Til sammenligning var det bare 4 300 nye uførepensjonister i samme alderskategori, 62-67 år (FD-Trygd, se tekstboks).

Etter at ordningen med avtalefestet pensjon ble innført i 1989, har antallet som benytter seg av ordningen, økt voldsomt. Ordningen ble gradvis utbygget til å omfatte yngre aldersgrupper (nå aldersgruppene fra 62 til 66 år), og antallet virksomheter som dekkes av ordningen, har også økt.

Fra 1995 til 2008 økte antallet AFP-pensjonister fra 9 300 til 48 400, mer enn en femdobling på 13 år (se figur 9). Mer enn 52 prosent av mottakerne er menn. Det er imidlertid ikke alle som har denne muligheten til å trekke seg ut av arbeidslivet før den alminnelige pensjonsalderen; omkring 20 prosent av arbeidstakerne dekkes ikke av ordningen med frivillig førtidspensjon når de fyller 62 år (Midtsundstad 2004).

Alderspensjonen mer enn fordoblet på 24 år

Ved utgangen av 2008 var det i tillegg til AFP-pensjonistene 642 800 alderspensjonister, noe som er en liten økning fra året før. Nesten seks av ti alderspensjonister er kvinner, og andelen har vært omtrent den samme siden 1980-tallet. Kvinneflertallet skyldes at kvinner lever lenger enn menn.

Gjennomsnittlig alderspensjon omregnet til 2008-kroner økte fra 79 000 kroner i 1984 til 168 200 kroner i 2008, og er altså mer enn fordoblet. Økningen i alderspensjoner skyldes i noen grad at minstepensjonen øker, men først og fremst at det blir stadig færre minstepensjonister. Tilleggspensjonen har også blitt høyere for dem som mottar dette. Mens 65 prosent av alderspensjonistene hadde minstepensjon i 1984, var andelen nede i 30 prosent i 2008 (se figur 10). Grunnen til dette er at flere kvinner er yrkesaktive nå enn før, og stadig færre kvinner aldri har vært i jobb.

I 1998 økte særtillegget med 12 000 kroner per år (se tekstboks om begreper). Dette ga en økning av den gjennomsnittlige alderspensjonen på 9 prosent fra 1997 til 1998. Det medførte også at de som hadde lavere tilleggspensjon enn det nye særtillegget, ble minstepensjonister etter endringen. Andelen minstepensjonister økte derfor fra 37 til 41 prosent fra 1997 til 1998, men er nå altså nede i 30 prosent.

Kvinner er minstepensjonister i langt større grad enn menn. Da dagens pensjonister var i yrkesaktiv alder og la grunnlaget for sine pensjonsrettigheter, hadde fortsatt mange kvinner avbrudd i yrkeslivet, og mange arbeidet deltid. Mange kvinner har derfor ikke opparbeidet seg tilleggspensjon, og rundt 44 prosent av de kvinnelige alderspensjonistene er minstepensjonister, mot bare 9 prosent av de mannlige alderspensjonistene.

Figur 8. **Mottakere av tidsbegrenset uførestønad som andel av alle mottakere av uføreytelser, etter fylke og for hele landet. 2008. Prosent**

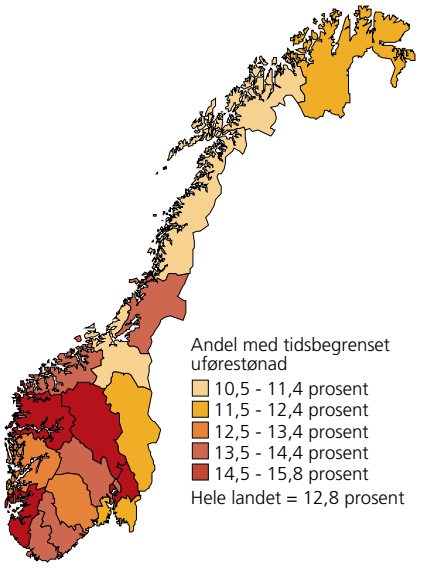

Kilde: Nav.
Kartgrunnlag: Statens kartverk.

Figur 9. **Mottakere av avtalefestet pensjon (AFP) som andel av befolkningen 62-67 år, etter fylke og for hele landet. 2008. Prosent**

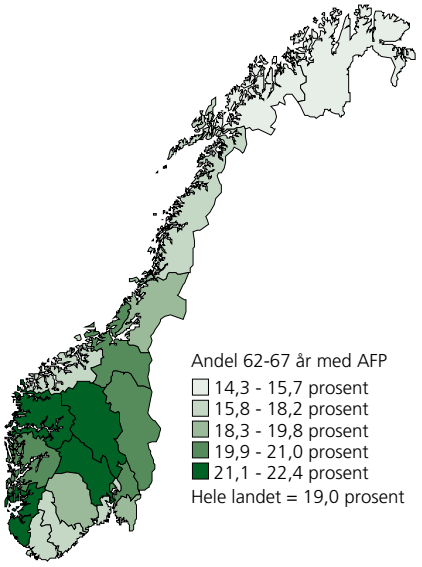

Kilde: Nav.
Kartgrunnlag: Statens kartverk.

Få minstepensjonister i Oslo og Akershus

Alderspensjonister med minstepensjon utgjør rundt 30 prosent for alle regionene utenom Region Øst, som skiller seg ut som regionen med færrest minstepensjonister i forhold til totalt antall alderspensjonister.

Ser vi nærmere på denne regionen, skiller Oslo og Akershus seg ut med liten andel minstepensjonister, med omtrent 19 prosent, mot landsgjennomsnittet på 30 prosent. Vi finner derfor de høyeste gjennomsnittlige pensjonene i de to fylkene, og pensjonistene der får utbetalt om lag 18 000 kroner mer i året enn landsgjennomsnittet. Den gjennomsnittlige pensjonen er alt i alt høyest i regionene i øst og sør, og lavest i Midt-Norge og nord i landet.

Færre enker under 67 år

Det har vært en jevn nedgang i antall etterlatte ektefeller med pensjon fra folketrygden, såkalt gjenlevende- eller etterlattepensjon (se tekstboks) fra 1980 og til i dag. Kvinner lever lenger, men det er blitt færre enker under 67 år. Andelen etterlattepensjonister blant alle enker og enkemenn i alderen 16-66 år har ligget på rundt 55 prosent i alle årene siden 1980, men har vært litt lavere de siste årene (omkring 51 prosent). Ved utgangen av 2008 var det 20 500 enker og 2 400 enkemenn som mottok pensjon som etterlatte ektefeller.

375 000 tilfeller av tidsbegrensede ytelser i 2008

De tidsbegrensede ytelsene fra folketrygden har som formål å gi økonomisk trygghet ved bortfall av inntekt. Det gjelder når man blir syk eller arbeidsledig, i forbindelse med fødsel og når man som enslig mor eller far er alene om

omsorgen for små barn. Til sammen er det et betydelig antall personer som til enhver tid har en tidsbegrenset ytelse fra folketrygden.

Ved utgangen av 2008 mottok omtrent 102 000 mennesker rehabiliterings- eller attføringspenger. 130 000 mottok sykepenger, mens 44 000 fikk tidsbegrenset uførestønad. Om lag 22 000 personer fikk overgangsstønad (se tekstboks), og drøyt 28 000 helt arbeidsledige mottok dagpenger (se tekstboks). 51 500 kvinner mottok foreldrepenger. I de tilfellene der både far og mor tok ut foreldrepenger, regnes dette som det samme tilfellet. Derfor er bare kvinnene telt med her.

Totalt utgjør alle de tidsbegrensede ytelsene 375 000 «tilfeller» for 2008, en økning på omtrent 5 000 tilfeller fra utgangen av 2007 (tall for sykepenger er per 30. juni 2008, de andre tallene gjelder for utgangen av året).

Uendret andel dagpengemottakere blant de ledige

I både 2007 og 2008 var det 42 prosent av de helt arbeidsledige som mottok dagpenger, mot henholdsvis 48 og 58 i de to årene før dette. Nedgangen kan settes i sammenheng med en regelendring fra 2004, da det ble fastsatt at maksimal dagpengeperiode skulle være på to år, mot tidligere tre år. I tillegg har mange unge arbeidsledige aldri vært i jobb, og har derfor ikke opparbeidet rettigheter til dagpenger. På slutten av 1980-tallet lå den tilsvarende andelen på over 75 prosent, men dette gikk ned på begynnelsen av 1990-tallet. Andelen med dagpenger økte noe etter 1998, for så å gå ned igjen fra 2005.

Flere kvinner får foreldrepenger, flere menn tar pappapermisjon

De 51 500 kvinnene som mottok foreldrepenger i 2008, utgjorde 81 prosent av de fødende kvinnene dette året. Vilkåret for å få foreldrepenger er at kvinnen har vært yrkesaktiv i minst seks av de ti siste månedene før fødselspermisjonen begynner. Mens denne andelen var ganske stabil på 1990-tallet, 72-73 prosent, har den økt jevnt fra 1997. Dette har trolig sammenheng med at yrkesaktiviteten blant kvinner med små barn har økt.

Antall fedre som mottok foreldrepenger, har økt fra knapt 1 000 i 1992 til drøyt 40 000 i 2008. Fedrekvoten utgjorde seks uker i fjor. Dersom far ikke benytter disse ukene, faller de bort. Den totale stønadsperioden var på 44 eller 54 uker, avhengig av om foreldrene valgte foreldrepenger tilsvarende full lønn eller 80 prosent lønn (fra og med 1. juli 2009 øker antall uker til henholdsvis 46 og 56 uker, hvorav fedrekvoten utgjør ti uker).

Figur 10. **Andel minstepensjonister blant alderspensjonistene, etter kjønn. 1984-2008. Prosent**

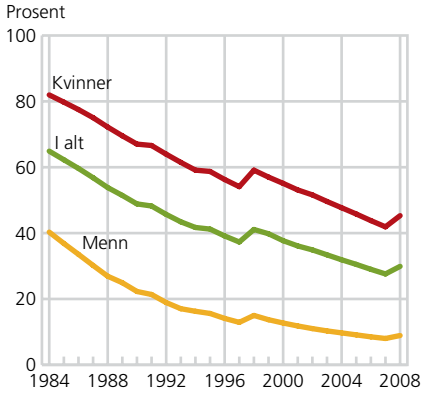

Kilde: Nav.

Datakilde for trygd

FD-Trygd er en forløpsdatabase med opplysninger om trygdeforhold og andre typer statistiske data. Individ er statistisk enhet, og opplysningene i databasen består av registrering av begivenheter i den enkelte persons livsløp. Disse registreringene kan settes sammen til individuelle hendelses- eller forløpshistorier (forløpsdata), og aggregeres for en gruppe individer eller en hel populasjon. Dataene i FD-Trygd bygger på opplysninger i administrative registre og statistikkregistre som er dannet på grunnlag av registerdata. Basen inneholder opplysninger fra og med 1992.

Omtrent en av fem av de fødende kvinnene mottok ikke foreldrepenger i 2008, men fikk i stedet en engangsstønad ved fødsel på rundt 35 200 kroner. Fedre får ikke engangsstønad, selv om de ikke er i jobb.

Ser vi på prosentandelen menn som tok ut mer enn fedrekvoten på seks uker i fjor, ligger denne på 16,5 prosent for 2008, og dermed et knapt prosentpoeng lavere enn året før. Her finnes det imidlertid store regionale forskjeller. Mens 25 prosent av fedre i Oslo tok ut foreldrepenger utover fedrekvoten, var det bare 10 prosent i Aust-Agder som gjorde det samme. I Sør-Trøndelag gjaldt det nesten 20 prosent, tett fulgt av Akershus, der nesten 19 prosent tok ut mer enn seks uker. Region Sør, sett under ett, er den regionen der færrest fedre tok ut mer enn fedrekvoten i 2008.

Referanser

Allertsen, Linda M. (2009): *Familievernet – brukere og innhold i tjenesten, 2002 og 2007*, Rapporter 2009/21, Statistisk sentralbyrå.

Dahl, Espen og Thomas Lorentzen (2008): Sosialhjelpsdynamikk i Norge i Fattigdommens dynamikk. Universitetsforlaget. Ivan Harsløf og Sissel Seim (red).

Dølvik, Tor, Marjan Nadim og Roy A. Nielsen, Fafo-rapport (2008:02): Levekår og sosialhjelp.

Enes, Anette Walstad, Jon Epland og Tor Morten Normann (2009): «Sosiale indikatorer for sosialhjelpsmottakere», i *Økonomi og levekår for ulike lavinntektsgrupper, 2008*, Rapporter 2009/1, Statistisk sentralbyrå.

Lien, Sandra og Øyvind Sivertstøl (2006): Veier ut av langtidsmottak av sosialhjelp, Notater 2006/12, Statistisk sentralbyrå.

Mads Ivar Kirkeberg og Jon Epland . *Inntektsforhold blant langtidsmottakere av økonomisk sosialhjelp - en deskriptiv analyse av kommunale forskjeller,* Rapporter 2008/40, Statistisk sentralbyrå.

Hans-Tore Hansen (2009): The Dynamics of Social Assistance Recipiency: Empirical Evidence from Norway. European Sociological Review 2008, Volume **25**, Number 2, 2009 215-231.

Kvalitetsindikator i KOSTRA: Statistikkbanken, tabell 06422.

Lorentzen, Thomas og Roy A. Nilsen, Fafo-rapport 2008:14.

Midtsundstad, Tove (2004): Hvor mange har rett til AFP? Notat 23.01.2004, Fafo.

Statistisk sentralbyrå (2009a): http://www.ssb.no/soshjelpk/tab-2009-07-09-02.html

Statistisk sentralbyrå (2009b): http://www.ssb.no/emner/06/01/akumnd/

Begreper

Økonomisk sosialhjelp: Den som ikke kan sørge for sitt livsopphold gjennom arbeid eller ved å gjøre gjeldende økonomiske rettigheter, har krav på økonomisk sosialhjelp. Økonomisk stønad er en midlertidig ytelse. Statlige veiledende retningslinjer ble innført i 2001. Retningslinjene omfatter utgifter til det løpende, daglige livsoppholdet: mat og drikke, klær og sko, hygiene- og husholdningsartikler med mer, TV-lisens, avis og telefon, fritidsaktiviteter, fritidsutstyr til barn og reiseutgifter (bruk av offentlig kommunikasjon i forbindelse med daglige gjøremål). Boutgifter, strøm og oppvarming, bolig- og innboforsikring og innbo og utstyr inngår i kjerneområdet i livsoppholdet, men er ikke inkludert i beregningsgrunnlaget for de veiledende retningslinjene. Spørsmålet om stønad til dekning av denne typen utgifter må vurderes særskilt i hvert enkelt tilfelle.

Introduksjonsstønad: Introduksjonsordningen skal bidra til en lettere og raskere integrering av nyankomne flyktninger til det norske samfunnet. Alle kommuner som bosetter flyktninger, har plikt til å tilby introduksjonsprogram. Voksne innvandrere med en oppholdstillatelse som danner grunnlag for bosettingstillatelse, har rett og plikt til å gjennomføre 300 timer opplæring i norsk og samfunnskunnskap. Programløpet er normalt på full tid i inntil to år. Det er kommunen som har ansvar for å tilrettelegge opplæringen. Personer som deltar i programmet, har krav på en introduksjonsstønad. Introduksjonsstønaden er fastsatt til 2G (grunnbeløpet i folketrygden). Dette utgjorde gjennomsnittlig 138 000 kroner i 2008. For å stimulere til deltakelse i høyere utdanning er støtten til personer under 25 år kun 75 prosent. Introduksjonsstønaden er skattepliktig inntekt og er helfinansiert av staten.

Grunnpensjon ytes uavhengig av tidligere inntekt, men avhenger av hvor lenge du har vært medlem av folketrygden, og om du er gift/samboer eller enslig. For å få full grunnpensjon er det et krav at man har vært medlem av folketrygden/bosatt i Norge i minst 40 år etter fylte 16 år. For enslige vil full grunnpensjon vanligvis tilsvare grunnbeløpet (G). Gifte/samboere kan få redusert beløpet.

Tilleggspensjon avhenger av tidligere arbeidsinntekt. Antall pensjonspoeng beregnes ut fra de 20 årene med høyest poeng. For å få full tilleggspensjon kreves minst 40 år med poengopptjening.

Særtillegget ytes til pensjonister som ikke har tilleggspensjon, eller som har tilleggspensjon lavere enn særtillegget. Pensjon som består av grunnpensjon og særtillegg, kalles minstepensjon.

AFP-pensjon: Dette er en frivillig tidligpensjoneringsordning. Gjelder for personer fra fylte 62 år som arbeider innfor et område med en tariffavtale som inkluderer AFP.

Rehabiliteringspenger er en ytelse til livsopphold for personer som på grunn av sykdom, skade eller lyte ikke kan utføre arbeid. Kan gis etter at retten til sykepenger er brukt opp, eller etter at man har vært sammenhengende arbeidsufør i 52 uker uten rett til sykepenger. Dett gjelder periode der man er under aktiv behandling med utsikt til bedring av arbeidsevnen.

Overgangsstønad er en ytelse som skal sikre inntekten til dem som har aleneomsorgen for barn. Som hovedregel kan man få overgangsstønad i inntil tre år, fram til det yngst barnet fyller åtte år.

Foreldrepenger er en ytelse som skal sikre foreldrene inntekt ved fødsel eller adopsjon. Man må ha hatt pensjonsgivende inntekt i minst seks av de ti siste månedene før stønadsperioden begynner.

Engangsstønad gis ved fødsel eller adopsjon til foreldre som ikke har rett til foreldrepenger.

Familievernet er en tjeneste som gir tilbud om behandling og rådgivning når familier har problemer. Det gis forebyggende tilbud samt behandling og rådgivning. Familievernkontorene skal også foreta mekling etter lov om ekteskap § 26 og barneloven 52, fjerde ledd. I 1998 begynte Statistisk sentralbyrå arbeidet med å bygge opp en ny statistikk knyttet til familievernet. Data ble hentet inn første gang i 2000, men først i 2001 var kvaliteten god nok til at offisiell statistikk kunne publiseres.

Gjenlevendepensjon skal bidra til å sikre de gjenlevende etter bortfall av forsørger. Den skal også være en hjelp til å kunne forsørge seg selv ved eget arbeid, i og med at det gis stønad til barnetilsyn og utdanning når dette er nødvendig for å oppnå tilfredsstillende arbeidsmuligheter. Pensjonen avkortes mot arbeidsinntekt, og faller bort hvis du tar ut avtalefestet pensjon (AFP). Pensjonen omregnes til uførepensjon hvis du får rett til uførepensjon og til alderspensjon ved fylte 67 år.

Kilde: Nav, http://www.nav.no; Statistisk sentralbyrå, http://www.ssb.no

Store forskjeller i boutgiftene

Det er store forskjeller i boutgifter mellom landsdelene, men det er forholdsvis små forskjeller i oppfatningen av hvorvidt boutgiftene er tyngende. Agder/Rogaland og Sør-Østlandet er landsdeler der flest eier egen bolig. Færrest selveiere finner vi i Oslo og Akershus. Boutgiftene for alle husholdninger i Norge er i overkant av 60 000 kroner per år. Husholdningene i det sentrale Østlandsområdet har de høyeste boutgiftene – mer enn dobbelt så mye som i Hedmark og i Oppland.

Jan-Petter Sæther

Statistisk sentralbyrås levekårsundersøkelse i 2008 viste at gjennomsnittlige boutgifter for alle husholdninger under ett var om lag 63 000 kroner. Boutgiftene omfatter husleie og renter og avdrag på boliglån. Det er imidlertid store forskjeller på sentrale og mindre sentrale geografiske områder (se tekstboks for definisjoner). Når vi regner boutgifter som kroner per kvadratmeter per år, har de som bor i de minst sentrale områdene, mindre enn halvparten så store boutgifter som folk i de mest sentrale områdene (se figur 1).

Landsdeler og sentralitet er forholdsvis grove geografiske kategorier som ikke fanger opp alle forskjellene. Det kan være store forskjeller både innenfor kommuner, fylker og landsdeler. Boutgiftene henger i stor grad sammen med kvadratmeterprisen, og selv i en så geografisk konsentrert kommune som Oslo varierer kvadratmeterprisene mye. For eksempel for leiligheter viser Norsk Eiendomsmeglerforbunds indikatorer for 2008 at kvadratmeterprisene i de ulike bydelene i Oslo varierer fra 70 til 133 prosent i forhold til gjennomsnittsprisene i Oslo.

Ser vi på Akershus, var prisene på leiligheter i 2008 85 prosent av gjennomsnittsprisene i Oslo, enda de tettest befolkede områdene i Akershus ligger nær Oslo. I Nord-Norge utenom Tromsø var kvadratmeterprisen om lag 60 prosent av gjennomsnittet i Oslo, og i Oppland utenom Lillehammer var prisen bare det halve av gjennomsnittet for Oslo.

Prisene øker der befolkningen øker

Det er flere årsaker til at det er så store forskjeller. Den viktigste årsaken er at befolkningen øker mer i sentrale områder sammenlignet med mindre sentrale områder. I de minst sentrale områdene går folketallet ned. Dette fører til at tilbudet av ledige boliger er forholdsmessig større i de mindre sentrale kommunene sammenlignet med kommuner som ligger mer sentralt. I tillegg er tomteprisene høyere i mer sentrale områder, og det gjør at byggekostnadene for nye boliger blir høyere i sentrale områder sammenlignet med mindre sentrale områder.

Som det går fram av tabell 1, er nesten en fjerdedel av befolkningen i Norge bosatt i Oslo og Akershus, og alle kommunene i denne landsdelen hører til i kategorien «mest sentrale». Sør-Østlandet, Agder og Rogaland og Trøndelag har mange kommuner i kategoriene «mest sentrale», mens det for Vestlandet og Nord-Norge er større spredning med hensyn til kommuner etter sentralitet.

Figur 1. **Boutgifter i kroner per kvadratmeter for husholdninger i 2008, og indeks for endring i folketallet 2004-2009 for kommuner, etter sentralitet**

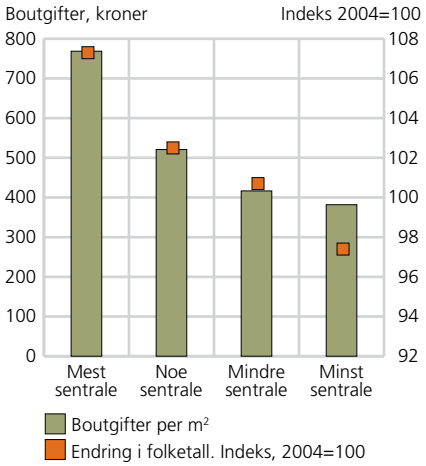

Kilde: Levekårsundersøkelsen 2008 og Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Jan-Petter Sæther er samfunnsøkonom og rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårsstatistikk. (jan.saether@ssb.no)

Datakilder
Forbruksundersøkelsene som gjennomføres av Statistisk sentralbyrå (SSB), danner grunnlaget for de fleste av de årlige boligindikatorene før 2003 i dette nummeret av Samfunnsspeilet. Fra og med 2003 bruker vi levekårsundersøkelsene i stedet for forbruksundersøkelsene.

Levekårsundersøkelsene representerer et utvalg på rundt 1,2 prosent av befolkningen, og både etter landsdel og sentralitet er det om lag et proporsjonalt forhold mellom fordelingen i denne undersøkelsen og den faktiske fordelingen av hele befolkningen.

Tallene fra forbruksundersøkelsene avviker noe fra levekårsundersøkelsene fordi disse bygger på forskjellige utvalg. Utvalget i levekårsundersøkelsen er blant annet mye større enn utvalget i forbruksundersøkelsen. Den mest iøynefallende forskjellen er indikatoren for andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning (se egen tekstboks for definisjon). Boutgiftsbelastningen er beregnet på forskjellig grunnlag, og det gjør at denne indikatoren skifter nivå etter 2002.

Sentralitet
Sentrale kommuner omfatter et tettsted på minst 50 000 innbyggere som har funksjon som landsdelssenter, eller som ligger innenfor 75 minutters (for Oslo 90 minutters) reisetid til et slikt tettsteds sentrum.

Noe sentrale kommuner omfatter et tettsted med folketall mellom 15 000 og 50 000, eller ligger innenfor 60 minutters reisetid til et slikt tettsteds sentrum.

Mindre sentrale kommuner omfatter et tettsted med folketall mellom 5 000 og 15 000, eller ligger innenfor 45 minutters reisetid til et slikt tettsteds sentrum.

Minst sentrale kommuner omfatter ikke noen av de aktuelle tettstedene og ligger heller ikke innenfor 45 minutters reisetid til noen av disse tettstedene.

Vi kan dele Norge inn i ulike geografiske kategorier når vi drøfter regionale forskjeller – fra grunnkrets- og kommunenivå til fylkes- eller landsdelsnivå. Andre dimensjoner kan være botetthet og sentralitet. Vi har her valgt å bruke landsdel og sentralitet (se tekstboks for definisjon) som to dimensjoner når vi ser på boforhold. Hvordan landsdel og sentralitet henger sammen, kan vi se av tabell 1.

Husholdningstypene er ikke svært forskjellige i de ulike landsdelene når vi ser bort fra Oslo og Akershus, der enslige representerer nesten hver fjerde husholdning. I Hedmark og Oppland er 17 prosent av husholdningene enpersonhusholdninger, og den samme andelen finner vi for Agder og Rogaland. Det er en overhyppighet av *yngre* enslige i de mest sentrale landsdelene sammenlignet med de minst sentrale.

Høyeste boutgifter i Oslo og Akershus

Husholdningene i Oslo og Akershus har de høyeste boutgiftene – mer enn dobbelt så høye som i det indre av Østlandet, Hedmark og Oppland (se figur 2). Husholdningene i Trøndelag har også høye boutgifter, men de er en god del lavere enn i Oslo og Akershus.

Det er noe samsvar mellom kvadratmeterpris og befolkningsutvikling i landsdelene, men helt entydig – som vist i figur 1 for sentralitet – er ikke forholdet. Oslo og Akershus ligger på topp for boutgifter og befolkningsvekst i 2008, men Agderfylkene og Rogaland har også hatt høy befolkningsvekst, uten at boutgiftene der er spesielt høye. Nord-Norge og Hedmark og Oppland har de laveste boutgiftene per kvadratmeter og lavest befolkningsvekst.

Boutgiftene reflekterer i stor grad boligprisene, og folks forventninger om hva boligen er verdt, er en indikator som forteller mye om forskjeller i boutgiftene

Landsdelene
Oslo og Akershus
Hedmark og Oppland
Sør-Østlandet (Østfold, Vestfold, Buskerud og Telemark)
Agderfylkene og Rogaland (Aust-Agder, Vest-Agder og Rogaland)
Vestlandet (Hordaland, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal)
Trøndelag (Sør-Trøndelag og Nord-Trøndelag)
Nord-Norge (Nordland, Troms og Finnmark)

Tabell 1. **Prosentvis fordeling av befolkningen, etter sentralitet og landsdel per 1. april 2009**

	Oslo og Akershus	Hedmark og Oppland	Sør-Østlandet	Agder og Rogaland	Vestlandet	Trøndelag	Nord-Norge	Andel etter sentralitet
Andel etter landsdel	**23**	**8**	**19**	**15**	**17**	**9**	**10**	**100**
Mest sentrale kommuner	23	2	14	11	8	6	2	67
Noe sentrale kommuner		4	4	2	4	0	3	17
Mindre sentrale kommuner				1	3	1	2	6
Minst sentrale kommuner		1	1		3	1	3	10

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Høy boutgiftsbelastning har husholdninger der summen av renter og avdrag og husleie utgjør minst 25 prosent av husholdningens samlede inntekt etter skatt. Før 2003 var boutgiftsbelastningen beregnet ut fra boutgiftenes andel av forbruksutgiftene, med forbruksundersøkelsen som kilde. ***Lav boutgiftsbelastning*** har husholdninger der summen av renter og avdrag samt husleie utgjør mindre enn 10 prosent av husholdningens samlede inntekt etter skatt.

i ulike områder. Renter og avdrag på boliglån er for de fleste den viktigste faktoren som bestemmer boutgiftene. På leiemarkedet er boutgiftene i store trekk bestemt av hva boligene koster i de lokale områdene.

I levekårsundersøkelsen er det også spørsmål om forventet salgsverdi på eide boliger, og den varierer betydelig mellom de ulike landsdelene. I de mest sentrale delene av Østlandet er forventet salgsverdi per kvadratmeter i 2008 nesten 30 000 kroner, mens på Sør-Østlandet er den på om lag 13 000 kroner – godt under det halve av salgsverdien i Oslo og Akershus (se figur 3). I Agder og Rogaland er salgsverdien nest høyest blant landsdelene, 21 000 kroner i gjennomsnitt.

Billigst å bo i Hedmark og Oppland

I de mest sentrale kommunene har 29 prosent av husholdningene høye boutgifter – såkalt høy boutgiftsbelastning (se tekstboks for definisjon). Det vil si at boutgiftene utgjør minst 25 prosent av husholdningenes samlede nettoinntekter. Belastningen er definert som lav når boutgiftene er mindre enn 10 prosent av inntektene. I de minst sentrale kommunene har 16 prosent høye boutgifter (se figur 4).

I alt 37 prosent av husholdningene i sentrale områder har i 2008 lav boutgiftsbelastning, mens dette gjelder 52 prosent av husholdningene i de minst sentrale områdene.

Oslo og Akershus har størst andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning – hele 34 prosent. Den laveste andelen med høy boutgiftsbelastning har husholdningene i Hedmark og Oppland med 15 prosent i gjennomsnitt, mindre enn det halve sammenlignet med Oslo og Akershus (se figur 5).

Figur 2. **Boutgifter for husholdninger, i kroner per kvadratmeter, og endring i folketallet 1. januar 2004-1. januar 2009. Indeks. 1. januar 2004=100**

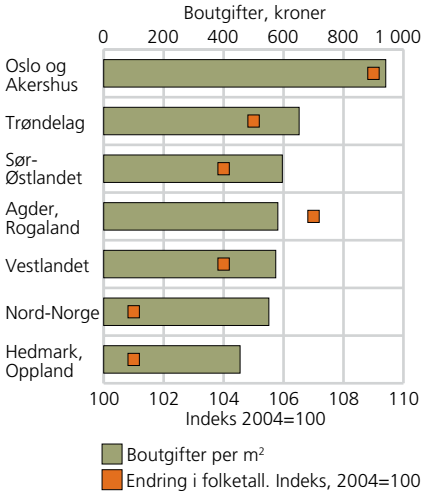

Kilde: Levekårsundersøkelsen 2008 og Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3. **Forventet salgsverdi av egen bolig per kvadratmeter, etter landsdel. 2008. 1 000 kroner**

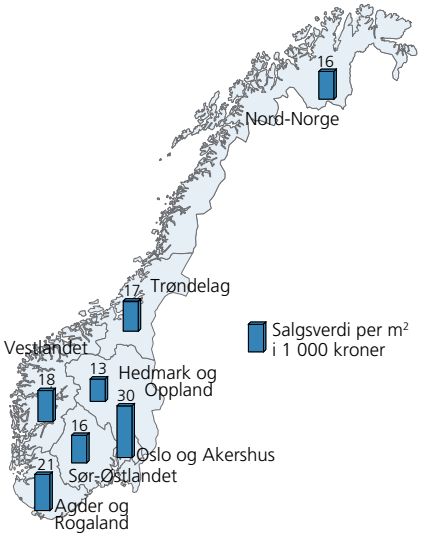

Kilde: Levekårsundersøkelsen 2008, Statistisk sentralbyrå.

Figur 4. **Boutgiftsbelastning, etter sentralitet. Andel av husholdningene. 2008. Prosent**

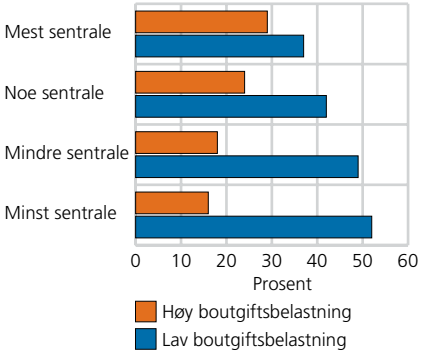

Kilde: Levekårsundersøkelsen 2008, Statistisk sentralbyrå.

Figur 5. **Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning, etter landsdel. 2008. Prosent**

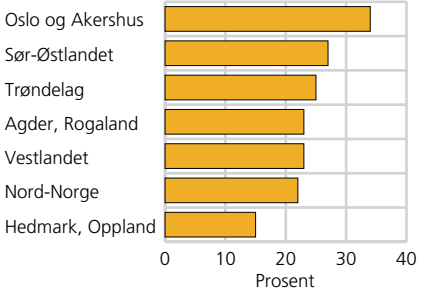

Kilde: Levekårsundersøkelsen 2008, Statistisk sentralbyrå.

Figur 6. **Boareal, i kvadratmeter per person, etter landsdel. 2008**

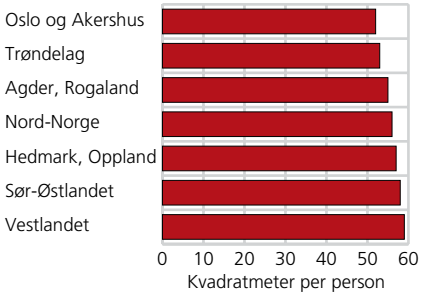

Kilde: Levekårsundersøkelsen 2008, Statistisk sentralbyrå.

Figur 7. **Andel personer som bor trangt eller svært romslig, etter landsdel. 2008. Prosent**

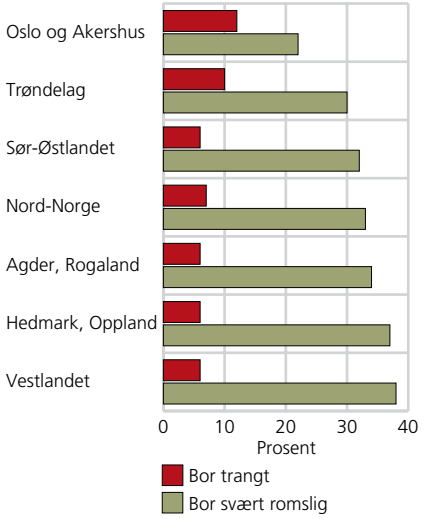

Kilde: Levekårsundersøkelsen 2008, Statistisk sentralbyrå.

Å bo trangt eller romslig
Blant dem som bor trangt, regnes aleneboende som bor på ett rom, eller flerpersonhusholdninger med flere medlemmer enn antall rom i boligen. Romslig bor de som bor i en husholdning som disponerer minst tre rom mer enn antallet personer. Som rom regnes ikke kjøkken, bad, WC, entre eller rom under 6 kvadratmeter.

I perioden 2003-2008 har ikke andelen husholdninger med høy boutgiftsbelastning forandret seg særlig, selv om boutgiftene har økt noe i denne perioden. Siden inntektene også har økt i perioden, har andelen med høy boutgiftsbelastning holdt seg temmelig stabil. Det har heller ikke vært signifikant bevegelse i andelen som har lav boutgiftsbelastning. Ingen av landsdelene skiller seg markant ut når det gjelder utviklingen i boutgiftsbelastningen for hele perioden 2003-2008.

Levekårsundersøkelsene gir også svar på hvorvidt husholdningsmedlemmene selv oppfatter boutgiftene som tyngende. Mellom 38 og 45 prosent av husholdningene oppfatter boutgiftene som svært tyngende eller noe tyngende, altså en betydelig mindre variasjon enn det som kan tolkes ut av figur 5, som er basert på en «teknisk» definisjon av boutgiftsbelastningen.

Mellom 4 og 8 prosent vurderer boutgiftene som svært tyngende i de ulike landsdelene i 2008. Gjennomsnittet for hele landet er i underkant av 6 prosent. Den høyeste andelen finner vi på Sør-Østlandet, den laveste på Vestlandet. Oslo og Akershus ligger omtrent på landsgjennomsnittet blant dem som mener at boutgiftene er svært tyngende.

Det kan være flere årsaker til at det tilsynelatende er lite samsvar mellom den «teknisk» beregnede boutgiftsbelastningen og den mer subjektive vurderingen av hvorvidt boutgiftene er tyngende. Husholdningsinntektene kan være én årsak, men det er ikke veldig store forskjeller i inntekt per person i de ulike landsdelene. De som bor i Oslo og Akershus, den landsdelen der inntekten per hode er høyest, har 12 prosent mer disponibel inntekt sammenlignet med den landsdelen der de har minst å rutte med, Nord-Norge. Ulikheter i endringstakten i boligprisene i de senere årene kan også ha gitt ulike utslag i holdningene i de forskjellige landsdelene. Agder og Rogaland, Vestlandet og Nord-Norge har hatt større økning i boutgiftene fra 2003 til 2008 sammenlignet med for eksempel Oslo og Akershus.

Små forskjeller i boareal ...

I 2008 hadde vi om lag 55 kvadratmeter til disposisjon hver i gjennomsnitt. Det er ikke store forskjeller i boareal per husstandsmedlem, verken etter sentralitet eller landsdel.. I Oslo og Akershus og i Trøndelagsfylkene var det disponible arealet minst – henholdsvis 52 og 53 kvadratmeter per person (se figur 6). På Vestlandet og Sør-Østlandet var arealet per husstandsmedlem størst, henholdsvis 59 og 58 kvadratmeter per person.

Det er om lag 14 prosent større boareal per person i den landsdelen som har størst areal, sammenlignet med den landsdelen som har minst areal per person. Når det er så små forskjeller, viser det kanskje at boareal representerer «grunnleggende behov», og vi må betale for å dekke det behovet – litt mindre bolig og høy pris sentralt, og noe større bolig men langt lavere boutgifter i mindre sentrale områder.

... men flere bor trangt i sentrale områder

Ser vi på antall rom til rådighet, er det en større andel som bor trangt i sentrale kommuner, sammenlignet med mindre sentrale kommuner (se tekstboks).

Oslo og Akershus er den landsdelen der flest mennesker bor trangt, om lag 12 prosent (se figur 7). I Trøndelagsfylkene bor 10 prosent trangt. I de øvrige landsdelene er det bare 6-7 prosent som bor trangt. Landsgjennomsnittet er

om lag 9 prosent, og i alle landsdeler med unntak av Oslo/Akershus og Trøndelag er andelen lavere enn landsgjennomsnittet.

På Vestlandet og i Hedmark og Oppland er det flest som bor romslig – henholdsvis 38 og 37 prosent. I Oslo og Akershus har bare 22 prosent en romslig bolig, deretter kommer personer i Trøndelag med 30 prosent som har romslig bolig. Landsgjennomsnittet er på 31 prosent, og de øvrige landsdelene ligger alle over landsgjennomsnittet.

En nasjon av eiere ...

Norge er blant de land i verden der flest innbyggere eier boligen de bor i. I mange andre land er det vanligere å leie bolig. Vi regner boliger i boligbyggelag og boligaksjeselskaper som *eide* boliger, men ikke *selveide*.

Imidlertid er det noe variasjon mellom landsdelene – eierandelen er lavest på Vestlandet og høyest på Sør-Østlandet med henholdsvis 74 og 79 prosent (se figur 8). Agder og Rogaland, Oslo og Akershus, Nord-Norge og Hedmark og Oppland ligger om lag på landgjennomsnittet, som var 77 prosent i 2008. Husholdningene i Oslo og Akershus hadde en mye større andel borettslagsleiligheter og leiligheter i boligaksjeselskap enn de øvrige fylkene – 25 prosent, mens 14 prosent av husholdningene i hele landet har slike boliger.

... for det meste i eneboliger og småhus

70 prosent av alle husholdninger i Norge bor i eneboliger og småhus – dette omfatter våningshus, frittliggende eneboliger, rekke-/kjedehus, terrassehus og tomannsboliger. Andelen er minst i Oslo og Akershus, der i underkant av halvparten av husholdningene bor i slike hus, og frittliggende eneboliger utgjør 31 prosent (se figur 9). De som bor i Hedmark og Oppland har høyest andel eneboliger og småhus – det gjelder i underkant av 90 prosent av husholdningene, og 78 prosent bor i eneboliger. I alle landsdelene utenom Oslo og Akershus bor 76 prosent eller flere av husholdningene i eneboliger eller småhus.

Fukt og råte – mest et kystproblem

Fra gammelt av har lokal byggeskikk vanligvis vært tilpasset værforhold og det lokale klima. Som et eksempel har ligge nde utvendig bordkledning vært mye brukt i værharde, fuktige strøk, fordi råte ofte oppstår først nederst på ytterveggene. Råtne bord er da enkle å bytte ut.

Selv om lokal byggeskikk er tilpasset klimaforholdene, er det forskjeller mellom landsdelene når det gjelder fukt og råte. I levekårsundersøkelsen er spørsmål om fukt og råte knyttet til selve boligen – tak, vegger, vinduer og gulv.

I gjennomsnitt for hele landet rapporterer 8 prosent av personene at de bor i bolig med fukt eller råte (Levekårsundersøkelsen 2008). I Agder og Rogaland er det flest som er plaget av fukt og råte i boligen. Andelen der er 10 prosent, det dobbelte av det vi finner i Hedmark og Oppland. Oslo og Akershus og Nord-Norge ligger lavere enn landsgjennomsnittet (se figur 10).

Mest støv og støy i Oslo og Akershus

Forurensning og støy forekommer i størst grad der mange mennesker bor konsentrert, og er først og fremst storbyproblemer. Samferdsel, industri og bygge- og anleggsvirksomhet er årsaker til slike problemer.

Figur 8. **Andel husholdninger som eier boligen, etter landsdel. 2008. Prosent**

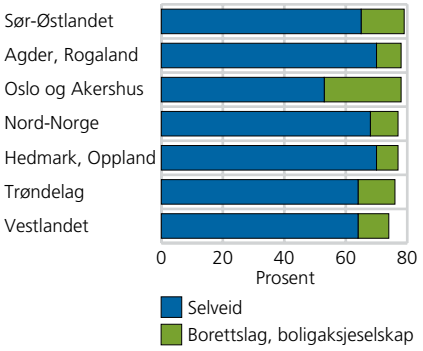

Kilde: Levekårsundersøkelsen 2008, Statistisk sentralbyrå.

Figur 9. **Andel husholdninger som bor i enebolig eller småhus, etter landsdel. 2008. Prosent**

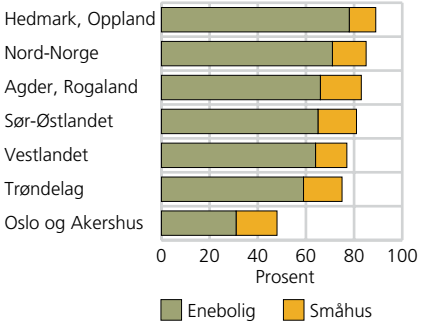

Kilde: Levekårsundersøkelsen 2008, Statistisk sentralbyrå.

Figur 10. **Andel personer som bor i bolig med råte eller fukt, etter landsdel. 2008. Prosent**

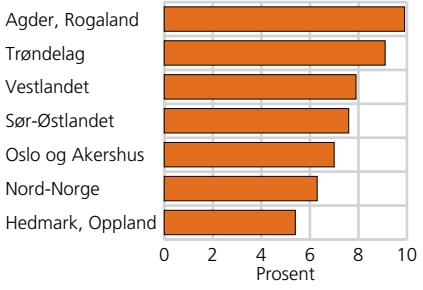

Kilde: Levekårsundersøkelsen 2008, Statistisk sentralbyrå.

Så mange som 17 prosent plages i følge levekårsundersøkelsen av støy eller forurensning i og ved boligen. Oslo og Akershus har den største andelen, 21 prosent (se figur 11). For de fire største byene, Oslo, Bergen, Stavanger og Trondheim er det 22 prosent som opplever støy eller forurensning i eller ved boligen. I Hedmark og Oppland er andelen minst, 12 prosent eller om lag det halve av Oslo og Akershus.

I de øvrige landsdelene fordeler andelen av personer som mener de er plaget av støy og forurensninger seg fra 14 til 17 prosent.

Spørsmålet om hvorvidt man føler seg plaget av støy og forurensning, gir selvfølgelig subjektive svar. Det er likevel interessant at det er påvist en klar sammenheng mellom opplevelsen av støy og forurensning og målinger som er foretatt i Oslo (Flugsrud mfl. 1998).

Figur 11. **Personer som er plaget av støy eller forurensning i eller ved boligen, etter landsdel. 2008. Prosent**

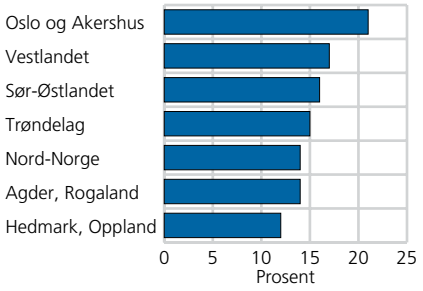

Kilde: Levekårsundersøkelsen 2008, Statistisk sentralbyrå.

Regionale forskjeller – mest på boligøkonomien

Vi bor stort sett like romslig i ulike deler av landet, med mellom 52 og 59 kvadratmeter tumleplass for hver av oss. Minst areal har de som bor i de mest sentrale landsdelene. Selv om det er forholdsvis liten forskjell i *gjennomsnittlig* boareal i de ulike landsdelene, er det en vesentlig større andel som bor trangt og en vesentlig mindre andel som bor svært romslig i de mest sentrale landsdelene sammenlignet med mindre sentrale landsdeler. Forurensning og støy i og ved boligen er et større problem i de sentrale landsdelene enn i de mindre sentrale, en «ekstrakostnad» for en del av dem som har valgt å bo sentralt.

Det er svært små forskjeller mellom landsdelene når det gjelder eie-/leieforhold, men i mer sentrale områder er det en mindre andel som bor i eneboliger og småhus, og en større andel som bor i store bolighus og blokker.

Noen av de kanskje mest iøynefallende forskjellene mellom landsdelene finner vi når det gjelder boligøkonomi. Boutgiftene er svært høye i noen landsdeler sammenlignet med andre. Boutgifter per kvadratmeter er mer enn dobbelt så høye i den mest sentrale landsdelen, Oslo og Akershus, sammenlignet med den minst sentrale – i mange av sammenhengene er det snakk om Hedmark og Oppland. Målt i forventet salgsverdi av egen bolig er det mer enn dobbelt så dyre boliger i den mest sentrale landsdelen sammenlignet med den minst sentrale. Andelen med høy boutgiftsbelastning er mer enn dobbelt så stor i den mest sentrale landsdelen sammenlignet med den minst sentrale. Det ser imidlertid ut til at inntektsforskjeller kompenserer noe for disse forskjellene. De som bor i de sentrale landsdelene, har noe høyere inntekter sammenlignet med dem som bor i de mindre sentrale landsdelene. Noe kan kanskje forklares av forventingene til boutgiftene i ulike områder og endringstakten de senere årene. Det er for eksempel ikke Oslo og Akershus som har hatt den største økningen i boutgifter de senere årene.

Referanser

Flugsrud, K., Haakonsen, G., Zhang, L.-C., (1998): Vi kan stole på hva folk sier om støy og støv, *Samfunnsspeilet* 5, 1998, Statistisk Sentralbyrå.

Kulturinteressen øker, også på landet

Både kulturtilbudet og andelen innbyggere som går på arrangementer på små steder rundt om i landet, såkalte spredtbygde strøk, har økt i de siste 17 åra. Men begge deler er fremdeles størst i hovedstadsregionen og de store byene. Stadig flere går på kino, teater og konserter. Innvandrere gjør det i litt mindre grad enn befolkningen generelt. Også fysisk aktivitet på fritida har økt, samtidig som vi tilbringer mer tid foran PC-skjermen. Det vi gjør mindre av, er å lese papiraviser og lytte på radio.

Odd Frank Vaage

Det er store forskjeller i tilgjengeligheten til kulturarrangementer etter hvor i Norge vi bor. I spredtbygde strøk er tilbudet dårligere enn i hovedstaden og de andre store byene, men det har bedret seg noe de seinere åra. Tilbud og bruk henger tett sammen. Det er færre som går på ulike kulturarrangementer på landsbygda, enn i de store byene. Økningen i besøk på kino, teater og konsert gjelder både by og land.

I tillegg til hvor man bor, har alder, utdanning og ikke minst kjønn betydning for valg av kulturtilbud, viser kulturbruksundersøkelsene (se Vaage 2009b og tekstboks om datakilder). Blant kvinner er andelen som bruker kulturen aktivt i løpet av et år, atskillig høyere enn blant menn. Kvinner går mer på folkebibliotek, teater, kunstutstillinger, klassiske konserter, ballett-/danseforestillinger og tros-/livssynsmøter. Forskjellen har holdt seg nokså stabil fra begynnelsen av 1990-tallet og fram til i dag. Bare på idrettsarrangementene er menn mer aktive som tilskuere enn kvinnene. Også denne forskjellen har holdt seg stabil i de seinere åra.

Best tilgang på kultur i Oslo og Akershus

De som bor i Oslo/Akershus har stort sett bedre tilgang til en del kulturtilbud enn dem som bor i andre deler av landet. Andelen som bor under fem kilometer fra en kino eller lokale som brukes til filmvisning, konsertsal eller tilsvarende lokale idrettsplass/idrettshall, folkebibliotek/offentlig boksamling og kunstgalleri/kunstsamling, er større i Oslo/Akershus enn i andre landsdeler (se tabell 1). Tilgangen til teater eller lokale som brukes til teaterforestilling og til museum, er nokså lik i landsdelene.

Vestlandet er den landsdelen der avstandene til kulturtilbud er størst. Tallene viser likevel at det er et stort flertall av befolkningen i alle landsdelene som

Tabell 1. **Andel som har under fem kilometer til nærmeste kulturtilbud, etter landsdel. 2008. Prosent**

	Oslo/ Akershus	Østlandet ellers	Agder/ Rogaland	Vest-landet	Trønde-lag	Nord-Norge
Kino	55	51	49	39	39	53
Konsertlokale	44	43	39	34	36	42
Idrettsplass/hall	94	83	81	77	81	73
Teaterlokale	38	38	30	29	34	37
Folkebibliotek	83	67	62	63	69	58
Museum	44	49	39	35	46	43
Galleri/kunstsamling	53	48	47	37	38	44

Kilde: Kultur- og mediebruksundersøkelsen 2008, Statistisk sentralbyrå.

Odd Frank Vaage er sosiolog og seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårsstatistikk. (odd.vaage@ssb.no)

Tabell 2. **Andel som har under fem kilometer til nærmeste kulturtilbud, i tettbygde strøk – 100 000 eller flere, og i spredtbygde strøk. 1991, 2000 og 2008. Prosent**

	Tettbygd 100 000 eller flere			Spredtbygde strøk		
	1991	2000	2008	1991	2000	2008
Kino	65	54	54	22	19	24
Konsertlokale	45	43	47	5	10	18
Idrettsplass/hall	97	93	95	49	51	57
Teaterlokale	44	45	46	6	7	11
Folkebibliotek	88	79	81	21	39	39
Museum	52	52	52	21	19	20
Galleri/kunstsamling	56	51	53	11	14	18

Kilde: Kultur- og mediebruksundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

har kort avstand til både idrettsplass/hall og folkebibliotek. En nokså betydelig andel har også kort avstand til andre kulturtilbud, nevnt i tabellen.

Når vi ser på dem som bor minst 25 kilometer fra nærmeste kulturtilbud, er andelen størst blant dem som bor på Vestlandet og Nord-Norge (Vaage 2009b). Det er for eksempel slik at 37 prosent av befolkningen i Nord-Norge bor 25 kilometer eller mer fra nærmeste teatertilbud.

Stor forskjell mellom by og land

Tabell 2 viser tilgang til ulike kulturtilbud blant dem som bor i tettbygde strøk med 100 000 personer eller mer, det vil si de store byene og i spredtbygde strøk (se tekstboks om bostedsstrøk). I perioden 1991-2008 har tilgangen til disse tilbudene vært mye bedre blant dem som bor i store byer, enn blant dem som bor i spredtbygde strøk. I de store byene hadde mer enn halvparten kortere avstand enn fem kilometer til nærmeste kino, i spredtbygde strøk var det under en firedel som hadde så kort avstand til nærmeste kino. Tilsvarende forskjeller gjelder de andre kulturtilbudene. Tabell 2 viser også endring i tilgangen til kulturtilbud fra 1991 til 2008. For personer i de store byene har det ikke vært noen økning i tilgangen til tilbudene i løpet av denne perioden. De eneste endringene det kan vær grunn til å nevne, er at andelen som bodde mindre enn 5 kilometer fra nærmeste kino og folkebibliotek, sank noe fra 1991 til 2000.

Definisjon av bostedsstrøk
Som tettbygd strøk regnes hussamlinger med minst 200 hjemmehørende personer der husene normalt ikke ligger mer enn 50 meter fra hverandre. Resten regnes som spredtbygd strøk.

Blant dem som bor i spredtbygde strøk, har derimot tilgangen økt. En større andel hadde kort avstand til ulike kulturtilbud i 2008 enn i 1991. Det gjaldt konsertlokale, teaterlokale, folkebibliotek, idrettsplass/idrettshall og galleri/kunstsamling.

Tilbudene brukes også mest i hovedstadsregionen

Det er en klar sammenheng mellom tilbud og etterspørsel på kulturområdet. Oslo/Akershus er den landsdelen der flest har vært på kino, teater/musikal/revy, museer, ballett/dans og opera/operette de siste tolv månedene (se tabell 3). I Nord-Norge og på Vestlandet er andelene lavest.

Tabell 3. **Andel som har brukt ulike kulturtilbud de siste tolv månedene, etter landsdel. 2008. Prosent**

	Oslo/ Akershus	Østlandet ellers	Agder/ Rogaland	Vest-landet	Trønde-lag	Nord-Norge
Kino	79	67	74	63	72	69
Konsert	60	61	64	61	67	60
Idrettsarrangement	48	54	63	58	64	55
Teater/musikal/revy	56	53	55	49	55	51
Folkebibliotek	50	53	52	49	56	47
Museum	51	42	40	38	46	39
Kunstutstilling	47	42	45	37	41	32
Tros-/livssynsmøte	33	39	48	45	34	32
Kulturfestival	23	27	40	35	42	38
Ballett-/ danseforestilling	17	13	13	10	13	12
Opera/operette	11	7	2	4	8	5

Kilde: Kultur- og mediebruksundersøkelsen 2008, Statistisk sentralbyrå.

Andelen som går på konserter, idrettsarrangement, folkebibliotek, tros-/livssynsmøter og kulturfestivaler er derimot jevnere fordelt på de ulike landsdelene. Disse brukstallene henger nokså nøye sammen med tilgangen til kulturtilbud, slik tabell 1 viser.

Forskjeller i bruk av ulike kulturtilbud mellom dem som bor i tettbygde strøk, og dem som bor i spredtbygde strøk, er ikke så stor som tilgangen til disse tilbudene skulle tilsi (se tabell 2 og 4). Jevnt over er det relativt liten forskjell mellom de to gruppene i andelen som bruker slike tilbud i løpet av en tolvmånedersperiode. Størst forskjell gjelder museum, kunstutstilling, ballett-/danseforestilling og opera/operette. Her er brukerandelen i store byer mye høyere enn i spredtbygde strøk. For idrettsarrangement og folkebibliotek er det nokså liten forskjell i mellom de to gruppene. Den eneste typen kulturtilbud der personer i spredtbygde strøk er mer aktive enn dem som bor i store byer, er besøk på tros- eller livssynsmøter (se tabell 4). Andelen som går på konsert, kino, teater og ballett-/danseforestillinger, har økt mellom 1991 og 2008 både i tettbygde og i spredtbygde strøk. For ingen av tilbudene har det vært noen tydelig nedgang i bruken.

Undersøkelser har vist at en stor gruppe kulturbrukere benytter seg av tilbud som er langt fra deres hjemsted. Særlig er Oslo et sted der mange kommer langveisfra for å være med på et kulturarrangement eller forestilling (Vaage 1996). Dette kan være noe av forklaringen på at kulturbruken blant dem som bor i spredtbygde strøk, er stor selv om det er dårlig med tilbud i nærmiljøet.

Flere går på teater

Teateret når ut til flere enn før, viser kulturbruksundersøkelsene. Andelen som har sett en teater-, musikal- eller revyforestilling det siste året, har økt fra 44 prosent i 1991 til 53 prosent i 2008, henholdsvis 49 prosent for mennene og 57 prosent for kvinnene. Økningen i andel som går på teater, musikal eller revy, gjelder begge kjønn. Blant de unge har ikke økningen vært så stor i denne perioden. Både i 1991 og i 2004 hadde 48 prosent i aldersgruppen 16-24 år vært på denne typen forestillinger de siste tolv månedene. I 2008 var andelen i denne aldersgruppen på 54 prosent.

Tabell 4. **Andel som har brukt ulike kulturtilbud de siste tolv månedene, i tettbygde strøk – 100 000 eller flere, og i spredtbygde strøk. 1991. 2000 og 2008. Prosent**

	Tettbygde strøk – 100 000 eller flere			Spredtbygde strøk		
	1991	2000	2008	1991	2000	2008
Kino	67	76	83	45	52	59
Konsert	53	62	67	43	57	54
Idrettsarrangement	50	54	53	52	53	53
Teater/musikal/revy	49	55	59	37	44	46
Folkebibliotek	47	52	55	46	48	49
Museum	47	52	51	34	38	39
Kunstutstilling	45	52	49	32	38	36
Tros-/livssynsmøte	..	38	35	..	46	44
Kulturfestival	..	..	34	..	..	31
Ballett-/danseforestilling	10	14	18	3	9	9
Opera/operette	11	10	10	2	4	3

Kilde: Kultur- og mediebruksundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

Forestillinger ved institusjonsteatrene økte også noe i antall på 1990-tallet, særlig fra 1980 til 1993, men tallet gikk noe ned fram til 1997. Seinere har det økt igjen, og var på om lag 9 300 forestillinger i 2007. I 1996 var det 253 teater-/operabesøk per 1 000 innbyggere i Norge. I 2007 var tallet økt til 392.

Økt fysisk aktivitet – ikke noe typisk byfenomen

Tiden som voksne i alderen fra 16 til 79 år bruker på å trene eller mosjonere, har også økt de seinere åra. I 2001 var det 49 prosent som trente to ganger i uka eller mer (Vaage 2009c).

I 2004 var andelen økt til 60 prosent, og videre til 62 prosent i 2007. Kvinner og menn trener nesten like mye, og mange unge og eldre trener mye. Trening på fritida er ikke noe typisk byfenomen. I de store byene var det 64 prosent som trente minst to ganger i uka i 2007. I spredtbygde strøk var andelen litt lavere, 58 prosent.

Flere kvinner med i Idrettsforbundet

Antall medlemskap i Norges idrettsforbund økte jevnt fra om lag 1,4 millioner i 1980 til 1,9 millioner i 1998. Deretter har tallet variert noe. I 2008 hadde forbundet rundt 1,8 millioner medlemmer. I 1980 utgjorde kvinner 34 prosent av medlemmene, og i 2008 40 prosent.

I 1991 oppga 27 prosent av befolkningen at de hadde deltatt på et idrettsarrangement i løpet av de siste to åra. Andelen økte til 30 prosent i 2008. Blant menn var andelen 36 prosent, blant kvinner 23 prosent. Blant ungdom i alderen 16-19 år var det i 1997 60 prosent som hadde deltatt på idrettsarrangement i løpet av de siste to åra. I 2008 var andelen 59 prosent, det vil si på samme nivå som elleve år tidligere (Vaage 2009b).

Ungt kinopublikum, men de eldre kommer etter

Hvilke kulturtilbud vi bruker, har en klar sammenheng med alder. Andelen som har vært på kino i løpet av et år er høyest blant barn og unge, og slik har det tradisjonelt vært i lang tid (se figur 1). Selv om besøkstallene er betydelig lavere blant de eldre, er det blant dem at endringen har vært størst. Andelen personer i alderen 67-79 år som har vært på kino de siste tolv månedene, var på 10 prosent i 1991. I 2008 var besøksandelen på 39 prosent i denne aldersgruppen.

Besøk på konserter og kulturfestivaler er også dominert av de unge, men ikke i samme grad som for kino. Økningen i konsertbesøket fra 1991 til 2008 har vært betydelig i alle aldersgrupper, unntatt for de yngste, det vil si gruppen 9-15 år.

Det er de godt voksne og eldre, ikke barn og unge, som velger opera/operette og kunstutstillinger. Andelen av befolkningen som bruke disse tilbudene, har endret seg lite fra 1991 til 2008 (se figur 1).

Figur 1. **Andelen som har brukt ulike kulturtilbud de siste tolv månedene, etter alder. 2008**

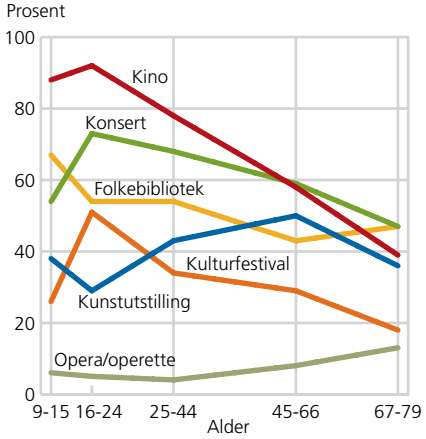

Kilde: Kultur- og mediebruksundersøkelsen 2008, Statistisk sentralbyrå.

Konserter mer populært

I 1990 ble det holdt litt under 300 symfonikonserter i Norge. I 1997 var tallet økt til drøye 400, og ytterligere til 770 konserter i 2007. Mens publikummet på symfonikonserter var på om lag 220 000 i 1990, økte tallet til 455 000 i 2007 (Kulturstatistikk 2007).

I publikumstallene finner vi også at det har vært en klar økning i konsertbesøk totalt. 48 prosent av befolkningen hadde vært på en konsert i løpet av de siste tolv månedene i 1991. Andelen økte til 62 prosent i 2008 (Vaage 2009b). Blant kvinner var andelen 64 prosent og blant menn 58 prosent. Blant konsertgjengerne hadde 9 prosent hørt på klassisk musikk eller operamusikk sist de var på konsert. 52 prosent hadde vært på pop- eller rockekonsert (se tekstboks om datakilder).

Teknikk for menn, kunst for kvinner?

Andelen som besøker norske museer, har forandret seg nokså lite fra 1991 til 2008, og andelen har ligget mellom 41 og 45 prosent per år i denne perioden.

Figur 2. **Andel som har brukt ulike kulturtilbud de siste tolv månedene, hele befolkningen og innvandrere, etter landgruppe. Alder 9-59 år. 2008. Prosent**

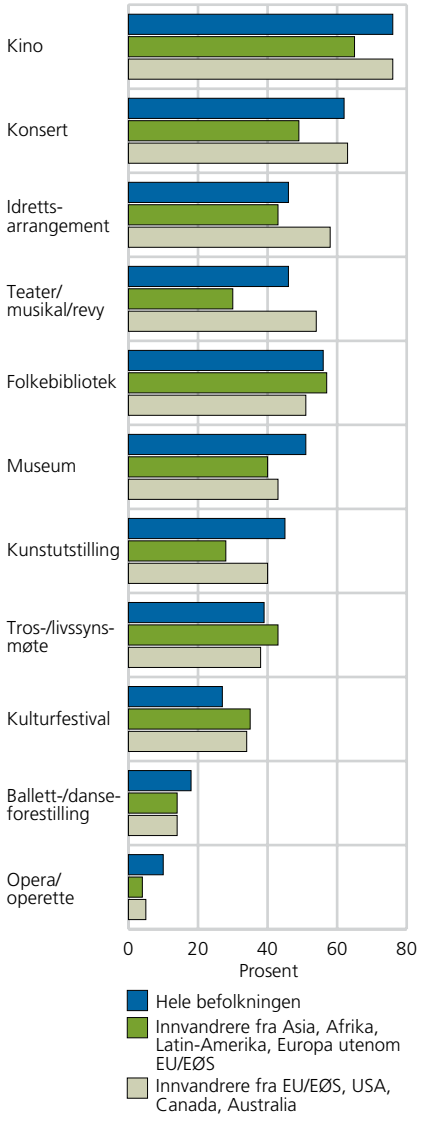

Kilde: Kultur- og mediebruksundersøkelsen 2008, tilleggsutvalg blant innvandrere, Statistisk sentralbyrå.

I 2008 var den på 43 prosent. De som har besøkt museum de siste tolv månedene, har gjennomsnittlig gjort det 2,5 ganger i 1991 og 2,6 ganger i 2008.

De fleste museene i Norge er kulturhistoriske museer (Kulturstatistikk 2007). Dette gjenspeiler seg i brukertallene. Folkemuseer/bygdetun er de museene som oftest er besøkt. Denne tendensen har holdt seg i hele perioden fra 1991 og framover (Vaage 2009b). Men det er også i denne gruppen museer at nedgangen har vært mest påfallende. I 1991 hadde 39 prosent, og i 1994 45 prosent, vært på slike museer sist de besøkte museum. I 2008 var andelen 31 prosent.

Dernest kommer tekniske museer, med 16 prosent besøkende i 1991 og 17 prosent i 2008. Naturhistoriske museer hadde 14 prosent av museumspublikumet både i 1991 og 2008. Kunstmuseene hadde en andel på 12 prosent i 1991 og 18 prosent i 2008. Her ser det altså ut til å være en økning i interessen.

Menn velger i større grad enn kvinner å gå på tekniske museer. Kvinner er mer opptatt av å se kunst. Denne tendensen har holdt seg i hele perioden fra 1991. Blant menn har det likevel vært en viss økning i besøket på kunstmuseer.

Kino og bibliotek populært blant innvandrere

I 2008 ble det i tillegg til kultur- og mediebruksundersøkelsen også gjennomført en undersøkelse på dette feltet blant innvandrere. Innvandrerne er delt i to grupper etter landbakgrunn (se figur 2) og kan sammenlignes med befolkningen i Norge.

Å gå på kino er den vanligste kulturaktiviteten for alle tre gruppene i undersøkelsen. Innvandrere fra Asia/Afrika med flere skiller seg ut ved at de i størst grad har vært på bibliotek og tros-/livssynsmøter. Derimot har de i minst grad vært på teater/musikal/revy og på kunstutstillinger.

Mediebruken jevnt fordelt mellom landsdelene

Bruken av ulike massemedier er temmelig lik i de ulike landsdelene. Andelen som bruker fjernsyn, Internett og trykte aviser, er høy i alle deler av landet (se tabell 5). Den eneste forskjellen som kan nevnes, er at andelen som leser bø-

Tabell 5. **Andel som har brukt ulike massemedier en gjennomsnittsdag, etter landsdel. 2008.Prosent**

	Oslo/ Akershus	Østlandet ellers	Agder/ Rogaland	Vestlandet	Trøndelag	Nord-Norge
Fjernsyn	78	79	82	78	87	82
Internett	75	66	75	70	68	69
Trykt avis	71	68	66	68	71	65
Hjemme-PC	62	56	60	59	57	59
Radio	55	57	50	49	57	52
Plate/kassett/CD/MP3/ lydfiler	44	37	42	44	49	39
Bøker	28	21	23	22	21	20
Tidsskrift	19	13	15	12	10	14
Ukeblad	13	12	14	14	13	13
VHS/DVD/ harddiskopptaker	13	11	11	14	8	11
Tegneserieblad	6	7	7	4	7	9

Kilde: Kultur- og mediebruksundersøkelsen 2008, Statistisk sentralbyrå .

ker og tidsskrift en gjennomsnittsdag, er noe større i Oslo/Akershus enn i andre deler av landet.

Storbyboere ivrigst på Internett

Selv om det er klare paralleller i mediebruken mellom dem som bor i de store byene, og dem som bor i spredtbygde strøk, er det også noen forskjeller (se tabell 6). Andelen som bruker Internett, hjemme-PC, plater/CD og så videre, bøker og tidsskrift, er jevnt over noe større i de store byene enn på landsbygda. Bruken av de viktigste tradisjonelle massemediene som avis, fjernsyn og radio er derimot temmelig sammenfallende i de to bostedstypene.

Tabell 6. **Andel som har brukt ulike massemedier en gjennomsnittsdag, i tettbygde og spredtbygde strøk. 1991, 2000 og 2008. Prosent**

	Tettbygde strøk – 100 000 eller flere			Spredtbygde strøk		
	1991	2000	2008	1991	2000	2008
Fjernsyn	77	79	80	82	83	79
Internett	.	35	78	.	21	62
Trykt avis	85	76	67	84	79	67
Hjemme-PC	..	29	65	..	20	51
Radio	73	57	56	72	60	53
Plate/kassett/CD/MP3/ lydfiler	46	53	48	37	45	36
Bøker	32	26	30	18	16	18
Tidsskrift	20	13	16	14	15	14
Ukeblad	14	14	13	22	18	14
VHS/DVD/ harddiskopptaker	10	9	16	10	10	11
Tegneserieblad	7	8	7	13	7	8

Kilde: Kultur- og mediebruksundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

Selv om Internett og hjemme-PC brukes mest i de store byene, har økningen i bruken av disse mediene vært stor både i storbyene og i spredtbygde strøk de seinere åra. Nedgangen i radiolytting og i lesing av papiraviser har også vært tydelig i begge bostedsstrøk.

Papiraviser taper terreng

Antallet eksemplarer av dagsaviser per 1 000 innbyggere økte jevnt gjennom 1980-tallet. Dette skjedde samtidig med en økning i antallet husholdninger, mens antallet eksemplarer per husholdning økte mer beskjedent. I 1992 hadde vi det høyeste tallet, med 688 aviser per 1 000 innbyggere. Etter 1992 har tallet sunket jevnt. I 2007 var nettoopplaget per 1 000 innbyggere nede i 452.

Det har samtidig vært en nedgang i andelen som leser avis per dag. I 1991 var det flere avislesere enn fjernsynsseere. Avisen var dermed det mest brukte mediet. Slik er det ikke lenger. I løpet av de siste 16 åra har andelen avislesere sunket fra 84 prosent til 68 prosent, det vi si med 16 prosentpoeng (se figur 3). Denne nedgangen har vært gradvis, men har særlig vært tydelig fra 1998 og framover. I de siste åra har lesing av nettaviser vært stadig økende. 35 prosent leste nettutgaver av aviser en gjennomsnittsdag i 2008 (Vaage 2009a).

Figur 3. **Andel som har lest papiravis og internettutgave av papiravis en gjennomsnittsdag, alder 9-79 år. 1991-2007. Prosent**

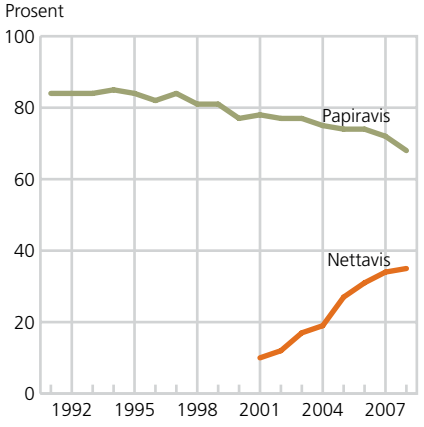

Kilde: Kultur- og mediebruksundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

Internettbruk – tidoblet på sju år

I 1995 var det 9 prosent som brukte hjemme-PC en gjennomsnittsdag. I 2008 var andelen økt til 59 prosent. Internett ble i 2000 brukt av 7 prosent av befolkningen en gjennomsnittsdag. Her er all internettbruk medregnet, uansett hvor bruken fant sted. I 2008 var andelen brukere per dag økt til 71 prosent. Den er altså mer enn tidoblet på sju år (Vaage 2009a).

Både kvinner og menn brukte oftere Internett og hjemme-PC i 2008 (62 prosent menn og 55 prosent kvinner) enn i 1994 (16 prosent menn og 6 prosent kvinner). Selv om kvinnene har nærmet seg mennene i så måte, er det fremdeles store kjønnsforskjeller. Det er særlig blant de eldre at forskjellen er stor. Blant personer i alderen 67-79 år var det i 2008 35 prosent menn og 16 prosent kvinner som brukte hjemme-PC en gjennomsnittsdag.

Figur 4. **Tid brukt til ulike elektroniske massemedier en gjennomsnittsdag. Fordelt på alder. 1991, 1997, 2003 og 2008. Minutter**

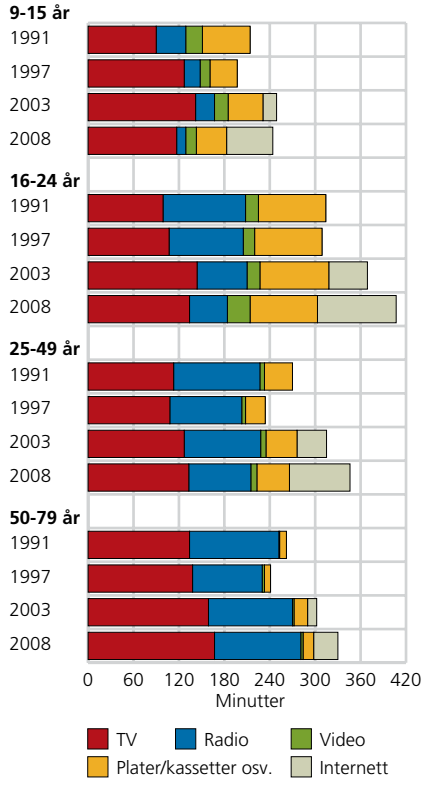

Kilde: Kultur- og mediebruksundersøkelsen 2008, Statistisk sentralbyrå.

Internett og TV populært blant barn

Tiden 9-15-åringene tilbringer foran fjernsynet, har økt betydelig fram til og med 2003. Deretter har den sunket igjen. De lyttet også mindre på radio de seinere åra. Det er også noe mindre lytting på plater/kassetter/CD og så videre. Video-/DVD-bruken har heller ikke økt i omfang (se figur 4). Totalt sett har disse endringene ført til en nedgang i tida som brukes til de tradisjonelle massemediene i denne aldersgruppen, fra 3 timer og 34 minutter i 1991, til 3 timer og 3 minutter i 2008, altså en nedgang på en halv time. Tiden til elektronisk mediebruk er likevel på over 4 timer i 2008. Dette skyldes bruken av Internett, som ikke eksisterte i 1991, og som var svært lite utbygd i 1997.

Figur 4 viser tida som ble brukt til ulike elektroniske medier per dag blant noen utvalgte aldersgrupper, i åra 1991-2008. Noe av økningen i tida foran fjernsynsskjermen skyldes at målemetoden for dette mediet ble forandret fra 1999. Dette har medført at tida til fjernsynsseeing økte gjennomsnittlig med om lag 10 minutter.

De unge (alder 16-24 år) har i de seinere åra sett noe mer på TV og video enn tidligere, og de har lyttet betydelig mindre på radio. Den store økningen gjelder Internett. Fra 2003 til 2008 har tida brukt på Internett en gjennomsnittsdag økt fra 58 minutter til 87 minutter. Tar vi med dette mediet, er det denne aldersgruppen som bruker mest tid til elektroniske medier en gjennomsnittsdag.

Blant de godt voksne og de eldre er det mindre endringer. Det har vært en betydelig økning i tida tilbrakt foran fjernsynet i løpet av disse åra. Radiolyttingen har derimot holdt seg nokså stabil. Alt i alt brukte godt voksne og eldre de tradisjonelle elektroniske medietilbudene mye mer i 2007 enn i 1991. I tillegg kommer internettbruken, som fremdeles ikke er så stor som for den yngre delen av befolkningen.

Like mye TV-titting

Til tross for økt tilgang til fjernsynskanaler og flere kanaler som sender programmer døgnet rundt, ser vi ikke mer på TV. I 1991 var det 5 prosent som hadde parabolantenne i husholdningen, og 29 prosent hadde kabelanlegg. Disse tallene har økt til henholdsvis 35 og 48 prosent i 2008. I tillegg hadde 28 prosent digital bakkeantenne. Andelen som ser fjernsyn en gjennomsnittsdag, var 81 prosent i 1991 og 80 prosent i 2008, altså en ubetydelig endring (Vaage 2009a).

Flere bøker – færre bibliotek

Antallet skjønnlitterære bokutgivelser har variert en del de siste 20 åra. Det var en betydelig økning fra 1986, da det var 903 utgivelser, til 2 037 utgivelser i 1995. Deretter var det en liten nedgang, til 1 892 skjønnlitterære bokutgivelser i 1999. Siden har det økt igjen, og i 2008 var det 2 298 bokutgivelser.

De seinere åra har det også vært en nedgang i antall utlån per innbygger i folkebibliotekene. Mens det i 1992 var 4,9 utlån per innbygger per år, sank tallet til 3,6 i 2008. Og fra 1993 til 2007 har antall folkebibliotek sunket fra 1 184 til 807 (Kulturstatistikk 2007). Dette kan muligens være med på å forklare utlånsnedgangen.

Flere boklesere ...

I 1991 oppga 24 prosent at de leste bok på fritida en tilfeldig valgt dag. Andelen sank til 17 prosent per dag i 1997, men har så økt og har kommet opp i 23 prosent i 2008, henholdsvis 18 prosent blant menn og 28 prosent blant kvinner. Blant dem som leste bok, var det 64 prosent som leste en roman eller novellesamling. Blant kvinnelige boklesere var det 75 prosent som leste denne typen bøker en gjennomsnittsdag, mens andelen var 49 prosent blant mannlige lesere. De leste mer faktabøker enn kvinner (Vaage 2009a).

... men ikke blant de unge

De unge leser i mindre grad bøker nå enn de gjorde før. I 1991 var det 28 prosent i aldersgruppen 16-24 år som hadde lest bok på fritida en gjennomsnittsdag. I 2008 var andelen sunket til 15 prosent. Den økningen som har funnet sted for boklesing de seinere åra for befolkningen som helhet, gjelder ikke for de unge.

TV og Internett populært blant innvandrere

Figur 5 viser mediebruken blant personer som er innvandrere/norskfødte med to foreldre fra Afrika, Asia, Latin-Amerika og Europa utenom EU og innvandrere fra EU, USA, Canada og Australia. Disse to gruppene blir sammenlignet med den norske befolkningen generelt. Tallene viser at fjernsyn og Internett er de mediene som har høyest brukerandel en gjennomsnittsdag både blant befolkningen i Norge, blant dem med innvandrerbakgrunn fra Asia/Afrika med flere og blant innvandrere fra EU med flere (Vaage 2009d). De som har bakgrunn fra Asia/Afrika med flere, er den gruppen som i minst grad bruker radio og papiraviser. I det hele tatt er det færre brukere av trykte medier blant dem fra Asia/Afrika med flere enn fra de andre gruppene.

Figur 5. **Andel som har brukt ulike massemedier en gjennomsnittsdag, etter landgruppe. Alder 9-59 år. 2008. Prosent**

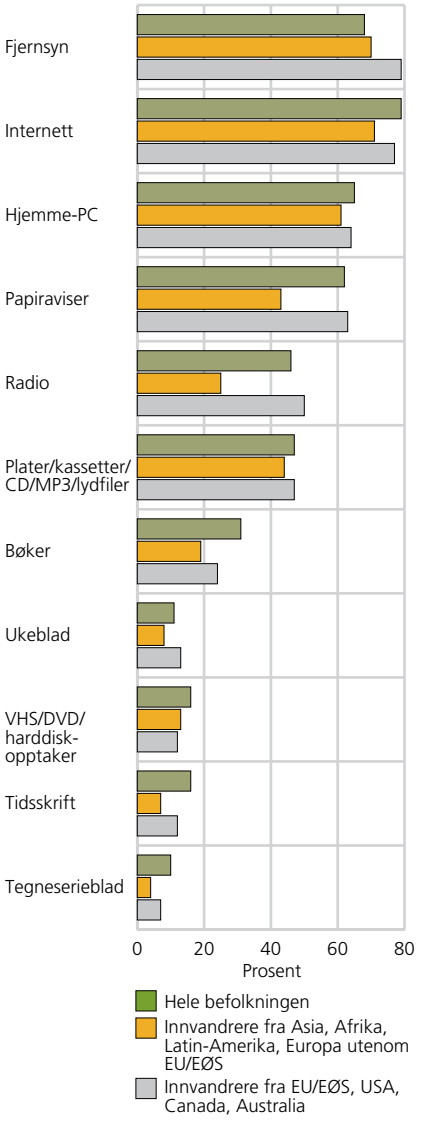

Kilde: Kultur- og mediebruksundersøkelsen 2008, tilleggsutvalg blant innvandrere, Statistisk sentralbyrå.

la murrina

Datakilder
Kultur- og mediebruksundersøkelsene er intervjuundersøkelser med et landsrepresentativt utvalg i alderen 9-79 år, om tilgang til og bruk av kultur- og massemedietilbud. Undersøkelsen om mediebruk gjennomføres hvert år. Undersøkelsen om kulturbruk gjennomføres hvert 4. år.

Kulturstatistikken gis ut hvert år og gir en oversikt over tilgjengelig statistikk for ulike områder innenfor norsk kultur. Tallene er hentet fra mange kilder: Statistisk sentralbyrå, andre offentlige organisasjoner og interesseorganisasjoner.

Ferieundersøkelsene er årlige intervjuundersøkelser om nordmenns ferie- og reisevaner, med et landsrepresentativt utvalg i alderen 16-79 år.

Kultur også på reise

Statistisk sentralbyrås ferieundersøkelser (se tekstboks om datakilder) viser at nordmenns ferieaktivitet har økt noe i de seinere åra. Mens vi i 1994 i gjennomsnitt hadde omtrent 14 overnattinger på feriereiser siste år, var antallet overnattinger 19 i 2008. Overnattingene har økt for både menn og kvinner, men kvinner hadde i 2008, som i alle tidligere målinger, flere overnattinger enn menn. I 2008 var tallet 18,3 for menn og 19,8 for kvinner.

Vi bruker mye tid på kultur når vi reiser til utlandet. Kultur- og mediebruksundersøkelsen 2008 viser at 31 prosent av den norske befolkningen hadde vært på museum, utstilling, kunstgalleri eller lignende i utlandet i løpet av de siste tolv månedene. I 2000 var tallet 27 prosent, og 20 prosent i 1991.

En betydelig andel nordmenn går også på konserter eller andre musikkarrangementer når de er i utlandet. Andelen som hadde gjort dette i løpet av de siste tolv månedene, var på 14 prosent i 2008, mot 8 prosent i 1991. Det er ikke noen store kjønnsforskjeller for ulike kulturtilbud i utlandet. Det er likevel en liten tendens til at kvinner i større grad går på teater, musikaler, museer, utstillinger og så videre, mens menn velger idrettsarrangement – også når vi er på reise.

Referanser

Kulturstatistikk 2007. NOS D 445, 2008, Statistisk sentralbyrå.

Vaage, Odd Frank (1996): *Kultur og medievaner. Bruk av kulturtilbud og massemedier i første halvdel av 1990-årene*, Statistiske analyser 13, Statistisk sentralbyrå.

Vaage, Odd Frank (2007): *Kultur- og mediebruk i forandring. Bruk av kulturtilbud og massemedier fra 1991 til 2006,* Statistiske analyser 95, Statistisk sentralbyrå.

Vaage, Odd Frank (2009a): *Norsk mediebarometer 2008,* Statistiske analyser 106, Statistisk sentralbyrå.

Vaage, Odd Frank (2009b): *Norsk kulturbarometer 2008,* Statistiske analyser 107, Statistisk sentralbyrå.

Vaage, Odd Frank (2009c): *Mosjon, friluftsliv og kulturaktiviteter. Resultater fra Levekårsundersøkelsene fra 1997 til 2007,* Rapporter 2009/15, Statistisk sentralbyrå.

Vaage, Odd Frank (2009d): *Kultur- og mediebruk blant personer med innvandrerbakgrunn. Resultater fra Kultur- og mediebruksundersøkelsen 2008 og tilleggsutvalg blant innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre,* Rapporter 2009/29, Statistisk sentralbyrå.

Færre lovbrudd, flest utsatt på hjemstedet

Vi må antakelig mer enn 20 år tilbake for å finne mindre kriminalitet, men lovbruddsbildet er endret, og nedgangen gjelder ikke for alle typer lovbrudd. Stort sett er lovbruddsbelastningen størst i de største byene og minst i de minste kommunene. Bruker vi forskjellige geografiske inndelinger, kommer det imidlertid frem andre viktige og mer nyanserte sider ved kriminalitetsbildet.

Reid J. Stene og Stian Lid

Figur 1. **Etterforskede (1980-1992) og anmeldte (1993-2008) forbrytelser, etter forbrytelsesgruppe. Per 1 000 innbyggere**

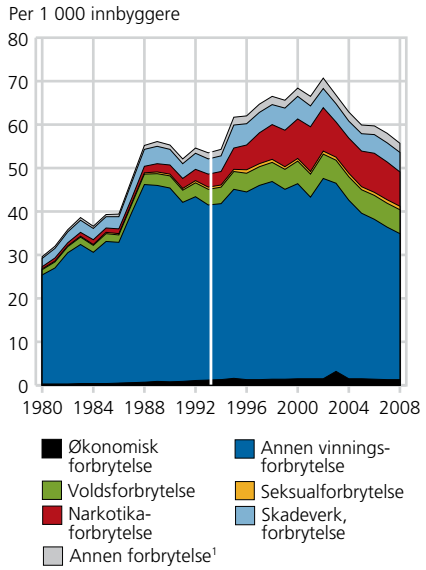

[1] Inneholder også miljøforbrytelser.
Kilde: Etterforskede lovbrudd, Anmeldte lovbrudd og Sosiale indikatorer, Statistisk sentralbyrå.

Reid J. Stene (t.v.) er kriminolog og seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårsstatistikk. (reid.jone.stene@ssb.no)

Stian Lid er kriminolog og førstekonsulent i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårsstatistikk. (stian.lid@ssb.no)

Politiet etterforsker dobbelt så mange forbrytelser i dag som på begynnelsen av 1980-tallet, hvis vi bruker kriminalstatistikkene som kilde og tar høyde for befolkningsutviklingen. Størst økning var det på 1980-tallet, da antall registrerte tyverier og andre vinningsforbrytelser vokste mye. Etter dette ser det ikke ut til at folk flest er blitt mer utsatt for lovbrudd. Både statistikkene over politianmeldelser og levekårsundersøkelsene tilsier snarere at en mindre andel av befolkningen utsettes for kriminalitet nå – selv om disse kildene gir noe ulike beskrivelser av omfang, hvordan og når denne nedgangen skjedde.

Minste omfang av forbrytelser på 15 år

Det totale omfanget av vinningslovbrudd var relativt stabilt fra begynnelsen av 1990-tallet og frem til begynnelsen av 2000-tallet, og i denne perioden var det andre typer lovbrudd som preget endringene i det registrerte kriminalitetsbildet. I løpet av de aller siste årene er det totale omfanget av anmeldelser blitt noe mindre, og igjen mer påvirket av utviklingen for tyverier. Sett i forhold til befolkningsmengden var det totale antallet anmeldte forbrytelser i 2008 det laveste siden 1994 (se figur 1).

Færre boliginnbrudd og biltyverier

Nesten halvparten av alle anmeldte lovbrudd i 2008 var tyverier og andre vinningslovbrudd. Ut fra anmeldelsene i 2008 ble nesten 121 000 personer utsatt for ett eller flere vinningslovbrudd, og disse utgjorde 71 prosent av alle personofre for lovbrudd i Norge. Også levekårsundersøkelsene viser at tyverier er den typen lovbrudd som skaper flest ofre i befolkningen; i 2007 oppga mer enn 8 prosent, tilsvarende mer enn 300 000 i den voksne befolkningen, at de var utsatt for tyveri i løpet av det siste året. Dette er noe lavere enn omfanget av tyveriofre på 1990-tallet.

Den høye tilbøyeligheten til å anmelde tyverier gjør at kriminalstatistikker som er basert på politiets register, er forholdsvis velegnet til å beskrive hvilke typer tyverier befolkningen faktisk blir utsatt for (se kapittel 3 i Thorsen, Lid og Stene 2009). Det kan for eksempel se ut til at tyver langt sjeldnere bryter seg inn i private boliger og fritidshus. Antall anmeldte grove tyverier i tilknytning til boliger og hytter er halvert siden midten av 1990-tallet (se figur 2).

Samlet sett er våre biler vel så mye utsatt for tyveri som våre hjem. I 2008 ble det anmeldt i underkant av 12 000 tilfeller av både grove tyverier fra – og brukstyverier av – motorkjøretøy. Antall registrerte anmeldelser av begge disse typene tyverier har de siste fire-fem årene vært betydelig lavere enn de foregående tolv årene (se figur 3). Antall anmeldte sykkeltyverier er også kraftig redusert, og de 13 000 tilfellene i 2008 er en halvering i forhold til i 1995.

Kilder til beskrivelser av kriminalitetsutviklingen
Statistikken over etterforskede forbrytelser strekker seg tilbake til 1957 og er derfor den mest sentrale kilden til å beskrive utviklingen i den registrerte kriminaliteten de siste 50 årene. Vil man se på utviklingen enda lenger tilbake, må man anvende statistikken over ***straffereaksjoner*** og ***fengslinger*** (jamfør Historisk statistikk 1994). Fra 1992 ble forseelser inkludert i statistikken over ***etterforskede lovbrudd***, og vi har i dag statistikk over ***anmeldte lovbrudd*** tilbake til 1993. De siste årenes utvikling i befolkningens utsatthet for vold, trusler, tyveri og skadeverk kan også beskrives ut fra ***levekårsundersøkelsene*** om utsatthet og uro for lovbrudd – som åtte ganger fra og med 1983 har inneholdt ulike spørsmål om lovbrudd.

Ser man på utviklingen over tid, er det mange forhold i tillegg til befolkningens atferd som kan ha betydning. For eksempel har endringer i kontrollen overfor narkotika- og trafikkriminalitet vært av stor betydning for utviklingen til disse lovbruddene i kriminalstatistikkene de siste 15 årene. Registreringen av andre typer lovbrudd er i større grad avhengig av ofrenes tilbøyelighet til å anmelde. Mer om utviklingen og de bakenforliggende forhold som kan ha betydning for statistikkene, se kapittel 3-5 i Thorsen, Lid og Stene (2009).

Vi er imidlertid i større grad utsatt for tyverier av mindre verdier, og når vi beveger oss ute i det offentlige rom. I dag anmeldes det for eksempel flere grove tyverier fra personer på offentlig sted – og simple tyverier som skjer på kafeer, restauranter og offentlige transportmidler – enn det som var tilfellet for 15 år siden. Ut fra den siste levekårsundersøkelsen om lovbrudd (2007) kan det se ut til at noen flere blir utsatt for rene tyverier – det vil si at ting stjeles uten at andre ting skades samtidig. De fleste tyverier skjer nå også andre steder enn i tilknytning til boliger, fritidshus eller biler.

Selv om noen former for tyveri bidrar til at omfanget av lovbrudd og ofre fortsatt er stort, medfører nedgangen av innbrudd i biler og hjem til at det samlet sett har vært en positiv utvikling for folk flest. Statistikker over etterforskede forbrytelser tilsier at vi må mer enn 20 år tilbake for å finne et år da politiet og påtalemyndigheten etterforsket og avsluttet et tilsvarende eller mindre omfang av tyverisaker enn i dag.

Færre vinningslovbrudd i alle fylker

Vi har sett at det totale antallet anmeldte vinningslovbrudd har gått betydelig ned siden tusenårsskiftet. I perioden 2002-2008 opplevde alle fylkene en nedgang i tallene, og i de aller fleste fylkene har nedgangen vært relativt stor. Sett i forhold til innbyggertallet var den størst i Troms, Finnmark og Rogaland, der omfanget er om lag halvert. Nedgangen i Oslo utgjør imidlertid nesten en femdel av den totale reduksjonen i hele landet.

Fra 2007 til 2008 var det imidlertid noe økning i det samlede antallet grove tyverier fra leilighet, bolighus og hytte – slik at denne type anmeldelser var tilbake på nivået fra 2005 (se figur 2). Dette hadde sammenheng med en økning på drøyt 50 prosent i antallet grove tyverier fra villa (fra 2 200 til 3 400 tilfeller), hvor nesten hele økningen var geografisk avgrenset til Oslo, Akershus og Vestfold.

Økt rapportering av vold til politiet ...

Politiet hadde fått kjennskap til om lag en tredel av alle tilfeller av vold og trusler i den siste levekårsundersøkelsen, men kun hvert femte tilfelle oppgis å være anmeldt. Totalt ble det anmeldt 26 200 voldslovbrudd i løpet av 2008, hvorav 12 300 var legemsfornærmelser, og 7 200 var trusler. I statistikken

Figur 2. **Anmeldt vinningskriminalitet, etter utvalgte typer tyveri (bolig og fritidsbolig). 1993-2008. Antall i 1 000**

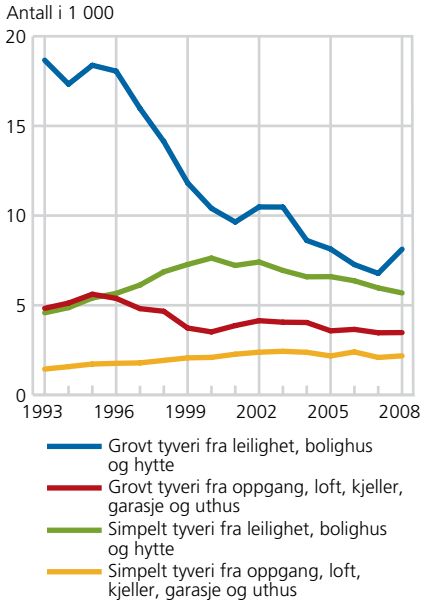

Kilde: Anmeldte lovbrudd, NOS Kriminalstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3. **Anmeldt vinningskriminalitet, etter utvalgte typer tyveri (motorkjøretøy). 1993-2008. Antall i 1 000**

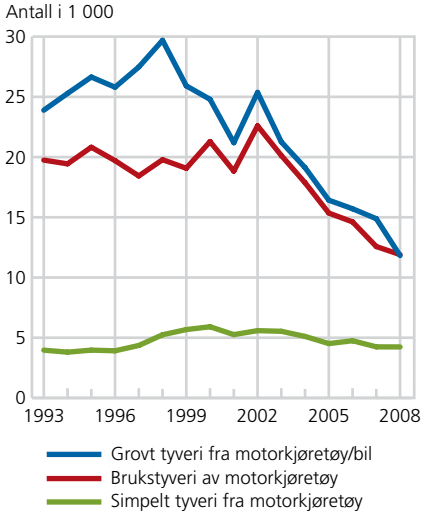

Kilde: Anmeldte lovbrudd, NOS Kriminalstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 4. **Anmeldt voldskriminalitet, etter type voldslovbrudd. 1993-2008. Per 1 000 innbyggere**

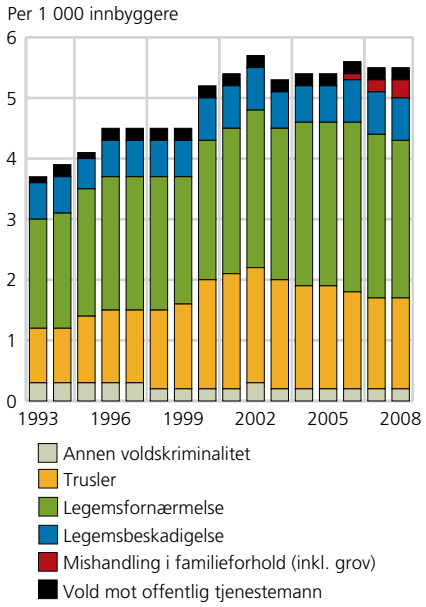

Kilde: Anmeldte lovbrudd, NOS Kriminalstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

over hvem som var utsatt i de anmeldte lovbruddene, er i alt 22 100 personer registrert som ofre for voldskriminalitet.

Omfanget av etterforskede voldsforbrytelser ble doblet fra begynnelsen av 1980-tallet og frem til begynnelsen av 1990-tallet. Etter dette og frem til begynnelsen av 2000-tallet økte antall anmeldte legemsfornærmelser med nesten 50 prosent, og samtidig ble anmeldte trusler mer enn doblet. Legemsbeskadigelser økte også noe, men i denne perioden var det de mindre alvorlige voldslovbruddene som medførte den store økningen i den registrerte voldskriminaliteten.

Antall anmeldte voldslovbrudd har i de aller siste årene ikke fortsatt å øke like mye som før. Tar vi høyde for befolkningsøkningen, har det totale omfanget av anmeldt voldskriminalitet vært relativt stabilt i perioden 2000-2008 – på rundt 5,5 per 1 000 innbyggere (se figur 4).

Fordelingen på type voldskriminalitet har imidlertid endret seg noe i anmeldelsene de aller siste årene. Det har vært en nedgang i anmeldte trusler, men en oppgang i tilfeller av fysisk vold – når vi ser denne type mishandling i familieforhold, vold mot offentlig tjenestemann og forbrytelser mot liv, legeme og helbred samlet. Etter ny lov om mishandling i familieforhold (fra 2006) har det vært en viss omfordeling i registreringen av typer voldslovbrudd. Dette har bidratt til en økning i anmeldte tilfeller av mishandling i familieforhold og færre for de andre typene voldslovbrudd (se figur 4).

... men ikke flere voldsofre i spørreundersøkelser

I hele perioden 1987-2007 oppga rundt 5 prosent av den voksne befolkningen at de hadde vært ofre for vold eller trusler om vold i løpet av det siste året. Hvis vi kun ser på andelen av befolkningen som er utsatt for vold, er det heller ikke signifikante forskjeller mellom levekårsundersøkelsene i 1983 og 2007 (se figur 5). Den siste levekårsundersøkelsen tilsier at 200 000 personer opplever vold eller trusler hvert eneste år, hvorav mer enn halvparten blir utsatt for minst ett tilfelle av vold. Tilsvarende 60 000 av disse får synlige merker eller kroppsskader av den volden de blir utsatt for.

Figur 5. **Utsatthet for lovbrudd, etter type lovbrudd. 1983-2007. Prosent av befolkningen 16 år og over**

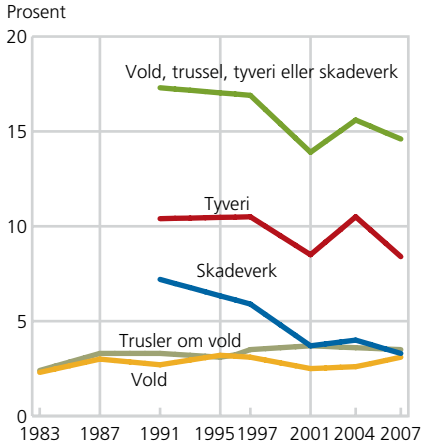

Kilde: Levekårsundersøkelsene. Utsatthet og uro for lovbrudd 1983-2007, Statistisk sentralbyrå.

At antallet voldslovbrudd har vist en økning i kriminalstatistikken de siste 25 årene – uten at vi har sett den samme utviklingen i offerundersøkelsene – kan forklares på flere måter. Vi vet at anmeldte voldssaker i dag registreres mer omfattende, og at flere tilfeller derfor kommer med i statistikken.

Selv om empirien er noe mangelfull for tidligere år, viser de siste årenes levekårsundersøkelser også at folk flest har fått en økt tilbøyelighet til å anmelde – spesielt trusler. Ut fra anmeldelsesstatistikken på 1990-tallet virker det rimelig å anta at tilbøyeligheten til å anmelde trusler og vold – spesielt legemsfornærmelser – også har vært økende tidligere. At politiet har kommet i kontakt med stadig flere ungdommer og personer som er i befatning med narkotika, spesielt fra midten av 1990-tallet, kan i tillegg ha bidratt til at mer vold er blitt anmeldt.

Ikke flere drap

De svært grove tilfellene av vold har hatt en annen utvikling enn de fleste andre typer registrerte voldslovbrudd. I 2008 ble det anmeldt 20 tilfeller av grov legemsbeskadigelse, 49 drapsforsøk og 34 drap – og i løpet av de 15 foregående årene med anmeldelsesstatistikk er det kun i 2007 at det samlet sett har

vært færre. Antallet drap varierer fra år til år, men ut fra drapsstatistikkene kan vi ikke si at det er blitt flere drap i løpet av de siste 25 årene (Etterforskede lovbrudd, Anmeldte lovbrudd, Kripos 2009).

Flere anmeldte seksualforbrytelser

I løpet av 1980-tallet ble antallet etterforskede tilfeller av seksuell omgang med barn under 14 år nesten firedoblet, og antall etterforskede voldtektsanmeldelser ble nesten tredoblet. Antallet anmeldte voldtekter har etter dette, spesielt fra midten av 1990-tallet, økt ytterligere. I løpet av de tre siste årene ble det anmeldt mer enn dobbelt så mange voldtekter som i 1993-1995. Tar vi ikke høyde for utvidelsen av voldtektsbestemmelsen (endret i 2000), er økningen enda større.

Antallet anmeldte tilfeller av seksuell omgang med barn økte ikke på tilsvarende måte i løpet av 1990-tallet, men etter tusenårsskiftet er det blitt en betydelig økning i anmeldelsene av overgrep mot barn i alderen 10-15 år. Fra begynnelsen av 1990-tallet og frem til i dag er det imidlertid ikke blitt flere anmeldelser av incest og seksuelle overgrep mot de aller yngste barna (Anmeldte lovbrudd, Etterforskede lovbrudd).

Rus preger rettssystemet

Økningen i antall narkotikaforbrytelser behandlet i rettssystemet er blant de mest markante endringene i kriminalitetsbildet de siste 25 årene. Etter mange år med stigende antall anmeldelser og straffereaksjoner ble en nedgang i narkotikakriminaliteten for første gang registrert i 2002. På landsbasis utgjør narkotikakriminaliteten nå 14 prosent av alle anmeldte forbrytelser (jamfør figur 1).

Størst økning i antallet personer tatt for befatning med ulovlige rusmidler fant sted fra midten av 1990-tallet og frem til 2001. Økningen i denne perioden kom for alle aldersgrupper, men mest blant ungdom.

I de siste årene har andelen av befolkningen under 25 år som er tatt for narkotikalovbrudd vært synkende, mens andelene blant de eldre aldersgruppene har vært stabil eller økende. Antallet straffereaksjoner var i 2007 det nest høyeste noen gang. Denne forbrytelsesgruppen var da årsak til flest straffereaksjoner; narkotika var hovedlovbruddet i hele 41 prosent av alle straffereaksjoner i forbrytelsessaker. Tilsvarende var 25 prosent av straffereaksjonene ilagt for vinningsforbrytelser og 17 prosent for voldsforbrytelser (Etterforskede lovbrudd, Straffereaksjoner, Stene og Thorsen 2007).

61 prosent av alle siktelser for forbrytelser ble i 2005 gitt til de 15 600 narkotikasiktede, og andelen var 70 prosent blant de siktede som var i 20-årene. Langt over halvparten av siktelsene var for narkotikalovbrudd, og nesten halvparten av de narkotikasiktede var kun tatt for narkotikalovbrudd. Den resterende gruppen av narkotikasiktede hadde mottatt 39 prosent av alle siktelsene for andre forbrytelser (Stene 2008).

I tillegg vet vi at mange lovbrudd – spesielt blant de yngste – skjer i forbindelse med bruk av alkohol (jamfør Stene og Thorsen 2007). Rusmidler har med andre ord en svært sentral plass i det norske kriminalitetsbildet, og utviklingen for narkotikalovbrudd har bidratt til at rusproblematikk i stor grad preger dagens rettssystem – og på en annen måte enn tidligere.

Figur 6. **Lovbrudd anmeldt, etter type fornærmet og lovbruddsgruppe. 2008. Antall lovbrudd i 1 000**

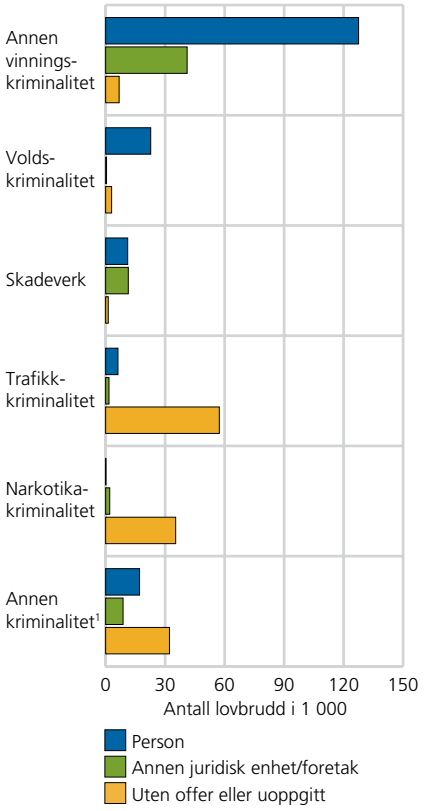

[1] Inneholder også økonomisk-, seksual-, miljø- og arbeidsmiljøkriminalitet.
Kilde: Ofre for lovbrudd anmeldt, Statistisk sentralbyrå.

Lovbrudd og ofre i dag

I alt 15 prosent av den voksne befolkningen oppga i Levekårsundersøkelsen 2007 at de var blitt utsatt for minst ett tilfelle av vold, trusler, tyveri eller skadeverk i løpet av de siste tolv månedene (se figur 5). I tillegg viser andre undersøkelser at hvert femte foretak som har mer enn fem ansatte, årlig blir utsatt for ett eller flere tilfeller av økonomisk kriminalitet (Ellingsen og Sky 2005).

For at omfanget av ofre skal bli fullstendig, må vi også ta med ofre blant barn, de minste foretakene og andre grupper som faller utenfor disse undersøkelsene. I tillegg er det andre typer lovbrudd som befolkningen, bedrifter og andre organisasjoner kan bli rammet av. Kriminalitetsbildet i Norge inneholder også svært mange lovbrudd som ikke nødvendigvis påfører andre en direkte offeropplevelse.

I 2008 registrerte politiet 386 000 lovbrudd. Politianmeldelsene i løpet av dette året viser at 48 prosent av disse er registrert med en person som offer, og at 17 prosent var begått mot foretak eller andre juridiske enheter. 35 prosent var uten et registrert offer, og av disse var to tredeler narkotika- og trafikklovbrudd (se figur 6). For de mer alvorlige tilfellene, forbrytelsene, er 63 prosent av alle anmeldelsene registrert med en person som fornærmet.

Totalt ble det i 2008 registrert 170 000 enkeltpersoner som ofre, og ut fra anmeldelsene var 3,5 prosent av den bosatte befolkningen i Norge ofre for ett eller flere lovbrudd.

Lovbruddenes geografi

Kriminalitetsbildet endrer seg ut fra hvilke geografiske områder – og hvilke typer kriminalstatistikk – man bruker. For eksempel vil en fylkesstatistikk som viser hvor de anmeldte lovbruddene har skjedd, gi et noe annet bilde av kriminaliteten enn når de samme lovbruddene fordeles etter kommune eller politidistrikt. Andre bilder vil synliggjøres hvis de samme lovbruddene grupperes i de geografiske inndelingene for sentralitet eller bostedsstrøk. Disse fremstillingene vil da igjen kunne skille seg fra tilsvarende oversikter som beskriver hvor ofrene eller gjerningspersonene bor.

I dag brukes en del forskjellige regionale standarder i kriminalstatistikkene (se tekstboks om geografiske fordelinger), og i enkeltstående analyseprosjekt er det brukt ytterligere versjoner for å måle geografiske variasjoner (blant andre Haslund 2004 og Skarðhamar 2006 og 2007). De ulike måtene å beskrive de regionale fordelingene av kriminaliteten, og de involverte personene, synliggjør forskjellige sammenhenger. De aller fleste kriminalstatistikkene viser imidlertid at den registrerte kriminaliteten fordeler seg noe ulikt i landet – både når det gjelder omfang, type lovbrudd, samt hvor ofre og lovbrytere bor.

Mest i Oslo, men ikke alle typer kriminalitet

Oslo er det fylket der det er registrert klart flest lovbrudd, både i antall og når vi tar hensyn til innbyggertallet. Hvert femte anmeldte lovbrudd skjer i Oslo, til tross for at kun drøyt en av ti er bosatt der – og i 2008 ble det anmeldt 148 lovbrudd per 1 000 innbyggere i Oslo. Det er tre ganger så mange som i Sogn og Fjordane eller Møre og Romsdal, som er fylkene med minst registrert

kriminalitet. Ser vi hele landet samlet, ble 80 lovbrudd per 1 000 innbyggere anmeldt.

Hvilke typer lovbrudd som anmeldes, varierer imidlertid en del mellom ulike steder i landet. Det totalt sett høye antallet lovbrudd som blir begått i Oslo, har sterk sammenheng med det store omfanget av vinningslovbrudd. Sett i forhold til innbyggertallet er det i de siste årene anmeldt flest narkotikaforbrytelser i Vestfold, voldslovbrudd i Finnmark, og trafikkforseelser i Telemark (se figur 7).

SSBs kriminalstatistikker med geografiske fordelinger

Statistikkene over anmeldte lovbrudd, etterforskede lovbrudd og straffereaksjoner har tabeller for lovbruddets ***gjerningssted (fylke)***. I tillegg er det publisert tabeller over lovbruddets ***gjerningssted på kommunenivå*** for utvalgte typer anmeldte lovbrudd i Styrings- og informasjonshjulet. Statistikkene over anmeldte lovbrudd og etterforskede lovbrudd er også fordelt etter hvilke ***politidistrikt (eier)*** som har ansvaret for oppfølgingen av saken. Både ofrene for de anmeldte lovbruddene, siktede (i statistikken over etterforskede lovbrudd) og straffede (i statistikken over straffereaksjoner) er fordelt etter personens ***bosted (fylke)***. Også personofrene som er kartlagt i levekårsundersøkelsene om utsatthet og uro for lovbrudd, fordeles geografisk ut fra bosted, da etter ***bostedsstrøk og landsdel.***

Disse regionale statistikkene har på ulikt vis som mål å beskrive noen hovedtrekk ved de ulike fenomenenes fordeling i landet. De årlige kriminalstatistikkene gir imidlertid ikke muligheter for detaljerte analyser av fordelinger eller utviklingstrekk. Når SSB har sett nærmere på avgrensede sider ved kriminalitetsbildet, er det i noen tilfeller gjort spesielle geografiske utvalg (for eksempler, se boks 6.2. i Thorsen, Lid og Stene 2009).

Flere folk – enda flere tyverier

Mer enn hvert fjerde anmeldte tyveri i Norge er begått i Oslo. Relativt til befolkningsmengden hadde hovedstaden ut fra denne statistikken nesten åtte ganger mer vinningskriminalitet enn Sogn og Fjordane (se figur 7). Også statistikkene over bostedsfylkene til personofre for vinningslovbrudd viser betydelige forskjeller i de ulike delene av landet, selv om de da er noe mindre. Andelen av befolkningen i Oslo som årlig anmelder å ha vært utsatt for tyveri og annen vinningskriminalitet, er fire ganger større enn den tilsvarende andelen i Sogn og Fjordane (Ofre for lovbrudd anmeldt 2008).

I levekårsundersøkelsene finner vi at risikoen for å bli bestjålet øker med størrelsen på bostedsstrøket til offeret. I 2007 var det drøyt 5 prosent av alle bosatte i de mest spredtbygde strøkene som hadde blitt ofre for ett eller flere tyverier i løpet av det siste året. Den tilsvarende andelen i de mest tettbygde områdene, i bostedsstrøk med mer enn 100 000 innbyggere, var nesten 14 prosent (Levekårsundersøkelsene).

Grupperer vi gjerningskommunene etter befolkningsmengde, øker den anmeldte vinningskriminaliteten med kommunestørrelsen. Ifølge sammenslåtte data over anmeldelsene til politiet i perioden 2005-2008 (se tekstboks om prosjekt) skjer det tre og en halv ganger så mange vinningslovbrudd i de største kommunene, sammenliknet med de minst befolkede kommunene (se figur 8).

Fra tidligere og mer detaljerte undersøkelser av tyverienes gjerningssted vet vi at denne statistiske sammenhengen har noen klare unntak, men det er da som regel snakk om steder med svært mange besøkende. Enkelte turistkommuner og sentrumskjernene i de største byene har langt høyere tyveritall sammenliknet med andre små kommuner eller andre bydeler (jamfør Styrings- og informasjonshjulet 2008).

Statistikk over bosted til personofrene for vinningskriminalitet (som ikke inkluderer anmeldelser med foretak eller uoppgitt offer) viser tilsvarende sammenheng – at andelen tyveriofre øker med kommunenes befolkningsstørrelse. I de mest befolkede kommunene ble tilsvarende 3,5 prosent av befolkningen ofre for ett eller flere vinningslovbrudd, som er dobbelt så stor andel som i kommuner med mindre enn 10 000 innbyggere (se figur 8).

Figur 7. **Lovbrudd anmeldt, etter fylke til gjerningssted og lovbruddsgruppe. 2008. Per 1 000 innbyggere**

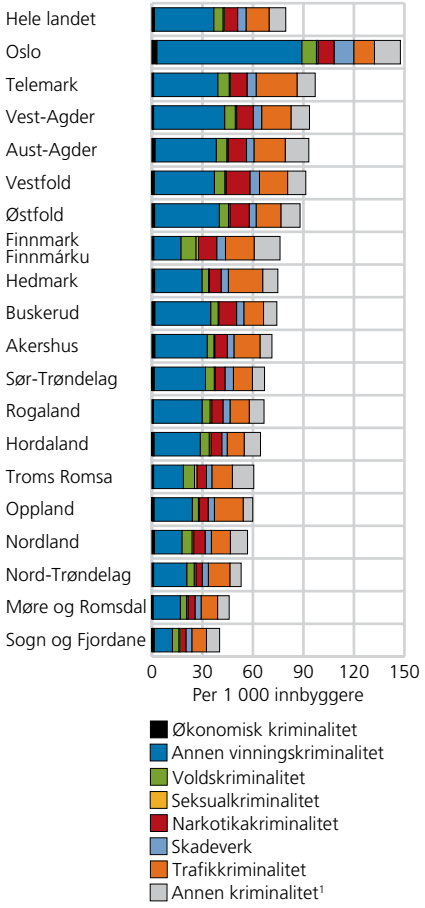

[1] Inkludert miljø- og arbeidsmiljøkriminalitet.
Kilde: Anmeldte lovbrudd, NOS Kriminalstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Anmeldte lovbrudd og ofre etter nye regionale fordelinger
SSB har på oppdrag fra Justisdepartementet undersøkt ulike mål for regionale fordelinger i ulike statistikker. Vi presenterer her de første resultatene fra prosjektet, som er avgrenset til en analyse av anmeldelsene og personofrene innenfor lovbruddsgruppene annen vinningskriminalitet og voldskriminalitet.

Av de etablerte regionale standardene (se SSB-standard) ble kommunestørrelse og sentralitet testet ut på et utvidet datagrunnlag, hvor fire årganger (2005-2008) av anmeldte lovbrudd og ofre for lovbrudd anmeldt er sammenslått. Dette for å analysere årlige variasjoner innenfor de ulike geografiske mål og typer statistikker, og for å kunne analysere regionale sammenhenger for flere spesifiserte lovbruddstyper. For gruppering av kommunene er 2008-versjoner av standardene for regioner, med tilhørende befolkningstall per 1. januar 2008, brukt. For beregningene av de relative kriminalstatistikkene er folkemengden 1. januar i de fire årene slått sammen, slik at verdiene per 1 000 innbyggere tilsier et årlig gjennomsnitt i perioden.

Figur 8. **Anmeldt vinningskriminalitet, etter folkemengde i gjerningskommune.[1] Personoffer for vinningskriminalitet, etter folkemengde i bostedskommune.[2] Årlige gjennomsnitt 2005-2008. Per 1 000 innbyggere**

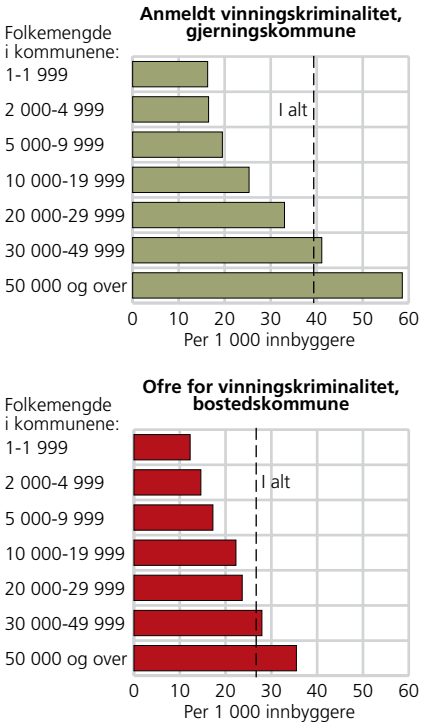

[1] Årlig gjennomsnitt: N = 183 863, utland (eller uoppgitt kommune) = 7 776.
[2] Årlig gjennomsnitt: N = 123 464, utland (eller uoppgitt kommune) = 2 165.
Kilde: Anmeldte lovbrudd, Ofre for lovbrudd anmeldt, spesialkjøring, Statistisk sentralbyrå.

Både ut fra levekårsundersøkelsene og disse forskjellige anmeldelsesstatistikkene ser vi med andre ord en sammenheng mellom omfanget av tyverier og hvor tett folk bor. Det er i de mest befolkede kommunene og største tettstedene at flest vinningslovbrudd begås – og det er de som bor i disse kommunene som er mest utsatt.

I tillegg ser vi, både ut fra statistikkene som fordeler etter fylke og etter kommunestørrelse, at forskjellene mellom de minste stedene og de største byene er langt større i statistikkene over gjerningsstedene enn i statistikkene over hvor ofrene bor. Som vi skal se, har dette sammenheng med at langt fra alle tyveriofre blir utsatt der de bor – og at dette er ulikt ut fra hvilken type kommune man bor i.

Offer for tyveri hjemme, eller på tur?

Det er mange ulike typer tyverier. En del av dem kan kun skje der man bor, for eksempel tyveri fra bolig eller oppgang. Andre typer tyveri, for eksempel lommetyverier og ran, skjer der vi til enhver tid befinner oss.

Av alle personofre for vinningskriminalitet er 37 prosent blitt utsatt et annet sted enn i sin bostedskommune. Denne andelen er imidlertid svært ulik for tyveriofre som bor i små kommuner, sammenliknet med dem som bor i større kommuner. Av ofrene som er bosatt i de mest befolkede kommunene, blir hvert fjerde offer utsatt for tyveri utenfor hjemstedskommunen. Denne andelen øker med minkende kommunestørrelse – ned til de minst befolkede kommunene, hvor hele to tredeler av alle ofrene er utsatt for tyveri et annet sted enn der de bor. Mange av disse blir frastjålet ting når de er i en av de 13 største norske kommunene, og dette har skjedd med om lag hvert fjerde tyverioffer fra kommuner med mindre enn 30 000 innbyggere (se figur 9).

Vinningskriminalitet har med andre ord en tydelig sammenheng med størrelsen på steder, og en betydelig andel av personofrene for tyveri er frastjålet ting når de oppholder seg i en av de største byene. Samlet sett var 53 prosent av alle personofre for vinningslovbrudd blitt utsatt i en av de tretten største kommunene i Norge. Men selv om en del utsettes for tyveri når de er på reise i Oslo eller andre større byer, er det først og fremst byfolk som utsettes i de største norske byene – og da som oftest i sin egen hjemby.

Mest vold i byer, og byfolk mest utsatt

Det er også en klar sammenheng mellom hvor vold skjer og innbyggertallet i kommunen. Sett i forhold til befolkningen øker antall voldslovbrudd etter kommunestørrelsen. De samme trekkene finner vi i statistikkene som viser

Figur 9. **Personoffer for vinningskriminalitet, etter folkemengde i bostedskommune og gjerningskommune.[1] 2005-2008. Prosent i egen bostedskommune og annen gjerningskommune**

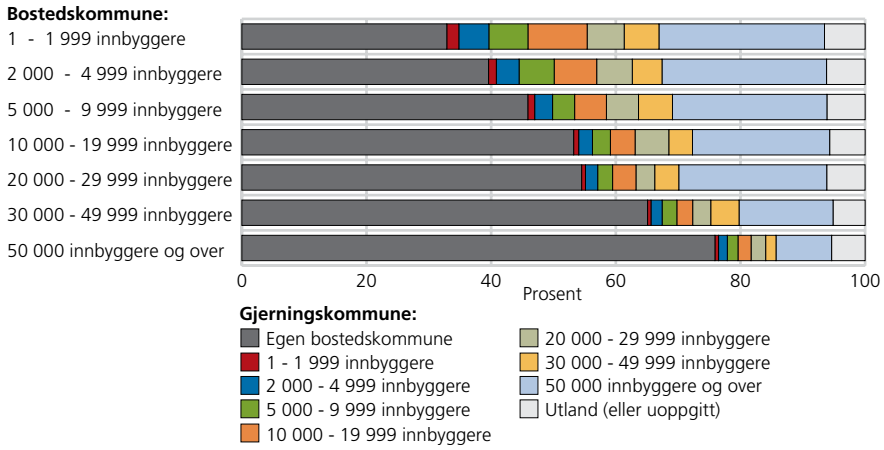

[1] Årlig gjennomsnitt: N = 123 464, utland (eller uoppgitt kommune) = 2 165.
Kilde: Anmeldte lovbrudd, Ofre for lovbrudd anmeldt, spesialkjøring, Statistisk sentralbyrå.

Figur 10. **Anmeldt voldskriminalitet, etter folkemengde i gjerningskommune.[1] Personoffer for voldskriminalitet, etter folkemengde i bostedskommune.[2] Årlige gjennomsnitt 2005-2008. Per 1 000 innbyggere**

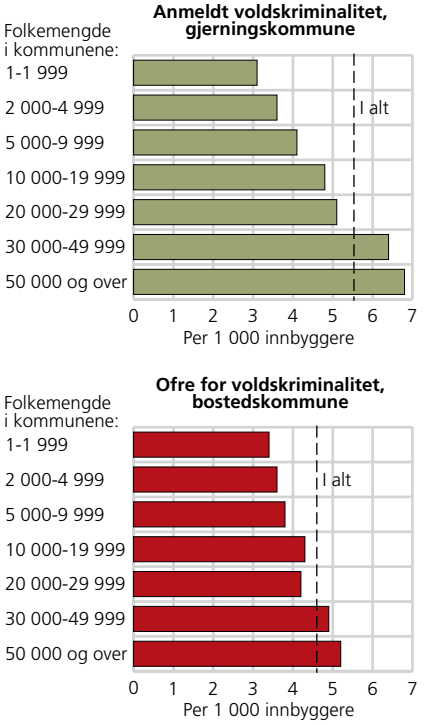

[1] Årlig gjennomsnitt: N = 25 643, utland (eller uoppgitt kommune) = 162.
[2] Årlig gjennomsnitt: N = 21 405, utland (eller uoppgitt kommune) = 292.
Kilde: Anmeldte lovbrudd, Ofre for lovbrudd anmeldt, spesialkjøring, Statistisk sentralbyrå.

voldsofrenes bosted, men her er det relativt sett noen flere ofre i de fjerde største enn i de tredje største kommunene (se figur 10).

Det er også verdt å merke seg at forskjellen mellom de minst og de mest befolkede kommunene er betraktelig mindre når vi ser på hvor voldsofrene bor, enn hvor voldshendelsene skjer. I de 13 største kommunene i landet, de med mer enn 50 000 innbyggere, skjer det mer enn dobbelt så mange voldslovbrudd som i de minst befolkede kommunene. Som det fremgår av figur 10, er forskjellene mellom bostedskommunene til voldsofrene langt mindre.

Ifølge sammenslåtte data over anmeldelsene til politiet i perioden 2005-2008 hadde 44 prosent av alle voldslovbrudd gjerningssted, og 40 prosent av alle voldsofrene bosted, i de 13 største kommunene. Dette til tross for at kun 35 prosent av befolkningen er bosatt i disse kommunene. Med andre ord er det relativt sett mange av voldslovbruddene som skjer i, og mange av voldsofrene som bor i, de største byene.

Lavt voldsnivå i bynære strøk

Grupperer vi kommunene etter sentralitet (se figur 11) finner vi noen av de samme trekkene ved voldskriminalitetens fordeling som når vi grupperer etter kommunenes innbyggertall (jamfør figur 10). De minst sentrale kommunene har lavere voldsnivå enn de mest sentrale. Det er også slik at forskjellene mellom de ulike typer av kommuner er mindre når vi ser på voldsofrenes bosted, enn når vi ser på hvor voldshendelsene skjer.

Når vi benytter den mest detaljerte versjonen av SSBs standard for sentralitet (se tekstboks), er det i enda tydeligere grad størst konsentrasjon av voldsproblematikk i landsdelssentrene. Vi finner imidlertid ikke en lineær sammenheng mellom omfanget av vold og sentralitet, i motsetning til i statistikken fordelt etter kommunestørrelse. I mindre sentrale kommuner med lang reisetid til landsdelssentrene (sentralitetsnivå 11) er det relativt mange voldslovbrudd og bosatte voldsofre. På den annen side er det få anmeldte lovbrudd som har funnet sted i kommuner som ligger nærmest landsdelssentrene (sentralitetsnivå 32). Disse kommunene med nest høyest sentralitetsnivå har også relativt få voldsofre blant sine innbyggere.

Figur 11. **Anmeldt voldskriminalitet, etter sentralitet til gjerningskommune.[1] Personoffer for voldskriminalitet, etter sentralitet til bostedskommune.[2] Årlige gjennomsnitt 2005-2008. Per 1 000 innbyggere**

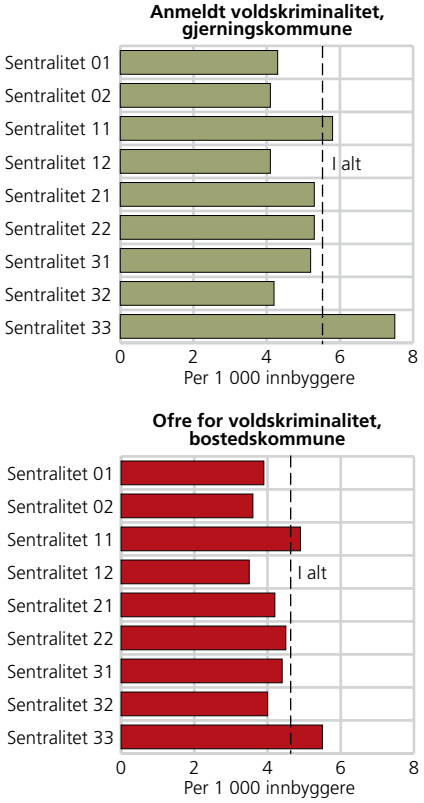

[1] Årlig gjennomsnitt: N = 25 643, utland (eller uoppgitt kommune) = 162.
[2] Årlig gjennomsnitt: N = 21 405, utland (eller uoppgitt kommune) = 292.
Kilde: Anmeldte lovbrudd, Ofre for lovbrudd anmeldt, spesialkjøring, Statistisk sentralbyrå.

Sentralitet, to versjoner av standarden

I den mest brukte versjonen av standard for sentralitet er alle landets kommuner delt i fire grupper: mest sentralt (3), noe sentralt (2) mindre sentralt (1) og minst sentralt (0).

Her anvender vi 9-delt versjon, som deler de mest sentrale (nivå 3) inn i ytterligere tre undergrupper, og hver av de andre (nivå 0-2) i to undergrupper:

Landsdelssentrene – det vil si Oslo, Bergen, Trondheim, Stavanger, Kristiansand og Tromsø – har høyest nivå (33, det vil si tredje undergruppe av det mest sentrale nivå 3). De nærmeste kommunene er gradert ut fra reisetiden til sentrum av et landsdelssenter. De som ligger innenfor 35 minutter (for Oslo 45 minutter) har høyere sentralitetsnivå (32) enn de som har 36-75 minutters (for Oslo 46-90 minutters) reisetid (31). Hvert av sentralitetsnivåene 0-2 er videre gradert ut fra om reisetiden er mer eller mindre enn 2,5 time (for Oslo 3 timer) til sentrum i det nærmeste landsdelssenteret (se SSB-standard).

De fleste utsatt for vold på hjemstedet

Ut fra de enkelte statistikkene vet vi ikke så mye om sammenhengen mellom hvor voldsofrene bor og stedet de blir utsatt for vold. Vi har imidlertid sett, både ut fra kommunenes størrelse og sentralitet, at forskjellene er mindre når vi ser på hvor ofrene bor, enn når vi ser på hvor vold skjer. I de nye analysene om geografisk fordeling har vi, som for vinningskriminalitet (jamfør tidligere), undersøkt sammenhengen mellom kommunestørrelse og hvor ofrene blir utsatt for vold.

Generelt sett blir de fleste voldsofrene i Norge utsatt på hjemstedet. Nesten tre av fire voldsofre anmelder å ha vært utsatt for vold eller trusler i den kommunen de bor. Som figur 12 viser, er det også en klar sammenheng mellom kommunestørrelse og hvor voldsofrene blir utsatt. Jo mer befolket kommunen er, jo flere av ofrene blir utsatt for voldshendelser i sin bostedskommune. I de største kommunene har 84 prosent av voldsofrene blitt utsatt for vold på hjemstedet, mens andelen i de minste kommunene er 50 prosent. Personer

Figur 12. **Personoffer for voldskriminalitet, etter folkemengde i bostedskommune og gjerningskommune.[1] 2005-2008. Prosent i egen bostedskommune og annen gjerningskommune**

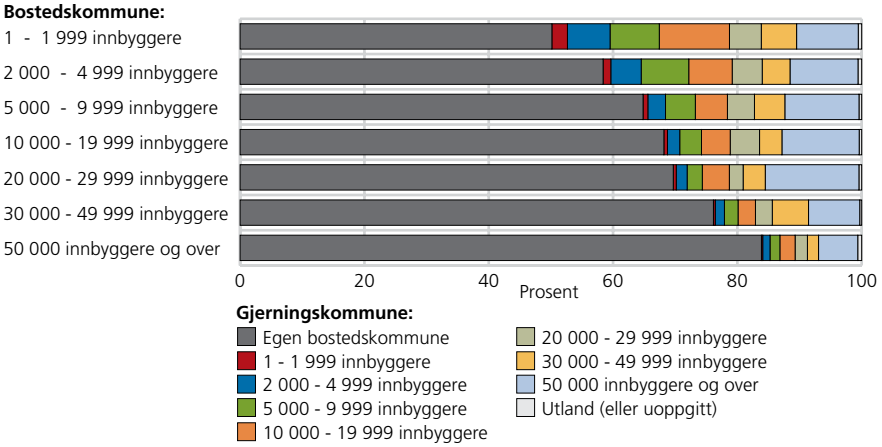

[1] Årlig gjennomsnitt: N = 21 405, utland (eller uoppgitt kommune) = 292.
Kilde: Anmeldte lovbrudd, Ofre for lovbrudd anmeldt, spesialkjøring, Statistisk sentralbyrå.

som opplever vold utenfor hjemstedskommunen, blir som oftest utsatt i kommuner som er like store som – eller større enn – den kommunen de bor i.

Vi har også sett på utsatthet i og utenfor bostedskommunene etter sentralitet. Ser vi bort fra de mest sentrale områdene (sentralitetsnivå 32 og 33), er andel ofre utsatt for vold på hjemstedet omkring 70 prosent. Andelen utsatt på hjemstedet er klart høyest i landsdelssentrene, nesten 90 prosent, mens andelen er lavest i de nærmeste kommunene til landsdelssentrene, 60 prosent. En stor del av ofrene som er bosatt i de aller nærmeste kommunene til landsdelssentrene, utsettes altså for vold andre steder enn der de bor, og nesten hvert femte voldsoffer i disse kommunene blir utsatt i landsdelssentrene.

Vold er ikke kun et urbant problem

I de årlige kriminalstatistikkene fordeles lovbrudd og ofre etter fylkene, og fylkeskartet med voldskriminalitet etter gjerningssted viser at omfanget fordeler seg ulikt i forskjellige deler av landet (se figur 13). Anmeldelsesstatistikken viser blant annet at Finnmark og Oslo er de gjerningsfylkene, relativt til folkemengden, som i alle år har hatt mest voldskriminalitet. Dette gjelder også for hvor ofrene for disse lovbruddene bor, men da skiller finnmarkingene – både menn og kvinner – seg i større grad ut som de mest utsatte for vold og trusler (Ofre for lovbrudd anmeldt).

Figur 13. **Anmeldt voldskriminalitet, etter gjerningsfylke. 2008. Per 1 000 innbyggere**

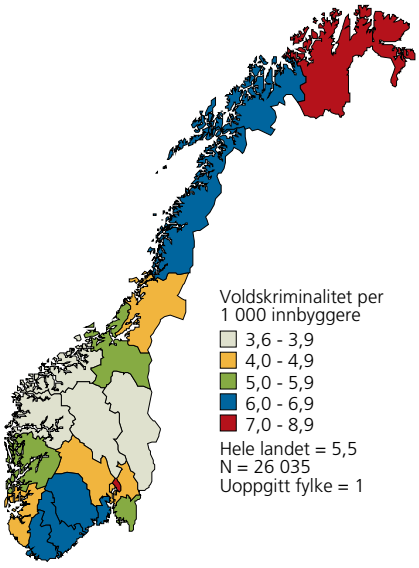

Kilde: Anmeldte lovbrudd, NOS Kriminalstatistikk, Statistisk sentralbyrå.
Kartgrunnlag: Statens kartverk.

Kriminalitet og rettsvesen
Artikkelen bygger på statistikker og analyser av kriminalitet og rettsvesen som finnes på http://www.ssb.no/kriminalitet/

Detaljerte kommunestatistikker viser at det skjer vel så mye vold i en del mindre kommuner, spesielt i nord, som i byene (jamfør Styrings- og informasjonshjulet 2008). Når vi her har delt landets kommuner ut fra sentralitet, er det en del mindre sentrale kommuner som har vel så stor eller større voldsproblematikk enn de fleste av de mer sentrale områdene. Dette har da delvis sammenheng med at en del av de nordlige kommunene med relativt høyt voldsnivå inngår i denne sentralitetsgruppen.

Ved å bruke det mest detaljerte sentralitetsmålet fikk vi også frem at det blant de mest sentrale kommunene, de som ligger nærmest landsdelssentrene, er relativt få voldsofre. Når de først utsettes, blir de også i større grad enn andre utsatt utenfor hjemstedet, og da spesielt i landsdelssentrene. I sum skjer det med andre ord få voldshendelser i disse bynære kommunene, og de er slik sett på nivå med de aller minst sentrale strøk i Norge.

Vi har sett at det er en statistisk sammenheng mellom utbredelsen av vold, og hvor mange som bor på et sted, og samlet sett ser det ut til å være størst voldsproblematikk i de største byene.

Bruker vi forskjellige geografiske inndelinger på de ulike kriminalstatistikkene, får vi imidlertid frem noen ulike bilder av hvordan voldskriminaliteten fordeler seg. Det blir da klart at vi ikke helt entydig kan si at vold øker med befolkningsmengde, og i enda mindre grad ut fra hvor nært man bor i forhold til en by.

Vi har også sett at de fleste blir utsatt for vold i sin hjemkommune, og dette gjelder mest for dem som bor i byene. Blant alle som blir voldsofre utenfor sin egen kommune, blir mer enn halvparten utsatt andre steder enn i de aller største byene. Samlet sett ble 73 prosent av alle voldsofre utsatt i sin egen kommune, mens 44 prosent er utsatt i en av de 13 største kommunene. Disse statistikkene viser med andre ord at det i noen sammenhenger kan være vel så fruktbart å forstå vold som et hjemsteds- eller landsdelsproblem – som et urbant problem.

Referanser

Anmeldte lovbrudd, http://www.ssb.no/kriminalitet/lovbrudda/, Statistisk sentralbyrå.

Ellingsen, Dag og Vibeke Sky (2005): *Virksomheter som ofre for økonomisk kriminalitet*, Rapporter 2005/14, Statistisk sentralbyrå. http://www.ssb.no/emner/03/05/rapp_200514/

Etterforskede lovbrudd, http://www.ssb.no/kriminalitet/lovbrudde/, Statistisk sentralbyrå.

Fengslinger, http://www.ssb.no/kriminalitet/fengsling/, Statistisk sentralbyrå.

Haslund, Ulla (2004): Kriminalitet – «Straffede innvandrere», i Østby, Lars (red.): Innvandrere i Norge – Hvem er de, og hvordan går det med dem? Del II Levekår, Notater 2004/66, Statistisk sentralbyrå. http://www.ssb.no/emner/00/02/notat_200466/notat_200466.pdf

Historisk statistikk 1994, NOS C 188, Statistisk sentralbyrå.

Kripos (2009): *Oversikt over drap i 2008, Drapsstatistikken 1999-2008*, Kripos.

Levekårsundersøkelsene om utsatthet og uro for lovbrudd, http://www.ssb.no/kriminalitet/vold/, Statistisk sentralbyrå.

Ofre for lovbrudd anmeldt, http://www.ssb.no/kriminalitet/lovbruddo/

Skarðhamar, Torbjørn (2007): «Oppvekstkår og registrert kriminalitet», i Norman, Tor Morten (red.): *Ungdoms levekår*, Statistiske analyser 93, Statistisk sentralbyrå. http://www.ssb.no/emner/00/02/sa_ungdoms_levekar/sa93/kap7.pdf

Skarðhamar, Torbjørn (2006): Kriminalitet gjennom ungdomstiden blant nordmenn og ikke-vestlige innvandrere. En analyse av fødselskullet 1977, Notater 2006/33, Statistisk sentralbyrå. http://www.ssb.no/emner/03/05/notat_200633/notat_200633.pdf

SSB-standard: Database for standardklassifikasjoner, http://www3.ssb.no/stabas/, Statistisk sentralbyrå

Stene, Reid J. (2008): Narkotikasiktedes lovbrudd preger rettssystemet, *Samfunnsspeilet 1*, 2008, Statistisk sentralbyrå. http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/200801/03/art-2008-02-15-03.html

Stene, Reid J. og Lotte Rustad Thorsen (2007): «Ungdomskriminalitet og straff i endring», i Norman, Tor Morten (red.): Ungdoms levekår, Statistiske analyser 93, Statistisk sentralbyrå. http://www.ssb.no/emner/00/02/sa_ungdoms_levekar/sa93/kap6.pdf

Straffereaksjoner, http://www.ssb.no/kriminalitet/straff/, Statistisk sentralbyrå.

Styrings- og informasjonshjulet, http://www.ssb.no/emner/03/hjulet/, Statistisk sentralbyrå.

Thorsen, Lotte Rustad, Stian Lid og Reid J. Stene (2009): Kriminalitet og rettsvesen 2009, Statistiske analyser 110, Statistisk sentralbyrå. http://www.ssb.no/emner/03/05/sa_krim/sa110/main.html

Mest familie- og nabokontakt på bygda

Vennskap og vennekontakt er stort sett likt fordelt over hele Norges land, men det ser ut til at personer i spredtbygde strøk noe oftere har kontakt med familie og naboer. Kontakten med familie har holdt seg stabil de siste årene, og stadig flere føler at noen viser interesse for det de gjør. Likevel er stadig flere plaget av ensomhet. Spesielt er unge utsatt for dette, selv om de har mye kontakt med venner. Over halvparten av norske voksne er med i en organisasjon, men få er aktive i et politisk parti.

Tor Morten Normann

Datakilder
I denne artikkelen bruker vi data fra Statistisk sentralbyrås levekårsundersøkelser. Tall om sosial kontakt, familiekontakt og ensomhet er hentet fra levekårsundersøkelsen i 2008, der 6 465 personer i alderen 16 år og over ble intervjuet, se Wilhelmsen (2009) for dokumentasjon. Tall om organisasjonsdeltakelse er hentet fra Levekårsundersøkelsen 2007, der 3 212 personer i alderen 16 år og over ble intervjuet, se Rørvik (2008). Data om stortingsvalget 2009 er hentet fra Kommunal- og regionaldepartementet (www.regjeringen.no/krd)

Kontakt med andre, både familie og venner, er viktig for den enkelte. Det har ikke bare med trivsel og velvære å gjøre. Vi vet at personer som mangler en fortrolig venn, oftere har svekket psykisk helse enn andre (Barstad 1997).

For samfunnet som helhet er utstrakt sosial kontakt mellom mennesker like viktig. Både formelle og uformelle nettverk bidrar til å skape mellommenneskelig tillit og økt samhandling, og dermed vil samfunnets sosiale kapital øke (Putnam 2000). Høy deltakelse i samfunnslivet gir også bedre vilkår for kollektiv samhandling og kan bidra til at samfunnet fungerer bedre (Hansen og Tjerbo 2003). Vennskap og familie beskriver de uformelle nettverkene, organisasjonsmedlemskap og -aktivitet er den formelle delen, herunder også deltakelse i valg.

Aleneboende mangler oftest en fortrolig venn

En av tjue voksne nordmenn mangler en de kan snakke fortrolig med (se figur 1). Da regner vi også med innad i familien. Sammenligner vi med data fra 2002 og 2005, kan vi slå fast at det er noe vanligere ikke å ha en fortrolig venn nå enn det var for bare få år siden.

Det har tidligere vært påvist at eldre og aleneboende er de som oftest mangler en fortrolig venn, og slik er det også i 2008. Blant aleneboende er det 8 prosent, og andelen øker jevnt med alder. Blant de yngste (16-24 år) er det knapt 2 prosent som mangler en fortrolig venn. Det kan også synes som om det er vanskeligere for menn å få fortrolige venner enn det er for kvinner. I underkant av 7 prosent av mennene svarte i 2008 at de manglet en fortrolig venn, mens det gjaldt drøyt 3 prosent av kvinnene.

Ser vi på regionale forskjeller, er trøndere de som i minst grad mangler fortrolige venner (4 prosent), mens vi finner den høyeste andelen blant dem som bor på det vi kaller Østlandet ellers (Østfold, Buskerud, Vestfold og Telemark) (6 prosent). Data fra utvalgsundersøkelser bygger på relativt få observasjoner, derfor blir slike små forskjeller mellom landsdeler statistisk usikre. Det samme gjelder forskjellene mellom spredtbygde og tettbygde strøk av ulik størrelse. Rett nok faller andelen personer uten en fortrolig venn jo flere innbyggere det er på stedet, men igjen er forskjellene for små til å være helt sikre.

Definisjon av bostedsstrøk
Tettbygd strøk er område med minst 200 bosatte der avstanden mellom husene som hovedregel ikke overstiger 50 meter. Spredtbygd strøk vil si alle områder med spredt bosetting, men også husklynger med færre enn 200 bosatte.

Tor Morten Normann er statsviter og seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårsstatistikk. Han jobber med analyser av levekårsundersøkelsene, og er fagansvarlig for EU-SILC. (Tor.morten.normann@ssb.no)

En av fire bor alene – en av tre i Oslo

Aleneboende er en gruppe vi ofte ser litt ekstra på i forbindelse med sosial kontakt. I løpet av de siste tiårene har vi sett en endring i form av at unge utsetter etablering av familie, samtidig som de flytter tidligere ut fra foreldrehjemmet. Ser man dette i sammenheng med en økning i samlivsbrudd, er vi inne på de viktigste årsakene til at andelen aleneboende har økt (Andersen 2006).

I 1980 bodde drøyt en av åtte personer i den voksne befolkningen 16 år og over alene. I dag gjelder dette en av fire, og andelen aleneboende ser ut til å ha stabilisert seg etter tusenårsskiftet. Den høyeste andelen aleneboende finner vi i Oslo og Akershus, der nesten hver tredje voksne bor alene. Ellers lever en høyere andel av innbyggerne alene i større byer enn i resten av landet.

I utgangspunktet kunne vi forvente at når mange bor alene, vil dette avspeile seg i lite hyppig sosial kontakt og svakt fellesskap. En økning i aleneboendes sosiale kontakt de siste 20 årene viser imidlertid at denne sammenhengen ikke gjelder i like stor grad som før (Rønning 2006).

Aleneboende er ikke noen ensartet gruppe. Menn og kvinner bor alene i omtrent like stor grad, men det er klare kjønnsforskjeller dersom vi også ser på alder. Unge menn bor oftere alene enn unge kvinner. De eldste bor likevel oftest alene uansett kjønn, og andelen er spesielt høy blant de eldste kvinnene.

Tre av fire har ukentlig kontakt med venner

I løpet av 1990-tallet gikk tiden nordmenn brukte på sosialt samvær, ned, viser tidsbruksundersøkelsen fra 2001. En ny tidsbruksundersøkelse i 2011 vil vise oss om trenden fortsetter.

Selv om tiden vi tilbringer sammen med våre venner, har gått ned, har de aller fleste voksne nordmenn fremdeles hyppig kontakt med venner (se tekstboks). Ni av ti voksne har gode venner utenom familie på stedet der de bor, og det gir mulighet til hyppig kontakt med venner. I tillegg har 8 prosent av alle voksne venner andre steder. Nesten tre av fire har ukentlig kontakt med venner. Knapt 2 prosent har ingen gode venner, verken på bostedet eller andre steder. Andelen uten gode venner er dermed noe lavere enn andelen som mangler en fortrolig venn. Selv om bare 2 prosent mangler en god venn, mangler så mange som 6 prosent månedlig kontakt med venner.

Kvinner og menn har i like stor grad venner der de bor, og det er heller ikke stor kjønnsforskjell i andelen som mangler en venn. Det er heller ikke stor forskjell mellom kvinner og menn i hvor hyppig kontakt de har med vennene, selv om det kan se ut til at menn noe oftere har daglig kontakt enn det kvinner har.

Unge har ofte kontakt med venner

Andre undersøkelser har vist at unge bruker stadig mer av sin fritid på venner, og at vennenettverkene har blitt større (Hegna 2005). Derfor er det ikke overraskende at personer under 25 år svarer noe oftere at de har en god venn på stedet der de bor. Det er også en tendens til at de eldste oftere mangler en god venn. Unge har også langt hyppigere kontakt med venner enn eldre, noe som også er i tråd med tidligere funn (Normann 2008).

Figur 1. **Andel som mangler en fortrolig venn. Innenfor ulike grupper, personer 16-79 år. 2008. Prosent**

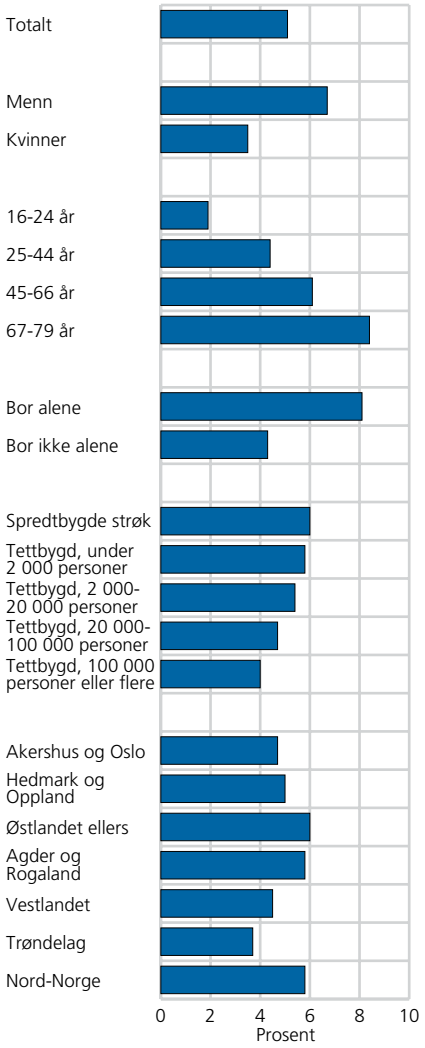

Kilde: Levekårsundersøkelsen 2008, Statistisk sentralbyrå.

Kontakt ment som samvær

«Kontakt» i denne artikkelen vil si faktisk samvær med venner og familie. Annen kontakt i form av telefon, e-post og lignende har vi ikke tatt i betraktning her.

I aldersgruppen 16-24 år har over halvparten av dem som har venner, kontakt med disse daglig. Dette er langt høyere andeler enn i andre aldersgrupper, og det er også i de eldste aldersgruppene vi oftest finner personer som har vennekontakt sjeldnere enn hver måned. I aldersgruppen 67-79 år er det likevel snaut en av ti som enten mangler eller har sjelden kontakt med venner.

Aleneboende har venner omtrent i samme grad som personer som bor sammen med andre. Tidligere har det blitt vist at aleneboende har hyppigere vennekontakt enn dem som bor sammen med andre (Normann 2008), og det finnes belegg for å hevde det samme på bakgrunn av Levekårsundersøkelsen 2008.

Venner i nærheten vanligst i nord

Det å ha venner på bostedet varierer mellom de ulike landsdelene. 95 prosent av den voksne befolkningen i Nord-Norge har en god venn på stedet der de bor, 93 prosent av dem som bor i Trøndelag har det samme. Den laveste andelen finner vi i Oslo og Akershus, der 86 prosent har venner på stedet der de bor. Mange har imidlertid venner på andre steder. Generelt er det ikke særlige forskjeller mellom innbyggerne i ulike landsdeler når det gjelder det å ha venner.

Ser vi på bostrøk i stedet for landsdel, er forskjellene mindre og mer usikre. Det er likevel en tendens til at personer som bor på tettsteder opp til 100 000 innbyggere, oftere har venner på bostedet enn personer som enten bor spredtbygd eller på større tettsteder, men kontakthyppighet er den samme.

Mer samvær med foreldre på bygda

Familiekontakten har holdt seg stabil de siste årene. Omtrent tre av fire har månedlig kontakt med foreldre, viser tidligere undersøkelser (Sandnes 2007). Basert på data fra 2008 ser det ut til at denne trenden fortsetter. Blant dem som har foreldre i live, har 78 prosent kontakt med dem minst en gang i måneden. Menn og kvinner har like ofte foreldrekontakt, mens unge under 25 år, naturlig nok, har oftere kontakt enn andre siden mange av dem bor sammen med foreldre. Aleneboende har noe sjeldnere kontakt med foreldre enn andre.

Det er noen forskjeller mellom landsdeler, men det mest interessante er at personer i spredtbygde strøk har hyppigere kontakt med foreldrene enn personer bosatt på tettsteder. Jo større sted man bor på, jo oftere mangler man månedlig kontakt med foreldre.

Minst familiekontakt i Oslo og Akershus

En av tre voksne nordmenn har ikke ukentlig kontakt med familie, hvis vi regner familie som både foreldre, søsken og barn som har flyttet hjemmefra. Ektefeller, samboere eller små barn som bor hjemme, holder vi utenfor (se figur 2). Blant aleneboende er denne andelen fire av ti, altså noe høyere. Tidligere har det vært slik at aleneboende har hatt mindre kontakt med foreldre sammenlignet med andre, men det har etter hvert utjevnet seg (Rønning 2006).

Det er liten forskjell mellom menn og kvinner, men familiekontakten varierer noe med alder. Kontakten er hyppigst i ungdomsårene, noe som er naturlig siden mange da bor hjemme eller i nærheten av foreldre og slekt. Kontakten avtar så noe, og er lavest i aldersgruppen 25-44 år, før den igjen øker. Sju av ti personer i alderen 67-79 år har ukentlig kontakt med slektninger.

I likhet med foreldrekontakt er heller ikke familiekontakten likt fordelt over hele landet. I de fleste landsdeler har rundt sju av ti voksne ukentlig kontakt med familie, høyest andel finner vi på Vestlandet, men forskjellen i forhold til andre landsdeler er små.

Oslo og Akershus representerer imidlertid et unntak. Her har bare drøyt halvparten ukentlig kontakt med slektninger. Dette kan komme av stor innflytting til dette området, som igjen fører til at mange bor lengre unna slekten. Ser vi på månedlig kontakt med slektninger, er forskjellene mindre, men fremdeles er tendensen lik. Ser vi på bostrøk i stedet for landsdel, ser vi samme tendens som for foreldrekontakt. Familiekontakten er hyppigst på de minste stedene, mens den blir sjeldnere jo større tettstedet blir.

Nesten alle stoler på at noen stiller opp

Kontakt med venner og familie kan innbære ulike grader av nærhet, fortrolighet og tillit. Ikke alle venner eller familiemedlemmer er likestilte, og det er ikke sikkert at vi virkelig stoler på at alle stiller opp for oss hvis det virkelig blir nødvendig. For de fleste av oss er det samtidig avgjørende viktig å ha noen vi vet stiller opp for oss hvis vi får problemer, bryr seg om det vi gjør og gjerne hjelper oss med ulike gjøremål dersom vi trenger det.

Tidligere analyser har vist at dette faktisk påvirker den psykiske helsen. Derfor har vi tre spørsmål som forsøker å fange opp dette i levekårsundersøkelsen, den såkalte Oslo-3 skalaen (Meltzer 2003). Skalaen bygger på tre spørsmål vi stiller: om antall personer som står en nær, og som man kan regne

Figur 2. **Andel som har sjelden kontakt med foreldre og familie. Innenfor ulike grupper, personer 16-79 år. 2008. Prosent**

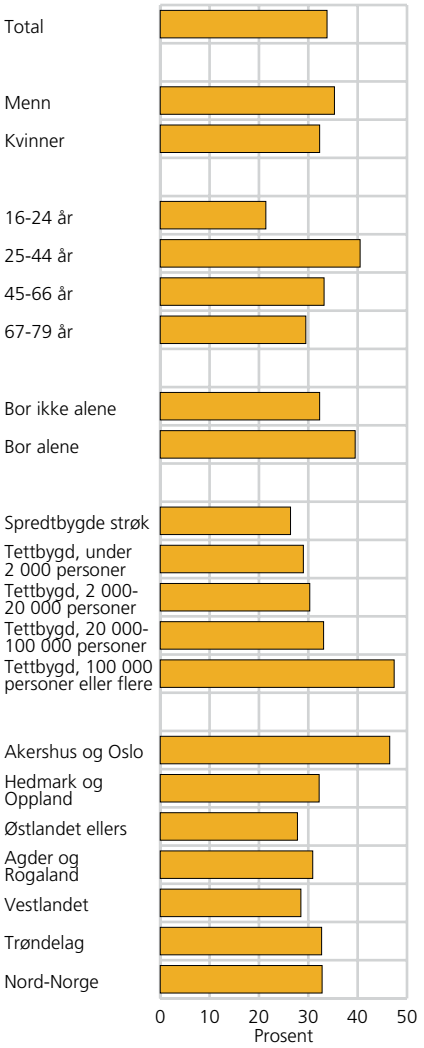

Kilde: Levekårsundersøkelsen 2008, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3. **Andel som mangler besøkskontakt med naboer. Innenfor ulike grupper, personer 16-79 år. 2008. Prosent**

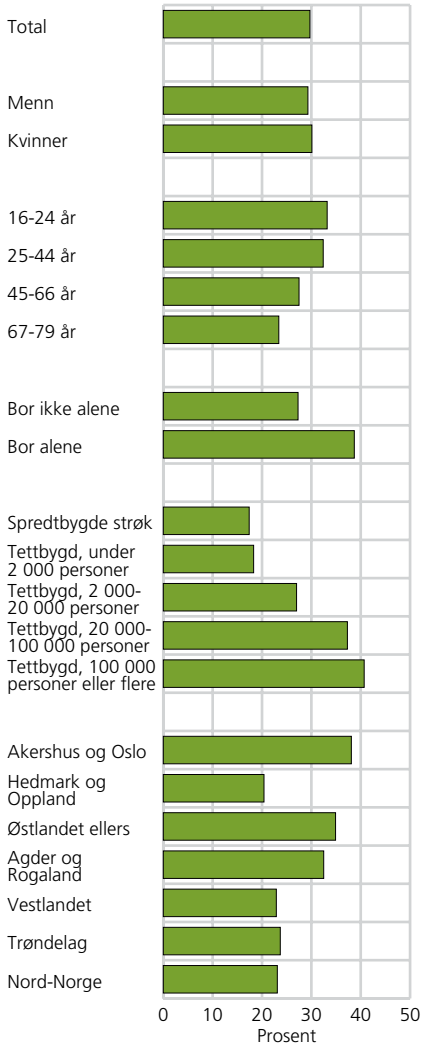

Kilde: Levekårsundersøkelsen 2008, Statistisk sentralbyrå.

med ved personlige problemer, grad av deltakelse og interesse fra andre og i hvilken grad det er lett eller vanskelig å få praktisk hjelp fra naboer.

I 2008 viser svar på spørsmålene at knapt 2 prosent av den voksne befolkningen i Norge mangler noen de kan regne med dersom de får store personlige problemer, og da har vi regnet med nære familiemedlemmer. Dette er samme andel som i 2005 (Normann 2008).

Bostedet betyr lite

Det er nesten ikke forskjell mellom kvinner og menn når det gjelder andel som mangler en de kan regne med, men kvinner har noen flere de virkelig stoler på. Det samme gjelder unge personer, som oftere har flere de kan regne med enn eldre, mens andelen som ikke har noen, er nokså lik, bare marginalt høyere blant 67-79 åringene. 3 prosent av de aleneboende mangler noen de kan regne med ved personlige problemer, og selv om dette er noe høyere enn i befolkningen ellers, er forskjellen for liten til å være helt sikker. Bosted har liten sammenheng med det å ha minst en person man stoler på at vil stille opp ved problemer.

Ut over det å ha noen som stiller opp ved problemer, er det viktig for de aller fleste at vi også blir lagt merke til, at noen viser interesse og deltakelse i det vi gjør. I 2005 svarte rundt 7 prosent av den voksne befolkningen at andre viser liten eller ingen interesse for det de gjør (Normann 2008). Denne andelen er nå mer enn halvert, og er nede i knapt 3 prosent. Flere føler altså at andre viser interesse nå, enn tidligere.

Det er liten forskjell mellom kvinner og menn, men andelen som føler manglende interesse fra andre, øker med alder. Spesielt aleneboende eldre opplever manglende interesse fra andre. Rundt 8 prosent av aleneboende 67-79-åringer rapporterer dette.

Det er også slik at aleneboende generelt i noe større grad enn andre opplever manglende interesse fra omgivelsene. I 2005 gjaldt dette i større grad aleneboende menn enn kvinner, men i 2008 er det knapt forskjell mellom kjønnene. Vi finner også svært lite variasjon med hensyn til hvor man bor, enten det gjelder landsdel eller bostrøk. Folk rundt i hele landet føler i omtrent lik grad interesse fra andre.

Mest kontakt med naboene der de er få

Andelen kvinner og menn som besøker eller har besøk av naboer, og selve besøkstiden, har ifølge tidsbruksundersøkelsene sunket de siste 20 årene. I Levekårsundersøkelsen 2008 rapporterte sju av ti at de kjenner minst en familie eller husstand i nabolaget så godt at de besøker hverandre av og til (se figur 3). Over halvparten av disse igjen besøker eller blir besøkt av flere enn to nabofamilier. Det er også sju av ti som sier at det er lett eller svært lett å få praktisk hjelp fra naboer ved behov. Disse to forholdene henger naturlig sterkt sammen, men også blant dem som ikke har besøkskontakt med naboer, sier nesten halvparten at de likevel kan få praktisk hjelp.

Besøk av og hos naboer ser også ut til å henge sammen med etablering i et boligstrøk, siden en større andel eldre enn yngre besøker naboene. Til en viss grad synes også eldre at det er lettere å få praktisk hjelp fra naboer. Dette er noe mer positive resultater for eldre enn hva vi fant i 2005. Aleneboende er

Figur 4. **Andel som har vært plaget av ensomhet siste 14 dager. Innenfor ulike grupper, personer 16-79 år. 2005 og 2008. Prosent**

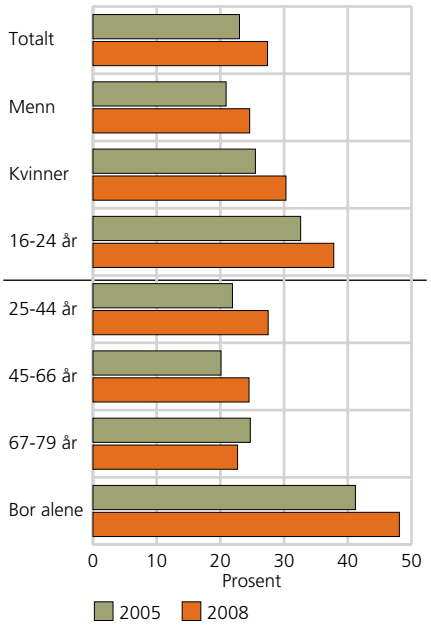

Kilde: Levekårsundersøkelsen 2005 og 2008, Statistisk sentralbyrå.

oftere enn andre uten besøkskontakt med naboer, og de synes også det er vanskeligere å få praktisk hjelp.

Er det gode naboskap likt fordelt utover i landet? Våre data tyder på at det ikke er det. Personer bosatt sør og øst i landet mangler oftere besøkskontakt med naboer enn andre. Spesielt gjelder dette i Oslo og Akershus, der 62 prosent har besøkskontakt. Hedmark og Oppland skiller seg imidlertid positivt ut, her rapporterer 80 prosent at de har besøkskontakt med naboer. Også på Vestlandet, i Trøndelag og Nord-Norge er besøkskontakten høy.

Dette henger klart sammen med om det er tett- eller spredtbygd. I spredtbygde og små tettsteder har over 80 prosent besøkskontakt med naboene sine, i litt større tettbygde strøk er andelene lavere. Lavest er de på store tettsteder med 100 000 eller flere innbyggere, hvor kun 59 prosent rapporterer besøkskontakt med naboer.

I tolkningen av disse forskjellene må vi selvfølgelig ta høyde for at selve forståelsen og definisjonen av naboskap også kan variere ut fra hvor man bor. Ut fra dette skulle en da også tro at naboer i spredtbygde strøk også er flinkere til å hjelpe hverandre med praktiske oppgaver, og til en viss grad stemmer dette. I spredtbygde og tettbygde strøk med færre enn 2 000 innbyggere opplever 77-78 prosent at det er lett å få hjelp fra naboen. På store tettsteder med over 100 000 innbyggere rapporterer 71 prosent det samme. De laveste andelene finner vi imidlertid i strøk med fra 2 til 100 000 innbyggere.

Ensomhet oppleves av stadig flere

Familie, vennskap og naboskap bidrar til sosial kontakt og integrering i sosiale fellesskap. Dette henger derfor også tett sammen med spørsmålet om ensomhet.

I likhet med i 2005 ble det også i 2008 sendt ut et tilleggskjema til levekårsundersøkelsen der spørsmål om ensomhet inngikk. I den grad det har vært noen endring i løpet av disse årene, har den vært til det verre. I 2005 svarte 21 prosent av den voksne befolkningen at de hadde vært litt, ganske mye eller veldig mye plaget av følelse av ensomhet de siste 14 dagene. I 2008 svarte 27 prosent det samme, og det er en statistisk sikker økning (se figur 4). Dette står noe i motsetning til en ellers positiv utvikling når det gjelder sosial kontakt.

Økningen har funnet sted både blant kvinner og menn. I 2008 svarte 30 prosent av kvinnene og 25 prosent av mennene at de hadde vært plaget av ensomhet. Også tidligere har det vært påvist at kvinner er mer plaget av ensomhet enn menn (Barstad 2004, Normann 2008). Ensomhet oppleves dessuten oftest av unge. 38 prosent av alle i alderen 16-24 år var plaget av ensomhet i løpet av en 14-dagersperiode i 2008.

I tråd med tidligere funn (Normann 2007) ser det ut til at ensomhet blant unge oppleves uavhengig av kontakt med venner. Også unge som er plaget av ensomhet, har hyppig kontakt med venner. I eldre grupper er det en klarere tendens til at de som er plaget av ensomhet, har mindre vennekontakt.

Trøndere minst ensomme?
Det er ikke uventet at aleneboende er mer utsatt for ensomhet enn andre. Nesten halvparten i denne gruppen svarte at de hadde vært plaget av dette i 2008. Igjen er det en økning siden 2005, om enn noe usikker. I alle aldersgrupper er aleneboende betydelig mer utsatt enn dem som bor sammen med andre;, over halvparten av aleneboende under 45 år var plaget av ensomhet i 2008. For aleneboende over 67 år kan det imidlertid se ut til at situasjonen har bedret seg siden 2005.

Om man bor på et sted med mange rundt seg, eller om man bor spredtbygd, har lite å si for om man her plaget av ensomhet eller ikke. Antallet observasjoner tillater heller ikke bastante konklusjoner om forskjeller mellom landsdeler, men det ser ut til at trøndere er minst plaget av ensomhet, mens personer bosatt på det sentrale østlandsområdet er mest plaget.

Over halvparten er aktive i organisasjoner
Medlemskap og aktivitet i organisasjonsliv er en viktig arena for sosial omgang med andre, og det kan også være en arena hvor man knytter nye vennskap. I tillegg gir organisasjoner aktiv trening i medvirkning, organisasjonsarbeid og beslutningstaking. Dermed er ikke bare organisasjoner en viktig arena for den enkelte, men kan også bidra til at den sosiale kapitalen i et samfunn øker.

Organisasjonslivet kan også bidra til å forebygge sosiale problemer, og ungdom uten noen form for slik aktivitet har større risiko for å komme i kontakt med rus, kriminalitet og andre problemer (Krange og Strandbu 2004). Vi kan derfor slå fast at et aktivt organisasjonsliv er et gode både på individuelt og kollektivt plan.

Aktivitetsnivået har vært nokså uforandret de siste 20-30 årene, men spesielt idrettslagene har hatt en viss aktivitetsøkning, noe som i hovedsak skjedde i løpet av 1980-årene (Barstad 2006). Data fra Levekårsundersøkelsen 2007 (se tekstboks om datakilder) viser at drøyt halvparten av den voksne befolkningen var aktive i en organisasjon. Andelen er noe høyere blant menn (57 prosent) enn blant kvinner (53 prosent). Mange er også aktive i flere organisasjoner samtidig. Knapt en av fire er aktive i to eller flere organisasjoner, og blant disse er det nesten ikke forskjell mellom kvinner og menn.

Personer fra 67 år og over er noe mindre aktive enn andre, men bortsett fra det er det nokså små forskjeller mellom aldersgrupper. Aleneboende er også noe mindre aktive enn andre. Vi har tidligere vist at tilknytning til arbeid eller utdanning bidrar til økt organisasjonsaktivitet for personer i yrkesaktiv alder, og at det er en klar positiv sammenheng mellom utdanning og organisasjonsaktivitet (Normann 2008).

Organisasjonsaktivitet totalt er nokså jevnt fordelt utover hele landet, men noen funn kan vi trekke frem selv om de er usikre. De fylkene vi finner høyest aktivitet i, er Hedmark, Oppland og Trøndelag der litt under 65 prosent av den voksne befolkningen er aktive i minst en organisasjon. Lavest andel finner vi på Vestlandet, der 50 prosent er aktive.

Med i fagforening, men få er aktive

Norge er et land med sterke tradisjoner for organisering i arbeidslivet. Over halvparten (57 prosent) av de sysselsatte i alderen 16-67 år er medlemmer i en fagforening eller yrkesorganisasjon. De færreste er imidlertid aktive i sine respektive organisasjoner, 15 prosent. Sysselsatte kvinner er noe mer aktive enn menn, og det virker som om fagforeningsaktivitet er noe som kommer sterkere når man har vært i arbeid en stund – i alle fall er sysselsatte personer under 25 år langt mindre aktive enn eldre sysselsatte.

Medlemskap og aktivitet i fagforeninger eller yrkesorganisasjoner er nokså likt fordelt mellom by og bygd, men når vi deler landet i ulike landsdeler, finner vi forskjeller som er interessante selv om de er usikre. Høyest aktivitetsnivået ser vi i Hedmark og Oppland. Her, hvor arbeiderbevegelsen tradisjonelt har stått sterkt, er 22 prosent av de sysselsatte aktive i fagforeninger eller yrkesorganisasjoner, og 64 prosent er medlemmer. I Nord-Norge finner vi omtrent tilsvarende, mens medlemsandelene faktisk er enda høyere i Trøndelag, men her er aktivitetsnivået noe lavere. I resten av landet er både medlemsandeler og aktivitetsnivå lavere.

Den vanligste formen for organisasjonsaktivitet blant voksne i Norge er idrettslag, hvor 18 prosent deltar og ytterligere 8 prosent er passive medlemmer. Ikke overraskende er yngre mer aktive enn eldre, og dessuten er menn mer aktive enn kvinner. Idrettsaktiviteten avhenger lite av om man bor i bygd eller by, og forskjellene mellom landsdeler er også usikre, selv om våre data indikerer at trønderne er mest aktive (22 prosent), og vestlendingene minst aktive (14 prosent).

Ingen andre organisasjonstyper er i nærheten av samme andel aktive som idrettslag. I de organisasjonstypene vi har kartlagt, er fra 2 til 8 prosent av befolkningen aktive medlemmer. Det er noen forskjeller i hvem som er aktive i hvilke organisasjoner. Blant annet dominerer kvinner de helserelaterte foreningene, mens menn dominerer innenfor friluftsorganisasjoner.

Personer bosatt i Agder og Rogaland er mest aktive i religiøse organisasjoner, men heller ikke i dette klassiske «bibelbeltet» er mer enn 8 prosent aktive. Totalen for hele landet er 5 prosent. Dataene tyder også på aktiv musikkinteresse i Trøndelag. 11

prosent av trønderne er aktive i kor, korps og lignende, mot 7 prosent i landet totalt.

Partipolitisk arbeid halvert siden 1990-tallet

De politiske partiene har en helt spesiell posisjon i det norske demokratiske systemet. Derfor er det også viktig å holde et øye med hvor mange som er aktive i partiene. Partiene må ha medlemmer for å fungere og bidra til at det politiske systemet opprettholder sin legitimitet. Aktivitet i politiske partier har dessuten vært, og er, blant de viktigste kanalene for innflytelse for ulike grupper i samfunnet. For den enkelte person er de politiske partiene ikke bare en arena for å skaffe seg sosial kapital, men også en arena hvor denne kapitalen kan omsettes i makt og innflytelse.

Sett i lys av dette er det bekymringsverdig når data fra levekårsundersøkelsene de siste tre tiårene viser at andelen som både er medlemmer og aktive i politiske partier, synker. I 2008 var 8 prosent av den voksne befolkningen medlemmer i et politisk parti. 3 prosent regnet seg som aktive. Kvinner og menn er omtrent like aktive, men det ser ut til at partiene taper terreng blant de unge. Engasjementet ser ut til å være høyest blant personer i alderen 45-66 år, hvor 11 prosent er medlemmer og 4,5 prosent er aktive. Aktivitetsnivået er noe lavere blant 67-79 åringer, men også her er en av ti medlemmer i et parti.

Ser vi ti år tilbake, har ikke aktivitetsnivået endret seg nevneverdig, men sammenligner vi med tall for tidlig 1990-tallet, er nivået halvert (Barstad og Hellevik 2004). Tilknytning til arbeidsmarked og utdanning påvirker også aktivitet i partier, men ikke i samme grad som for organisasjonsaktivitet generelt.

Byfolk minst aktive i politiske partier

For å finne sikre regionale forskjeller må vi se på medlemskap i partier uavhengig av aktivitet. Da ser vi at personer bosatt i spredtbygde strøk, oftere er medlemmer i politiske partier enn dem som bor i tettbygde strøk – andelen er lavest på tettsteder med 100 000 eller flere innbyggere. Forskjellene mellom landsdeler er mer usikre, men det er likevel interessant å trekke frem at Hedmark og Oppland, området med høy fagforeningsaktivitet, også har høy andel medlemmer i politiske partier (12 prosent).

Partipolitisk aktivitet er imidlertid ikke den eneste måten å øve politisk innflytelse på. Politisk deltakelse kan anta flere former, både de mer tradisjonelle gjennom valg og partier, men også mindre formelle som kontakt med politikere, skriving av avisinnlegg, aksjoner eller lignende. Slike aktiviteter har vi ikke data om her.

Minst oppmøte ved urnene i nord

Valgdeltakelsen ved stortingsvalget i 2009 var på 76,4 prosent (www.ssb.no/val). Dette er en nedgang i forhold til stortingsvalget i 2005, da 77,4 prosent av de stemmeberettigede avga stemme. Selv om det er en nedgang i forhold til sist, var likevel deltakelsen høyere i 2009 enn den var i 2001 og 1993.

Det eneste fylket der over 80 prosent av de stemmeberettigende avga stemme, var Akershus (80,4). Deretter fulgte Hordaland, Oslo og Rogaland med i overkant av 77 prosent. Den laveste valgdeltakelsen finner vi i de tre nordligste fylkene, Nordland (73,4), Troms (73,2) og Finnmark (71,0). Finnmark var likevel det eneste fylket der valgdeltakelsen faktisk økte noe sammenlignet med 2005.

Referanser

Andersen, Arne (2006): «Aleneboendes demografi», i Mørk, Eiliv (red.) *Aleneboendes levekår*, Statistiske analyser 81, Statistisk sentralbyrå.

Barstad, Anders (2006): Sosial og politisk deltaking. Flere vennskap og stabil organisasjonsdeltaking, *Samfunnsspeilet* 5/6, 2006, Statistisk sentralbyrå.

Barstad, Anders (2004): Få isolerte, men mange er plaget av ensomhet, *Samfunnsspeilet* 5/2004, Statistisk sentralbyrå.

Barstad, Anders (1997): Psykisk helse: Fortrolighet forebygger? *Samfunnsspeilet* 2/1997, Statistisk sentralbyrå.

Barstad, Anders og Ottar Hellevik (2004): *På vei mot det gode samfunn,* Statistiske analyser 64, Statistisk sentralbyrå.

Hansen, Tore og Trond Tjerbo (2003): Politisk engasjement, borgerroller og sosial kapital. Makt og demokratiutredningens rapportserie, Rapport nr. 62, 2003.

Hegna, Kristinn (2005): «Likestillingsprosjektets» barn. Endringer i kjønnsforskjeller blant ungdom fra 1992 til 2002. Rapport 21/05. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Krange, Olve og Åse Strandbu (2004): Ungdom, idrett og friluftsliv. Skillelinjer i ungdomsbefolkningen og endringer fra 1992 til 2002. Rapport 16/04. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Meltzer, H (2003): Development of a common instrument for mental health, I Noviskov & Gudex (red.) EUROHIS: Developing Common Instruments for Health Surveys. Amsterdam: IOS Press.

Normann, Tor Morten (2008): En som kommer når det virkelig trengs, *Samfunnsspeilet* 5-6/2008, Statistisk sentralbyrå.

Normann, Tor Morten (2007): «Sosial kontakt og ensomhet blant ungdom», i Normann, Tor Morten (red.) *Ungdoms levekår,* Statistiske analyser 93, Statistisk sentralbyrå.

Putnam, Robert (2000): Bowling alone. New York: Simon Schuster.

Rønning, Elisabeth (2006): «Sosial kontakt», i Mørk, Eiliv (red.) *Aleneboendes levekår,* Statistiske analyser 81, Statistisk sentralbyrå.

Rørvik, Therese (2008): Samordnet tverrsnittsundersøkelse 2008 – Tverrsnittsundersøkelsen. Tema: Boforhold. Dokumentasjonsrapport. Notater 2008/3., Statistisk sentralbyr..

Sandnes, Toril (2007): De fleste har en fortrolig venn, *Samfunnsspeilet* 5-6/2007, Statistisk sentralbyrå.

ssb.no (2008): http://www.ssb.no/emner/00/01/20/kommvalg/, Statistisk sentralbyrå.

Wilhelmsen, Marit (2009): Samordnet tverrsnittsundersøkelse 2008 – Tverrsnittsundersøkelsen. Dokumentasjonsrapport. Notater 2009/40. Statistisk sentralbyr..

Aardal, Bernt mfl. (2007): *Valgundersøkelsen 2005*, Rapporter 2007/31, Statistisk sentralbyrå.

Utvikling i regionale arbeidsmarkeder

Sysselsettingsutviklingen i Norge har gått i retning av en viss geografisk sentralisering, men graden av sentralisering varierer klart, avhengig av konjunkturforløpet. Sentraliseringen dempes noe av blant annet politikk og landets ressursbaserte næringsstruktur.

Lasse Sigbjørn Stambøl

Næringsstrukturen og sysselsetting i regionene påvirkes av mange faktorer. Noen er historisk forankret gjennom naturgitte forhold, andre er en følge av utviklingen av senter–periferi-strukturen gjennom en årrekke. Regionalpolitikken har også en klar betydning gjennom forskjellige virkemidler. Bevaring av det regionale bosettingsmønsteret har lenge vært en klar politisk målsetting.

I tillegg spiller den generelle utviklingen av samfunnsøkonomien en stor rolle gjennom blant annet befolkningens bostedspreferanser, økt innvandring, økt internasjonalisering av økonomien, teknologiske og organisatoriske endringer og makroøkonomisk politikk. I internasjonal sammenheng har Norge en spredt bosetting.

I denne artikkelen ser vi nærmere på den regionale fordelingen av den økonomiske aktiviteten. Har man klart å oppfylle målene for regional spredning av bosetting og økonomisk aktivitet? Mye avhenger her av hvilke regionale nivåer vi vurderer. Desto flere regioner vi deler landet inn i, jo større blir de regionale forskjellene, og jo vanskeligere blir det å oppnå disse målene for hver enkelt region. Målene er da også etter hvert blitt justert til å gjelde for fylkes- og landsdelsnivå mer enn for hver enkelt kommune. Utbyggingen av kommunikasjonsteknologi og veinettet har trolig spilt en rolle for denne justeringen.

To viktige ressurser: fiske og vannkraft

Norge har i større grad enn de fleste land vi kan sammenlikne oss med, hatt et ressursbasert næringsliv. Historisk sett er det fiske som har dominert næringslivet i kystområdene, særlig i Nord-Norge.

Fiske er fortsatt en viktig næring i flere regioner, selv om den ikke sysselsetter så mange lenger. Mens utviklingen i fiske har blitt redusert i løpet av de siste tiårene, blant annet på grunn av de senere års fiskerikvoter for beskyttelse av fiskebestanden i havet, har fiskeoppdrett vært i meget sterk vekst. Nordland, Hordaland, Møre og Romsdal og Sør-Trøndelag er i dag landets største oppdrettfylker.

Industriutviklingen, og da spesielt på Vestlandet, har vært tett knyttet til landets vannkraftressurser. Før kraft kunne overføres innad i Norge og til og fra andre land, var nærhet til kraftstasjon/vannfall en avgjørende lokaliseringsfaktor for den kraftkrevende industrien. Ved å «bygge inn» kraften i metaller, kunstgjødsel og treforedlingsprodukter kunne kraften også indirekte eksporteres til utlandet (helt i tråd med teorien for ressursbaserte komparative fortrinn som grunnlag for internasjonal handel).

Denne industriutviklingen førte til etablering av en rekke ensidige industristeder, der enkeltstående hjørnesteinsbedrifter har vært den dominerende faktor for opprettholdelsen av hele lokalsamfunn. Disse har dermed vært meget

Lasse Sigbjørn Stambøl er samfunnsgeograf og forsker II i Statistisk sentralbyrå, Gruppe for offentlig økonomi. (lasse.sigbjorn.stambol@ssb.no)

sårbare overfor konjunktursvingninger som er relevante for denne typen industri.

Fra skipsfart til verftsindustri og oljevirksomhet

Norge fikk også, blant annet på bakgrunn av sitt behov for internasjonal handel, sin lange kyststripe og flere gode isfrie havner, en stor skipsfartsnæring som lenge var en av de aller viktigste næringsveiene. Skipsfarten la også grunnlag for alle skipsverftene langs kysten. Flere av disse verftene har i senere tid fått mange nye oppgaver knyttet til landets nye og særdeles viktige ressursbaserte næring, petroleumsvirksomheten. Regionalt sett har det vært av stor betydning hvor i landet oljeforekomstene ble funnet, slik at de direkte ringvirkningene av investeringene, utbyggingen og senere produksjon og ilandføring, har berørt landets sørvestlige, vestlige, midtre og etter hvert nordlige deler noe mer enn de sørøstlige områder.

Avkastningen av petroleumsvirksomheten er imidlertid et nasjonalt anliggende, og har etter hvert blitt akkumulert i et fond, som formelt heter Statens pensjonsfond – Utland. Bruken av fondet bestemmes av politikerne, der den såkalte handlingsregelen er en rettesnor. Handlingsregelen sier at over tid skal bruken ligge på 4 prosent av fondet, som er den forventede årlige realavkastningen av fondet. Anvendelser av avkastningen fra fondet vil kunne ha klare regionale betydninger, avhengig av hvilke innretninger man velger.

Konjunkturbølgene de siste 30 årene

Fra 1980-tallet og frem til slutten av 2009 har landet opplevd flere klare endringer i konjunkturforløpet, som også har berørt den regionaløkonomiske utviklingen, om enn i noe forskjellig grad.

Både konjunkturene og den finanspolitikken som har blitt ført, har hatt forskjellige betydninger for de ulike regionene i landet. En kraftig økning i det private forbruket, blant annet på grunn av økt liberalisering i kredittmarkedene, førte til en sterk økonomisk vekst rundt midten av 1980-tallet med sterk geografisk sentralisering av økonomisk aktivitet og sysselsetting. Etter at toppen i høykonjunkturen ble nådd i første del av 1987, gikk landet inn i en meget sterk og langvarig nedgangstid, med sterkest utslag i de mest sentralt lokaliserte arbeidsmarkedene.

Nedgangen varte frem til litt inn på 1990-tallet, da landet igjen gikk inn i en langvarig oppgangsperiode, som strakk seg frem til 1998. Til tross for avtakende vekst holdt høykonjunkturen seg frem til 2001. Perioden ga sterkest sysselsettingsvekst i de mest sentralt lokaliserte arbeidsmarkedene (se figur 1).

I de første årene av det nye årtusenet gikk landet inn i en nedgangsperiode, blant annet etter at den såkalte IT-boblen sprakk rundt årtusenskif-

Figur 1. **Antall arbeidstakere, etter landsdeler og bosted 1990-2000. Indeks: Nivået på antall arbeidstakere i 1990=100**

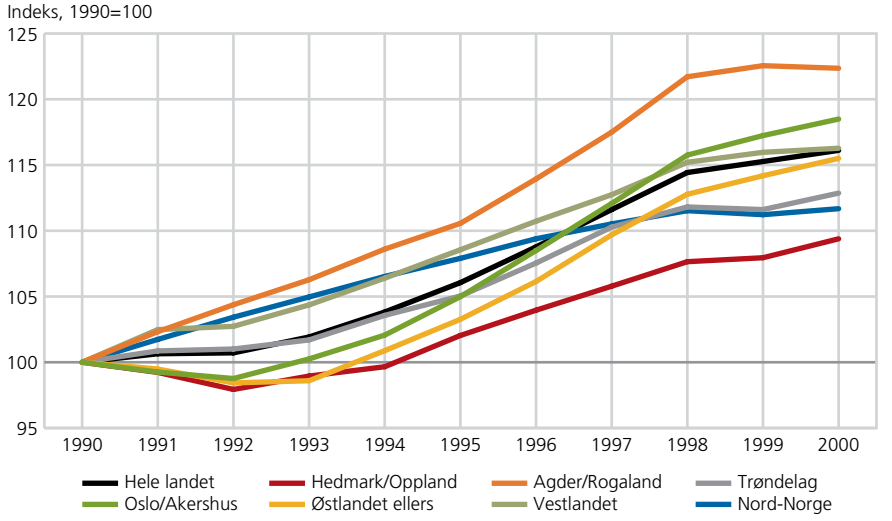

Kilde: Registerbasert sysselsettingsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 2. **Årlig endring i sysselsettingen 2000-2008, etter landsdel og bosted. Prosentvis endring fra året før**

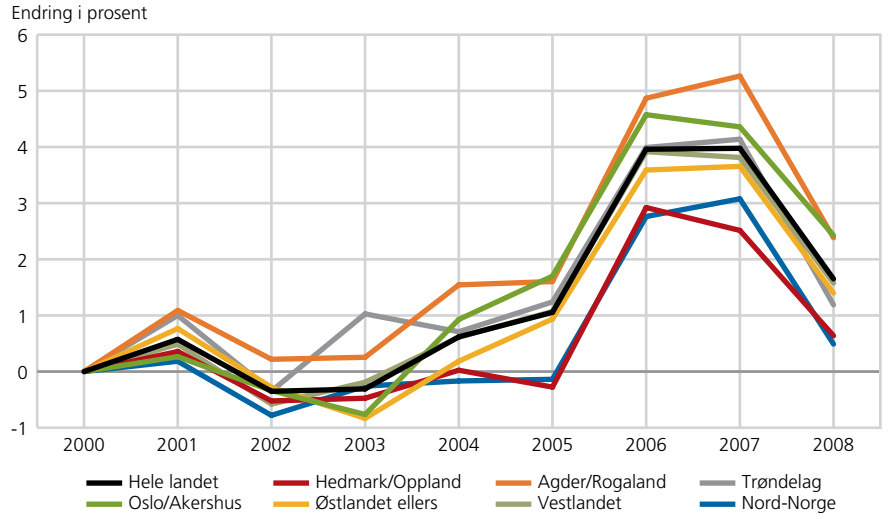

Kilde: Registerbasert sysselsettingsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

tet. Nedgangen varte frem til litt ut i 2003, og igjen var det de mest sentralt lokaliserte arbeidsmarkene som merket nedgangen sterkest. Deretter opplevde landet en meget sterk økonomisk vekst inntil et konjunkturskifte kom til syne ved årsskiftet 2007/2008. Oppgangsperioden ga igjen sterkest vekst i de mest sentrale regionene (se figur 2).

I begynnelsen av 2008 var konjunkturnedgangen moderat, inntil medio september med konkursen i en av verdens største investeringsbanker, Lehman Brothers, og finanskrisen ble et svært så synlig faktum i hele verden. Dette resulterte i den kraftigste internasjonale lavkonjunkturen etter annen verdenskrig, og også i Norge var nedgangen sterk. For nærmere detaljer om den nasjonale konjunkturutviklingen gjennom en del år, se Eika (2008).

Jevnt over høy yrkesdeltakelse, men klare regionale variasjoner

Norge er et av landene i verden med høyest yrkesdeltakelse, som vil si andelen av befolkningen som er i ordinært arbeide, pluss arbeidsledige sett i forhold til hele befolkningen i yrkesaktiv alder. Samlet sett har yrkesdeltakelsen variert mellom 72 og 74 prosent av befolkningen i yrkesaktiv alder fra siste halvdel av 1990-tallet og frem til i dag.

Figur 3. **Yrkesdeltakelsen i 2008, etter fylke. Basert på arbeidsstyrken i prosent av befolkningen i yrkesaktiv alder**

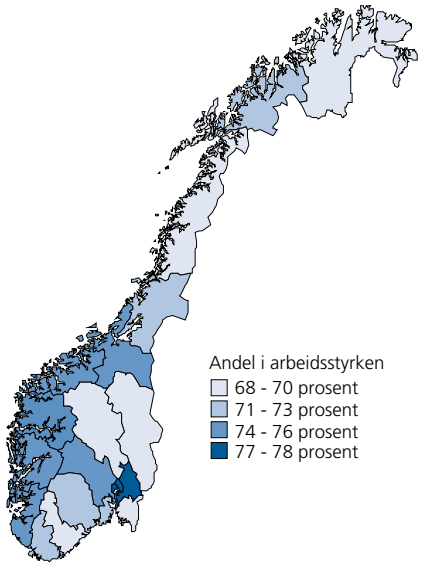

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsen 2008, Statistisk sentralbyrå.
Kartgrunnlag: Statens kartverk.

Yrkesdeltakelsen er forholdsvis høy i de fleste av landets regioner, men dog med klare forskjeller. Klart høyest er yrkesdeltakelsen i Oslo/Akershus, med en andel av befolkningen i jobb og ledighet på om lag 77-78 prosent, mens fylker som Hedmark, Oppland, Østfold, Aust-Agder, Nordland og Finnmark har hatt den laveste yrkesdeltakelsen på litt under og rundt 70 prosent (se figur 3). Menn bidrar med meget høy yrkesdeltakelse i Oslo, Akershus og Rogaland. Også blant kvinner er det høy yrkesdeltakelse i disse fylkene, i tillegg til i Hordaland og Sogn og Fjordane.

Regionalt sentralisert sysselsetting, men ikke til enhver tid

Sysselsettingsutviklingen regionalt følger i grove trekk konjunkturutviklingen i landet som helhet. Den sterke oppgangstiden rundt midten av 1980-tallet førte til sterk sysselsettingsvekst generelt, men spesielt i de sentrale østlandsregionene og i og omkring større bysamfunn. Den såkalte «jappetiden» ga usedvanlig sterk vekst i bygge- og anleggsbransjen. Det samme skjedde i store deler av privat tjenesteyting, som blant annet finans, forretningsmessig tjenesteyting, varehandel og restaurantdrift. Disse næringene bidro også betraktelig til å øke den geografiske sentraliseringen av arbeidsplasser i denne tiden.

Den sterke økonomiske veksten ble imidlertid avløst av en meget sterk og langvarig nedgangsperiode, som varte fra 1987 og frem til et stykke inn på

1990-tallet. Perioden var preget av stort behov for konsolidering av husholdningenes økonomi.

Nedgangen i sysselsettingen ble klart sterkest i de sentrale arbeidsmarkedene. I østlandsregionene må vi frem til 1993 før det igjen ble observert oppgang i sysselsettingen. Veksten i sysselsettingen kom noe tidligere i andre regioner, og spesielt Agder og Rogaland samt Nord-Norge viste bra utvikling i første del av 1990-tallet. Landet gikk inn i en lang og kraftig oppgangsperiode fra 1993 og frem til 1998. 1990-tallet, sett under ett, ga sterkest sysselsettingsvekst i regionen Agder og Rogaland, men etter en svak åpning av tiåret, kom den sterkeste sysselsettingsveksten etter hvert på Østlandet, og da spesielt i Oslo og Akershus (se figur 1).

«IT-boblen» og høy rente påvirket arbeidsmarkedet

Det nye tusenåret startet opp med en moderat til svak utvikling i arbeidsmarkedet sett under ett. Sprekken i den såkalte «IT-boblen» fikk negative konsekvenser for sysselsettingen i de sentrale arbeidsmarkedene de første årene av 2000-tallet, og som i perioden ti år tidligere, med størst nedgang i sentrale deler av Østlandet.

En vedvarende høy rente med derpå høy kronekurs var også med på å fase ut en betydelig del av sysselsettingen i den eksportrettede delen av industrien, og noe mer øst for vannskillet enn på vestsiden. Dette hadde blant annet sammenheng med at den konkurranseutsatte delen av østlandsindustrien i noe mindre grad enn vestlandsindustrien kunne kompensere noe av nedgangen med leveranser rettet mot petroleumsinvesteringene. Omtrent som på 1990-tallet gikk landet inn i en lengre oppgangsperiode fra rundt 2003/2004 og frem til en ny nedgangsperiode så smått begynte å vise seg rundt årsskiftet 2007/2008, men med de mest dramatiske utslagene i andre halvdel av 2008, etter at finanskrisen var et faktum.

Den økonomiske veksten etter 2003 var meget bredt forankret både næringsmessig og regionalt, men igjen slik at den sterkeste sysselsettingsøkningen kom i sentrale arbeidsmarkeder som i Rogaland og i Oslo og Akershus, med stor oppgang innenfor bygg og anlegg samt privat tjenesteyting. En klar vekst i petroleumsinvesteringene ga også impulser til økt sysselsetting langsmed kysten i vest.

Næringsstrukturen har stor betydning for regional sysselsetting

Det har lenge vært en klar vridning i næringsstrukturen fra primærnæringer til sekundærnæringer og deretter i retning tjenesteytende virksomhet. De senere tiårene har det vært en klar nedgang i sysselsettingen i primærnæringene, stagnasjon og nedgang i sysselsettingen i sekundærnæringene, men en sterk vekst innenfor de fleste tjenesteytende næringene. Denne strukturutviklingen har vært tydelig i alle regioner, men likevel med klare regionale forskjeller. Mye har her sin årsak i den historiske bakgrunn, i naturgitte forhold og utviklingen i senter–periferi-strukturen, men også i politiske virkemidler.

Når regionale forskjeller i sysselsettingsutviklingen skal vurderes, er det nærmest en selvfølge at regioner som har mange av de næringer som er i sterk vekst, får klart bedre samlet sysselsettingsutvikling enn regioner som har mange av de næringer som utvikler seg svakt. I analyser av regional sysselsettingsutvikling kan det derfor være en fordel å vurdere næringssammen-

Figur 4. **Andel bosatte i landsdelen, etter næringer de er sysselsatt i. 2000 og 2008. Prosent**

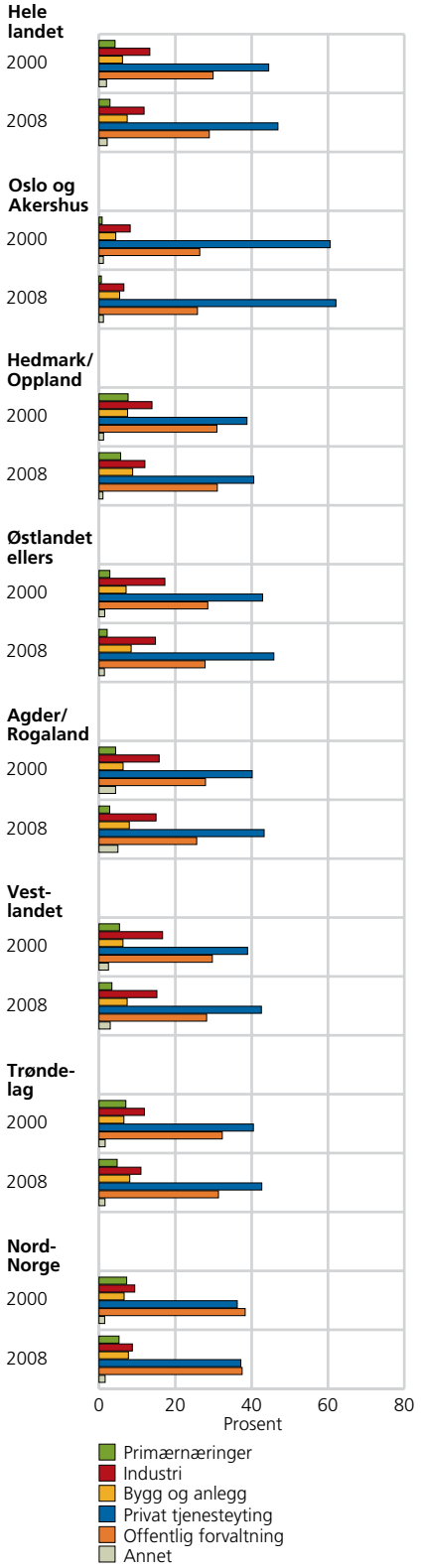

Kilde: Beregninger basert på registerbasert sysselsettingsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

setningen, både med hensyn til endringer i hver næring generelt så vel som endringer i andelen hver region har av hver næring.

*Endrings*komponenten viser den absolutte utviklingen i sysselsettingen i hver enkelt næring over tid, mens *andels*komponenten, også kalt konkurransekomponenten, viser hvor stor andel hver region har av landets sysselsetting i hver enkelt næring. I det første tilfellet snakker vi om en gunstig versus ugunstig næringsstruktur med hensyn til vekst, mens vi på den annen side snakker om en regional konkurranse innenfor hver av næringene. Spørsmålene vi da kan stille er: 1) Hvor store er forskjellene i næringsstruktur mellom de norske regionene? og 2) Hvor mye øker sysselsettingen i samme næring i de ulike regionene?

Tjenesteyting dominerer over hele landet

Sysselsettingstall fra årtusenskiftet og i 2008 viser at det til dels er betydelige forskjeller i næringsstrukturen mellom regionene, selv med en såpass aggregert regional inndeling som landsdeler (se figur 4). De tjenesteytende næringene er klart dominerende i samtlige landsdeler.

I hovedstadsregionen er det privat tjenesteyting som klart sysselsetter flest. Det samme gjelder, om enn i noe mindre grad, også de fleste av de øvrige landsdelene. Nord-Norge skiller seg imidlertid ut ved at offentlig forvaltning, og da fortrinnsvis den kommunale tjenesteyting, er vel så omfattende som den private tjenesteyting. Andelen av sysselsettingen i offentlig forvaltning ligger også over landsgjennomsnittet i Hedmark/Oppland og Trøndelag.

Industrisysselsettingen er mest omfattende på Sør-Østlandet, i Agder/Rogaland og på Vestlandet, mens sysselsettingen i bygg og anlegg som andel av total sysselsetting viser mindre regionale forskjeller, men er dog størst i østlandsregionene utenom Oslo og Akershus. Dette har imidlertid sammenheng med stor innpendling av bygge- og anleggsarbeidere til arbeidsplasser i Oslo og Akershus. Hedmark/Oppland, Trøndelag og Nord-Norge er landsdelene med størst andel av sysselsettingen i primærnæringene.

I det nye årtusenet har det så langt vært en vridning i sysselsettingen i retning bygg og anlegg samt privat tjenesteyting, mens andelen av de sysselsatte som arbeider i primærnæringene og industrien, har gått noe ned. Denne strukturendringen er stort sett å finne innenfor alle landsdelene. Til tross for økning i sysselsettingen, viser også offentlig tjenesteyting en svak nedgang i andelen næringen utgjør av den totale sysselsettingen. Dette har vært mest fremtredende i Agder/Rogaland, som i 2008 var landsdelen med lavest andel av sysselsettingen i offentlig tjenesteyting.

Lite forandring, men den skjer

Bortsett fra de generelle endringene i næringsstrukturen på landsbasis, virker det som at forskjellene i næringsstrukturen mellom landsdelene har endret seg lite hittil i det nye årtusenet. Noe har imidlertid skjedd. Hedmark/Oppland og Nord-Norge har redusert sin andel av landets sysselsatte i privat tjenesteyting, mens Agder/Rogaland og Vestlandet har økt sin andel noe. De to siste landsdelene har også økt sin andel av landets industrisysselsetting, mens østlandsregionene har redusert sin andel (se figur 5).

Den regionale andelen av offentlig tjenesteyting har holdt seg forholdsvis på samme nivå, men har gått litt ned i Agder/Rogaland og Vestlandet. Sysselsettingen i bygg og anlegg har vist noe sterkere vekst i hovedstadsregionen og i Agder/Rogaland med tilsvarende mindre andeler fordelt over de øvrige landsdelene. Især har Vestlandet redusert sin andel av landets sysselsatte i primærnæringene. De øvrige regionene viser nær uendret eller svakt stigende andel av primærnæringssysselsettingen, noe som skyldes relativt mindre nedgang i antall sysselsatte i denne næringen.

Primærnæringene fortsatt viktig i distriktene

Selv om primærnæringene jevnt over har hatt nedgang i sysselsettingen gjennom flere år, er likevel disse næringene fortsatt viktige for mange regioner. Dette skyldes blant annet at primærnæringene etterspør varer og tjenester som bidrar til å opprettholde annen sysselsetting i distriktene, samtidig som mange aktører har jobber innenfor både primærnæringene og i andre næringer samtidig. Dette er en kombinasjonsmulighet som nok bidrar til å opprettholde bosettingen noe lenger.

Samlet sett har Oslo/Akershus, Agder/Rogaland og til dels Trøndelag økt sin andel av landets totale sysselsetting mest hittil på 2000-tallet, mens de øvrige østlandsregionene, Vestlandet og Nord-Norge har redusert sin andel av sysselsettingen tilsvarende. Da kan vi konkludere med en viss geografisk sentralisering av landets sysselsetting i løpet av det første tiåret av det nye årtusenet.

Som vi har beskrevet over, er geografisk sentralisering av sysselsetting ingen kontinuerlig prosess, men noe som tiltar i de periodene da landets økonomi utvikler seg best. I nedgangstider blir forskjellene i sysselsettingsutvikling mellom regionene klart mindre, og da med klart sterkere nedgang i de mest sentrale regionale arbeidsmarkedene enn i landet for øvrig.

Klare regionale forskjeller i arbeidsledigheten

Arbeidsledigheten i regionene varierer over tid i takt med utviklingen i konjunkturene for landet som helhet, og følger i store trekk den regionale utviklingen i sysselsettingen. Men det er regionale forskjeller i endringer i ledigheten over tid og i nivået på arbeidsledigheten til enhver tid. I de første årene av 1990-tallet var arbeidsledigheten høy i de fleste fylker. Oslo og fylker med

Figur 5. **Landets sysselsetting i hovednæringer fordelt på landsdeler, etter bosted i 2000 og 2008. Landets sysselsetting i hver hovednæring=100 prosent**

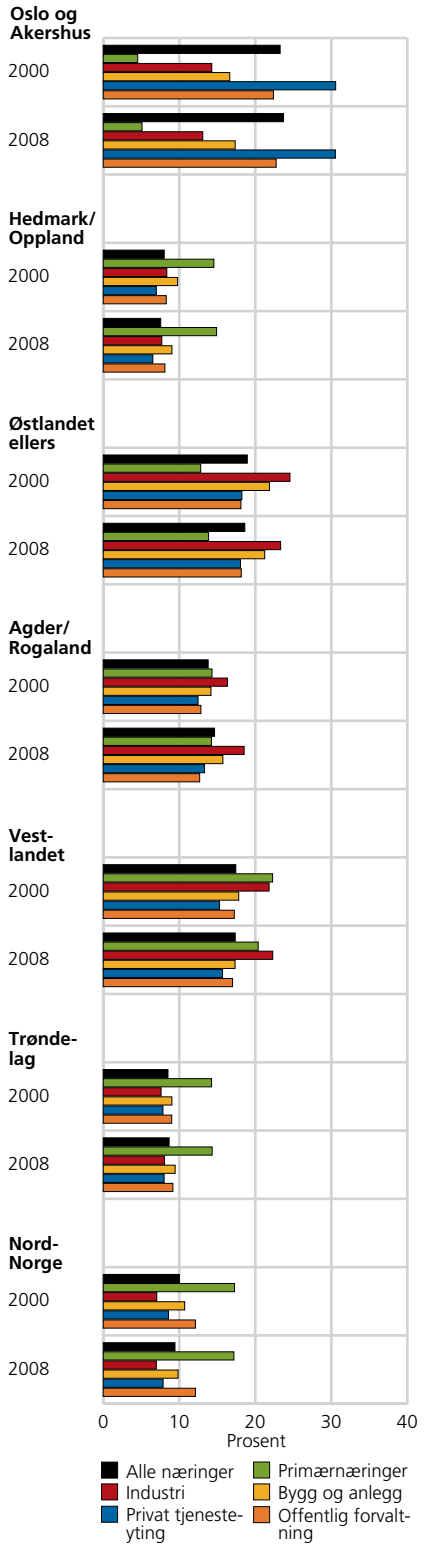

Kilde: Beregninger basert på registerbasert sysselsettingsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

andre store byer, som Hordaland og Sør-Trøndelag, hadde en arbeidsledighet som lå godt over landsgjennomsnittet.

I takt med den sterke økonomiske veksten i andre halvdel av 1990-tallet falt arbeidsledigheten i alle fylker, men mest i de mest sentralt beliggende arbeidsmarkedene. Akershus, Sogn og Fjordane og til dels Rogaland og Møre og Romsdal viste hele tiden arbeidsledighetsrater godt under landsgjennomsnittet, mens Finnmark har hatt landets høyeste arbeidsledighet.

Disse regionale forskjellene i arbeidsledigheten gjentar seg også i tiden fra årtusenskiftet og frem til i dag. Den svake økonomiske utviklingen i de første årene av det nye årtusenet trakk igjen arbeidsledigheten klart opp i sentrale arbeidsmarkeder, og da spesielt i Oslo. Den sterke vekstperioden fra 2004 til 2008 berørte de fleste næringer og regioner, slik at arbeidsledigheten falt kraftig i samtlige fylker, men dog slik at ledighetsnivået ble klart lavest i fylkene Rogaland, Sogn og Fjordane, Akershus og Møre og Romsdal og hele tiden høyest i Finnmark (se figur 6).

Jobbene i sentrale arbeidsmarkeder mest påvirket av krisen

Finanskrise og kraftig nedgang fra andre halvår 2008 og inn i 2009 har ført til økning i arbeidsledigheten, om enn klart mindre enn det man kunne frykte ved utgangen av 2008. Men igjen ser vi en sentrum–periferi-forskjell i utviklingen i ledigheten, der sentrale arbeidsmarkeder som Oslo/Akershus og Agder/Rogaland viser sterkere vekst i arbeidsledigheten i 2009 enn landsgjennomsnittet. Nedgangen i bygg og anlegg og privat tjenesteyting bidrar klart til økningen i ledigheten. I tillegg påvirker nedgangen i industrisysselsettingen ledighetstallene, og da spesielt langs kysten i vest og sør og i utsatte østlandsregioner.

Nord-Norge er landsdelen som har opplevd minst endringer i arbeidsledigheten i løpet av finanskrisen. Noe av forklaringen er å finne i landsdelens høye andel sysselsatte i offentlig tjenesteyting, som er mindre utsatt for konjunktursvingninger, men også at en betydelig del av landets petroleumsinvesteringer de senere årene foregår utenfor kysten av Finnmark.

Teknologiske og organisatoriske endringer

Innføring av stadig ny teknologi har også klare regionale implikasjoner. Med utviklingen av informasjons- og kunnskapsteknologien har betydningen av fysiske avstander blitt betydelig redusert. Dette har gitt muligheter til å kommunisere direkte over lange avstander, nasjonalt så vel som internasjonalt, uten at aktørene må befinne seg på samme geografiske sted.

Den teknologiske utviklingen har også spilt en viktig rolle i nye organisasjonsformer, der blant annet administrasjonen av større firmaer og selskaper, forskning og utvikling og selve produksjonen blir splittet opp, ikke bare i egne underavdelinger, men i høyeste grad også med hensyn til geografisk lokalisering.

Mens de administrative funksjonene har en klar tendens til sentralisert lokalisering, kan flere av de øvrige funksjonene ha en lokalisering som trekkes i motsatt retning, vekk fra de mest sentrale arbeidsmarkedene. Dette begrenser seg ikke til å gjelde mellom sentrum og periferi i hvert enkelt land, men i stor grad også internasjonalt. Økt globalisering av økonomien har ført til at større firmaer lokaliserer store deler av produksjonsvirksomheten i såkalte lavkostland, og at dette i stadig mindre grad blir en intern prosess i hvert enkelt firma. På grunn av ny teknologi kan produksjonen nå styres gjennom nettverk av internasjonale underleverandører.

Mot globalisert produksjonsstruktur

Norsk industri og norsk produksjon er ikke noe unntak i denne internasjonale utviklingen. Men Norge skiller seg noe fra flere av de land vi ellers kan sammenlikne oss med, ved at mye av produksjonen er knyttet til ressursbasert virksomhet, som dermed er klart mindre mobil enn gjennomsnittet av all internasjonal produksjon.

Høye lønnskostnader i Norge har likevel ført til at mye arbeidskraftsintensiv konkurranseutsatt produksjon er flyttet til lavkostland til tross for økt import av billigere utenlandsk arbeidskraft. Mye av den øvrige konkurranseutsatte virksomheten kompenserer høye lønnskostnader ved å øke produktiviteten gjennom teknologiske nyvinninger og mer kapitalintensiv produksjon. Mye av arbeidskraftbehovet i industrien er dermed blitt rasjonalisert.

Den internasjonale utviklingen viser at teknologiske nyvinninger fører til at også deler av den tjenesteytende næringsvirksomheten vil bli trukket inn i denne globaliserte produksjonsstrukturen, ikke bare begrenset til den fysiske produksjonen av industriprodukter. Dette gjelder da først og fremst den delen av tjenesteproduksjonen som er rettet mot annen næringsvirksomhet.

Figur 6. **Registrert antall helt arbeidsledige i prosent av arbeidsstyrken i 2008, etter fylke. Årsgjennomsnitt**

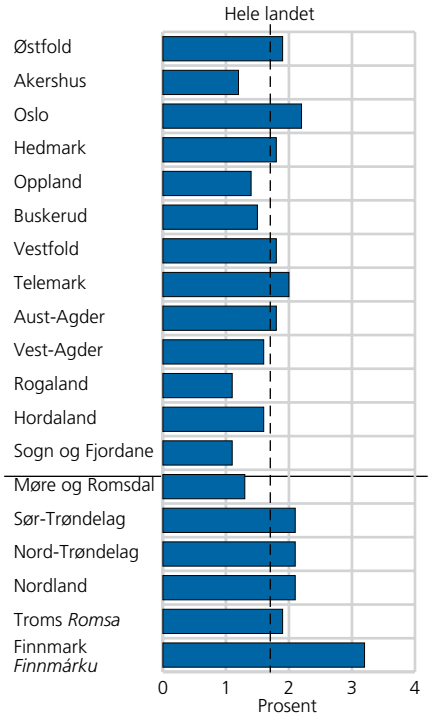

Kilde: Registrert arbeidsledige 2008, Nav.

Regionale virkemidler

Det er tatt i bruk en rekke virkemidler for å styrke næringsliv og sysselsetting i de mindre sentrale regioner av landet. Et av de mest omfattende virkemidlene er regionalt differensiert arbeidsgiveravgift. Landet er delt inn soner, med en avgift satt til 14,1 prosent av brutto lønnsinntekt på arbeidskraft i de mest sentrale regioner, som gradvis reduseres til en avgiftssats på null i landets mer perifere regioner, her definert som de nordligste kommuner av Troms og hele Finnmark fylke. Disse regionene omfattes også av andre virkemidler, som blant annet skattelette og gunstigere vilkår for tilbakebetaling av utdanningslån.

De mest omfattende virkemidlene ligger nok likevel i det kommunale inntektssystemet, som har som formål å gi en regional inntektsfordeling ved at staten overfører betydelige midler til kommunene for å jevne ut regionale forskjeller i skatteinntektene gjennom de såkalte skatteutjevningsmidlene.

Markedskreftene inneholder også mekanismer som isolert sett bidrar til spredt bosetting. I fraflyttingsområdene vil prisene på tomter og annen fast eiendom falle, mens det motsatte skjer i tilflyttingsområder. Effektene på levekostnadene vil, isolert sett, dempe de økonomiske flytteincentivene.

Den makroøkonomiske politikken for landet som helhet kan også påvirke sysselsettingen i regionene. Sentrale virkemidler innenfor finanspolitikken kan

Figur 7. **Landets sysselsatte fordelt på landsdeler, etter bosted og arbeidssted i 2000 og 2008. Totalt antall sysselsatte i hele landet 100 prosent**

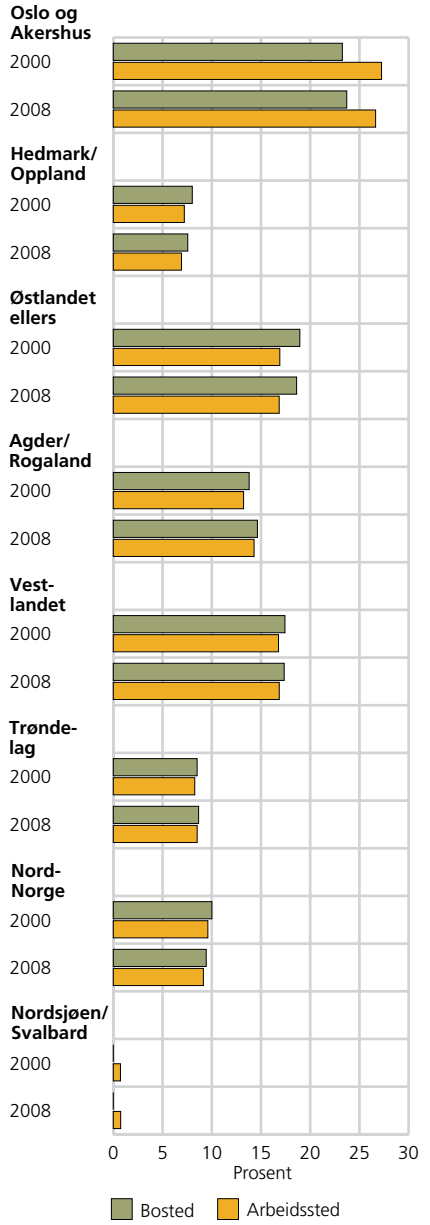

Kilde: Beregninger basert på registerbasert sysselsettingsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

for eksempel være økte overføringer av midler til offentlig forvaltning for å styrke det kommunale konsumet, og skatteendringer.

Fordelingen av overføringene

Statistisk sentralbyrå har analysert regionale sysselsettingsvirkninger av enkelte slike endringer i makroøkonomisk politikk (se blant annet Cappelen og Stambøl 2003 og NOU 2004:2). Nasjonale analyser av slike virkemidler har vist at på kort sikt blir sysselsettingsvirkningene sterkest ved å øke det kommunale konsumet (se blant annet Statistisk sentralbyrå 2008). De regionale analysene viser i tillegg også hvilke regionale fordelingseffekter slike virkemidler kan få.

Økte overføringer for å styrke det kommunale konsumet øker på kort sikt sysselsettingen mer i de mellomstore og i de mer perifere arbeidsmarkedene enn i de mest sentrale regionene. Dette henger nøye sammen med de regionale forskjellene i næringsstrukturen som er beskrevet over. I og med at den sterkeste sysselsettingsøkningen kommer i kommunal sektor, blir virkningene sterkere jo større andel den kommunale tjenesteytingen utgjør av den totale sysselsettingen i en region.

Den regionale innretningen på slike overføringer spiller selvsagt en avgjørende rolle for resultatene, men selv med en nøytral fordeling, der midlene fordeles likt på alle innbyggere i landet, har effektene en klar distriktsvennlig profil (se blant annet Langset og Stambøl 2006 og Stambøl 2008). Negative effekter av økte overføringer som styrker det kommunale konsumet, skjer først og fremst gjennom økt pris- og lønnspress med derpå redusert konkurranseevne for den eksportrettede delen av produksjonen. Det er derfor ikke uvesentlig for effektene på den regionale sysselsettingen hvor sterk økningen blir i slike offentlige overføringer.

Skattelette gir størst sysselsettingsøkning i sentrale regioner

Regionale analyser av generell personskattelette har gitt en tilnærmet motsatt regional effekt på sysselsettingen sammenliknet med overføringer som øker det kommunale konsumet, ved at det er i de mest sentrale arbeidsmarkedene vi finner de største virkningene (se Cappelen og Stambøl 2003). Dette er forståelig ut fra en forventning om at i de regioner der man finner den største befolkningskonsentrasjonen, den høyeste yrkesdeltakelsen og det høyeste lønnsnivået, også får de sterkeste virkningene på sysselsettingen av personskattendringer. Dette gjelder både sysselsettingsnedgang ved skatteøkninger så vel som sysselsettingsoppgang gjennom skattelettelser. Disse regionene har også en relativt stor andel av de næringene der aktiviteten endres mest når den disponible husholdningsinntekten endres. På kort sikt er imidlertid sysselsettingseffektene generelt sett mindre ved skattelette enn ved å øke det kommunale konsumet.

Regionale analyser av pengepolitikken, det vil si endringer i rentenivået, gir mye av de samme regionale virkningene på sysselsettingen som endringer i personskattenivået gir. Det vil si at de mest sentrale regionene får sterkest økning i sysselsettingen ved rentenedgang, og vice versa – størst nedgang i sysselsettingen ved renteoppgang. Dette er også logisk siden gjeldsnivået er høyest der befolkningskonsentrasjonen er størst (se Cappelen og Stambøl 2003).

Finanskrise og videre perspektiver

De fleste regioner i landet nøt godt av den sterke sysselsettingsutviklingen utover i det nye tusenåret, og oppgangen har omfattet de fleste næringer. Aller sterkest har utviklingen vært innenfor bygg og anlegg og privat tjenesteyting, men også offentlig forvaltning, og da spesielt den kommunale tjenesteytingen, har hatt meget god sysselsettingsutvikling.

Gode internasjonale konjunkturer har vært en viktig faktor, men høye oljeinvesteringer har i tillegg styrket sysselsettingen betraktelig i kystområdene i vest og nord. Sterk boligetterspørsel med ditto store boliginvesteringer har styrket sysselsettingen i hele landet, spesielt innenfor bygg og anlegg og annen byggerelatert virksomhet. Investeringene i næringsbygg har også vært av betydning for hele landet. Men både investeringer i boliger og næringsbygg har vært mest omfattende i de mer sentrale områdene av landet. Lave renter akselererte denne utviklingen i flere år, inntil en mer restriktiv pengepolitikk førte til en klar oppgang i rentenivået fra slutten av 2005 og frem til siste del av 2008.

En klart skjerpet internasjonal konkurranse innenfor tradisjonell industri, med klare vridninger i retning av økt asiatisk produksjon og svakere europeisk og amerikansk industriutvikling, har i noe mindre grad berørt norsk industri, som i større grad er rettet mot ressursbasert virksomhet. Billig import av asiatiske industriprodukter har tvert i mot styrket det private konsumet i vesten og økt etterspørselen etter norske industrivarer. Det private konsumet har også økt i Norge, i alle regioner, men aller mest der kjøpekraften er sterkest, i de mer sentrale regionene. Høy lønnsvekst og stor gjeldsoppbygging har økt det private konsumet ytterligere.

Norge bedre rustet enn andre land

Norge gikk dermed inn i finanskrisen med et relativt høyt rentenivå, stort oljefond (Statens Pensjonsfond – Utland) og et meget høyt aktivitetsnivå, men også et meget høyt privat gjeldsnivå. I forhold til de fleste andre land hadde Norge noe bedre muligheter til å føre en aktiv motkonjunkturpolitikk for å dempe virkningene av finanskrisen. Spesielt kunne en ekspansiv finanspolitikk finansieres uten å øke statlig gjeldsoppbygging.

Beskrivelsen av den regionaløkonomiske utviklingen gir klare bud om at en klar nedgang i økonomien ventes å slå sterkere ut i de mest sentralt beliggende arbeidsmarkedene enn i de mer perifere. Som vi allerede har sett av arbeidsledighetstallene hittil i år, har det vært sterk økning i ledigheten i flere av de sentrale regionene, og klart minst økning i Nord-Norge. Økningen i ledigheten har imidlertid vært betydelig også i enkelte østlandsregioner utenom Oslo/Akershus.

Noe av denne utviklingen skyldes den betydelige nedgangen i bygge- og anleggsvirksomheten og svak utvikling i privat tjenesteyting og industri. En spesielt stor pendling blant sysselsatte i de to første næringene fra øvrige regioner på Østlandet til Oslo/Akershus, fører til at flere av disse regionene også blir berørt av aktivitetsnedgangen i hovedstadsregionen, fordi aktørene melder seg ledige i de regioner der de bor, og ikke der de har arbeidet (se figur 7).

De omfattende tiltakene som er gjennomført det siste året, ventes også å ha klar betydning for sysselsettingen. De økte overføringene til bruk i og av offentlig sektor ventes å gi noe større virkning i mellomstore og perifere områder enn i de mest sentrale regionene, selvsagt avhengig av regionale innretninger på overføringene og hvordan midlene blir benyttet. Mye midler har gått til å foreta reparasjoner og vedlikehold av offentlige anlegg og veier, men med arbeidskraft fra den meget utsatte bygge- og anleggsnæringen. Hvordan de regionale utslagene av disse tiltakene har vært, er så langt ikke analysert.

Pengepolitikken har størst virkning sentralt

Pengepolitikken det siste året, med kraftige senkninger av rentenivået, ventes derimot å ha størst virkninger i de mest sentrale regionene, nettopp fordi det er der vi finner de største befolkningskonsentrasjonene, det høyeste inntektsnivået og den høyeste gjeldsoppbyggingen. Slik sett kan man si at to så sentrale virkemidler som økte offentlige overføringer og pengepolitikken i sum, kan ha virket regionalt balanserende under finanskrisen, ved at den første ventes å være mer distriktsvennlig, mens den andre ventes å ha størst virkninger sentralt.

I Statistisk sentralbyrå er det foretatt nasjonale anslag på ventet sysselsettingsutvikling de nærmeste par–tre årene (se Statistisk sentralbyrå 2009). Ved å fordele de nasjonale anslagene på næringer ved hjelp av faste regionale næringsfordelinger hentet fra det fylkesfordelte nasjonalregnskapet, gir vi sysselsettingsanslagene også fordelt etter syv landsdeler (se figur 8).

Nord-Norge best ut av finanskrisen

Som allerede antydet i flere sammenhenger over er det Nord-Norge som synes å komme best ut av denne finanskrisen. Noe av forklaringen ligger som nevnt i en stor andel av sysselsettingen i offentlig sektor og store pågående petroleumsinvesteringer helt i nord.

De mer sentrale regionene som hovedstadsregionen Oslo/Akershus, Sør-Østlandet, Agder/Rogaland og Vestlandet, kommer klart svakere ut. Hedmark/Oppland og Trøndelag kommer noe bedre ut, om enn ikke så bra som Nord-Norge. Ventet vekst i offentlig forvaltning er noe av forklaringene til denne regionale utviklingen, men fortsatt svak utvikling i industrien til neste år og inn i 2011 bidrar til at regioner som Agder/Rogaland, Vestlandet og Sør-Østlandet ventes å få en noe svakere utvikling enn landsgjennomsnittet.

Det er som nevnt, mange faktorer som er med å påvirke den regionaløkonomiske utviklingen. I en kort artikkel som denne er det selvsagt umulig å ta inn over seg alle disse faktorene. Vi har her konsentrert oss om å gi et bilde på noen av hovedfaktorene, samt fokusert litt på noen virkemidler, blant annet de vi selv har foretatt analyser av, samt noen perspektivanalyser for de nærmeste årene.

Figur 8. **Anslått sysselsettingsutvikling 2008-2011, etter landsdel og arbeidssted. Indeks: nivået på total sysselsetting i 2008=100**

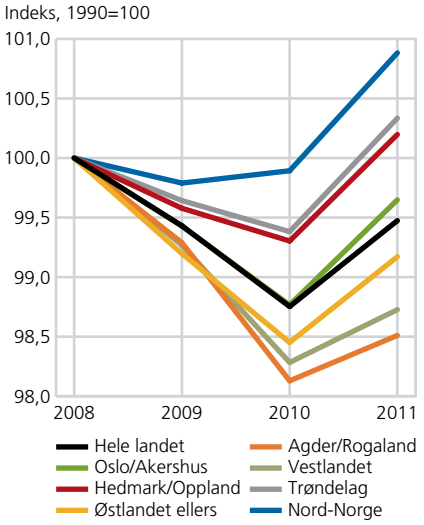

Kilde: Regionale beregninger basert på nasjonale anslag, Økonomiske analyser 4/2009, Statistisk sentralbyrå.

En spesiell takk til Roger Bjørnstad, Torbjørn Eika og Erling Holmøy for nyttige kommentarer.

Referanser

Cappelen, Å og L.S. Stambøl (2003): Regionale virkninger av makroøkonomiske utviklingstrekk og politikk. www.effektutvalget.dep.no.

Eika, T. (2008): Det svinger i norsk økonomi, *Samfunnsspeilet* 5-6/2008, Statistisk sentralbyrå.

NOU 2004:2: *Effekter og effektivitet*. Kapittel 5.

Langset, B. og L.S. Stambøl (2006): *Kommuneoverføringer som regionalpolitisk virkemiddel* Rapporter 2006/43, Statistisk sentralbyrå.

Stambøl, L.S. (2008): Skaper høyt kommunalt forbruk flere arbeidsplasser og økt tilflytting? *Økonomiske Analyser* 2/2008, Statistisk sentralbyrå.

Statistisk sentralbyrå (2008): Konjunkturtendensene, *Økonomiske analyser* 6/2008.

Statistisk sentralbyrå (2009): Konjunkturtendensene, *Økonomiske analyser* 4/2009.

Sosiale indikatorer

1.	**Befolkning (for alle årganger se www.ssb.no/sosind/)**	1980	1985	1990	1995
1.1.	Folkemengde 1. januar. Millioner	4,079	4,146	4,233	4,348
1.2.	Folketilvekst i året. Promille	3,3	3,2	3,9	5,0
1.3.	Menn 80 år og over i prosent av alle menn	2,1	2,3	2,5	2,7
	Kvinner 80 år og over i prosent av alle kvinner	3,6	4,3	4,9	5,3
1.4.	Antall levendefødte	51 039	51 134	60 939	60 292
	Levendefødte gutter per 100 jenter	106,7	105,9	105,4	105,9
1.5.	Samlet fruktbarhetstall (SFT)[1]	1,72	1,68	1,93	1,87
1.6.	Kvinnens alder ved første fødsel[2]	..	..	25,5	26,5
1.7.	Menn som ikke er blitt fedre ved 50 års alder. Prosent	..	..	13,6	13,3
	Kvinner som ikke er blitt mødre ved 45 års alder. Prosent	9,6	9,5	9,0	9,4
1.8.	Menn som hadde 3 eller flere barn ved 50 års alder. Prosent	..	..	40,9	34,8
	Kvinner som hadde 3 eller flere barn ved 45 års alder. Prosent	49,6	46,7	37,7	31,9
1.9.	Levendefødte etter mors samlivsstatus. Prosent				
	Gift	..	..	..	..
	Samboende	..	..	..	..
	Enslig	..	..	..	..
1.10.	Levendefødte av samboere og enslige. Prosent	14,5	25,8	38,6	47,6
1.11.	Antall døde	41 340	44 372	46 021	45 190
	Menn	22 606	23 783	23 866	23 020
	Kvinner	18 734	20 589	22 155	22 170
1.12.	Fødselsoverskudd (fødte minus døde)	9 699	6 762	14 918	15 102
1.13.	Forventet levealder				
	Menn	72,3	72,6	73,4	74,8
	Kvinner	79,2	79,4	79,8	80,8
	Menn ved 62 år	16,3	16,5	16,7	17,4
	Kvinner ved 62 år	20,4	21,0	21,0	21,6
1.14.	Ugifte menn ved 50 års alder. Beregnet prosent[3]	21,0	28,1	32,7	39,8
	Ugifte kvinner ved 50 års alder. Beregnet prosent[3]	15,2	21,3	26,7	35,0
1.15.	Forventet oppløste ekteskap etter 5 års varighet. Prosent	5,7	6,7	9,8	10,3
	Forventet oppløste ekteskap etter 10 års varighet. Prosent	12,3	14,7	21,9	22,8
1.16.	Samboende av alle i samliv, kvinner 20-44 år[4]. Prosent	..	..	..	31,8
1.17.	Enslige mødre m/hjemmeboende barn under 18 år i prosent av alle barnefamilier	10,4	..	16,4	..
	Enslige fedre m/hjemmeboende barn under 18 år i prosent av alle barnefamilier	1,4	..	2,3	..

1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	**2009**
4,370	4,393	4,418	4,445	4,478	4,503	4,524	4,552	4,577	4,606	4,640	4,681	4,737	**4,799**
5,2	5,7	6,3	7,5	5,6	4,6	6,2	5,5	6,3	7,3	8,8	11,8	13,1	**..**
2,7	2,7	2,8	2,8	2,8	2,9	3,0	3,1	3,1	3,2	3,2	3,2	3,2	**3,2**
5,3	5,4	5,5	5,6	5,6	5,8	5,9	5,9	6,0	6,1	6,1	6,1	6,0	**5,9**
60 927	59 801	58 352	59 298	59 234	56 696	55 434	56 458	56 951	56 756	58 545	58 459	60 497	**..**
107,0	105,7	104,9	103,6	105,7	105,0	104,5	105,7	105,2	104,9	105,0	105,4	106,0	**..**
1,89	1,86	1,81	1,85	1,85	1,78	1,75	1,80	1,83	1,84	1,90	1,90	1,96	**..**
26,7	27,0	27,2	27,2	27,3	27,5	27,7	27,9	28,0	28,1	28,1	28,1	28,1	**..**
..	..	..	..	14,4	..	..	..	..	16,6	..	18,0	18,8	**..**
..	..	..	..	11,2	..	..	..	..	11,9	..	12,0	12,5	**..**
..	..	..	..	32,6	..	..	..	..	33,2	..	33,2	33,1	**..**
..	..	..	..	32,3	..	..	..	..	34,8	..	34,8	34,1	**..**
..	..	..	50,6	49,4	49,8	49,3	49,5	48,0	47,6	46,4	45,0	44,0	**..**
..	..	..	37,6	40,8	42,0	42,2	40,1	41,6	42,0	42,4	44,0	44,0	**..**
..	..	..	11,8	9,8	8,2	8,5	10,4	10,4	10,4	11,2	11,1	12,0	**..**
48,3	48,7	49,0	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	**..**
43 860	44 595	44 112	45 170	44 002	43 981	44 465	42 478	41 200	41 232	41253	41 954	41 712	**..**
22 106	22 262	22 067	22 426	21 665	21 630	21 643	20 565	19 991	20 113	19628	20 216	20 322	**..**
21 754	22 333	22 045	22 744	22 337	22 351	22 822	21 913	21 209	21 119	21625	21 738	21 390	**..**
17 067	15 206	14 240	14 128	15 232	12 715	10 969	13 980	15 751	15 524	17 292	16 505	18 776	**..**
75,4	75,5	75,5	75,6	76,0	76,2	76,5	77,0	77,5	77,7	78,1	78,2	78,3	**..**
81,1	81,0	81,3	81,1	81,4	81,5	81,5	81,9	82,3	82,5	82,7	82,7	83,0	**..**
17,8	17,8	18,0	17,9	18,4	18,5	18,6	19,1	19,4	19,5	19,9	19,7	19,9	**..**
22,0	21,9	22,2	22,0	22,3	22,3	22,5	22,6	23,1	23,2	23,2	23,2	23,3	**..**
37,4	37,2	38,3	39,5	34,2	38,5	37,0	40,0	40,4	40,5	41,7	39,4	37,2	**..**
32,4	32,1	33,4	34,7	29,9	34,3	33,6	35,7	36,5	36,2	38,5	35,7	33,4	**..**
10,4	10,5	9,6	10,2	11,2	11,4	10,8	11,1	11,6	11,4	11,1	10,8	9,9	**..**
21,9	21,7	20,3	20,6	23,1	23,9	23,4	23,8	24,2	24,1	23,2	21,5	21,0	**..**
32,8	33,3	35,3	38,8	35,1	38,7	39,9	43,1	43,2	44,1	42,2	39,9	41,9	**..**
..	..	..	..	..	16,9	..	..	..	17,5	17,7	17,6	17,4	**17,5**
..	..	..	..	..	2,8	..	..	..	3,5	3,6	3,7	3,8	**3,9**

1.	**Befolkning** (forts.). **(for alle årganger se www.ssb.no/sosind/)**	1980	1985	1990	1995
1.18.	Menn som bor alene i prosent av alle menn som bor i privathusholdninger, 18 år og over	11,6	..	17,2	..
	Kvinner som bor alene i prosent av alle kvinner som bor i privathusholdninger, 18 år og over	16,9	..	19,9	..
	Menn som bor alene i posent av alle menn som bor i privathusholdninger, 80-84 år	28,8	..	29,8	..
	Kvinner som bor alene i prosent av alle kvinner som bor i privathusholdninger, 80-84 år	59,0	..	65,2	..
1.19.	Flyttinger til Norge	18 776	21 858	25 494	25 678
	Menn	9 719	11 592	13 171	12 268
	Kvinner	9 057	10 266	12 323	13 410
1.20.	Flyttinger fra Norge	14 705	15 630	23 784	19 312
	Menn	7 559	8 016	12 880	9 802
	Kvinner	7 146	7 614	10 904	9 510
1.21.	Nettoinnflytting (innflyttinger minus utflyttinger)	4 071	6 228	1 710	6 366
	Menn	2 160	3 576	291	2 466
	Kvinner	1 911	2 652	1 419	3 900
	Norske statsborgere	-474	-1 156	-4 216	-1 124
	Utenlandske statsborgere	4 545	7 384	5 926	7 490
1.22.	Bosatte som skiftet til norsk statsborgerskap	2 680	2 851	4 757	11 778
1.23.	Innenlandske flyttinger per 1 000 innbyggere[5]	44,4	42,3	39,9	41,8
1.24.	Nettoinnflytting til mest sentrale kommuner[6]	-1 150	6 129	2 939	6 114
	Nettoinnflytting til minst sentrale kommuner[6]	-589	-5 898	-3 402	-4 136
1.25.	Befolkningsvekst i mest sentrale kommuner[6]. Prosent	0,37	0,81	0,70	0,91
	Befolkningsvekst i minst sentrale kommuner[6]. Prosent	0,11	-0,76	-0,48	-0,37
1.26.	Kommuner med befolkningsvekst. Prosent	68	43	46	50
1.27.	Utenlandske statsborgere 1. januar per 1 000 innbyggere	19,7	23,6	33,2	37,7
1.28.	Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre 1. januar per 1 000 innbyggere	23,3	..	39,8	49,5
	Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre 1. januar fra Øst-Europa[7] per 1 000 innbyggere	1,7	..	3,2	7,0
	Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre 1. januar fra EU-land i Øst-Europa[8] per 1 000 innbyggere				
	Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre 1. januar fra Asia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika, Oseania unntatt Australia og New Zealand og Tyrkia per 1 000 innbyggere	5,5	..	18,1	24,2

[1] Summen av ettårige aldersavhengige fruktbarhetsrater 15-49 år. Antall barn hver kvinne kommer til å føde under forutsetning av at fruktbarhetsmønsteret i perioden varer ved.
[2] Gjennomsnittlig observert fødealder.
[3] Under forutsetning om at et tenkt kull ugifte personer i alderen 15 år gjennomlever de aldersspesifikke giftermålsratene observert i vedkommende år, og at dødsfall ikke forekommer. Fra og med 1996 er det tatt i bruk en ny beregningsmodell for prosent ugifte ved alder 50 år. Nye tall er utregnet tilbake til 1991.
[4] Kvinner ved alder 23, 28, 33, 38 og 43 år i 1988.
[5] Flyttinger mellom kommuner. Ikke korrigert for at antall kommuner er blitt redusert fra 454 i 1980 til 431 i 2007.
[6] Standard for kommuneklassifisering.
[7] Øst-Europa er Albania, Bosnia-Hercegovina, Bulgaria, Estland, Hviterussland, Kroatia, Latvia, Litauen, Makedonia, Moldova, Montenegro, Polen, Romania, Russland, Serbia, Slovakia, Slovenia, Tsjekkia, Ukraina og Ungarn.
[8] Estland, Latvia, Litauen, Polen, Slovakia, Slovenia, Tsjekkia og Ungarn ble medlemmer i 2004. Bulgaria og Romania i 2007.

Kilde: Befolkningsstatistikk, bortsett fra 1.17 hvor kilden er: Familie- og yrkesundersøkelsen 1988, Omnibusundersøkelsene.

1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	**2009**
..	..	..	..	..	20,9	..	..	..	21,4	21,9	22,4	23,0	**23,5**
..	..	..	..	..	22,1	..	..	..	22,4	22,5	22,7	22,9	**23,0**
..	..	..	..	..	30,7	..	..	..	30,6	30,6	30,3	29,9	**29,6**
..	..	..	..	..	67,6	..	..	..	67,0	66,7	66,2	65,5	**65,0**
26 407	31 957	36 704	41 841	36 542	34 264	40 122	35 957	36 482	40 148	45 776	61 774	66 961	**..**
12 451	15 590	18 312	20 864	19 140	16 882	19 341	17 572	17 829	20 147	24 724	35 927	37 798	**..**
13 956	16 367	18 392	20 977	17 402	17 382	20 781	18 385	18 653	20 001	21 052	25 847	29 163	**..**
20 590	21 257	22 881	22 842	26 854	26 309	22 948	24 672	23 271	21 709	22 053	22 122	23 615	**..**
10 393	10 524	11 526	11 342	13 731	13 614	11 851	13 026	11 981	11 100	11 216	11 762	13 263	**..**
10 197	10 733	11 355	11 500	13 123	12 695	11 097	11 646	11 290	10 609	10 837	10 360	10 352	**..**
5 817	10 700	13 823	18 999	9 688	7 955	17 174	11 285	13 211	18 439	23 723	39 652	43 346	**..**
2 058	5 066	6 786	9 522	5 409	3 268	7 490	4 546	5 848	9 047	13 508	24 165	24 535	**..**
3 759	5 634	7 037	9 477	4 279	4 687	9 684	6 739	7 363	9 392	10 215	15 487	18 811	**..**
-1 347	-1 292	-919	-541	-3 166	-2 241	-1 341	-1 157	-797	-288	-1 212	-522	-317	**..**
7 164	11 992	14 742	19 540	12 854	10 196	18 515	12 442	14 008	18 727	24 935	40 174	43 663	**..**
12 237	12 037	9 244	7 988	9 517	10 838	9 041	7 867	8 154	12 655	11 955	14 877	10 312	**..**
42,1	42,9	43,1	43,0	44,8	44,7	42,6	41,8	41,5	41,9	43,3	44,7	41,7	**..**
7 156	6 329	5 239	5 237	3 963	6 808	4 649	5 395	7 138	8 016	8 572	6 859	5 414	**..**
-4 938	-6 095	-5 677	-4 877	-4 577	-5 298	-4 647	-4 797	-5 309	-6 202	-6 365	-5 205	-5 009	**..**
0,99	1,04	1,06	1,10	0,80	0,91	1,02	0,92	1,13	1,32	1,53	1,67	1,74	**..**
-0,47	-0,72	-0,54	-0,10	-0,23	-0,66	-0,43	-0,40	-0,70	-2,41	-0,69	-0,35	-0,15	**..**
47	44	52	59	57	44	51	51	49	47	45	60	63	**..**
36,8	35,9	35,8	37,1	39,9	40,9	41,1	43,2	44,7	46,3	47,9	50,9	56,2	**63,1**
51,2	52,9	55,4	58,7	63,1	66,1	68,7	73,1	76,2	79,2	83,3	88,7	97,0	**105,9**
7,6	7,9	8,0	8,4	10,3	10,7	11,0	11,6	12,3	13,3	14,7	17,0	21,1	**25,2**
								2,8	3,2	4,1	6,6	10,2	**13,8**
25,1	26,1	27,4	29,1	31,3	34,1	36,3	39,7	42,2	44,4	46,8		52,1	**55,2**

2.	Helse (for alle årganger se www.ssb.no/sosind/)	1980	1985	1990	1995	1996
2.1.	Spedbarnsdødelighet; døde per 1 000 levendefødte (under 1 år)	8,1	8,5	7,0	4,1	4,1
2.2.	Aborter per 1 000 kvinner 15-49 år	14,6	14,7	14,8	13,3	13,4
Dødsrater etter utvalgte årsaker[1] per 100 000 innbyggere. Aldersstandardisert						
2.3.	Ondartede svulster					
	Menn	214	229	222	227	228
	Kvinner	146	151	150	151	158
2.4.	Hjerte-/karsykdommer					
	Menn	508	502	464	396	375
	Kvinner	285	267	252	217	208
2.5.	KOLS (inkl. kroniske lungesykdommer/astma)					
	Menn	27	29	32	33	34
	Kvinner	9	11	23	17	17
2.6.	Ulykker					
	Menn	63	57	51	41	38
	Kvinner	25	25	23	18	19
2.7.	Selvmord					
	Menn	19	21	23	18	17
	Kvinner	7	8	8	6	6
2.8.	Krefttilfeller[1]. Antall nye tilfeller per år per 100 000 innbyggere					
	Menn	358	390	411	436	443
	Kvinner	299	309	324	348	360
2.9.	Egenvurdert helse som god eller meget god. 16 år og over. Prosent					
	Menn	..	..	..	81	..
	Kvinner	..	..	..	77	..
2.10.	Dagligrøyking[2] (16-74 år). Prosent					
	Menn	42	42	37	34	34
	Kvinner	31	32	33	32	32
2.11.	Konsumerer alkohol 2 eller flere ganger per uke. Prosent					
	Menn	..	..	..	..	..
	Kvinner	..	..	..	..	..
2.12.	Fedme BMI >30. 16-74 år. Prosent					
	Menn	..	..	..	6	..
	Kvinner	..	..	..	5	..
2.13.	Hull i tennene (karies) hos 12-åringer. Gjennomsnittlig antall	..	3,4	2,4	1,9	1,8
2.14.	Utgifter[3] til helseformål					
	Totale utgifter til helseformål i prosent av BNP[4]	..	..	..	..	..
	Totale utgifter til helseformål i faste 2000-priser per innbygger[4]	..	..	..	..	..
	Offentlige utgifter til helseformål i prosent av totale offentlige utgifter	..	..	..	..	..
2.15.	Driftskostnader i spesialisthelsetjenesten innen:					
	Somatikk	..	..	..	..	..
	Psykisk helsevern (voksne, barn og unge)	..	..	..	..	..
	Rusbehandling[5]	..	..	..	..	..

1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	**2008**
4,1	4,0	3,9	3,8	3,9	3,5	3,4	3,2	3,0	3,2	3,1	**..**
13,1	13,2	13,3	13,7	13,0	12,7	12,9	13,1	12,9	13,2	13,8	**14,5**
229	223	223	216	215	217	211	207	204	197	200	**..**
156	146	145	147	148	148	144	142	142	138	140	**..**
365	357	345	319	310	301	273	254	237	222	223	**..**
206	202	202	190	181	179	169	159	141	144	138	**..**
34	33	36	34	33	34	32	32	34	32	34	**..**
17	18	21	21	20	20	20	19	19	22	22	**..**
41	40	41	40	37	41	45	46	41	39	39	**..**
18	17	19	18	18	17	19	21	18	18	19	**..**
17	18	19	18	18	16	16	16	15	16	14	**..**
6	7	7	6	6	6	6	7	7	6	6	**..**
461	461	454	466	468	459	481	500	485	487	518	**..**
370	358	357	373	382	387	379	389	383	385	389	**..**
..	82	..	..	..	83	..	..	82	..	..	**82**
..	80	..	..	..	79	..	..	80	..	..	**79**
34	34	32	31	30	29	28	27	26	23	22	**21**
33	32	32	31	31	28	27	25	24	24	23	**22**
..	16	..	..	..	24	..	..	19	..	..	**23**
..	7	..	..	..	13	..	..	14	..	..	**13**
..	7	..	..	..	8	..	..	9	..	..	**12**
..	6	..	..	..	8	..	..	8	..	..	**9**
1,6	1,6	1,5	1,5	1,5	1,6	1,7	1,7	1,6	1,6	1,5	**1,4**
8,4	9,3	9,3	8,4	8,8	9,8	10,0	9,7	9,1	8,7	8,9	**8,6**
24 606	25 781	27 233	27 773	28 564	30 694	31 345	32 036	32 540	32 734	33 246	**33 404**
15,8	16,7	17,4	17,7	17,9	18,6	18,4	18,9	19,2	19,1	19,5	**19,1.**
..	..	..	..	..	43 796	47 100	48 324	54 692	58 661	63 869	**67847**
..	..	..	..	..	9 889	11 142	11 482	13 438	14 331	15 874	**17055**
..	..	..	..	..	121	122	1 774	2 132	2 320	2 577	**3021**

2.	**Helse** (forts.). **(for alle årganger se www.ssb.no/sosind/)**	1980	1985	1990	1995	1996
2.16.	Aktivitet og ressurser i somatiske sykehus					
	Leger. Årsverk per 10 000 innbyggere	8,8	9,7	10,8	12,4	13,1
	Sykepleierere. Årsverk per 10 000 innbyggere	27,8	30,6	34,8	40,0	41,9
	Døgnopphold. Antall per 1 000 innbyggere[6]	143	152	145	147	149
	Liggedager. Antall per 1 000 innbyggere[6]	1 550	1 452	1 063	973	972
	Dagbehandlinger. Antall per 1 000 innbyggere[7]	..	..	..	..	..
	Polikliniske konsultasjoner. Antall per 1 000 innbyggere[7, 8]	..	..	599	696	718
2.17.	Aktivitet og ressurser innen psykisk helsevern					
	Leger. Årsverk per 10 000 innbyggere	1,1	1,4	1,7	2,0	2,1
	Psykologer. Årsverk per 10 000 innbyggere	..	..	1,4	1,9	2,0
	Sykepleierere. Årsverk per 10 000 innbyggere	5,0	6,2	7,8	8,8	9,7
	Oppholdsdøgn. Antall per 1 000 innbyggere	971	766	614	493	480
	Utskrivninger. Antall per 1 000 innbyggere	5,1	4,6	5,0	6,0	6,2
	Polikliniske konsultasjoner. Antall per 1 000 innbyggere	..	..	92	140	131
2.18.	Aktivitet og ressurser innen rusbehandling					
	Personell. Årsverk per 10 000 innbyggere	..	..	..	..	..
	Oppholdsdøgn. Antall per 1 000 innbyggere	..	..	..	..	..
2.19.	Aktivitet og ressurser i kommunehelsetjenesten					
	Leger. Årsverk per 10 000 innbyggere	..	..	7,1	7,5	7,5
	Fysioterapeuter[9, 10]. Årsverk per 10 000 innbyggere	..	..	6,2	6,9	7,1
	Jordmødre. Årsverk per 10 000 fødte	..	..	19	33	37
	Helsesøstre. Årsverk per 10 000 innbyggere (0-20 år)	..	..	41	50	51
2.20.	Tannleger og tannpleiere (i offentlig og privat sektor)					
	Tannleger. Årsverk per 10 000 innbyggere	..	..	..	..	..
	Tannpleiere. Årsverk per 10 000 innbyggere	..	..	..	..	..

[1] Ratene er aldersstandardisert etter europeisk standardbefolkning.
[2] Andel personer 16-74 år som røyker daglig. Treårig glidende gjennomsnitt fram til 2007. Fra 2008 vises gjennomsnitt av telleåret og året før.
[3] Foreløpige tall for 2007 og 2008.
[4] Både offentlige og private utgifter.
[5] Fra 2004 omfatter rusmiddeltiltak spesialisert tverrfaglig rusmiddelbehandling.
[6] Brudd i tidsserien i 1989 ved overgang fra aggregeret skjematall til elektroniske individdata.
[7] Brudd i tidsserien 2001/2002 ved overgang fra aggregerte skjematall til elektroniske individdata.
[8] Også refusjonsberettiget dagbehandling ved poliklinikk frem til 2002.
[9] Også årsverk til overordnet administrasjon.
[10] Årsverk i institusjoner for eldre og funksjonshemmede er med fom. 2000.

Kilde: 2.1, 2.3-2.7: Dødsårsaksstatistikk. 2.2: Svangerskapsavbrudd. 2.8: Kreftregisteret. 2.9, 2.12: Levekårsundersøkelsene. 2.10: Statens tobakksskaderåd/SHdir -2001/ Hdir/SSB 2008-. 2.11: SIFA - 2001/SIRUS 2002-. 2.13: Tannhelsestatistikk, KOSTRA. 2.14: Nasjonalregnskapsstatistikk. 2.15: Spesialisthelsetjenesten. 2.16: Spesialisthelsetjenesten/Registerbasert sysselsettingsstatistikk og Pasientstatistikk. 2.17-2.18: Spesialisthelsetjenesten/Registerbasert sysselsettingsstatistikk. 2.19: Statistikk for kommunehelsetjenesten, KOSTRA. 2.20: Tannhelsetjenesten, KOSTRA/Registerbasert sysselsettingsstatistikk.

1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	**2008**
14,1	14,8	15,3	15,9	16,0	16,0	16,6	17,2	17,7	18,0	18,2	**18,6**
44,0	45,4	47,1	47,0	47,1	48,9	50,2	50,7	50,2	51,2	51,1	**49,7**
151	154	156	154	160	163	170	173	174	176	171	**171**
967	960	956	925	929	923	913	897	893	887	851	**816**
..	..	..	65,5	71,8	79	91,5	100,1	109,3	116,6	120,4	**115,4**
749	746	763	796	775	669	704	731	745	759	790	**811**
2,2	2,3	2,4	2,5	2,7	2,7	2,8	3,0	3,0	3,2	3,2	**2,9**
2,1	2,3	2,4	2,6	2,8	3,1	3,3	3,5	3,8	4,1	4,6	**3,8**
9,9	10,1	10,1	10,3	10,9	11,1	11,6	12,0	12,5	12,5	12,7	**11,2**
468	457	446	431	411	408	392	372	364	355	330	**309,5**
6,6	6,8	7,3	7,8	8,0	8,4	9,2	9,5	10	11	10	**11**
134	140	149	155	163	185	214	229	286	314	332	**366**
..	..	..	..	..	..	..	5,0	5,7	6,2	6,7	**6**
..	..	..	..	..	..	..	96	120	120	120	**119,8**
7,6	7,8	7,9	8,5	9,1	9,1	9,0	9,0	9,1	9,1	9,3	**9,4**
7,4	7,6	7,6	8,8	9,1	9,1	9,1	9,0	8,9	9,0	9	**9**
40	44	45	48	49	51	51	49	50	50	..	**..**
52	53	55	57	61	64	64	67	68	71	..	**..**
..	..	..	..	..	..	8,0	8,2	8,4	8,5	8,3	**8,5**
..	..	..	..	..	..	1,3	1,3	1,4	1,4	1,5	**1,6**

3.	Pleie og omsorg (for alle årganger se www.ssb.no/sosind/)	1980	1985	1990	1995	1996
3.1.	Personell i kommunal pleie- og omsorgstjenesten[1]. Antall i alt	..	..	..	69 795	73 733
	Årsverk per mottaker[2]	..	..	..	0,39	0,39
	Årsverk per 1 000 innbyggere 67 år og over	..	..	..	112	119
3.2.	Mottakere av pleie- og omsorgstjenester[3]. Antall i alt	..	..	..	187 781	187 840
	Kvinnelige mottakere. Prosent	..	..	..	70	70
	Mottakere 80 år og over. Prosent	..	..	..	54	55
3.3.	Mottakere av pleie- og omsorgstjenester[3]					
	0-66 år. Antall per 1 000 innbyggere 0-66 år	..	..	..	8	8
	67-79 år. Antall per 1 000 innbyggere 67-79 år	..	..	..	126	130
	80 år og over. Antall per 1 000 innbyggere 80 år og over	..	..	..	539	547
3.4.	Mottakere av hjemmetjenester. Prosent					
	Både hjemmesykepleie og praktisk bistand/hjemmehjelp	..	..	..	47	51
	Kun hjemmesykepleie	..	..	..	31	33
	Kun praktisk bistand/hjemmehjelp	..	..	..	14	16
3.5.	Mottakere av hjemmetjenester. Antall i alt	..	..	..	145 249	144 765
	Alle mottakere. Antall per 1 000 innbyggere	..	..	..	33	33
	0-66 år. Antall per 1 000 innbyggere 0-66 år	..	..	..	6	8
	67-79 år. Antall per 1 000 innbyggere 67-79 år	..	..	..	103	107
	80 år og over. Antall per 1 000 innbyggere 80 år og over	..	..	..	365	374
3.6.	Beboere i institusjoner for eldre og funksjonshemmede[4]. Antall i alt	..	..	..	42 532	43 075
	Alle beboere. Antall per 1 000 innbyggere	..	..	..	9,7	9,8
	0-66 år. Antall per 1 000 innbyggere 0-66 år	..	..	..	0,4	0,4
	67-79 år. Antall per 1 000 innbyggere 67-79 år	..	..	..	23	22
	80 år og over. Antall per 1 000 innbyggere 80 år og over	..	..	..	175	172
3.7.	Beboere i boliger til pleie- og omsorgsformål[5]. Antall i alt	..	..	..	32 338	35 254
	Alle beboere. Antall per 1 000 innbyggere	..	..	..	7	8
	Beboere i boliger med tilknyttet personell hele døgnet. Prosent	..	..	..	..	..
	0-66 år. Antall per 1 000 innbyggere 0-66 år	..	..	..	2	3
	67-79 år. Antall per 1 000 innbyggere 67-79 år	..	..	..	19	23
	80 år og over. Antall per 1 000 innbyggere 80 år og over	..	..	..	69	78

[1] Registerbaserte tall er inkludert vikarer og fravær (legemeldt sykefravær og fødselspermisjon). Alle tall er eksklusiv leger og fysioterapeuter. Gjelder offentlige tjenester ytt både av kommunale og private aktører.
[2] Mottakere er summen av brukere av hjemmetjenester og tallet på plasser i institusjoner. T.o.m. 2006 ble dataene for brukere av hjemmetjenester hentet inn på KOSTRA-skjema. Fom. 2007 er disse hentet fra IPLOS-registeret og gjelder alle mottakere av tjenester i Pleie og omsorg.
[3] Mottakere av hjemmetjenester og beboere på institusjoner for eldre og funksjonshemmede.
[4] Beboere i sykehjem eller boform med heldøgns omsorg og pleie hjemlet i kommunehelsetjenesteloven, eller beboere i aldershjem hjemlet i sosialtjenesteloven.
[5] Omfatter omsorgsboliger og andre boliger kommunen disponerer til pleie- og omsorgsformål.

Kilde: 3.1: Pleie- og omsorgsstatistikk tom. 2002, registerbasert sysselsettingsstatistikk fom. 2003 og Befolkningsstatistikk. 3.2, 3.4: Pleie- og omsorgsstatistikk. 3.3, 3.5-3.7: Pleie- og omsorgsstatistikk og Befolkningsstatistikk.

1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
79 435	82 794	86 370	89 669	91 824	93 690	105 883	107 910	107 071	113 220	118 189	**121 209**
0,41	0,42	0,43	0,44	0,45	0,46	0,52	0,53	0,52	0,53	0,47	**0,46**
128	134	140	146	151	155	175	179	177	186	193	**197**
191 947	195 202	200 087	201 905	203 063	203 747	202 107	204 400	205 342	211 763	253 930	**260 922**
69	69	69	69	69	68	68	67	67	66	65	**64**
52	53	53	53	54	54	53	53	53	53	49	**48**
9	9	10	10	11	11	12	12	13	14	20	**22**
131	130	131	130	129	128	123	119	113	111	116	**114**
542	547	559	547	541	532	516	510	506	510	566	**567**
49	45	41	39	38	36	34	32	29	28	28	**27**
34	36	37	37	37	36	37	37	38	39	36	**35**
16	18	21	24	25	27	29	31	33	33	36	**37**
149 026	152 796	157 396	159 669	161 169	162 112	161 094	163 415	164 623	171 226	161 817	**167 442**
34	34	62	35	36	36	35	35	35	37	34	**35**
8	9	9	10	10	11	11	12	12	14	13	**14**
108	108	109	109	108	107	102	98	93	92	79	**78**
374	381	393	386	384	379	368	365	362	368	345	**347**
42 921	42 406	42 691	42 236	41 894	41 635	41 013	40 985	40 719	40 537	42 293	**42 129**
9,7	9,5	9,5	9,4	9,3	9,1	9,0	8,9	8,8	8,7	8,9	**8,8**
0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5	1,0	**1,0**
22	22	22	22	21	21	21	21	20	19	18	**17**
169	166	167	160	156	153	148	145	145	143	143	**142**
38 140	40 617	43 983	45 515	46 023	46 414	48 087	47 569	48 821	50 194	49 288	**51 462**
9	9	10	10	10	10	11	10	11	11	10	**11**
..	..	..	..	..	..	..	..	32	34	40	**39**
3	3	3	3	4	4	4	4	4	4	4	**5**
26	26	29	30	29	29	28	27	26	25	21	**21**
86	90	96	99	99	100	103	100	103	105	105	**107**

4.	Utdanning (for alle årganger se www.ssb.no/sosind/)	1980	1985	1990	1995	1996
4.1.	Barn i barnehager. 1-5 år. Prosent	19,3	26,6	36,3	52,3	54,9
4.2.	Barn i barnehage 1-5 år med heldagsplass[1, 2]. Prosent av befolkningen 1-5 år	..	..	..	..	..
4.3.	Private barnehager. Prosent	46,4	42,3	41,1	51,8	52,3
4.4.	Barnehagebarn 1-5 år med plass i privat barnehage. Prosent	39,3	36	36,9	42,4	42,3
4.5.	Minoritetsspråklige barn[3] i barnehage. Prosent	..	..	..	..	..
	Private barnehager	..	..	..	..	..
	Offentlige barnehager	..	..	..	..	..
4.6.	Antall barn per årsverk i:					
	Private barnehager	..	8,8	6,2	5,4	5,4
	Offentlige barnehager	..	5,1	4,6	4,4	4,5
4.7.	Barn i aktuell kontantstøttealder[4]. Prosent	..	..	..	..	..
	1 åringer	..	..	..	..	..
	2 åringer	..	..	..	..	..
4.8.	Styrere/pedagogiske ledere i barnehage med godkjent førskolelærerutdanning[5]. Prosent	91,4	94,4	79,7	78,1	79,7
	Private barnehager	..	..	..	..	..
	Offentlige barnehager	..	..	..	..	..
4.9.	Ansatte i barnehage med godkjent førskolelærerutdanning. Prosent	28,3	31,4	27,9	28,6	28,2
	Private barnehager	..	..	..	..	..
	Offentlige barnehager	..	..	..	..	..
Personer etter høyeste utdanningsnivå[6], 16 år og over. Prosent						
4.10.	Grunnskole	48,9	45,9	41,6	36,6	36,4
	Menn	45,2	42,4	38,3	33,4	33,3
	Kvinner	52,4	49,3	44,8	39,6	39,2
4.11.	Videregående skole	39,9	41,2	42,9	44,6	44,0
	Menn	41,6	43,0	44,8	46,8	46,3
	Kvinner	38,3	39,4	41,2	42,4	41,9
4.12.	Universitet eller høgskole t.o.m. 4 år	8,8	10,1	12,2	15,0	15,6
	Menn	8,9	9,9	11,7	14,0	14,4
	Kvinner	8,7	10,3	12,7	16,1	16,8
4.13.	Universitet eller høgskole over 4 år	2,4	2,8	3,2	3,8	4,0
	Menn	4,2	4,7	5,2	5,8	6,0
	Kvinner	0,7	0,9	1,3	1,9	2,1
Andel i videregående opplæring						
4.14.	Prosent av registrerte årskull 16-18 år	..	..	83,3	90,4	92,2
	Menn	..	..	82,7	90,1	91,7
	Kvinner	..	..	83,9	90,8	92,7
4.15.	Innvandrere i videregående opplæring. Prosent av registrerte årskull 16-18 år	..	..	48,1	65,1	70,6
	Menn	..	..	50,2	68,0	72,9
	Kvinner	..	..	45,9	62,2	68,2

1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
59,8	61,1	61,1	62,0	63,3	65,9	69,1	72,2	76,2	80,4	84,3	**87,2**
39,6	40,2	38,4	39,3	40,7	44,0	48,0	53,2	59,1	66,5	72,7	**77,5**
52,5	51,3	49,6	48,8	48,4	49,6	50,9	52,7	54,5	54,9	54,6	**54,0**
41,6	40,9	40,1	40,4	40,1	41,4	42,1	43,5	45,1	45,7	46,1	**46,0**
..	..	..	4,7	5,1	5,5	5,9	5,9	6,2	6,7	7,6	**8,5**
..	..	..	19,5	17,6	19,5	20,7	22,2	25,1	25,4	26,9	**28,6**
..	..	..	80,5	82,4	80,5	79,3	77,8	74,9	74,6	73,1	**71,4**
5,2	5,2	5,3	5,3	5,2	5,0	4,9	4,8	4,6	4,4	4,3	**4,1**
4,4	4,4	4,4	4,5	4,4	4,4	4,4	4,4	4,3	4,2	4,0	**3,9**
..	50,1	74,8	74,3	73,2	70,7	67,9	63,3	57,8	51,8	41,4	**34,7**
..	78,9	79,0	79,1	77,9	75,6	73,0	68,9	63,9	58,9	47,1	**40,1**
..	21,5	70,7	69,5	68,6	65,9	63,0	57,7	51,7	44	35,1	**29,1**
81,1	81,7	83,4	86,3	88,3	88,1	91,3	89,3	89,1	86,9	83,0	**83,7**
..	..	..	37,3	37,3	39,1	40,3	42,1	44,3	44,9	45,4	**44,7**
..	..	..	62,7	62,7	60,9	59,7	57,9	55,7	55,1	54,6	**55,3**
28,7	29,1	31,3	31,3	31,9	32,0	33,3	33,5	33,7	32,9	31,7	**32,3**
..	..	..	35,8	35,6	37,2	38,6	40,3	42,7	43,7	43,9	**43,9**
..	..	..	64,2	64,4	62,8	61,4	59,7	57,3	56,3	56,1	**56,1**
35,8	35,1	34,5	34,0	33,4	32,9	32,4	31,9	31,6	31,3	30,9	**29,9**
33,0	32,5	32,0	31,6	31,2	30,9	30,6	30,4	30,2	30,1	30,0	**29,6**
38,6	37,7	36,9	36,3	35,5	34,8	34,1	33,4	32,9	32,4	31,8	**30,3**
43,8	43,9	44,2	44,3	44,4	44,4	44,3	44,0	43,7	43,4	43,1	**43,3**
46,1	46,2	46,4	46,5	46,6	46,7	46,6	46,3	46,1	45,8	45,6	**45,4**
41,6	41,7	42,0	42,1	42,2	42,3	42,1	41,8	41,4	41,0	40,8	**41,2**
16,2	16,6	16,8	17,0	17,4	17,7	18,1	18,6	19,2	19,6	19,9	**20,3**
14,8	15,1	15,1	15,2	15,4	15,6	15,8	16,0	16,3	16,6	16,8	**17,0**
17,5	18,1	18,4	18,8	19,3	19,8	20,4	21,2	22,0	22,5	23,0	**23,6**
4,2	4,3	4,5	4,7	4,9	5,0	5,2	5,4	5,6	5,8	6,0	**6,4**
6,1	6,3	6,5	6,6	6,8	6,9	7,0	7,2	7,4	7,5	7,6	**7,9**
2,3	2,5	2,7	2,8	3,0	3,2	3,4	3,6	3,8	4,1	4,4	**4,9**
92,0	91,6	90,9	90,4	90,3	90,7	91,0	89,8	90,2	91,2	91,1	**90,8**
91,5	90,8	90,1	89,5	89,4	89,8	90,1	89,2	89,7	90,8	90,8	**90,5**
92,5	92,4	91,8	91,4	91,3	91,6	91,9	90,5	90,7	91,6	91,5	**91,1**
71,2	72,3	67,8	67,0	70,5	68,7	70,8	69,1	70,6	70,8	70,0	**69,4**
73,1	72,7	67,7	65,4	69,0	66,7	69,3	67,9	69,6	70,2	69,5	**67,9**
69,2	71,9	67,9	68,9	72,2	70,8	72,6	70,5	71,8	71,3	70,5	**71,0**

4.	**Utdanning** (forts.). **(for alle årganger se www.ssb.no/sosind/)**	1980	1985	1990	1995	1996
4.16.	Norskfødte med innvandrerforeldre i videregående opplæring. Prosent av registrerte årskull 16-18 år	..	..	74,5	80,3	83,6
	Menn	..	..	75,6	81,6	83,6
	Kvinner	..	..	73,4	78,9	83,6
Andel i høyere utdanning[7]						
4.17.	Prosent av registrerte årskull 19-24 år[8, 9]	11,4	12,1	19,3	26,0	27,8
	Menn	11,6	11,1	18,0	22,5	23,6
	Kvinner	11,3	13,1	20,8	29,7	32,1
4.18.	Prosent av registrerte årskull 25-29 år	6,2	6,2	9,0	12,1	12,5
	Menn	7,3	6,6	9,2	12,0	12,1
	Kvinner	5,2	5,6	8,8	12,2	12,9
4.19.	Innvandrere i høyere utdanning. Prosent av registrerte årskull 19-24 år	4,1	6,0	7,8	11,2	12,1
	Menn	4,7	6,6	8,5	11,8	13,0
	Kvinner	3,5	5,4	7,0	10,7	11,4
4.20.	Norskfødte med innvandrerforeldre i høyere utdanning. Prosent av registrerte årskull 19-24 år	9,8	13,5	23,1	25,1	26,6
	Menn	7,2	14,2	20,0	23,6	24,4
	Kvinner	12,1	12,7	25,2	26,5	28,9
4.21.	Innvandrere i høyere utdanning. Prosent av registrerte årskull 25-29 år	4,4	6,0	7,8	8,2	8,0
	Menn	4,6	7,3	9,0	9,3	8,9
	Kvinner	4,1	4,6	6,1	7,2	7,1
4.22.	Norskfødte med innvandrerforeldre i høyere utdanning. Prosent av registrerte årskull 25-29 år	10,3	7,4	9,5	14,5	15,3
	Menn	13,3	6,0	8,3	15,4	14,3
	Kvinner	7,0	8,7	11,0	13,7	16,5
4.23.	Andel i jobb/utdanning i november, av alle som gikk ut av introduksjons-programmet året før	..	..	..	..	..
	Menn	..	..	..	..	..
	Kvinner	..	..	..	..	..
4.24.	Antall elever per lærerårsverk i:					
	Grunnskole	..	..	..	9,7	9,6
	Videregående opplæring (bare elever under opplæringsloven)	..	..	..	7,8	7,6
Opphold i skolefritidsordningen (SFO). Prosent						
4.25.	Andel elever i SFO etter klassetrinn (oppholdstid 6 timer eller mer)					
	1.-4. årstrinn	..	..	..	..	..
	5.-7. årstrinn	..	..	..	..	..

[1] Oppholdstid 33 timer eller mer per uke.
[2] Fra og med 1999 er barn i åpen barnehage ikke inkludert i det totale tallet for antall barn i barnehage.
[3] Barn med annet morsmål enn norsk, samisk, svensk, dansk og engelsk.
[4] Kontantstøtten ble innført for 1-åringer fra 1. august 1998, og for 2-åringer fra 1. januar 1999. Barn som fikk kontantstøtte som 1-åringer fikk beholde ytelsen hvis de fylte 2 år i 1998.
[5] For årene 1980 og 1981 gjelder tallene styrere og førskolelærere. For 1982, 1983 og 1984 er det kun for styrere.
[6] Personer med uoppgitt eller ingen fullført utdanning er holdt utenfor ved beregning av andelene.
[7] «I høyere utdanning» er beregnet ut fra utdanningsnivå 6 og 7 for åra 1980-1988 og ut fra gruppering av skoleslag fra og med 1989.
[8] På grunn av mangelfull datalevering, er tallet på universitets- og høgskolestudenter i 1985 om lag 6 000-8 000 for lavt.
[9] I 1981 ble en rekke helsefagskoler omgjort til høgskoler. Elever ved disse skolene ble inntil 1980 klassifisert som elever i videregående skoler og fra og med 1981 som studenter ved universiteter/høgskoler.

Kilde: 4.1-4.6, 4.8-4.9: Barnehagestatistikk. 4.7: NAV Trygd 4.10-4.22, 4.24: Utdanningsstatistikk. 4.23: Kostra. 4.25: GSI.

1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	**2008**
84,1	83,9	84,7	84,7	84,1	86,3	88,1	86,7	87,9	88,4	89,9	**88,8**
84,4	83,7	84,6	84,9	83,0	86,3	87,0	85,8	87,7	88,0	90,2	**88,4**
83,7	84,2	84,8	84,4	82,8	86,3	89,3	87,6	88,1	88,7	89,6	**89,3**
28,2	28,7	29,7	28,3	27,7	30,1	30,3	30,7	30,9	30,6	29,8	**29,7**
23,6	23,6	24,4	23,0	22,1	24,5	24,7	25,1	25,3	24,6	23,7	**23,4**
32,9	33,9	35,1	33,9	33,4	36,0	36,2	36,5	36,8	36,8	36,2	**36,4**
12,8	13,4	14,4	14,4	15,4	16,3	16,5	16,6	16,3	15,7	15,0	**14,4**
12,2	12,6	13,2	12,9	14,0	14,9	15,3	15,4	14,8	14,1	13,2	**12,6**
13,5	14,3	15,7	15,9	16,9	17,8	17,6	17,9	17,8	17,4	16,8	**16,4**
12,9	13,1	14,4	13,6	14,3	14,9	16,7	17,4	18,4	18,8	18,7	**17,3**
13,4	12,7	13,8	12,2	13,0	13,7	15,3	15,8	16,3	16,5	16,1	**14,9**
12,5	13,4	14,8	14,8	15,5	15,9	17,8	18,9	20,3	20,9	21,1	**19,7**
25,4	24,5	27,5	25,9	25,1	31,6	32,8	33,1	33,3	33,9	34,7	**35,6**
23,0	22,1	24,3	22,6	21,5	28,0	28,8	29,0	29,2	29,1	30,0	**30,8**
28,1	27,1	30,9	29,5	28,9	35,5	36,9	37,5	37,8	38,9	39,8	**40,7**
8,1	8,0	9,0	8,7	9,4	9,7	10,6	11,2	11,2	10,7	10,2	**9,2**
9,0	8,9	9,4	8,6	9,2	9,0	10,1	10,6	10,3	9,4	8,9	**7,9**
7,3	7,2	8,7	8,9	9,5	10,2	11,0	11,7	11,9	11,8	11,2	**10,3**
15,0	17,1	18,5	15,6	18,5	17,9	17,6	18,6	18,3	17,7	16,4	**15,9**
17,8	15,4	19,2	15,4	19,4	17,4	17,8	17,9	17,1	17,4	15,2	**15,9**
12,1	18,8	17,8	16,0	17,6	18,5	17,3	19,3	19,5	18,0	17,6	**15,9**
..	..	..	..	..	..	..	..	..	58	65	**63**
..	..	..	..	..	..	..	..	..	70	76	**75**
..	..	..	..	..	..	..	..	..	43	50	**51**
9,9	9,7	9,8	9,9	9,9	10,2	10,4	12,5	12,2	12,1	12,1	**12,0**
7,5	7,5	7,5	7,2	7,2	7,5	7,6	7,5	8	8,7	8,5	**8,5**
..	..	..	..	..	..	51,6	53,1	52,7	55,8	59,1	**59,9**
..	..	..	..	..	..	0,6	0,6	0,7	0,9	0,8	**0,8**

5.	Arbeid og arbeidsmiljø (for alle årganger se www.ssb.no/sosind/)	1980	1985	1990	1995	1996
Arbeid						
5.1.	Personer i arbeidsstyrken (sysselsatte og arbeidsledige) 15-74 år. Millioner[1]	1,940	2,067	2,142	2,186	2,240
	Menn	1,147	1,174	1,181	1,187	1,212
	Kvinner	0,793	0,893	0,961	0,999	1,028
5.2.	Personer i arbeidsstyrken 15-74 år. Prosent[1]	67,2	68,8	69,2	69,6	71,2
	Menn 15-24 år	64,5	64,1	64,2	58,1	61,8
	Kvinner 15-24 år	54,5	56,4	56,9	53,5	57,0
	Menn 55-66 år	79,1	74,0	67,4	66,0	67,0
	Kvinner 55-66 år	46,9	49,3	49,1	51,9	53,8
5.3.	Kvinner med barn under 7 år i arbeidsstyrken, etter alder på yngste barn. Prosent[1]					
	0-2 år	46	58	69	72	74
	3-6 år	57	69	74	80	79
5.4.	Sysselsatte på kort deltid. Prosent av alle sysselsatte[2]	11,5	12,5	13,4	13,2	13,1
	Menn	3,9	4,6	4,9	5,4	5,6
	Kvinner	22,7	23,2	23,3	22,4	21,8
5.5.	Sysselsatte på lang deltid. Prosent av alle sysselsatte[3]	15,5	15,9	13,2	13,3	13,3
	Menn	5,9	6,0	3,8	3,9	4,4
	Kvinner	29,8	29,4	24,6	24,3	23,9
5.6.	Sysselsatte på heltid. Prosent av alle sysselsatte[4]	72,9	71,6	73,4	73,4	73,6
	Menn	90,2	89,4	91,2	90,6	90,0
	Kvinner	47,5	47,4	51,8	53,3	54,2
5.7.	Faktisk arbeidstid per uke. Timer[5]	36,2	36,2	36,0	35,6	35,3
	Menn	41,1	41,5	40,6	39,8	39,5
	Kvinner	29,2	29,3	30,1	30,3	30,0
5.8.	Undersysselsatte i prosent av de deltidssysselsatte	..	..	12,7	15,8	15,3
	Menn	..	..	15,8	18,4	17,9
	Kvinner	..	..	12,0	15,2	14,6
5.9.	Arbeidsledige (AKU) i prosent av arbeidsstyrken[6]	1,7	2,6	5,2	4,9	4,8
	Menn 15-74 år	1,3	2,2	5,6	5,2	4,8
	Kvinner 15-74 år	2,3	3,1	4,8	4,6	4,9
	Menn 15-24 år	4,3	5,8	12,7	11,9	12,1
	Kvinner 15-24 år	6,1	7,4	10,7	11,7	12,8
5.10.	Langtidsledige (AKU). Prosent[7]	11	24	40	44	31
	Menn	12	26	39	45	34
	Kvinner	11	23	42	42	28
5.11.	Totalt sykefravær for arbeidstakere (legemeldt og egenmeldt). Prosent[8]	..	..	..	..	..
	Menn	..	..	..	..	..
	Kvinner	..	..	..	..	..
5.12.	Midlertidig ansatte i prosent av ansatte i alt	..	..	..	..	12,7
	Menn	..	..	..	..	10,6
	Kvinner	..	..	..	..	15,0

1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	**2008**
2,287	2,323	2,333	2,350	2,361	2,378	2,375	2,382	2,400	2,446	2,507	**2,591**
1,234	1,251	1,250	1,258	1,260	1,262	1,259	1,263	1,272	1,296	1,323	**1,370**
1,054	1,072	1,083	1,092	1,101	1,116	1,116	1,119	1,127	1,150	1,183	**1,222**
72,5	73,3	73,3	73,4	73,5	73,5	72,9	72,6	72,4	72	72,8	**73,9**
64,8	66,3	66,7	67,3	64,8	65,1	63,2	61,9	61,2	58,1	58,6	**62,9**
58,3	61,2	61,1	61,6	61,3	63,8	62,0	61,3	59,0	58,1	60,3	**62,5**
68,8	69,9	68,8	69,2	69,5	69,5	70,5	69,8	69,5	69,4	70,3	**70,8**
54,1	55,0	55,9	56,7	59,2	59,7	59,9	58,9	58,1	57,5	60,5	**60,3**
75	75	72	76	77	76	76	76	76	80	79	**82**
83	84	81	84	86	85	80	84	85	86	84	**86**
12,6	12,5	12,6	12,2	12,3	12,6	12,8	13,1	12,8	13,0	12,6	**12,5**
5,7	5,8	6,0	6,3	6,5	6,6	7,2	7,4	7,0	7,4	7,4	**7,7**
21,0	20,5	20,1	19,0	18,8	19,3	18,9	19,5	19,3	19,3	18,5	**17,9**
13,5	13,4	13,8	13,3	13,6	13,7	13,8	13,9	13,8	14,3	14,2	**14,2**
4,1	4,1	4,4	4,1	4,6	4,5	4,8	5,2	5,3	5,4	5,4	**5,5**
24,6	24,3	24,6	23,9	23,9	24,0	23,8	23,6	23,3	24,4	24,0	**24,0**
73,9	74,1	73,7	74,4	74,1	73,8	73,4	73,0	73,4	72,6	73,2	**73,2**
90,3	90,3	89,6	89,5	88,9	88,9	88,0	87,4	87,7	87,2	87,2	**86,7**
54,6	55,2	55,3	57,0	57,2	56,7	57,1	56,8	57,4	56,3	57,5	**58,1**
35,3	35,4	35,4	35,1	34,9	34,8	34,6	34,6	34,9	34,5	34,4	**34,4**
39,3	39,5	39,3	38,8	38,5	38,4	38,0	38,1	38,3	38,0	37,7	**37,5**
30,2	30,4	30,6	30,6	30,5	30,5	30,4	30,3	30,8	30,4	30,4	**30,8**
14,2	13,3	11,6	11,6	11,6	12,6	14,3	16,0	16,2	11,8	10,1	**8,8**
16,5	14,5	12,6	12,6	11,2	14,2	16,1	17,2	16,2	11,9	9,1	**7,4**
13,8	12,9	11,3	11,3	11,7	12,1	13,8	15,6	16,0	11,8	10,4	**9,2**
4	3,2	3,2	3,4	3,5	3,9	4,5	4,5	4,6	3,4	2,5	**2,6**
3,9	3,2	3,4	3,7	3,7	4,1	4,9	4,9	4,9	3,4	2,6	**2,8**
4,2	3,3	3,0	3,4	3,4	3,6	4,0	4,0	4,4	3,4	**2,5**	**2,4**
10,2	9,1	9,6	10,8	10,8	12,4	12,5	12,5	12,5	8,6	7,9	**8,2**
11,5	9,4	9,4	10,4	10,4	10,3	10,9	10,6	11,5	8,7	6,6	**6,8**
26	20	16	15	15	21	21	26	26	32	25	**19**
27	21	17	20	20	21	23	27	27	36	26	**17**
23	20	16	13	13	15	20	21	23	27	22	**21**
..	..	..	..	7,4	7,8	8,2	7,1	6,7	6,9	6,9	**7,0**
..	..	..	..	6,1	6,4	6,8	5,8	5,4	5,6	5,5	**5,6**
..	..	..	..	9,1	9,5	10,0	8,7	8,3	8,6	8,7	**8,8**
11,9	10,9	10,1	9,3	9,2	9,9	9,5	10,0	9,5	10,0	9,5	**9,0**
9,3	8,3	7,7	7,3	7,0	7,8	7,7	8,3	7,5	7,7	7,5	**7,0**
14,6	13,7	12,8	11,5	11,6	12,1	11,3	11,8	11,6	12,5	11,6	**11,1**

5.	**Arbeid og arbeidsmiljø** (forts.). **(for alle årganger se www.ssb.no/sosind/)**	1980	1985	1990	1995	1996
5.13.	Sysselsatte innvandrere etter landbakgrunn i prosent av personer 15-74 år i hver gruppe[9]	..	..	..	..	..
	Norden og Vest-Europa	..	..	..	..	..
	EU-land i Øst-Europa[10]	..	..	..	..	..
	Øst-Europa ellers	..	..	..	..	..
	Nord-Amerika og Oseania	..	..	..	..	..
	Asia	..	..	..	..	..
	Afrika	..	..	..	..	..
	Sør- og Mellom-Amerika	..	..	..	..	..
5.14.	Sysselsatte på korttidsopphold i alt og fra utvalgte land[11]	..	..	..	..	..
	Menn	..	..	..	..	..
	Kvinner	..	..	..	..	..
	Fra Norden utenom Norge	..	..	..	..	..
	Menn	..	..	..	..	..
	Kvinner	..	..	..	..	..
	Fra EU-land i Øst-Europa[10]	..	..	..	..	..
	Menn	..	..	..	..	..
	Kvinner	..	..	..	..	..
5.15.	Ansatte som arbeider dagtid, 15-74 år. Prosent[12]	..	..	..	..	..
	Menn	..	..	..	..	..
	Kvinner	..	..	..	..	..
5.16.	Ansatte som har skift- eller turnusarbeid, 15-74 år. Prosent	..	..	..	..	..
	Menn	..	..	..	..	..
	Kvinner	..	..	..	..	..
Arbeidsmiljø						
5.17.	Ansatte som må løfte 20 kg minst fem ganger daglig, 16-66 år[13]. Prosent					
	Menn	..	..	..	..	..
	Kvinner	..	..	..	..	..
5.18.	Ansatte som et par dager i uken eller oftere er fysisk utmattet når de kommer hjem fra jobb, 16-66 år[13]. Prosent					
	Menn	..	..	..	..	..
	Kvinner	..	..	..	..	..
5.19.	Ansatte som daglig er utsatt for sterk støy, 16-66 år[13]. Prosent					
	Menn	..	..	..	..	..
	Kvinner	..	..	..	..	..
5.20.	Ansatte som har vært utsatt for arbeidsulykker siste 12 måneder, 16-66 år[13]. Prosent					
	Menn	..	..	..	..	..
	Kvinner	..	..	..	..	..
5.21.	Ansatte med monotont[14] arbeid halvparten av arbeidstiden eller mer, 16-66 år[13]. Prosent					
	Menn	..	..	..	..	34
	Kvinner	..	..	..	..	37

1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	**2008**
..	..	..	..	59,4	57,7	55,6	56,6	57,5	60,1	63,3	**64,2**
..	..	..	..	73,8	70,4	69,6	70,0	70,8	72,4	73,4	**74,6**
..	..	..	..	..	60,8	61,0	64,6	68,6	70,7	75,9	**73,5**
..	..	..	..	57,5	55,8	53,9	55,5	56,2	58,7	61,9	**63,2**
..	..	..	..	54,9	55,0	54,5	56,6	58,3	61,1	64,2	**65,7**
..	..	..	..	52,6	50,9	48,6	49,8	50,6	53,3	56,3	**56,8**
..	..	..	..	46,2	43,8	40,3	41,2	41,8	45,2	49,0	**49,7**
..	..	..	..	62,3	59,7	56,9	58,4	60,0	62,6	65,3	**66,1**
..	..	..	..	..	..	26 255	31 976	37 888	55 343	64 297	**77 310**
..	..	..	..	..	..	20 427	25 413	30 591	46 713	53 257	**62 631**
..	..	..	..	..	..	5 828	6 563	7 297	8 630	11 040	**14 679**
..	..	..	..	..	..	13 770	14 606	15 665	20 218	24 184	**30 410**
..	..	..	..	..	..	10 565	11 197	11 984	15 861	17 887	**21 288**
..	..	..	..	..	..	3 205	3 409	3 681	4 357	6 297	**9 122**
..	..	..	..	..	..	1 356	4 453	9 084	18 493	23 405	**28 451**
..	..	..	..	..	..	1 131	3 850	8 131	17 058	21 533	**26 037**
..	..	..	..	..	..	225	603	953	1 435	1 872	**2 414**
..	..	..	..	64,4	63,4	62,9	63,7	63,0	63,9	64,0	**64,7**
..	..	..	..	68,1	67,8	67,0	67,7	67,1	68,3	67,9	**69,1**
..	..	..	..	60,5	58,9	58,6	59,6	58,7	59,4	60,0	**60,1**
..	..	..	..	20,6	21,2	22,3	21,7	22,2	22,9	23,2	**23,5**
..	..	..	..	17,1	16,8	18,5	18,0	18,4	19,0	19,7	**19,2**
..	..	..	..	24,4	25,9	26,3	25,6	26,4	26,9	26,8	**28,0**
..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	**..**
..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	**..**
..	..	..	..	..	..	19	..	..	17	..	**..**
..	..	..	..	..	..	23	..	..	23	..	**..**
..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	**..**
..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	**..**
..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	**..**
..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	**..**
..	..	..	35	..	..	34	..	..	42	..	**..**
..	..	..	38	..	..	38	..	..	43	..	**..**

5.	**Arbeid og arbeidsmiljø** (forts.). **(for alle årganger se www.ssb.no/sosind/)**	1980	1985	1990	1995	1996
5.22.	Ansatte som i høy grad kan bestemme selv hvordan de skal utføre arbeidet, 16-66 år[13]. Prosent					
	Menn	..	..	..	..	..
	Kvinner	..	..	..	..	..
5.23.	Ansatte som daglig har så mye å gjøre at de må sløyfe lunsj, jobbe overtid, ta med arbeid hjem, 16-66 år[13]. Prosent					
	Menn	..	..	..	..	..
	Kvinner	..	..	..	..	..
5.24.	Ansatte som ofte eller av og til opplever dårlig forhold mellom ansatte og ledelse, 16-66 år[13]. Prosent					
	Menn	..	..	..	..	33
	Kvinner	..	..	..	..	35
5.25.	Ansatte som utsettes for plaging eller ubehagelig erting på arbeidsplassen[15], 16-66 å[13]. Prosent					
	Menn	..	..	..	..	2
	Kvinner	..	..	..	..	2
5.26.	Ansatte som utsettes for vold eller trusler om vold på arbeidsplassen, 16-66 år[13]. Prosent					
	Menn	..	..	..	..	5
	Kvinner	..	..	..	..	6

[1] Brudd i tidsserien mellom 1985 og 1986 (økning på 15 000 i arbeidsstyrken), mellom 1987 og 1988 (økning på 10 000), mellom 1995 og 1996 (økning på 10 000) og mellom 2005 og 2006 (økning på 7 000). Fra 2006 ble aldersgrensen senket fra 16 til 15 år, og alder regnes ikke lenger ved utgangen av året, men på referansetidspunktene for undersøkelsen (se også note 4, 5 og 6).
[2] Kort deltid er avtalt arbeidstid på under 20 timer i uka.
[3] Lang deltid er avtalt arbeidstid på 20-36 timer i uka, med unntak av personer med 32-36 timer som oppgir at dette utgjør heltid. Tallene før og etter 1988 er ikke helt sammenlignbare (ny beregningsmåte fører til en reduksjon i andelen med lang deltid på om lag 2 prosentpoeng fra 1989, og en tilsvarende økning i heltidsandelen).
[4] Tallene før og etter 1988 er ikke helt sammenlignbare (ny beregningsmåte fører til en økning i andelen med heltid på om lag 2 prosentpoeng fra 1989, og en tilsvarende reduksjon i andelen på lang deltid).
[5] Brudd i tidsserien mellom 1987 og 1988 pga. endringer i spørreskjemaet.
[6] Brudd i tidsserien mellom 1995 og 1996 (økning i ledighetstallet med 0,5 prosentpoeng pga. endret definisjon og undersøkelsesopplegg) og mellom 2005 og 2006, da aldersgrensen ble senket fra 16 til 15 år f.o.m. 2006, og alder ikke lenger regnes ved utgangen av året, men på referansetidspunktene for undersøkelsen.
[7] Brudd i tidsserien mellom 1995 og 1996 (økning i ledighetstallet med 0,5 prosentpoeng pga. endret definisjon og undersøkelsesopplegg).
[8] Sykefraværsprosenten er sykefraværsdagsverk i prosent av avtalte dagsverk.
[9] Fra 2006 ble nedre aldersgrense for å bli medregnet som sysselsatt senket fra 16 til 15 år, og aldersdefinisjonen endret fra alder ved utgangen av året til alder ved utgangen av referansetidspunktet.
[10] Bulgaria, Estland, Latvia, Litauen, Polen, Romania, Slovakia, Slovenia, Tsjekkia, Ungarn.
[11] Gjelder personer med opphold i Norge på under 6 måneder, eller som ikke bor i Norge, men reiser daglig inn i landet for å arbeide. Omfatter ikke selvstendig næringsdrivende.
[12] Gjelder ansatte som ifølge avtalen kun skal arbeide i tidsrommet mandag - fredag kl 06 - 18.
[13] Fra 2006 gjelder alle indikatorene 5.17 - 5.26 for aldersgruppen 18-66 år.
[14] Stadig gjentatte arbeidsoppgaver slik at man gjør det samme time etter time.
[15] 1989 og 1993: Et par ganger i måneden eller oftere. Fra 1996: En gang i måneden eller oftere. Gjelder plaging eller erting av arbeidskamerater, overordnede er ikke inkludert.

Kilder: 5.1-5.10, 5.12, 5.15-5.16: Arbeidskraftundersøkelsen (AKU). 5.11: Sykmeldingsregisteret og utvalgsundersøkelse til bedrifter om egenmeldt fravær. 5.13-5.14: Registerbasert sysselsettingsstatistikk. 5.17-5.26: Arbeidsmiljøundersøkelsene og Levekårsundersøkelsene.

1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	**2008**
..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	**..**
..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	**..**
..	..	..	..	..	..	9	..	..	10	..	**..**
..	..	..	..	..	..	5	..	..	8	..	**..**
..	..	..	30	..	..	29	..	..	35	..	**..**
..	..	..	32	..	..	35	..	..	40	..	**..**
..	..	..	2	..	..	2	..	..	1	..	**..**
..	..	..	2	..	..	2	..	..	1	..	**..**
..	..	..	4	..	..	5	..	..	4	..	**..**
..	..	..	8	..	..	9	..	..	8	..	**..**

6.	Inntekt, lønn og forbruk (for alle årganger se www.ssb.no/sosind/)	1980	1985	1990	1995	1996
Inntekt og lønn						
6.1.	Inntekt etter skatt per forbruksenhet[1]. Median. Index 1986 = 100[2]	..	..	100	105	108
6.2.	Inntekt etter skatt for husholdninger etter husholdningstype. Median					
	Alle	..	..	174 000	194 000	196 300
	Aleneboende under 45 år	..	..	116 500	125 900	137 700
	Aleneboende 45-64 år	..	..	110 900	136 600	138 700
	Aleneboende 65 år og eldre	..	..	73 300	86 200	90 200
	Par uten barn under 45 år	..	..	225 100	264 500	273 100
	Par uten barn 45-64 år	..	..	232 300	280 700	283 200
	Par uten barn 65 år og eldre	..	..	143 900	172 700	177 000
	Par med barn 0-6 år	..	..	254 200	307 900	324 900
	Par med barn 7-17 år	..	..	279 200	336 400	351 800
	Par med barn 18 år og eldre	..	..	306 600	370 900	391 000
	Mor/far m/barn 0-17 år	..	..	146 200	171 900	185 300
	Mor/far m/barn 18 år eldre	..	..	194 800	219 700	223 900
6.3.	Bruttofinanskapital[3] i faste priser, indeks 1986=100[2]	..	..	103	108	112
6.4.	Husholdninger med gjeld større enn tre ganger samlet inntekt. Prosent	..	..	5	5	5
6.5.	Husholdninger der hovedinntektstaker er 25-35 år med gjeld større enn tre ganger samlet inntekt. Prosent	..	..	10	7	8
6.6.	Kapitalinntekt i prosent av samlet inntekt	..	..	6	5	6
6.7.	Kapitalutgifter (renteutgifter) i prosent av samlet inntekt	..	..	14	7	6
6.8.	Kvinners lønn i prosent av menns lønn per 3. kvartal. Alle ansatte	..	..	..	..	..
	Av dette:					
	Privat sektor	..	..	..	..	..
	Offentlig sektor	..	..	..	..	..
6.9.	Husholdninger med bankinnskudd tilsvarende minstepensjon. Prosent	..	..	50	41	40
6.10.	Husholdninger som har yrkesinntekt som viktigste inntektskilde. Prosent	..	..	66	64	65
6.11.	Husholdninger som har pensjon/trygd som viktigste inntektskilde. Prosent	..	..	29	28	27
6.12.	Parhusholdninger 25-54 år med minst to yrkesaktive[4]. Prosent	..	..	71	74	75
6.13.	Utlignet skatt i prosent av samlet inntekt	..	..	24	24	25
6.14.	Andel av total inntekt etter skatt per forbruksenhet[1]					
	Tidelen personer med lavest inntekt	..	..	4,4	4,2	4,2
	Tidelen personer med høyest inntekt	..	..	18,7	20,1	21,1
6.15.	P90/P10. Forholdstallet mellom inntekten til den personen i fordelingen som har høyere inntekt enn 90 prosent av alle (P90) og inntekten til den personen som har lavere inntekt enn 90 prosent av alle andre (P10)	..	..	2,6	2,6	2,6

1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	**2008**
110	117	122	123	127	132	132	136	141	144	155	..
209 700	228 500	244 300	251 300	270 800	283 500	290 500	309 600	325 700	339 200	365 500	..
141 900	153 900	165 400	173 100	180 500	184 800	186 900	191 500	199 100	207 100	221 600	..
146 600	153 900	163 900	170 500	182 700	189 300	194 800	199 000	209 500	219 600	236 700	..
94 600	103 400	112 000	114 900	124 900	129 900	136 700	143 100	150 600	158 200	173 100	..
290 400	318 800	331 900	351 500	380 600	389 600	399 100	404 800	421 100	443 900	479 600	..
305 300	329 700	341 500	357 300	373 900	403 600	414 200	426 200	452 400	472 100	511 900	..
189 400	203 600	221 800	231 900	248 000	266 800	284 700	288 800	309 300	327 600	359 900	..
336 000	360 800	386 700	403 600	427 100	451 000	466 200	470 500	494 600	518 200	559 800	..
373 200	400 100	422 400	443 500	470 200	494 900	510 200	518 200	548 700	575 000	624 700	..
406 300	445 000	461 200	492 200	525 200	547 900	549 600	566 700	600 200	627 700	683 300	..
197 400	217 200	230 000	229 100	253 200	256 000	267 700	271 100	280 400	292 800	312 400	..
244 600	250 400	271 600	300 600	305 800	321 300	323 000	332 800	348 000	363 600	394 800	..
119	140	155	164	165	164	172	195	208	238	268	..
5	5	5	6	6	7	8	9	11	12	13	..
8	6	8	11	13	14	17	17	20	23	24	..
6	5	7	8	5	8	8	9	13	5	6	..
5	6	7	7	8	8	7	5	5	6	7	..
..	83,6	83,4	83,5	83,3	83,9	84,3	84,5	84,7	84,7	84,1	**85,2**
..	81,9	82,7	82,7	82,7	82,7	83,5	83,5	83,8	83,6	83,0	**83,4**
..	87,6	87,3	86,4	86,2	87,1	86,7	87,0	87,4	87,9	88,0	**88,3**
39	39	39	40	41	42	42	44	44	46	46	..
65	66	66	66	66	65	65	66	65	67	68	..
27	28	27	27	27	27	28	27	27	27	26	..
75	75	74	75	76	75	74	74	74	74	76	..
25	25	25	25	25	24	24	24	23	25	25	..
4,2	4,4	4,4	4,2	4,4	4,0	4,0	4,0	3,7	4,1	4,0	..
21,5	20,8	21,3	23,2	19,7	23,1	24,0	25,1	29,4	20,6	21,4	..
2,6	2,6	2,6	2,6	2,5	2,6	2,7	2,6	2,7	2,6	2,7	..

6.	**Inntekt, lønn og forbruk** (forts.). **(for alle årganger se www.ssb.no/sosind/)**	1980	1985	1990	1995	1996
6.16.	Gini-koeffisienten[5]	..	..	0,214	0,231	0,240
6.17.	Personer med inntekt etter skatt per forbruksenhet under gitt avstand til median. Prosent					
	Under 60 prosent. EU-skala	..	..	10,2	10,7	11,1
	Under 50 prosent. OECD-skala	..	..	2,9	3,2	3,4
6.18.	Personer med vedvarende lav inntekt etter skatt per forbruksenhet under gitt avstand til median. Prosent					
	Under 60 prosent. EU-skala	..	..	..	..	..
	Under 50 prosent. OECD-skala	..	..	..	..	..
6.19.	Bruttofinanskapital[3] for husholdningene med lavest og høyest bruttofinanskapital i prosent av samlet bruttofinanskapital for alle husholdninger					
	De 50 prosent med lavest bruttofinanskapital[3]	..	..	5,8	4,4	4,0
	De 10 prosent med høyest bruttofinanskapital[3]	..	..	52,9	59,6	61,4
6.20.	Husholdning som har hatt betalingsproblemer siste år[6] . Prosent	..	..	..	..	..
6.21.	Husholdning som ikke disponerer privatbil av økonomiske årsaker. Prosent	..	..	..	..	..
Forbruk						
6.22.	Prosentandel av total forbruksutgift som brukes til:					
	Matvarer[7,8]	19,8	17,3	15,3	13,6	13,0
	Bolig, lys og brensel[7]	18,3	20,7	26,4	22,1	22,0
	Reiser og transport[7]	18,7	21,9	18,8	22,2	21,8
	Kultur og fritid[7]	..	..	..	..	..
6.23.	Husholdninger som eier bil. Prosent	61,6	71,5	73,9	73,1	73,3
6.24.	Husholdninger med to eller flere biler. Prosent	..	..	..	..	18,6
6.25.	Husholdninger som eier fritidshus. Prosent	21,8	20,5	22,6	21,9	21,5

[1] EU-skala.
[2] Omregnet til 2006-kroner ved hjelp av konsumprisindeksen.
[3] Bruttofinanskapital er verdsatt til ligningsverdi som i selvangivelsen, og omfatter bankinnskudd og andre verdipapirer.
[4] Par med og uten barn, der hovedperson er 25-54 år.
[5] Ginikoeffisenten er et summarisk mål på inntektsulikhet. Størrelsen på koeffisienten representerer den andelen av totalinntekten som må fordeles for å få full likhet. Ginikoeffisienten kan variere fra 0 (fullstendig likhet) til 1 (maksimal ulikhet).
[6] Vært ute av stand til å betale regning for husleie, boliglån, elektrisitet og kommunale avgifter eller andre lån ved forfall i løpet av forrige år.
[7] Brudd i tidsserien mellom 1998 og 1999 på grunn av endring i vare- og tjenestegrupperingen etter innføring av nytt vareinndelingsprinsipp (COICOP).
[8] Matvarer kjøpt til hjemmet. Utgifter til restaurant- og kafébesøk inngår ikke som mat i undersøkelsen.

Kilde: 6.1-6.7, 6.9-6.19: Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger 1986-2003. Inntektsstatistikk for husholdninger 2004-2006. 6.8: Lønnsstatistikk alle ansatte. 6.20-6.21: Levekårsundersøkelsen EU-SILC. 6.22-6.25: Forbruksundersøkelsene.

1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	**2008**
0,243	0,233	0,236	0,257	0,223	0,258	0,267	0,276	0,319	0,235	0,244	**..**
10,7	9,7	9,9	9,9	9,2	9,9	9,7	9,2	9,6	9,7	10,0	**..**
3,3	3,0	2,8	3,3	3,1	3,7	3,8	3,8	4,0	4,2	4,4	**..**
..	8,9	8,1	8,2	7,8	8,1	7,9	8,5	7,9	7,9	8,1	**..**
..	2,0	1,9	1,7	1,8	2,1	2,4	3,0	3,0	2,9	3,0	**..**
4,0	3,8	3,8	3,7	4,1	4,1	4,1	4,0	3,9	3,8	3,6	**..**
62,1	66,1	66,5	66,9	65,4	64,6	65,0	65,7	67,0	68,4	69,8	**..**
..	..	..	..	..	..	14	11	11	10	9	**8**
..	..	..	..	..	..	8	8	9	7	7	**7**
12,6	12,3	11,7	12,3	11,2	11,5	12,0	11,8	11,2	11,4	11,0	**11,0**
21,5	20,5	24,8	23,7	25,0	26,2	25,5	25,7	27,4	30,1	30,0	**30,0**
24,6	25,6	19,0	20,2	18,5	17,5	16,6	17,9	18,5	18,0	17,0	**16,0**
..	..	12,3	12,3	13,6	12,4	12,1	12,9	12,2	11,5	13,0	**13,0**
76,5	77,6	78,0	78,9	73,6	80,1	77,4	75,9	79,3	80,9	80,0	**79,0**
19,1	19,5	18,9	23,0	20,3	23,2	22,7	22,2	23,1	25,2	27,0	**25,0**
22,4	20,1	20,5	22,3	20,8	21,6	21,8	19,3	24,5	23,3	24,0	**21,0**

7.	Trygd, sosialhjelp og barnevern (for alle årganger se www.ssb.no/sosind/)	1980	1985	1990	1995	1996
Pensjon						
7.1.	Gjennomsnittlig alderspensjon. 2008-kroner	..	82 903	88 801	100 169	104 613
	Menn	..	91 453	103 099	118 160	123 928
	Kvinner	..	77 019	79 038	87 876	91 399
7.2.	Gjennomsnittlig alderspensjon som andel av gjennomsnittslønn[1]. Prosent	..	31,2	32,7	34,4	34,9
7.3.	Minstepensjon for enslig. 2008-kroner[2]	72 529	76 531	77 513	81 169	83 328
7.4.	Minstepensjon som andel av gjennomsnittslønn[1]. Prosent	..	31,2	32,7	34,4	34,9
7.5.	Minstepensjonister blant alderspensjonistene. Prosent	74,1	62,3	48,9	41,2	39,1
	Menn	..	36,9	22,3	15,6	14,1
	Kvinner	..	79,8	67,0	58,7	56,3
7.6.	Gjennomsnittlig bruttoinntekt for alderspensjonister. 2008-kroner	..	..	141 393	..	..
	Menn	..	..	184 217	..	..
	Kvinner	..	..	112 683	..	..
7.7.	Uførepensjonister. Prosent av befolkningen 18-67 år[3]	6,1	7,0	8,4	8,3	8,4
	Menn	5,9	6,5	7,4	7,2	7,2
	Kvinner	6,4	7,5	9,5	9,5	9,6
7.8.	Antall etterlatte ektefeller 16-66 år med etterlattepensjon	42 856	41 175	35 718	31 877	30 895
	Menn	784	1 114	1 484	1 854	1 808
	Kvinner	42 072	40 061	34 234	30 023	29 087
7.9.	Antall mottakere av avtalefestet pensjon (AFP)	..	..	..	..	..
	Menn	..	..	..	..	..
	Kvinner	..	..	..	..	..
Trygd						
7.10.	Helt arbeidsledige med dagpenger i prosent av alle helt ledige	..	..	73,1	63,3	61,1
7.11.	Kvinner med fødselspenger. Prosent	55	64	73	73	73
7.12.	Menn som har foreldrepenger mer enn seks uker. Prosent[4]	..	..	..	..	..
Sosialhjelp[5]						
7.13.	Antall sosialhjelpsmottakere[6]	60 100	106 400	155 169	160 427	153 817
7.14.	Antall nye sosialhjelpsmottakere i løpet av året[7]	..	..	..	54 458	50 795
7.15.	Sosialhjelpsmottakere i fast-/heltidsarbeid[8]. Prosent	15,0	12,3	11,9	8,1	8,2
7.16.	Sosialhjelpsmottakere med sosialhjelp seks måneder eller mer per år[9]. Prosent	18,0	28,3	39,6	40,7	41,1
7.17.	Sosialhjelpsmottakere 20-24 år i prosent av befolkningen i samme alder[10]	3,6	6,8	9,5	10,2	9,7
7.18.	Sosialhjelpsmottakere med sosialhjelp som viktigste kilde til livsopphold. Prosent	..	..	27,2	41,3	42,8

1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	**2008**
107 200	116 135	118 942	121 972	126 001	132 374	137 513	143 227	148 375	152 268	162 075	**168 218**
127 344	135 607	139 303	143 268	148 346	156 199	162 736	169 952	176 223	180 993	193 238	**199 220**
93 337	102 693	104 826	107 157	110 406	115 701	119 743	124 255	128 477	131 518	139 930	**145 336**
34,9	36,4	36,1	36,6	36,6	36,9	38,0	38,4	38,6	38,7	39,1	**39,9**
85 232	94 080	99 271	100 547	102 905	106 791	109 006	112 404	114 941	116 604	124 460	**136 297**
34,9	36,4	36,1	36,6	36,6	36,9	38,0	38,4	38,6	38,7	30,0	**32,3**
37,3	41,1	39,8	37,7	36,1	34,9	33,4	31,9	30,5	29,0	27,6	**29,9**
12,9	15,0	13,7	12,7	11,8	11,0	10,3	9,7	9,1	8,5	8,0	**8,9**
54,1	59,1	57,0	55,1	53,1	51,6	49,6	47,7	45,8	43,8	41,9	**45,3**
160 173	170 819	180 269	187 327	192 059	203 288	208 113	213 552	234 035	224 576	247 945	**..**
209 098	218 548	229 553	239 961	243 620	259 195	265 246	273 442	308 525	282 629	313 592	**..**
126 799	138 163	146 297	150 962	156 371	164 497	168 250	171 576	181 529	183 155	200 579	**..**
8,6	9,1	9,6	9,9	10,0	10,2	10,4	10,7	10,9	11,0	11,0	**11,0**
7,3	7,7	8,1	8,3	8,4	8,5	8,8	9,0	9,4	9,2	9,2	**9,1**
9,9	10,5	11,2	11,5	11,7	11,9	12,1	12,4	12,3	12,9	13,0	**13,0**
29 956	29 288	28 034	27 087	26 511	25 914	25 246	24 632	24 209	24 009	23 310	**22 905**
1 910	2 236	2 089	2 001	2 059	2 056	2 041	2 112	2 124	2 280	2 225	**2 430**
28 045	27 052	25 945	25 086	24 452	23 858	23 205	22 520	22 085	21 729	21 085	**20 475**
..	21 573	25 628	31 576	32 558	33 475	34 140	35 613	37 395	41 282	44 251	**48 428**
..	9 106	10 722	13 377	13 995	14 395	14 756	15 634	16 805	18 948	20 739	**23 054**
..	12 467	14 906	18 199	18 563	19 080	19 384	19 979	20 590	22 334	23 512	**25 374**
58,1	52,9	55,8	57,5	59,1	58,9	62,2	63,2	58,0	48,0	42,0	**42,0**
73	74	75	76	77	78	76	78	78	78	79	**81**
..	9,2	7,9	8,2	10,1	11,7	11,6	12,8	13,7	15,7	17,3	**16,5**
146 454	132 417	126 083	127 128	127 914	128 814	135 381	132 067	128 964	122 402	109 608	**109 349**
48 182	43 233	44 194	45 567	45 588	44 388	48 560	43 356	41 043	37 746	32 993	**38 267**
7,7	8,5	9,1	8,8	8,6	8,0	7,4	6,4	6,0	6,2	6,2	**6,5**
39,9	38,1	37,4	37,6	38,6	39,3	40,1	41,1	41,9	41,4	41,6	**39,6**
9,0	7,8	7,5	7,6	7,5	7,7	8,3	8,3	8,2	7,6	6,3	**5,9**
43,1	45,3	45,8	45,0	44,6	44,4	45,7	45,9	44,9	44,9	44,3	**43,4**

7.	**Trygd, sosialhjelp og barnevern** (forts.). **(for alle årganger se www.ssb.no/sosind/)**	1980	1985	1990	1995	1996
Barnevern						
7.19.	Ressurser i barnevernet. Antall årsverk					
	Kommunal barnevernstjeneste[11]	..	..	831	2 450	2 385
	Barnevernsinstitusjoner	..	..	1 362	2 442	2 552
7.20.	Ressurser i barnevernet. Årsverk per 1 000 barn 0-17 år					
	Kommunal barnevernstjeneste[11]	..	..	0,8	2,4	2,3
	Barnevernsinstitusjoner	..	..	1,4	2,4	2,5
7.21.	Barnevernstiltak. Barn per 1 000 barn 0-17 år[12]	8,0	11,5	12,3	20,2	20,2
	Barn med hjelpetiltak	..	..	..	15,1	15,5
	Barn med omsorgstiltak	..	..	..	5,0	4,7

[1] Gjennomsnittlig lønn per normalårsverk.
[2] Grunnbeløpet fastsettes 1. mai hvert år. Fra 2007 er grunnbeløpet fra 1. mai lagt til grunn ved utregning av minstepensjon. For tidligere årganger er minstepensjonen regnet ut fra et gjennomsnitt for året.
[3] For år før 1991 er øvre aldersgrense 66 år. For 1999 er nedre aldersgrense 17 år. For år før 1999 er nedre aldersgrense 16 år.
[4] Ikke alle fedre tar ut foreldrepenger. Dette kan skyldes at far enten ikke ønsker å ta ut foreldrepenger, eller at han ikke har rett på eller mulighet til å ta ut foreldrepermisjon. For mer detaljerte tall se: http://www.nav.no/189218.cms
[5] For 7.13-7.18: Alle tall for 2003 og 2004 innholder også mottakere av introduksjonsstønad og kan derfor ikke direkte sammenlignes med tidligere år, eller med hverandre.
[6] Før 1986: sosialhjelpstilfeller. Personer som mottok sosialhjelp i flere kommuner ble da talt med flere ganger. Med den gamle tellemåten ville det ha vært 7 900 flere sosialhjelpsmottakere (sosialhjelpstilfeller) i 1986. Fra og med 1997 inkluderes kun mottakere med et positivt beløp. Omleggingen i 1997 førte til omtrent 200 færre mottakere dette året.
[7] Personer som mangler fødselsnummer er fordelt på kategoriene «nye klienter» og «gjengangere» i samme størrelsesforhold som de med kjent fødselsnummer.
[8] Brudd i tidsserien i 1986 og 1997 (se note 6). Omleggingen i 1986 førte til om lag 0,5 prosentpoengs økning i andelen sosialhjelpsmottakere som var i arbeid i 1986. Noe av nedgangen i andelen klienter som var i arbeid fra 1991 til 1992, skyldes omlegging av statistikken i 1992.
[9] Brudd i tidsserien i 1986 og i 1997 (se note 6). Omleggingen i 1986 førte til en økning i andelen klienter som mottok sosialhjelp seks måneder eller mer, med om lag 3 prosentpoeng dette året.
[10] Brudd i tidsserien i 1986 og i 1997 (se note 6). Endringen førte til en reduksjon i andelen sosialhjelpsmottakere 20-24 år med om lag 0,5 prosentpoeng i 1986.
[11] Fra 2001 inneholder tallet både besatte og ubesatte stillinger. I øvrige publiseringer inngår bare besatte stillinger.
[12] Fra 1992 er både teller og nevner barn 0-17 år. I publiseringene i KOSTRA og Hjulet inngår alle barn med tiltak i telleren, også de 18 år og over.

Kilde: 7.1, 7.3, 7.5, 7.7, 7.8, 7.9 og 7.12: NAV (tidligere Rikstrygdeverket). 7.2 og 7.4: NAV (tidligere Rikstrygdeverket) og Nasjonalregnskapsstatistikk. 7.6: Inntekts- og formuesundersøkelsene. 7.10: NAV (tidligere Aetat). 7.11: NAV (tidligere Rikstrygdeverket), Befolkningsstatistikk. 7.13-7.18: Sosialhjelpsstatistikk. 7.19-7.21: Barnevernsstatistikk.

1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	**2008**
2 526	2 563	2 619	2 716	2811	2898	2 923	2 942	3 022	3 135	3 288	**3421**
2 647	2 946	3 196	3 379	3743	..	..	..	..	..	4 401	**..**
2,4	2,5	2,4	2,6	2,6	2,7	2,7	2,7	2,8	2,9	3,0	**3,1**
2,6	2,8	3,0	3,2	3,5	..	..	..	..	..	4,0	**..**
20,9	21,4	21,2	21,8	22,5	22,7	23,3	24,5	25,2	25,9	27,5	**28,4**
16,3	16,7	16,5	16,9	17,6	17,5	18,0	19,1	19,7	20,3	21,8	**22,6**
4,6	4,7	4,7	4,8	4,9	5,1	5,3	5,4	5,5	5,6	5,7	**5,8**

8.	Boforhold og boligøkonomi (for alle årganger se www.ssb.no/sosind/)	1980	1985	1990	1995	1996
8.1.	Husholdninger som bor i enebolig/våningshus[1]. Prosent	74	77	81	79	79
8.2.	Husholdninger som bor i andre småhus[2]. Prosent	..	..	..	..	..
8.3.	Husholdninger som er eiere[3]. Prosent	74	77	79	76	73
8.4.	Husholdninger som leier på usikre vilkår[4] . Prosent	..	..	..	..	..
8.5.	Personer som bor trangt[5], 16 år og over. Prosent	16	..	..	8	..
8.6.	Personer som bor svært romslig[6], 16 år og over. Prosent	18	..	..	31	..
8.7.	Boareal m^2 per person[7]	36	39	46	49	50
8.8.	Personer som bor i bolig med minst to bad, 16-79 år. Prosent	..	..	..	30	..
8.9.	Personer som bor i bolig med råte eller fukt[8], 16 år og over. Prosent	9	..	..	5	..
8.10.	Personer som bor i bolig utsatt for forurensning, 16 år og over[9]. Prosent	..	..	..	..	..
8.11.	Personer som bor i område med kriminalitet, vold og hærverk, 16 år og over. Prosent	..	..	..	..	..
8.12.	Personer som bor i bolig utsatt for støy[10], 16 år og over. Prosent	14	..	..	13	..
8.13.	Husholdninger med høy boutgiftsbelastning[11]. Prosent	28	37	53	47	42
8.14.	Husholdninger med lav boutgiftsbelastning[12]. Prosent	..	..	..	..	..
8.15.	Husholdninger som oppfatter boligutgiftene som svært eller noe tyngende. Prosent	..	..	..	..	..
8.16.	Prisindeks for bruktboliger	..	..	..	42,0	45,9
8.17.	Antall fullførte boliger	38 092	26 114	27 120	19 214	17 905
8.18.	Areal fullførte boliger[13]. m^2	..	180	138	144	149

[1] Fra og med 2003 omfatter dette kun eneboliger og våningshus. Før 2003 var andre småhus inkludert.
[2] Før 2003 var småhus og enebolig/våningshus i samme kategori.
[3] Eier boligen som selveier eller gjennom andels- eller aksjeselskap.
[4] Har ikke leiekontrakt eller leiekontrakt som gjelder for mindre enn tre år.
[5] Aleneboende som bor på ett rom eller flerpersonhusholdninger med flere medlemmer enn antall rom i boligen. Gjelder 16-79 år for 1980-2002 og kilde var Levekårsundersøkelsene.
[6] Personer som bor i en husholdning som disponerer minst tre rom mer enn antallet personer. Som rom regnes ikke kjøkken, bad, WC, entre eller rom under 6 m^2. Heller ikke rom som bare brukes til næringsformål.
[7] Summen av totalt areal innenfor ytterveggene, i kjeller og loft er bare beboelsesrom regnet med.
[8] Til og med 2002: Andel med kald eller fuktig bolig 16-79 år. Med Levekårsundersøkelsene som kilde.
[9] Problemer med støv, lukt eller annen forurensning ved boligen på grunn av trafikk eller industri.
[10] Problemer med støy fra naboer eller annen støy utenfra, f.eks fra trafikk, industri eller annlegg. Før 2003 bare støy fra veitrafikk med kilde Levekårsundersøkelsene.
[11] Høy boutgiftsbelastning har husholdninger der summen av renter og avdrag og husleie utgjør minst 25 prosent av husholdningens samlede inntekt etter skatt. Før 2003 var det regnet som andel av forbruksutgift, med Forbruksundersøkelsen som kilde.
[12] Lav boutgifsbelastning har husholdninger der summen av renter og avdrag og husleie utgjør mindre enn 10 prosent av husholdningens samlede inntekt etter skatt.
[13] Areal fullførte boliger er summen av arealet innenfor ytterveggene for alle etasjer.

Kilde: 8.1-8.3, 8.5-8.7, 8.9-8.15: Levekårsundersøkelsen EU-SILC. Før 2003: Forbruksundersøkelsen. 8.4: Levekårsundersøkelsene. 8.8: Levekårsundersøkelsene og Boforholdsundersøkelsen 1988. 8.16: Prisindeks for bruktboliger. 8.17: Bygge- og anleggsstatistikk. 8.18: Byggearealstatistikk.

1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	**2008**
82	77	78	81	76	79	59	59	59	59	59	**58**
..	..	..	..	..	..	16	15	15	16	15	**15**
73	76	77	80	75	79	75	75	75	77	77	**77**
..	..	..	..	..	..	..	8	..	..	9	**..**
7	..	..	..	7		6	7	6	8	7	**8**
32	..	..	..	30	32	30	32	31	30	32	**31**
51	51	53	51	52	52	51	54	55	54	57	**56**
33	..	..	..	29	32	..	33	..	..	33	**..**
9	..	..	..	6	7	8	7	8	8	8	**8**
..	..	..	..	..		9	9	8	8	8	**8**
..	..	..	..	..	..	6	6	5	4	5	**5**
16	..	..	..	13	12	13	13	12	12	12	**13**
43	39	39	43	40	48	27	24	25	24	26	**26**
..	..	..	..	..	..	36	38	36	39	37	**39**
..	..	..	..	..	..	47	41	41	43	42	**42**
51,3	57,1	63,4	73,4	78,6	82,5	83,9	92,4	100,0	113,7	128,0	**126,6**
18 659	20 659	19 892	19 534	23 400	21 744	21 405	23 609	29 544	28 554	30 970	**28 617**
149	152	143	145	139	133	129	123	117	119	117	**122**

9.	**Fritid og kultur (for alle årganger se www.ssb.no/sosind/)**	1980	1985	1990	1995	1996
9.1.	Skjønnlitterære bokutgivelser. Antall	1 274	1 223	1 618	2 037	1 970
9.2.	Utlån per innbygger fra folkebibliotek. Antall	4,0	4,3	4,8	4,5	4,5
9.3.	Boklesere en gjennomsnittsdag. 9-79 år. Prosent	..	..	..	19	19
	Menn	..	..	..	14	15
	Kvinner	..	..	..	24	23
9.4.	Dagsavisers nettoopplag per 1 000 innbyggere[1]	429	463	510	594	590
9.5.	Avislesere en gjennomsnittsdag. 9-79 år. Prosent	..	..	..	84	82
	Menn	..	..	..	85	84
	Kvinner	..	..	..	83	80
9.6.	Antall minutter fjernsynsseing en gjennomsnittsdag. 9-79 år[2]	135	121	..	124	117
	Menn	..	..	..	128	120
	Kvinner	..	..	..	121	114
9.7.	Tilgang til PC hjemme. 9-79 år. Prosent	..	9	..	39	43
	Menn	..	..	..	42	44
	Kvinner	..	..	..	36	41
9.8.	Tilgang til Internett hjemme. 9-79 år. Prosent	.	.	.	..	..
	Menn	.	.	.	..	..
	Kvinner	.	.	.	..	..
9.9.	Antall kinobesøk per innbygger	4,3	3,1	2,7	2,6	2,6
9.10.	På kino siste 12 måneder. 9-79 år. Prosent	..	..	..	58	62
	Menn	..	..	..	56	61
	Kvinner	..	..	..	61	63
9.11.	Antall teater-/operabesøk per 1 000 innbyggere	270	277	311	295	253
9.12.	På konserter siste 12 måneder. 9-79 år. Prosent	..	..	..	..	..
	Menn	..	..	..	..	..
	Kvinner	..	..	..	..	..
9.13.	Har benyttet kulturtilbud siste 12 måneder. 9-79 år[3]. Prosent	..	..	..	..	..
	Menn	..	..	..	..	..
	Kvinner	..	..	..	..	..
9.14.	Egen kulturaktivitet siste to år. 9-79 år[4]. Prosent	..	..	..	..	..
	Menn	..	..	..	..	..
	Kvinner	..	..	..	..	..
9.15.	Medlemmer i Norges idrettsforbund i 1 000	1 392	1 624	1 632	1 727	1 746
	Menn	922	1 027	998	1 074	1 079
	Kvinner	470	597	634	653	667

1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	**2008**
1 914	1 936	1 892	1 922	1 903	1 952	1 946	2 015	2 275	2 337	2 192	**2298**
4,3	4,3	4,2	4,1	4,0	4,0	4,0	4,1	3,8	3,7	3,6	**3,6**
17	18	19	20	22	23	23	23	25	24	23	**23**
14	13	15	16	17	17	17	19	19	18	18	**18**
21	23	24	24	26	28	30	27	32	30	27	**28**
591	587	583	568	553	545	531	518	524	483	472	**452**
84	81	81	77	78	77	77	75	74	74	72	**68**
85	84	84	79	78	78	78	75	74	74	73	**67**
83	79	78	76	77	76	76	74	73	74	72	**69**
119	119	141	138	156	146	141	142	147	148	152	**142**
122	126	147	142	152	151	145	147	149	149	158	**148**
117	113	136	133	159	140	137	137	146	147	146	**136**
50	57	67	71	75	76	77	79	83	85	87	**90**
52	59	68	74	77	79	79	82	86	88	89	**91**
47	54	66	69	73	74	75	77	81	83	85	**90**
13	22	36	52	60	63	64	66	74	79	83	**85**
14	26	38	54	62	64	65	68	76	81	86	**86**
13	19	35	49	57	61	64	64	72	77	81	**84**
2,5	2,6	2,6	2,6	2,8	2,7	2,9	2,6	2,4	2,6	2,3	**2,5**
60	68	63	65	69	66	66	68	67	67	67	**70**
59	67	61	64	67	64	64	68	66	66	67	**70**
61	70	65	66	71	69	69	68	68	69	67	**71**
293	308	314	322	313	332	338	351	332	379	381	**392**
57	..	..	58	..	..	..	61	..	..	..	**62**
57	..	..	57	..	..	..	58	..	..	..	**62**
56	..	..	60	..	..	..	64	..	..	..	**62**
90	..	..	92	..	..	..	93	..	..	..	**92**
90	..	..	91	..	..	..	92	..	..	..	**90**
89	..	..	93	..	..	..	94	..	..	..	**94**
32	..	..	32	..	..	..	31	..	..	..	**31**
27	..	..	27	..	..	..	28	..	..	..	**28**
36	..	..	37	..	..	..	35	..	..	..	**33**
1 783	1 887	1 837	1 648	1 757	1 849	1 884	1 966	1 676	1 702	1 738	**1 771**
1 076	1 160	1 134	1 020	1 082	1 137	1 166	1 201	1 019	1 029	1 047	**1 060**
664	727	702	628	675	712	718	765	657	673	691	**711**

9.	**Fritid og kultur** (forts.). **(for alle årganger se www.ssb.no/sosind/)**	1980	1985	1990	1995	1996
9.16.	Antall overnattinger på feriereise siste 12 måneder. 16-79 år[5]	..	..	..	..	..
	Menn	..	..	..	..	..
	Kvinner	..	..	..	..	..
9.17.	Ikke vært på feriereise siste 12 måneder. 16-79 år. Prosent[6]	..	..	..	..	..
	Menn	..	..	..	..	..
	Kvinner	..	..	..	..	..

[1] Inkludert søndagsutgaver. Fra og med 1989 regnes Aftenpostens aftennummer som egen avis.
[2] Tall for februar til og med 1989, deretter årsgjennomsnitt.
[3] Kino, teater/musikal/revy, folkebibliotek, konsert, museum, kunstutstilling, ballett-/danseforestilling eller opera/operette.
[4] Med i/opptrådt offentlig med amatørteater/revygruppe siste to år, med i kunstforening, driver med/har stilt ut billedkunst/kunsthåndverk siste to år, med i/har opptrådt offentlig med kor/orkester siste to år eller spiller instrument regelmessig.
[5] Før 1999 var det antall dager på feriereiser siste 12 måneder, 16-79 år. Tall for 2008 er beregnet på enn annen måte enn tidligere, og er ikke helt sammenlignbare med tidligere tall.
[6] Tall for 2008 er beregnet på enn annen måte enn tidligere, og er ikke helt sammenlignbare med tidligere tall.

Kilde: 9.1-9.2, 9.4, 9.9, 9.11 og 9.15: Kulturstatistikk. 9.3, 9.5-9.8: Mediebruksundersøkelsene. 9.10, 9.12-9.14: Kulturbruksundersøkelsene. 9.16, 9.17: Ferieundersøkelsene.

1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	**2008**
14,0	14,2	15,6	15,1	15,7	15,0	16,4	16,1	16,1	17,0	16,2	**19,1**
13,2	13,9	14,2	14,3	15,0	14,4	14,9	14,2	14,1	15,5	14,9	**18,3**
14,7	14,7	17,0	15,8	16,3	15,5	17,9	18,0	18,1	18,5	17,6	**19,8**
26	28	24	25	23	25	22	25	24	20	21	**18**
28	29	26	28	22	25	24	29	25	22	25	**20**
24	28	22	22	24	25	20	20	23	17	18	**16**

10.	Kriminalitet (for alle årganger se www.ssb.no/sosind/)	1980	1985	1990	1995	1996
10.1.	Utsatt for vold eller trusler om vold siste tolv måneder. I alt. Prosent[1]	..	..	..	5,4	..
	Menn	..	..	..	6,8	..
	Kvinner	..	..	..	4,0	..
10.2.	Urolig for vold eller trusler på bosted i den siste tiden. I alt. Prosent	..	..	..	9,6	..
	Menn	..	..	..	3,3	..
	Kvinner	..	..	..	15,7	..
10.3.	Lovbrudd anmeldt. I alt. Antall	..	..	..	377 478	385 446
	Forbrytelser	..	..	..	267 925	271 205
	Forseelser	..	..	..	109 553	114 241
10.4.	Forbrytelse etterforsket. I alt. Antall	121 565	164 067	235 256	269 282	275 421
	Forbrytelse etterforsket. I alt. Per 1 000 innbyggere	29,7	39,4	55,4	61,6	62,4
	Økonomisk forbrytelse	0,3	0,4	0,8	1,3	1,2
	Annen vinningsforbrytelse	25,1	32,7	44,6	46,2	45,3
	Voldsforbrytelse	1,2	1,8	2,8	3,8	3,9
	Seksualforbrytelse	0,2	0,3	0,4	0,5	0,6
	Narkotikaforbrytelse	0,5	1,0	2,1	3,6	4,7
	Skadeverk, forbrytelse	1,9	2,6	3,6	4,9	5,2
	Annen forbrytelse	0,4	0,5	1,0	1,3	1,4
10.5.	Forbrytelse etterforsket. I alt. Oppklaringsprosent	22	23	23	24	26
	Økonomisk forbrytelse	66	55	46	63	62
	Annen vinningsforbrytelse	18	19	17	14	16
	Voldsforbrytelse	57	55	55	55	56
	Seksualforbrytelse	43	44	44	49	36
	Narkotikaforbrytelse	84	81	82	85	87
	Skadeverk, forbrytelse	21	20	23	20	22
	Annen forbrytelse[2]	56	54	53	61	66
10.6.	Siktede for forbrytelser. I alt. Antall[3]	13 585	15 986	22 873	25 112	26 363
	Menn. Per 1 000 innbyggere[3]	6,7	6,9	10,4	10,9	11,1
	Kvinner. Per 1 000 innbyggere[3]	0,6	0,9	1,3	1,5	1,7
	Andel 5-17 år. Prosent[4]	34,6	27,1	20,6	18,0	19,1
	Andel 18-29 år. Prosent[4]	47,4	50,8	52,0	46,8	45,6
	Andel 30 år og over. Prosent[4]	17,9	22,0	27,4	35,2	35,2
10.7.	Straffereaksjoner i forbrytelsessaker. I alt. Antall	10 595	12 951	16 470	17 754	18 175
	I alt. Per 1 000 innbyggere[5]	3,3	3,8	4,7	5,0	5,1
	Andel kvinner. Prosent[6]	6,5	8,6	9,4	12,1	13,0
	Andel ubetinget fengsel. Prosent	37	36	37	34	34
	Gjennomsnittlig fengselsstraff. Dager[7]	153	195	201	196	171
10.8.	Nyinnsettelser i fengselsanstalt. I alt. Antall[8]	11 625	10 712	10 861	10 863	10 394
	Innsatte i fengsel (årlig gjennomsnitt). I alt. Antall	1 797	2 104	2 379	2 610	2 602
	Innsatte i fengsel (årlig gjennomsnitt). Andel kvinner. Prosent	3,1	4,0	4,1	..	5,7

[1] Av befolkningen 16 år og over.
[2] Inneholder også miljøforbrytelser.
[3] Personer 5 år og over.
[4] Av alle med oppgitt alder.
[5] Innbyggere over den kriminelle lavalder. Den kriminelle lavalder ble hevet fra 14 til 15 år i 1990.
[6] Av alle med oppgitt kjønn.
[7] Omfatter ubetinget del av kombinert straff. Tall rettet for årene 2002-2006.
[8] Regelendring medførte høyt antall bøtesonere i 2005.

Kilder: 10.1-10.2: Levekårsundersøkelsene. 10.3-10.8: Kriminalstatistikk.

1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	**2008**
5,5	..	..	..	5,0	..	..	5,1	..	..	5,5	**..**
5,3	..	..	..	4,6	..	..	5,3	..	..	5,7	**..**
5,7	..	..	..	5,4	..	..	4,9	..	..	5,4	**..**
11,0	..	..	..	7,9	..	..	7,9	..	..	6,7	**..**
4,7	..	..	..	2,8	..	..	3,0	..	..	2,7	**..**
17,2	..	..	..	12,8	..	..	12,9	..	..	10,7	**..**
402 252	415 472	407 277	424 918	417 166	437 250	420 762	407 377	394 301	400 322	398 199	**386 251**
284 695	293 799	291 924	306 526	299 714	319 523	303 824	287 821	275 684	277 016	271 712	**264 199**
117 557	121 673	115 353	118 392	117 452	117 727	116 938	119 556	118 617	123 306	126 487	**122 052**
272653	292 258	307 063	314 027	310 447	298 500	301 699	295 192	280 524	..	..	**..**
62,1	65,7	68,6	69,7	68,6	65,6	65,9	64,1	60,5	..	..	**..**
1,4	1,4	1,6	1,5	1,6	1,4	1,4	1,4	1,5	..	..	**..**
44,0	46,3	47,1	47,2	44,6	43,2	43,5	41,8	38,2	..	..	**..**
4,1	4,2	4,4	4,9	5,2	4,9	5,1	5,4	5,5	..	..	**..**
0,9	0,6	0,6	0,6	0,6	0,5	0,6	0,7	0,7	..	..	**..**
5,5	6,8	8,1	8,6	9,7	9,1	9,3	8,9	8,6	..	..	**..**
4,7	4,6	5,0	5,4	5,1	4,4	4,1	4,0	4,0	..	..	**..**
1,6	1,6	1,7	1,6	1,9	2,1	1,9	1,8	1,9	..	..	**..**
28	28	31	30	33	31	32	34	35	..	..	**..**
61	57	58	53	59	58	56	63	67	..	..	**..**
16	15	17	15	16	14	15	17	18	..	..	**..**
59	57	57	56	59	58	58	58	59	..	..	**..**
59	42	45	44	47	47	51	48	52	..	..	**..**
86	87	88	87	89	89	89	90	90	..	..	**..**
21	22	21	22	25	24	21	24	24	..	..	**..**
65	67	69	69	72	56	58	68	70	..	..	**..**
27272	28 586	31 519	34 235	37 995	33 204	32 690	36 121	36 169	..	..	**..**
11,5	11,9	13,1	13,9	15,4	13,4	13,1	14,3	14,2	..	..	**..**
1,9	2,0	2,2	2,5	2,7	2,4	2,3	2,5	2,5	..	..	**..**
17,9	17,5	18,4	19,5	18,0	17,2	15,5	15,8	15,1	..	..	**..**
43,6	43,4	44,5	44,8	46,0	45,5	45,6	45,0	43,8	..	..	**..**
38,5	39,2	37,1	35,7	36,0	37,3	38,9	39,2	41,1	..	..	**..**
17192	21 120	22 466	21 444	34 962	27 513	29 380	29 529	33 307	33 103	35 143	**..**
4,9	5,9	6,3	6,0	9,7	7,6	8,0	8,0	8,9	8,8	9,2	**..**
13,6	14,1	14,2	14,6	14,9	14,7	14,4	14,0	14,2	15,5	16,0	**..**
35	27	29	29	22	24	25	24	25	24	22	**..**
188	186	188	191	180	184	213	217	215	190	190	**..**
10 600	10 377	11 029	10 979	12 046	11 649	10 686	10 326	11 914	11 938	12 514	**..**
2 536	2 466	2 512	2 548	2 762	2 832	2 944	3 028	3 124	3 250	3 420	**..**
6,1	6,3	6,3	5,9	5,6	5,5	5,3	5,4	5,3	5,2	5,4	**..**

11.	Sosial og politisk deltakelse (for alle årganger se www.ssb.no/sosind/)	1980	1985	1990	1995	1996
11.1.	Personer 16 år og over[1] som bor alene. Prosent	12	..	..	17	..
	Menn	9	..	..	15	..
	Kvinner	14	..	..	18	..
11.2.	Personer 16-79 år uten besøkskontakt med naboer. Prosent	24	..	..	27	..
	Menn	25	..	..	28	..
	Kvinner	24	..	..	27	..
11.3.	Personer 16-79 år som er uten eller som sjelden[2] har kontakt med nær familie. Prosent	13	..	..	12	..
	Menn	12	..	..	12	..
	Kvinner	13	..	..	12	..
11.4.	Personer 16-79 år som er uten eller som sjelden[2] har kontakt med gode venner. Prosent	14	..	..	9	..
	Menn	16	..	..	10	..
	Kvinner	13	..	..	7	..
11.5.	Personer 16-79 år som ikke har en fortrolig venn. Prosent[3]	27	..	..	18	..
	Menn	31	..	..	22	..
	Kvinner	23	..	..	13	..
11.6.	Personer 16-79 år som verken er gift, samboende eller har en fortrolig venn[4]. Prosent	8	..	..	5	..
	Menn	7	..	..	6	..
	Kvinner	8	..	..	5	..
11.7.	Personer 16-79 år som ikke er aktive i noen organisasjon eller forening. Prosent	48	..	..	47	..
	Menn	42	..	..	43	..
	Kvinner	53	..	..	52	..
11.8.	Personer 16-79 år som er aktive i idrettslag. Prosent	15	..	..	18	..
	Menn	21	..	..	22	..
	Kvinner	10	..	..	13	..
11.9.	Personer 16-79 år som er aktive i politisk parti. Prosent	6	..	..	3	..
	Menn	7	..	..	4	..
	Kvinner	4	..	..	2	..
11.10.	Sysselsatte 16-66 år som er aktive i fagforening eller yrkesorganisasjon. Prosent	19	..	..	18	..
	Menn	24	..	..	22	..
	Kvinner	12	..	..	13	..
11.11.	Valgdeltakelse i stortingsvalg[5]. Prosent	..	84,0	..	..	..
	Menn	..	84,4	..	..	..
	Kvinner	..	83,7	..	..	..
11.12.	Valgdeltakelse i kommunevalg. Prosent	..	..	..	62,8	..

[1] 16-79 år i 1980-2001, 16 år og over fra 2003 (se kilde).
[2] Sjeldnere enn månedlig.
[3] I 2002 er ikke fortrolige innen familien regnet med.
[4] Enslige som har svart «vet ikke» på spørsmålet om de har en fortrolig venn, er inkludert.
[5] Fra og med valget 1989 er valgdeltakelsen fordelt på kjønn basert på utvalgsundersøkelser. Tallet for valgdeltakelse vil derfor ikke være helt korrekt, men indikerer forholdet mellom kjønnene.

Kilde: 11.1: Levekårsundersøkelsen EU-SILC fra og med 2003, 1980-2002 Levekårsundersøkelsene. 11.2-11.10: Levekårsundersøkelsene. 11.11-11.12: Valgstatistikk.

1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	**2009**
..	19	..	..	22	..	24	25	25	22	25	25	**..**
..	19	..	..	23	..	24	24	25	22	26	25	**..**
..	20	..	..	21	..	25	26	25	23	24	26	**..**
24	..	..	..	23	..	..	25	..	..	..	30	**..**
24	..	..	..	23	..	..	26	..	..	..	29	**..**
25	..	..	..	23	..	..	24	..	..	..	30	**..**
..	14	..	..	..	14	..	..	..	..	..	17	**..**
..	16	..	..	..	15	..	..	..	..	..	17	**..**
..	13	..	..	..	12	..	..	..	..	..	16	**..**
..	8	..	8	..	6	..	..	..	..	..	6	**..**
..	8	..	8	..	7	..	..	..	..	..	7	**..**
..	7	..	7	..	6	..	..	..	..	..	6	**..**
..	16	..	..	..	14	..	..	..	..	..	5	**..**
..	21	..	..	..	20	..	..	..	..	..	7	**..**
..	10	..	..	..	9	..	..	..	..	..	3	**..**
..	4	..	..	..	4	..	..	..	..	..	2	**..**
..	5	..	..	..	4	..	..	..	..	..	3	**..**
..	3	..	..	..	3	..	..	..	..	..	2	**..**
45	..	..	49	46	..	..	..	..	..	45	..	**..**
45	..	..	47	43	..	..	..	..	..	43	..	**..**
46	..	..	50	49	..	..	..	..	..	47	..	**..**
18	..	..	17	19	..	..	18	..	..	18	..	**..**
20	..	..	20	22	..	..	21	..	..	22	..	**..**
15	..	..	15	15	..	..	16	..	..	14	..	**..**
3	..	..	4	3	..	..	3	..	..	3	..	**..**
3	..	..	4	4	..	..	4	..	..	3	..	**..**
3	..	..	3	3	..	..	2	..	..	3	..	**..**
18	..	..	16	16	..	..	15	..	..	15	..	**..**
18	..	..	17	16	..	..	15	..	..	14	..	**..**
18	..	..	16	15	..	..	16	..	..	17	..	**..**
78,3	..	..	..	75,5	..	..	..	77,4	..	..	..	**76,4**
79,4	..	..	..	76,8	..	..	..	76,6	..	..	..	**..**
83,3	..	..	..	77,5	..	..	..	78,4	..	..	..	**..**
..	..	60,4	..	..	..	59,0	..	..	..	61,2	..	**..**

12.	Økonomi (for alle årganger se www.ssb.no/sosind/)	1980	1985	1990	1995	1996
Realøkonomi						
12.1.	Konsum i husholdninger med videre	..	9,2	0,7	3,6	6,3
12.2.	Konsum i offentlig forvaltning	..	2,3	5,3	0,6	2,7
12.3.	Bruttoinvestering i fast realkapital	..	-4,0	-12,1	3,9	10,2
	Utvinning og rørtransport	..	-10,1	-2,5	-14,3	-5,7
	Fastlands-Norge	..	6,2	-8,8	13,3	11,3
	Næringer	..	10,9	-6,1	18,2	17,1
	Bolig	..	-0,9	-17,8	10,5	2,8
	Offentlig forvaltning	..	1,7	-4,7	5,0	5,0
12.4.	Etterspørsel fra Fastlands-Norge[1]	..	7,0	-0,1	4,3	6,2
12.5.	Lagerendring[2]	..	1,4	1,2	1,6	-2,1
12.6.	Eksport	..	7,2	8,6	5,0	10,0
	Råolje og naturgass	..	5,0	3,4	10,0	13,4
	Tradisjonelle varer	..	2,7	8,7	3,6	10,5
12.7.	Import	..	8,8	2,5	5,8	8,8
	Tradisjonelle varer	..	13,5	8,3	9,5	10,7
12.8.	Bruttonasjonalprodukt	..	5,4	1,9	4,2	5,1
	Fastlands-Norge	..	5,8	0,9	3,3	4,1
	Industri og bergverk	..	3,5	-1,2	0,5	4,3
	Oljevirksomhet og utenriks sjøfart	..	3,7	8,5	9,0	11,1
Arbeidsmarked						
12.9.	Utførte timeverk i Fastlands-Norge	..	2,4	-1,7	1,1	1,6
12.10.	Sysselsatte personer	..	2,7	-0,8	2,5	2,0
12.11.	Arbeidstilbud[3]	..	2,0	-0,6	2,1	2,0
12.12.	Yrkesandel (nivå)[4]	..	69,8	69,9	70,1	71,4
12.13.	Arbeidsledighetsrate (nivå)	..	2,6	5,2	4,9	4,8
Priser og lønninger						
12.14.	Lønn per normalsårsverk	..	7,5	4,8	3,3	4,4
12.15.	Konsumprisindeksen (KPI)	..	5,6	4,1	2,5	1,2
12.16.	Konsumprisindeksen (KPI) justert for avgiftsendringer og uten energivarer	..	..	..	..	..
12.17.	Eksportpris tradisjonelle varer	..	3,7	-4,8	7,4	-2,4
12.18	Importpris tradisjonelle varer	..	4,9	0,1	0,8	-0,5
12.19.	Boligpris[5]	..	13,1	-7,1	7,6	8,4

1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	**2008**
3,1	2,8	3,7	4,2	2,1	3,1	2,8	5,6	4,0	4,8	6,0	**1,4**
3,3	3,4	3,1	1,9	4,6	3,1	1,7	1,5	0,7	1,9	3,4	**3,8**
15,8	13,6	-5,4	-3,5	-1,1	-1,1	0,2	10,2	13,3	11,7	8,4	**3,9**
24,8	22,2	-13,0	-22,9	-4,6	-5,4	15,9	10,2	18,8	4,3	5,5	**6,6**
12,2	9,4	0,2	-1,4	3,9	2,3	-3,6	9,3	12,7	11,9	9,3	**2,4**
10,1	10,4	-1,0	-0,4	2,5	4,0	-11,6	8,4	19,2	17,1	12,2	**6,8**
12,6	7,7	3,0	5,6	8,1	-0,7	1,9	16,3	10,8	4,1	5,3	**-8,1**
12,1	8,5	0,4	-11,2	2,7	1,7	10,4	2,5	1,3	11,6	7,9	**5,8**
4,7	4,2	2,9	2,6	3,0	3,0	1,4	5,0	4,6	5,3	6,0	**2,2**
0,8	0,4	-1,0	1,2	-1,3	0,1	-0,2	1,2	0,4	0,0	-1,5	**0,1**
7,8	0,7	2,8	3,2	4,3	-0,3	-0,2	1,1	1,1	0,0	2,5	**1,4**
4,1	-5,8	0,4	3,8	6,6	2,4	-0,6	-0,5	-5,0	-6,5	-2,6	**-1,5**
7,5	5,5	2,3	3,3	1,8	0,6	2,9	3,4	5,0	6,2	8,7	**4,8**
12,5	8,8	-1,6	2,0	1,7	1,0	1,4	8,8	8,7	8,4	7,5	**4,4**
8,5	9,3	-1,9	2,5	4,5	3,0	5,2	10,9	8,1	11,5	6,7	**2,7**
5,4	2,7	2,0	3,3	2,0	1,5	1,0	3,9	2,7	2,3	3,1	**2,1**
5,2	4,1	2,6	2,9	2,0	1,4	1,3	4,4	4,6	4,9	6,1	**2,6**
4,4	-0,9	0,1	-0,6	-0,5	-0,4	3,0	5,7	4,2	3,1	5,4	**2,9**
6,4	-3,9	-1,7	5,1	1,8	1,9	0	1,7	-3,8	-5,3	-4,9	**0,8**
2,5	2,5	0,7	-0,7	-1,6	-0,9	-2,1	1,7	1,4	3,1	4,3	**3,3**
2,9	2,7	0,9	0,6	0,3	0,3	-1,0	0,4	1,1	3,6	4,1	**3,1**
2,1	1,7	0,5	0,7	0,5	0,7	-0,1	0,3	0,7	2,0	2,5	**3,4**
72,7	73,9	72,3	72,5	72,5	72,5	71,9	71,6	71,4	72,0	72,8	**73,9**
4,0	3,2	3,2	3,4	3,6	3,9	4,5	4,5	4,6	3,4	2,5	**2,6**
4,8	6,5	5,4	4,6	5,3	5,4	3,7	4,6	3,8	4,8	5,6	**5,8**
2,6	2,2	2,3	3,1	3,0	1,3	2,5	0,5	1,5	2,3	0,7	**3,8**
..	..	..	..	2,6	2,3	1,1	0,3	1,0	0,8	1,4	**2,6**
-0,5	1,9	-0,5	11,8	-1,8	-9,1	-0,9	8,5	4,1	11,4	2,5	**2,3**
-1,3	0,7	-2,9	6,5	-1,6	-7,2	-0,4	4,0	0,5	4,0	3,7	**3,2**
10,9	9,7	11,2	15,7	7,0	5,0	1,7	7,7	9,5	13,7	12,6	**-1,1**

12. **Økonomi** (forts.). **(for alle årganger se www.ssb.no/sosind/)**	1980	1985	1990	1995	1996
Inntekter, renter og valuta					
12.20. Husholdningenes realdisponible inntekt	..	2,0	2,5	2,7	3,2
12.21. Husholdningenes sparerate (nivå)	..	-1,8	2,3	4,6	2,6
12.22. Pengemarkedsrente (nivå)	..	12,5	11,5	5,5	4,9
12.23. Utlånsrente, banker (nivå)[6]	..	13,3	14,3	7,7	7,1
12.24. Realrente etter skatt (nivå)	..	3,1	5,5	3,1	3,9
12.25. Importveid kronekurs (44 land)[7]	..	2,2	-0,2	-4,4	-0,4
Utenriksøkonomi					
12.26. Driftsbalansen, mrd. kroner	..	26,1	18,4	33,2	70,7
12.27. Driftsbalansen i prosent av BNP	..	4,8	2,5	3,5	6,9
Utlandet					
12.28. Eksportmarkedsindikator	..	6,2	3,9	7,3	5,9
12.29. Konsumpris euro-området	..	4,6	5,5	2,6	2,1
12.30. 3 måneders rente euro (nivå)	..	9,2	10,3	5,9	4,4
12.31. Råoljepris i kroner (nivå)[8]	..	237	147	107	133

[1] Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i fast kapital i Fastlands-Norge.
[2] Endring i lagerendring i prosent av BNP.
[3] Summen av ledige ifølge Arbeidskraftundersøkelsene (AKU) og sysselsetting ekskl. utlendinger i utenriks sjøfart ifølge nasjonalregnskapet.
[4] Summen av ledige ifølge Arbeidskraftundersøkelsene (AKU) og sysselsetting ekskl. utlendinger i utenriks sjøfart ifølge nasjonalregnskapet som andel av middelfolkemengden.
[5] Selveier.
[6] Husholdningenes lånerente i private finansinstitusjoner. Gjennomsnitt for året.
[7] Positivt fortegn innebærer depresiering.
[8] Gjennomsnittlig spotpris Brent Blend.

Kilde: 12.1-12.10, 12.14, 12.17-12.21, 12.24: Nasjonalregnskapet. 12.11-12.12: Arbeidskraftundersøkelsene (AKU) og Nasjonalregnskapet. 12.13: Arbeidskraftundersøkelsene (AKU). 12.15-12.16: Konsumprisindeksen (KPI). 12.22-12.23, 12.25, 12.28-12.31: Norges Bank. 12.26: Utenriksregnskapet. 12.27: Utenriksregnskapet og Nasjonalregnskapet.

1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	**2008**
3,8	5,3	2,4	3,4	-0,3	7,9	4,4	3,6	7,6	-6,4	5,9	**2,9**
3,1	5,8	4,7	4,3	3,1	8,4	9,1	7,4	10,2	0,1	0,4	**2,0**
3,7	5,8	6,5	6,8	7,2	6,9	4,1	2,0	2,2	3,1	5,0	**6,2**
5,9	7,9	8,4	8,0	8,8	8,4	6,5	4,2	3,9	4,3	5,7	**7,3**
1,7	3,1	3,7	2,7	3,3	4,8	2,2	2,5	1,3	0,7	3,3	**1,5**
-0,4	2,5	-1,2	2,9	-3,1	-8,5	1,3	3,0	-3,9	0,7	-1,8	**0,0**
70,5	-3,6	69,5	222,4	247,5	192,3	195,9	221,6	316,6	372,1	362,3	**496,4**
6,3	-0,3	5,6	15,0	16,1	12,6	12,3	12,7	16,3	17,2	15,9	**19,5**
9,3	8,3	6,9	11,7	0,8	2,1	4,4	7,0	6,3	8,5	7,2	**1,6**
1,6	1,1	1,1	2,1	2,3	2,3	2,1	2,1	2,2	2,2	2,2	**3,3**
4,2	4,2	2,9	4,4	4,2	3,3	2,3	2,1	2,2	3,1	4,3	**4,6**
135	96	141	251	223	198	201	255	355	423	422	**536**

Siden sist

All ny statistikk publiseres som artikler på ssb.no. Vi presenterer nedenfor et utvalg av disse artiklene, som er gitt ut etter forrige utgave av Samfunnsspeilet.

28.10.2009

Arbeidskraftundersøkelsen, 3. kvartal 2009

Lavere yrkesaktivitet

Fra 3. kvartal 2008 til 3. kvartal 2009 falt yrkesaktiviteten fra 74,3 til 72,6 prosent. Nedgangen kom særlig blant de unge.

Arbeidsstyrken, summen av sysselsatte og arbeidsledige i alderen 15-74 år, ble redusert med 20 000 personer mellom 3. kvartal 2008 og 3. kvartal 2009. Befolkningen i samme aldersgruppe økte med 52 000, slik at veksten i tallet på personer utenfor arbeidsstyrken økte med 72 000.

Bak reduksjonen i arbeidsstyrken på 20 000 personer ligger en nedgang i antall sysselsatte på 38 000, og en oppgang i antall arbeidsledige på 18 000.

Flest menn ut av arbeidsstyrken

Ser vi nærmere på reduksjonen i arbeidsstyrken, viser det seg at 17 000 var menn og 3 000 kvinner. Yrkesaktiviteten blant menn ble dermed redusert fra 77,5 prosent i 3. kvartal 2008 til 75,5 prosent i 3. kvartal 2009. I samme periode var det en nedgang blant kvinner fra 70,8 prosent til 69,7 prosent.

Størst utslag for de yngste

Det er de unge som har merket mest til forverringen på arbeidsmarkedet det siste året. Fra 3. kvartal 2008 til 3. kvartal 2009 ser vi en reduksjon i arbeidsstyrken på 21 000 personer i aldersgruppen 15-24 år. Bak dette ligger 27 000 færre sysselsatte og 6 000 flere arbeidsledige. Det er særlig unge menn som har hatt nedgang i arbeidsstyrken.

Nedgang i sysselsettingen

Ifølge arbeidskraftundersøkelsen (AKU) viser sysselsettingen en markant nedgang. Fra 3. kvartal 2008 til 3. kvartal 2009 ble sysselsettingen redusert med 38 000 personer. Dette er den største reduksjonen siden 1. kvartal 1990. Det er næringer som varehandel, industri samt bygg- og anlegg som har opplevd de største reduksjonene i antall sysselsatte fra 3. kvartal 2008 til 3.kvartal 2009. Varehandel har 20 000 færre sysselsatte, bygg- og anlegg 12 000 færre, mens industrien har mistet 18 000 sysselsatte.

Det har vært en nedgang på 23 000 midlertidig ansatte siste år. I 3. kvartal 2009 utgjorde denne gruppen 8,6 prosent av alle ansatte, som er en nedgang fra 9,4 prosent i tilsvarende kvartal i 2008. Hotell- og restaurantvirksomhet har redusert sin andel midlertidig ansatte fra 19,8 til 16,0 prosent.

Færre på heltid

Andelen personer som jobbet heltid, gikk ned siste år fra 74,0 prosent til 73,5 prosent. For menn ble andelen redusert fra 87,0 i 3. kvartal 2008 til 86,7 i 3. kvartal 2009. I den samme periode gikk andelen kvinner i heltidsarbeid ned fra 59,4 til 59,0 prosent. For menn var gjennomsnittlig avtalt arbeidstid 37,2 timer per uke, mot 31,4 timer for kvinner.

Økt arbeidsledighet blant menn

Ifølge AKU økte antall arbeidsledige med 18 000 personer fra 3. kvartal 2008 til 3. kvartal 2009. Den største andelen av økningen i arbeidsledigheten kom blant menn. De arbeidsledige utgjorde 3,3 prosent av arbeidsstyrken i 3. kvartal 2009, mot 2,5 prosent i samme kvartal året før. Disse tallene må ikke forveksles med de sesongjusterte tallene. Blant menn i aldersgruppen 15-24 år var ledigheten i 3. kvartal 2009 10,0 prosent, en oppgang på 2,2 prosentpoeng fra samme kvartal i 2008.

Stabilt antall undersysselsatte

Det var 62 000 undersysselsatte i 3. kvartal 2009, noe som er 3 000 flere enn tilsvarende kvartal i 2008. Dette er derimot innenfor feilmarginen i AKU.

Ved å summere alle de arbeidstimene som arbeidsledige og de undersysselsatte ønsket å arbeide i 3. kvartal 2009, får vi et antall arbeidstimer som svarer til 95 000 heltidsjobber. Dette er en økning på 22 000 heltidsjobber fra samme kvartal året før.

15.10.2009

Stortingsvalet 2009

2 696 000 deltok ved stortingsvalet

Valdeltakinga ved årets stortingsval var på 76,4 prosent, som tilsvarar i alt 2 696 000 godkjende røyster. Samanlikna med valet for fire år sidan er det ein nedgang på eit prosentpoeng. Mengda røyster avgjeve på førehand auka, og talet på innvalde kvinner er det høgaste nokosinne.

Berre tre stortingsval etter den andre verdskrigen har hatt lågare eller same valdeltaking som dette stortingsvalet. Det gjeld vala i 2001 (med den lågaste deltakinga sidan 1927), i 1993 og i 1945, då deltakinga var på same nivået som i år. Av dei godkjende røystene vart 24,4 prosent gjevne på førehand – noko som er ein auke på 6,5 prosentpoeng i høve til valet i 2005. Flest førehandsrøyster vart gjevne i Utsira kommune i Rogaland der i alt 44,3 prosent av røystene vart gjevne på førehand.

Geografisk variasjon i valdeltakinga

I høve til valet i 2005 hadde alle fylka utanom Finnmark ein nedgang i valdeltakinga. Auken i Finnmark var på 0,6 prosentpoeng. Akershus hadde den høgaste valdeltakinga som vanleg, med 80,4 prosent. Den lågaste hadde Finnmark med 71 prosent. Størst nedgang i valdeltakinga i høve til valet for fire år sidan hadde Nord-Trøndelag med 2,2 og

Oppland og Hedmark med 2,1 prosentpoeng nedgang.

Utsira kommune i Rogaland med 161 røysteføre hadde den høgaste valdeltakinga med 92,5 prosent, følgt av Kvitsøy i Rogaland og Oppegård i Akershus med 84,9 prosent. Dei same kommunane er attergangarar på lista over kommunar med høgast valdeltaking: 21 av dei 25 kommunane med høgast deltaking ved valet i 2005 var òg av dei 25 kommunane med høgast valdeltaking ved dette valet. 44 kommunar hadde valdeltaking over 80 prosent – mot 61 kommunar ved førre stortingsvalet. Lågast valdeltaking hadde Moskenes kommune i Nordland og Guovdageaidnu Kautokeino kommune i Finnmark med 63,5 prosent, følgt av Herøy i Nordland med 65,7 prosent deltaking. I alt 27 kommunar hadde ei valdeltaking under 70 prosent, og 17 av desse var kommunar i dei tre nordlegaste fylka.

Størst skilnad på førehands- og valtingsrøyster hjå Høgre, Senterpartiet og SV

Den totale mengda veljarar som nytta høvet til å røyste på førehand, var 657 000. Som tilfellet er for det totale valresultatet, fekk Arbeidarpartiet størst mengd røyster gjevne på førehand – i alt 34,6 prosent, eller 226 000, av førehandsrøystene. Både Arbeidarpartiet, Senterpartiet og Høgre fekk ei mindre mengd av røystene gjevne på førehand i høve til dei gjevne på valting – medan SV, Raudt, Kristeleg Folkeparti, Venstre og Framstegspartiet alle fekk ei større mengd av førehandsrøystene i høve til valtingsrøystene. Størst skilnad mellom deltaking på førehand og deltaking på valting hadde Høgre med 2, Senterpartiet med 1,9 og SV med 1,6 prosentpoeng skilnad. Ser ein nærare på Venstre, ligg dei over sperregrensa med 4,4 prosent når ein berre tek omsyn til førehandsrøystene.

Flest innvalde kvinner nokosinne

67 kvinner vart i år valde til Stortinget, og dette utgjer 40 prosent av representantane. Dette gjer det noverande Stortinget til det med høgast mengd kvinner nokosinne. Høgast kvinnerepresentasjon har Venstre, der begge representantane er kvinner, og Senterpartiet, der 7 av 11 representantar er kvinner. Sjølv om mengda har auka sidan sist val, har Framstegspartiet framleis den lågaste kvinnerepresentasjonen på Stortinget. 24 prosent av Framstegspartiets representantar er kvinner.

9.10.2009

Konsumprisindeksen, per 15. september 2009

Svakere vekst i Konsumprisindeksen

Tolvmånedersveksten i KPI var 1,2 prosent i september, ned 0,7 prosentpoeng fra måneden før. KPI-JAE steg 2,4 prosent fra september 2008 til september 2009. KPI økte med 0,8 prosent fra august til september, og en viktig årsak var prisøkninger på klær og skotøy etter sommersalget.

Konsumprisindeksen (KPI) var 126,4 (1998=100) i september 2009 mot 124,9 i samme måned i fjor. Det tilsvarte en tolvmånedersvekst på 1,2 prosent i september i år, mot 1,9 prosent i august. Fallet i tolvmånedersveksten var hovedsakelig forårsaket av en nedgang i elektrisitetsprisene fra august til september 2009. mot en sterk oppgang på samme tid i fjor.

Tolvmånedersveksten i KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) steg 0,1 prosentpoeng, fra 2,3 prosent i august til 2,4 prosent i september i år.

Tolvmånedersveksten i KPI ned 0,7 prosentpoeng

Tolvmånedersveksten i KPI falt med 0,7 prosentpoeng fra 1,9 prosent i august til 1,2 prosent i september. Mens det var en økning i prisene på elektrisitet fra august til september i 2008 på 13,5 prosent viste denne gruppen en nedgang i samme periode i 2009 på 4,6 prosent. Dette var hovedårsaken til nedgangen i tolvmånedersveksten. Beregnet husleie og flypriser bidro også til fallet.

Prisøkning på klær og skotøy ga oppgang i KPI

Etter sommermåneder med tilbudsaktivitet steg prisene på klær og skotøy med 8,5 prosent fra august til september, og nærmet seg samme prisnivå som i mai. Prisene på flyreiser steg med 19,5 prosent fra august til september, likevel en noe svakere oppgang enn i samme periode i fjor. Matvareprisene steg med 1,1 prosent, og det var spesielt prisene på frisk frukt som økte. Flere av tjenestene innenfor kultur og fritid måles i september og viste samlet en prisoppgang på 3,8 prosent. Ellers ble det notert prisøkninger på bøker, møbler og utdanningstjenester.

I motsatt retning trakk elektrisitetsprisene som falt med 4,6 prosent, og prisene på drivstoff og smøremidler med en nedgang på 1,2 prosent. Også prisene på audiovisuelt utstyr fortsatte å falle, med en nedgang på 1,3 prosent i perioden.

Dyrere tjenester og matvarer siste tolv måneder

KPI steg med 1,2 prosent fra september 2008 til september 2009. Oppgangen skyldtes i hovedsak økte priser på matvarer og alkoholfrie drikkevarer med 4,0 prosent samt en økning i beregnet husleie, som gjenspeiler selveiernes bokostnader, på 2,8 prosent. Det var også en gjennomgående prisoppgang for tjenester i KPI siste tolv måneder. Priser på tjenester innen kultur og fritid steg med 7,9 prosent, mens restaurant-tjenester og feriereiser viste en økning på henholdsvis 4,6 og 5,6 prosent.

I motsatt retning trakk spesielt priser på elektrisitet og drivstoff og smøremidler, med fall på henholdsvis 19,9 og 5,3 prosent fra september i fjor til september i år. Prisene på teletjenester falt 10,7 prosent mens klær og audiovisuelt utstyr viste prisnedganger på henholdsvis på 2,2 prosent og 4,1 prosent i perioden.

24.9.2009

IKT i husholdningene, 2. kvartal 2009

Bredbånd via fiber og kabel-TV øker mest

Utbredelsen av Internett via bredbånd i hjemmet øker fortsatt. 86 prosent av husholdningene har nå tilgang til Internett, og 78 prosent av disse kobler seg opp via bredbånd. Antall husholdninger med kun mobilt bredbånd er tredoblet til 60 000 det siste året.

78 prosent av husholdningene hadde tilgang på bredbånd i 2. kvartal 2009. Det er en oppgang på 5 prosentpoeng siden samme periode i 2008. ADSL og andre DSL-teknologier, er den vanligste opp-

www.ssb.no

koblingen mot Internett. 58 prosent av husholdningene hadde DSL i 2. kvartal 2009, en nedgang fra 61 prosent året før. Oppkobling via fiberkabel og kabel-TV er de bredbåndsteknologiene som vokser raskest. Andelen av husholdningene med disse oppkoblingene økte samlet fra 17 prosent i 2008 til 26 prosent i 2009.

Mobilt bredbånd har fått et gjennombrudd det siste året. Hele 12 prosent av befolkningen har nå dette, mot 5 prosent i fjor. De fleste mobile bredbåndstilknytningene finner vi i de husholdningene som også har faste tilknytninger. Kun 3 prosent av alle husholdningene har slik oppkobling som eneste bredbåndstilknytning. Denne andelen utgjør 60 000 husholdninger, en tredobling på ett år. Vel 50 000 av disse er husholdninger uten barn.

8 prosent av alle som er tilknyttet Internett, har internettilknytning uten bredbånd. 25 prosent av befolkningen har mulighet for oppkobling til Internett via mobiltelefoner med WAP eller GPRS. Under 1 prosent bor i husholdninger der slik mobiltelefon er eneste mulighet for internettilknytning. Ellers fordeler de som har Internett uten bredbånd, seg likt på tradisjonelt modem og ISDN-linje.

Bedre tilgang blant dem med høy inntekt

Husholdninger med barn og husholdninger med høy inntekt har i større grad enn andre tilgang til hjemme-PC, Internett, bredbånd og bredbåndstelefon. Mens 89 prosent av husholdningene med samlet bruttoinntekt på over 600 000 kroner har bredbånd, er den tilsvarende andelen blant husholdninger med inntekter under 200 000 kroner 58 prosent.

Full bredbåndsdekning

Av de husholdningene som kun har tilgang til Internett uten bredbånd hjemme (8 prosent), viser 41 prosent til at de ikke har behov for bredbåndstilgang. 19 prosent har bredbåndstilgang til Internett andre steder, og 14 prosent synes at kostnadene ved bredbånd er for høye. I tillegg oppgir 15 prosent av disse at de ikke har tilgang til bredbånd i sitt område. Dette bekrefter at bredbåndsdekningen i 2009 er svært nær 100 prosent.

Størst vekst i PC-bruken blant de eldste

I befolkningen som helhet vokser PC-bruken lite. Mer enn 9 av 10 under 55 år og nesten alle menn har brukt PC de siste tre månedene. 78 prosent av befolkningen bruker PC minst en gang daglig eller nesten hver dag. Det er en økning fra 75 prosent året før. Fortsatt bruker flere menn enn kvinner PC hver dag, og personer med høy utdanning bruker PC oftere enn personer med lav utdanning. Den største veksten i daglig bruk finner vi for dem mellom 65 og 74 år, hvor andelen har vokst til 45 prosent fra 28 prosent i fjor.

Når det gjelder bruk av Internett, ser vi tilsvarende forskjeller knyttet til kjønn, alder og utdanning. 91 prosent har brukt Internett de siste tre månedene. Det er en økning fra 89 prosent i 2008.

Ny vekst i netthandelen

Andelen av hele befolkningen som har kjøpt eller bestilt varer eller tjenester over nett, har økt til 70 prosent, fra 63 prosent i 2. kvartal 2008. Det er bare mindre endringer i andelen brukere innenfor de enkelte vareslag.

Én av ti av dem som har handlet på nettet, oppgir at de har hatt problemer i forbindelse med dette. Halvparten av disse har opplevd tekniske problemer med websiden. Inntil 2 prosent av alle som har handlet på nettet, viser til problemer som at leveransen tok lenger tid enn avtalt, at feil vare ble levert, eller at de er blitt utsatt for svindelforsøk.

Blant argumentene for å handle på nettet vises det særlig til at det er både lettvint og trygt. Rundt 70 prosent av netthandlerne nevner fire slike argumenter som svært viktige. Argumenter om pris og vareutvalg nevnes av rundt halvparten.

Halvparten av dem som ikke har handlet på nettet de siste tolv månedene, viser til at de foretrekker å handle personlig. Noen flere kvinner enn menn nevner dette. Én av tre viser til at de ikke har behov for å handle på nettet. Det vises videre til tre argumenter om at man er bekymret over sikkerheten eller mangler tillit til slik netthandel. Hvert av disse argumentene nevnes av rundt 20 prosent av dem som ikke handler på nettet. Det er en tendens til at yngre personer er noe mindre bekymret for netthandel enn de noe eldre.

Hele 86 prosent av netthandlerne kjøper fra nasjonale leverandører, mer enn en tredjedel handler med EU-land og hver femte med resten av verden.

Store forskjeller innen gambling over Internett

Av de som har brukt Internett de siste tolv månedene, har 11 prosent deltatt i pengespill, lotto eller gambling over nettet i den samme perioden. Her er det betydelige forskjeller mellom ulike grupper av befolkningen. 19 prosent av mennene, mot 3 prosent av kvinnene, har gjort dette. I aldersgruppen 25-34 år er andelen 21 prosent, mot 4 prosent i gruppen 65-74 år. Den høyeste andelen finner vi blant de arbeidsløse, med 27 prosent.

23.9.2009

Sykefravær, egen- og legemeldt, 2. kvartal 2009

Vekst i sykefraværet for menn

Sykefraværet for menn gikk opp fra 5,2 til 5,7 prosent fra 2. kvartal 2008 til 2. kvartal 2009. For kvinner økte fraværet fra 8,7 til 8,8 prosent.

Det totale sykefraværet gikk opp fra 6,8 til 7,1 prosent. Tar vi hensyn til at påsken falt i 2. kvartal i år, mot 1. kvartal i fjor, kan dette tilsi at den reelle veksten var 0,1 prosentpoeng lavere.

I resten av artikkelen korrigeres ikke tallene for påskeeffekten. Ved sammenligning mellom grupper betyr ikke dette noe, siden effekten vil være tilnærmet lik for de fleste gruppene.

Veksten kom i det legemeldte sykefraværet for både menn og kvinner. Det egenmeldte sykefraværet holdt seg uendret på 0,8 prosent, mens det legemeldte fraværet gikk opp fra 6 til 6,3 prosent.

Sykefraværet i 2. kvartal 2009 var omtrent på samme nivå som i 1. kvartal 2001, da avtalen om et mer inkluderende arbeidsliv ble inngått.